

Driftsplan for
Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn
1993-2007

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, 1993.

Nærværende driftsplan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. januar 1993 til 31. december 2007.

Forsvarskommandoen, den 31. oktober 1994

Jens Chr. Frandsen
Generalmajor
Chef for Materielstaben

U. Scheibye
Oberst
Chef for Logistik- og Byggeafdelingen

Skov- og Naturstyrelsen, den 31. oktober 1994

Jens Bjerregaard Christensen
Vicedirektør

N.J. Bundgaard Jensen
Skovtaksator

Indholdsfortegnelse.Indholdsfortegnelse.

Indholdsfortegnelse.....	2
--------------------------	---

INDLEDNING

1	Baggrund for planarbejdet.....	7
2	Formål med planarbejdet.....	10
3	Beskrivelse af planprocessen.....	15

STATUS

4	Ejendomsoversigt.....	19
4.1	Terrænets geografiske beliggenhed.....	19
4.2	Terrænets forvaltning.....	19
4.3	Terrænets inddeling.....	20
4.3.1	Forsvarets administrative inddeling af terrænet.....	20
4.3.2	Driftsplanlægningens administrative inddeling af terrænet.....	20
4.3.3	Litreringen.....	23
4.4	Brugsareal.....	23
4.5	Matrikulære forhold.....	23
4.6	Driftsplanens kortmaterialer.....	24
5	Skyde- og øvelsesterrænets historie.....	25
6	Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet.....	27
6.1	Geologi.....	27
6.2	Fortidsminder.....	28
6.3	Landskab.....	29
6.3.1	Sydvestlige del.....	29
6.3.2	Centrale del.....	30
6.3.3	Østlige del.....	31
6.3.4	Nordlige del.....	31
6.4	Registrering af arealanvendelsen.....	33
6.4.1	Åbne arealer.....	34
6.4.2	Skovbevoksede arealer.....	37
6.5	Flora.....	39
6.5.1	Vegetationen generelt.....	40
6.5.2	De enkelte botaniske lokaliteter.....	45
6.6	Fauna.....	51
6.6.1	Pattedyr.....	51
6.6.2	Fugle.....	52
6.6.3	Krybdyr og padder.....	58
6.6.4	Øvrige fauna.....	58
6.7	Sammenfatning af flora- og faunamæssige værdier.....	58
7	Information til terrænets brugere.....	60
8	Forsvarets brug og pleje af terrænet.....	61

8.1	Områder undtaget fra øvelsesaktiviteter.....	62
8.1.1	Fredede områder.....	62
8.1.2	Andre områder.....	62
8.2	Skyde- og øvelsesområde.....	63
8.2.1	Principper for terrænets benyttelse.....	63
8.2.2	Øvelsesaktiviteter.....	66
8.2.3	Øvelsernes fordeling og intensitet.....	68
8.2.4	Områder med reguleret anvendelse.....	69
8.2.5	Mindre, permanente anlæg og genstande.....	71
8.2.6	Midlertidige anlæg og terrænpunkter.....	74
8.3	Arealernes pleje og drift.....	74
9	Offentlighedens adgang til terrænet.....	79
10	Brugsbegrænsninger.....	83
10.1	Ekspropriationsaktstykket.....	83
10.2	Generelle beskyttelsesbestemmelser.....	84
10.2.1	Naturbeskyttelsesloven.....	84
10.2.2	Museumsloven.....	87
10.2.3	Vandløbsloven.....	88
10.2.4	Planloven.....	88
10.2.5	Regionplanen.....	90
10.2.6	Skovloven.....	92
10.2.7	Bekendtgørelse vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.....	93
10.3	EF-fuglebeskyttelsesområder.....	94
10.4	Ramsar-områder.....	95
10.5	Kronvildtreservat.....	95
10.6	Fredninger.....	96
10.6.1	Klitfredede arealer.....	96
10.6.2	Fortidsminder.....	97
10.6.3	Deklarationsfredninger.....	97
10.6.4	Mindelunden på Kallesmærsk Hede.....	102
10.6.5	Pleje af fredede arealer og fortidsminder.....	102
11	Naboforhold.....	103
 ANALYSE		
12	Arealforskydninger siden sidste plan.....	105
12.1	Åbne arealer.....	106
12.2	Skovbevoksede arealer.....	111
13	Ændringer i forsvarets benyttelse siden sidste plan.....	113
 PLANOVERVEJELSER		
14	Hovedretningslinier for terrænets benyttelse.....	114
14.1	Inddeling i 3 kategorier.....	114
14.2	Planændring.....	119
15	Områder i kategori I og retningslinier for disse.....	121
15.1	Fredede arealer.....	121
15.2	Øvrige områder.....	126
15.2.1	Søerne med tilgrænsende moseområder.....	126
15.2.2	Strandengene ved Mosevrå.....	131

15.2.3	Enge nord for Grærup Langsø-fredningen.....	132
15.3	Offentlighedens adgang til kategori-I-områderne.....	133
15.4	Sikring af områderne.....	134
16	Områder i kategori II.....	135
16.1	Nordvestlige del af Kallesmærsk Hede.....	135
16.2	Området mellem Grærup Langsø og Nørrekær.....	136
17	Områder i kategori III.....	137
17.1	Delområde A, Selager.....	138
17.2	Delområde B, Stibjerg.....	138
17.3	Delområde C, Nr. Grandelag.....	139
17.4	Delområde D, Kirkebjerg.....	139
17.5	Delområde E, Nordøstlige del af Kallesmærsk.....	139
17.6	Afmærkning af kategori-III-områderne.....	139
18	Retningslinier for områder i kategorierne II og III.....	140
18.1	Øvelsesaktiviteter.....	140
18.1.1	Færdsel med bælte køretøjer i kategori II.....	140
18.1.2	Færdsel med bælte køretøjer i kategori III.....	141
18.1.3	Andre aktiviteter.....	141
18.2	Anlæg og terrænpunkter.....	141
18.2.1	Midlertidige anlæg og terrænpunkter.....	141
18.2.2	Permanente anlæg, nedslagsområde, faste terrænpunkter.....	142
18.3	Arealernes pleje og drift.....	145
18.3.1	Driften af de tidligere landbrugsarealer.....	145
18.3.2	Pleje af åbne arealer.....	147
18.3.3	Sandflugtsdæmpning.....	150
18.3.4	Arealretablering.....	150
18.4	Beplantning.....	151
18.4.1	Foryngelse og pleje af bevoksninger og hegn.....	151
18.4.2	Rydning af beplantning.....	153
18.4.3	Tilplantning af ubevoksede arealer.....	155
18.4.4	Principper for træartsvalg.....	159
18.5	Særligt hensyn til vandløb.....	160
18.6	Forbedring af de hydrologiske forhold.....	161
19	Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.....	163
19.1	Eksproprierede bygninger.....	163
19.2	Diverse terrænvedligeholdelse.....	164
19.2.1	Vedligeholdelse af grøfter og vandløb.....	164
19.2.2	Vedligeholdelse af veje og stier.....	165
19.2.3	Brandbælter og -damme.....	165
19.3	Vildtpleje.....	165
19.3.1	Pattedyr.....	165
19.3.2	Andre dyrearter.....	166
19.4	Information til terrænets brugere.....	166
19.5	Offentlighedens adgang til terrænet.....	167

PLAN

20	Sammendrag af planovervejelserne.....	174
20.1	Inddeling i tre kategorier.....	174
20.2	Planændring.....	175

20.3	Kategori I	175
20.4	Kategori II.....	177
20.5	Kategori III.....	177
20.6	Fælles retningslinier for kategorierne II og III.....	179
20.7	Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.....	184
20.8	Konklusion.....	186
21	Plandispositionernes forhold til gældende brugsbegrænsninger.....	192

KONSEKVENSVURDERINGER

22	Arealforskydninger 1993-2007.....	193
23	Økonomiske overslag.....	198
23.1	Naturpleje og -genopretning.....	200
23.2	Drift af landbrugsarealer, vildtpleje, udlejning/bortforpagtning.....	201
23.3	Nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger.....	203
23.4	Flytning af anlæg og spor.....	203
23.5	Publikumsinformation.....	203
23.6	Hegn og bevoksninger.....	204
23.6.1	Nyanlæg, foryngelse og pleje.....	204
23.6.2	Indtægter ved skovdrift.....	206
23.7	Sammendrag af planens økonomiske konsekvenser.....	208

PLANÆNDRINGER.....	210
--------------------	-----

BILAG (særskilt bilagsmappe)

I	STATUS-bilag	
Ia	"Den Gule Betænkning".	
Ib	Aftale vedrørende driftsplanlægning for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn.	
Ic	Forsvarets ønsker til terrænets fremtidige udformning og benyttelse.	
Id	Redegørelse for kortfremstillingen.	
Ie	Bidrag til driftsplanlægningen.	
If	Forsvarets arealer pr. 1/1 1993.	
Ig	Terrænets inddeling i terrænafsnit.	
Ih	Bevoksningsliste samt skeletkort i 1:10.000 med højdekurver.	
Ii	Fredede fortidsminder.	
Ij	Områder undtaget fra øvelsesaktiviteter.	
Ik	Hovedspor for bæltekørsel.	
Il	Områder med dårlige passabilitetsforhold.	
Im	Arealbundne anlæg og aktiviteter.	
In	Markante, mindre anlæg.	
Io	Arealer med ekstensiv landbrugsdrift, herunder vildtagre.	
Ip	Offentlighedens adgang i 1991.	
Iq	Beskyttede vandløbsstrækninger.	
Ir	Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til de generelle beskyttelsesbestemmelser i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.	
Is	Overenskomst vedrørende benyttelse af Oxbøl statskovdistrikts arealer.	
It	Vedmasse, tilvækst og hugst.	

- II PLAN-bilag
  - IIa Inddelingen af terrænet i 3 områdekategorier.
  - IIb Nye spor, anlæg m.v.
  - IIc Drift og pleje m.v.
  - IId Vandløbsstrækninger, hvor passage ved dozning kan finde sted.
  - IIE Publikumsfolder.

INDLEDNING.INDLEDNING.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Baggrund** **for** **planarbejdet.**Fejl! Ukendt argument for parameter. **Baggrund for planarbejdet.**

Den Gule Betænkning.

Det nuværende militære areal i Oksbølområdet er opkøbt i tre perioder, nemlig i 1929-32, i årene efter 2. verdenskrig og ved ekspropriationen i 1967-69. Under de forhandlinger der gik forud for den sidste af de tre ekspropriationer, viste der sig et generelt behov for at få et overblik over de naturbevaringsmæssige værdier i alle landets militære øvelsesområder. I 1964 nedsatte Forsvarsministeriet og Ministeriet for Kulturelle Anliggender i forening derfor Forsvarsministeriets Naturfredningsudvalg. Som resultat af udvalgets arbejde publiceredes i 1974 "Forsvarets arealer - en beretning fra forsvarsministeriets naturfredningsudvalg" vedrørende forsvarrets arealer ("Den Gule Betænkning"). Afsnittet vedrørende Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er gengivet i kopi i bilag Ia. Betænkningen nævnte bl.a., at det for at opnå en tilfredsstillende løsning for forsvarrets uddannelsesmæssige aktiviteter og de rekreative og naturvidenskabelige interesser i Oksbølområdet skønnedes mest hensigtsmæssigt, at det samlede statsejede areal i dette område blev vurderet ud fra en helhedsbetragtning, således at brugerinteresser og naturfredningsmæssige hensyn hver for sig kunne tilgodeses i passende grad. "Den Gule Betænkning" foreslog, at forsvarrets område i sin helhed blev undergivet en generel landskabsfredning under respekt af dets militære udnyttelse, og pegede specielt på at de i biologisk henseende mest værdifulde områder, d.v.s. først og fremmest de våde arealer, skulle beskyttes i videst muligt omfang og vandstanden søges holdt på det daværende niveau. Herudover nævntes en række områder, som ønskedes særligt beskyttet eller plejet, nemlig "bronzealderskrænten", en række hedeområder samt Kløvbakke.

1975-planen.

Omtrent samtidig med at "Den Gule Betænkning" blev udgivet, i 1974, påbegyndtes den ordinære driftsplanlægning på Oxbøl statskovdistrikt. Under planarbejdets indledende faser blev det klart, at relationerne forsvaret og klitvæsenet imellem i områderne omkring Oksbøl og Nymindegab var så væsentlige, at en koordinering af forskellige forhold var nødvendig, og at en i geografisk henseende nøjere afklaring af forsvarrets adgang til at udnytte klitplantagerne ligeledes var påkrævet. Det aftaltes derfor mellem Miljøministeriet (Skovstyrelsen), Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen, at der samtidig skulle udarbejdes forslag til en driftsplan for øvelsesterrænet. Formålet med planlægningen var følgende: at fremstille et sæt ensartede kort, at registrere de militære arealer, at koordinere forsvarrets anvendelse af statskovdistriktets plantager med den fremtidige øvelsesstruktur på øvelsesterrænet og klart at fastlægge omfang og indhold af overenskomsten for forsvarrets benyttelse af distriktets arealer, at give nogle forskrifter og planer for drift, pleje og retablering af ubevoksede arealer, at fremstille en drifts- og plantningsplan for bevoksede og nyttilplantede arealer samt at gennemføre en koordinering af vandafledningsforhold og brandbekæmpelsesforanstaltninger. Det var tanken, at den samlede virkning af det planlagte også skulle tilgodeses naturen mest muligt og dermed naturvidenskabelige og rekreative interesser.

Et udkast til driftsplanen forelå i 1975 (endeligt renskrevet i oktober 1978). Planen blev til ved et samarbejde mellem Skovreguleringen (under Skovstyrelsen) og Kommandantskabet i Oksbøllejren, Forsvarets Bygningstjeneste, Fredningsplanudvalgets sekretariat samt Oxbøl distrikt.

Planen blev imidlertid ikke på noget tidspunkt officielt godkendt af Forsvarsministeriet eller Forsvarskommandoen. Alligevel har planen i perioden fra 1975 til nu fungeret som et groft styringsinstrument lokalt. Dette gælder primært samarbejdet om gennemførelse af plejeforskrifter og naturbeskyttelse inden for forsvarets arealer (brandbekæmpelse, sandflugtsdæmpning, beskyttelse af lyngarealer, vildt- og revirpleje etc.) samt bestemmelserne vedrørende forsvarets benyttelse af statsskovdistriktets arealer.

§60-fredning.

I forlængelse af anbefalingerne i den gule betænkning vedrørende en landskabsfredning havde en §60-fredning, d.v.s. en fredning af statsejet areal ved bekendtgørelse i h.h.t. naturfredningslovens §60, gennem nogle år været under forberedelse i Miljøministeriets Fredningsstyrelse. Den væsentligste baggrund herfor var et ønske om bevaring og genskabelse af vådområderne i øvelsesterrænet.

Ny plan.

I forbindelse med en forestående revision af driftsplanen for Oxbøl statsskovdistrikt henvendte Skov- og Naturstyrelsen sig på foranledning af skovdistriktet i begyndelsen af 1988 til Kommandantskabet i Oksbøllejren med henblik på at få iværksat en revision af driftsplanen for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn fra 1975. Dette blev, på anbefaling af Kommandantskabet, godkendt af Forsvarskommandoen og Forsvarets Bygningstjeneste. I 1989 blev der nedsat en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter for Forsvarets Bygningstjeneste, Forsvarskommandoen, Oxbøl statsskovdistrikt og Skov- og Naturstyrelsens driftsplankontor, som påbegyndte drøftelserne vedrørende planen. Arbejdsgruppen blev senere udvidet med repræsentanter for h.h.v. Kommandantskabet i Oksbøllejren og Hærens Operative Kommando.

Gennem drøftelser mellem Skov- og Naturstyrelsen og Ribe Amtsråd, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet samt Naturfredningsrådet opnåedes der før planarbejdets igangsættelse enighed om at indstille den hidtidige forberedelse af en fredning, mod at der i stedet blev udarbejdet en driftsplan for terrænet, der skulle rumme en afvejning af de beskyttelses- og benyttelsesmæssige interesser. Ligesom en fredning skulle planen indeholde retningslinier for den fremtidige benyttelse af terrænet og for beskyttelse af dets naturmæssige værdier.

Baggrunden for at en driftsplan blev foretrukket fremfor en fredning var følgende: Driftsplanen er *fleksibel*, idet den løbende kan justeres med planændringer og dermed hele tiden være i overensstemmelse med tidens krav og ønsker. I planen beskrives de nuværende forhold og forventningerne til de fremtidige forhold indgående, og der anvises nogle måder, hvorpå de ønskede mål kan nås, dels i form af generelle retningslinier for benyttelse og beskyttelse, men også i form af forslag til konkrete tiltag. Planen kan herved anvendes som *dokumentation* for den nuværende tilstand, ligesom *kontrol* af overholdelse af aftalte retningslinier og virkningen af dem muliggøres. Endvidere fungerer planen som *vejledning* i selve driften af arealerne. Driftsplanen er således, ud over at være en bindende aftale mellem to parter, et værktøj til kommunikation, dokumentation, vejledning og kontrol for parterne og omverdenen.

Den formelle aftale mellem Miljøministeriet (Skov- og Naturstyrelsen) og Forsvarsministeriet (Forsvarets Bygningstjeneste) vedrørende driftsplanlægningen blev indgået i 1991. Den er gengivet i bilag Ib.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Formål** med **planarbejdet.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Formål med planarbejdet.**

Formålet med driftsplanlægningen fremgår af bilaget til aftalen vedrørende Skov- og Naturstyrelsens driftsplanlægning for Oksbøl Skyde- og Øvelseterræn (bilag Ib):

"Driftsplanen skal udstikke retningslinier for benyttelse og behandling af forsvarets skydeterræn i Oksbøl, således at der opnås en tilfredsstillende løsning af forsvarets behov for øvelsesaktiviteter samtidigt med at andre interesser, såsom de rekreative og naturbeskyttelsesmæssige, tilgodeses."

Planen skal altså rumme en afvejning mellem på den ene side forsvarets behov for rummelige øvelsesarealer og på den anden side samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af nationale og internationale naturværdier.

Det understreges, at udgangspunktet for planovervejelserne er, at terrænet er udlagt som militært øvelsesområde, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan. Dette udelukker dog ikke, at der samtidig sker en beskyttelse og bevaring af de naturmæssige værdier. Overalt på terrænet vil der således blive taget hensyn til disse værdier, idet graden af beskyttelse afhænger af, hvor væsentlige værdier der er tale om, og hvor store behov forsvaret har for aktiviteter de enkelte steder.

Som følge af den sikkerhedsheds mæssige risiko, der er forbundet med forsvarets aktiviteter og de store naturmæssige værdier på terrænet prioriteres den rekreative udnyttelse af terrænet lavere end natur- og øvelsesmæssige interesser. Rekreative interesser vil således kun blive tilgodeset i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

For senere at kunne kontrollere, hvorvidt planen har fungeret efter hensigten, er der i det følgende opstillet nogle operationelle delmål, der kan fungere som indikation på, om de overordnede mål er opfyldt.

Forsvarets aktiviteter.

1. *Forsvarets nuværende aktivitetsniveau skal kunne opretholdes og forsvaret skal have den fornødne bevægelsesfrihed til gennemførelse af øvelserne.* Terrænet skal kunne tjene som uddannelsesfacilitet for følgende: enhedsuddannelse og feltøvelser til og med brigadeledede øvelser, uddannelse i kamp i bymæssig bebyggelse samt kamp i skov, samvirkeskydninger af mindst delingsstørrelse, hvori indgår kampvognsvåben og/eller maskinkanoner, instruktions- og enhedsskydninger med kampvognsvåben og maskinkanoner, skydning med alle panserværns våben fra såvel jordaffutage som helikopter, skydning med alle typer artillerivåben og morterer, flyvevåbnets taktiske skydninger, nærluftforsvarsskydninger, instruktions skydninger i forbindelse med flybekæmpelse, skydning med alle former for infanterivåben, forsøgsskydninger samt sprængningsøvelser med ladninger indtil 50 kg. I forbindelse med skydninger skal laserafstandsmåler generelt kunne anvendes. Hvilke krav disse aktiviteter stiller til terrænets udformning og til forsvarets muligheder for at benytte terrænet, er af forsvaret sammenfattet som følger (bilag Ic):
  - 1a Der ønskes opretholdt en variation som den nuværende af sammenhængende bevoksning, naturlige ledelinier (f.eks. hegn), hindrelinier (vandløb og gravede render) og åbne flader, således at indøvelse af alle kampformer kan gennemføres op til afdelingsniveau under realistiske forhold inden for forsvarets egne arealer.

Formål med planarbejdet Fejl! Ukendt argument for parameter.

- 1b Etablering af branddamme og -linier, vildtagre og -remiser skal tilpasses terrænets anvendelse som øvelsesområde.
- 1c Udlejning af arealer til afgræsning, høslet m.v. skal tage afgørende hensyn til øvelsesterrænets primære formål.
- 1d Hovedspor for hjul- og bæltekøretøjer udlægges, for at enhederne kan vælge hensigtsmæssige formationer, og så slid på terrænet reduceres, samtidig med at betingelserne for terrænvedligeholdelse og -genopretning gøres bedst mulige.
- 1e Mulighederne for at færdes med køretøjer i terrænet og i sporene må ikke ændres i forhold til gældende forhold. Mange områder er i forvejen vanskeligt passable i vintermånederne.
- 1f Maskinggravning/dozning skal kunne gennemføres som hidtil (fastsat i "Blivende bestemmelser for anvendelse af Oksbølterrænet").
- 1g Der ønskes fortsat mulighed for gravning med spade i alle områder undtagen i K1 og K2 (nedslagsområde), idet der dog skal tages hensyn til bevoksningen.
- 1h Der er behov for udbygning (opstemning) af en naturlig øst-vestgående hindrelinie (vandløb) i terrænet. Markstrømmen og/eller Ålestrømmen prioriteres over Ringbjerg Rende.
- 1i Åle- og Markstrømmen gøres bredere på nogle strækninger a.h.t. muligheden for at kunne anvendes som broslagningssteder. Endvidere etableres sprængbrønde ved overgangene.
- 1j Ringbjerg Rende gøres bredere (udbygning til pansergrav) med overgange/sprængbrønde på en del af strækningen.
- 1k Fortsat mulighed for etablering af en "tør hindring" (pansergrav) ved Tyskerstillingen.
- 1l Beplantning etableres et antal nærmere specificerede steder.
- 1m Faste terrænpunkter (nedlagte landejendomme, kulisser m.v.) bevares i størst mulig udstrækning. Bygninger erstattes i et vist omfang med lette bygninger/kulisser. Ejendomme, der kan betrædes risikofrit, udnyttes til underbringelse (overnatning/ophold) og evt. begrænsede kampaktiviteter.
- 1n Børsmose Skole, Mosevrå Skole og Selager Gd. vedligeholdes/renoveres m.h.p. fortsat anvendelse som kommandostation for øvelsesleder, befalingsudgivelser, briefinger m.v. Børsmose skole har højeste prioritet.
- 1o Etablering af et område til øvelse i udlægning og genlæsning af faskiner, evt. i tilslutning til den nuværende køregård/mørkebane.
- 1p Gedbjerg-anlægget vurderes med henblik på yderligere udnyttelse af terrænet syd for Oksbøl-Blåvandvejen evt. til øvelser med kampvogne (enkeltvogn, deling). Som minimum bør den nuværende anvendelse uden mulighed for aktiviteter ud i fortærrænet ubetinget fastholdes.
- 1q "Bytræningscenter Store Brik" gennemføres.
- 1r K1 og K2 anvendes fortsat som målområde for artillerivåben og morterer, og nuværende bombeskiltelinie fastholdes. K1 fastholdes som primært, K2 som sekundært målområde, med de restriktioner, bl.a. vedrørende færdsel, der gælder for sådanne områder.
- 1s Etablering af faste og midlertidige anlæg, bl.a. som mindre volde og forhøjninger til instruktions- og enhedsskydning for alle våben i hæren samt for forsøgsskydninger efter de retningslinier, som en arbejdsgruppe under Vestre Landsdelskommando anbefalede primo 1987. De faste skiveopstillinger ønskes primært anbragt i K1.
- 1t Pansermålsbanen i K1 færdiggøres.
- 1u Nuværende faste skydebaner og -anlæg fastholdes med undtagelse af banerne nord for Grærup Langsø, der flyttes til Buksande, hvor der før var selvmarkerende feltskydebane. Minimortérbanen bevarer den nuværende placering.
- 1v Behov for bane til skydning med 25 mm maskinkanon vurderes.

Forholdet til omverdenen.

2. *Planen skal øge befolkningens forståelse for forsvarets aktiviteter og nødvendigheden af dem.*
3. *Planarbejdet skal sikre, at befolkningens ønsker til benyttelse og beskyttelse af terrænet kommer til udtryk, og at ønskerne i det omfang det er muligt og rimeligt tilgodeses. "Befolkningen" er i planarbejdet repræsenteret af bidragyderne. Også forslagene i "Den Gule Betænkning" er taget som udtryk for de nævnte ønsker.*

Formål med planarbejdet Fejl! Ukendt argument for parameter.

4. *Lokale beboere og turister skal have forbedrede muligheder for at opleve terrænet.*
5. *Der skal også fremover findes et forum for en dialog mellem forswarets interesser og eksterne interesser på terrænet.*

Bevarelse af karakteristiske naturmæssige og kulturhistoriske værdier.

6. En række naturtyper er karakteristiske for terrænet: klit (havklitter med klitlavninger, indsander), hede (hede på bakkeø, klithede), lavvandede hedesøer, overdrev, eng, strandeng og -overdrev, vandløb samt plantager. Naturtyperne har i sig selv en landskabelig værdi og har til sig desuden knyttet karakteristiske plante- og dyrearter. Terrænet indeholder samtlige karakteristiske vestjyske geologiske formationer. Det skal sikres, at samspillet mellem bakkeø - stenalderhavskrænt - hedeslette - vandløb - marskområde - klitområde - strand fortsat kan ses i terrænet, hvorved det bl.a. kan bidrage til at fremme forståelsen af de geologiske processer.
De mest værdifulde områder i landskabelig samt flora- og faunamæssig henseende indenfor terrænets naturtyper ønskes identificeret. De pågældende områder ønskes sikret mod ødelæggelse og forringelse som følge af øvelsesaktiviteter. Områdernes kvaliteter ønskes ved pleje bevaret og om muligt forbedret.
I de områder, der ikke er blandt de mest værdifulde på terrænet, ønskes forswarets benyttelse planlagt, så mest muligt af de karakteristiske naturtyper og geologiske formationer beskyttes. Også her skal det sikres, at de enkelte naturtyper plejes, så tilstanden bevares eller forbedres. Det skal endvidere sikres, at nedslidte områder reableres "efter brug".
7. Naturtyper på terrænet som generelt er særligt vigtige er vådområderne, som ikke alene har en stor landskabelig værdi, men tillige et varieret og ofte særligt bevaringsværdigt plante- og dyreliv. Til vådområder på heder er f.eks. knyttet sjældne hedemosefugle. De vigtigste biotoper for både planter og dyr på terrænet er således vådområderne. Mange vådområder på terrænet er gennem tiderne blevet afvandet. *I perioden ønskes de oprindelige hydrologiske forhold derfor genoprettet i det omfang det er praktisk muligt og foreneligt med forswarets behov for at benytte arealerne.*
8. *De gode forhold for vildtet skal fastholdes. Dette gælder specielt for kronvildtet, som man, som følge af kronvildtreservatbestemmelserne, har en særlig forpligtelse overfor.*
9. *Indtrykket af et kulturlandskab skal i et vist omfang bevares, d.v.s. der skal stadig findes hegn og enkelte arealer med ekstensivt landbrug, ligesom der spredt i terrænet skal være gårde, som sammen med de nærmeste omgivelser vedligeholdes med det oprindelige udseende.*
10. *Fortidsminderne skal sikres pleje og fortsat være sikret mod ødelæggelse.*

Arbejdsredskab.

11. *Planen skal tydeliggøre de naturmæssige og rekreative værdier i terrænet for forsaret og anvise retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, som tager hensyn til disse værdier. De opstillede retningslinier skal være enkle for forsaret at administrere i praksis.*

For at opfylde ovenstående formål skal planen:

Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, grøfter etc., dvs. alle natur- og menneskeskabte terrænelementer.

Formål med planarbejdet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Beskrive de naturmæssige værdier og *udpege* de mest bevaringsværdige af disse samt *påpege* eventuelle behov og muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.

Beskrive den rekreative udnyttelse og forsvarets nuværende benyttelse af terrænet samt *klarlægge* forsvarets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.

Afveje forsvarets behov for benyttelse med ønskerne om beskyttelse og forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.

Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder *fastlægge* retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.

Beregne de økonomiske konsekvenser for forsvaret af planens bestemmelser.

Det bemærkes, at aftalen vedrørende driftsplanlægning for terrænet **ikke omfatter støjforhold**, der reguleres i medfør af miljøbeskyttelsesloven, hvilket derfor ikke har været behandlet.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Beskrivelse af planprocessen.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Beskrivelse af planprocessen.**

Planarbejdet kan opdeles i to dele, registrering og planlægning.

Registreringen har til formål at afgrænse og kortlægge terrænets naturtyper, herunder flora og fauna, samt at registrere dets rekreative udnyttelse og forsvarets benyttelse. Som resultat af registreringen foreligger ajourførte kort over terrænet til brug dels ved selve driftsplanlægningen, dels i forbindelse med arealernes fremtidige drift. Registreringsdelen omfatter bl.a. markregistrering og korttegning.

Planlægningsdelen har til formål at udpege de væsentligste beskyttelsesmæssige og rekreative interesser, at klarlægge forsvarets ønsker til fremtidig benyttelse af terrænet, at afveje benyttelsesinteresser med naturmæssige og rekreative interesser samt at fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse.

I det følgende gennemgås de enkelte dele af planprocessen nærmere.

Markregistreringen er udført ved, at et hold skovteknikere fra Skov- og Naturstyrelsens driftsplankontor med tilknytning af særlig biologisk ekspertise i sommeren 1991 gennemgik terrænet fra ende til anden og registrerede vegetationstyper og anvendelsesmåder. Herudover er der i 1989 foretaget en særskilt gennemgang af de kunstigt afvandede vådområder, hvor mulighederne for genopretning er vurderet.

Korttegningen er i forlængelse heraf gennemført i Skov- og Naturstyrelsen. Som grundlag for korttegningen er bl.a. benyttet luftfotos over terrænet fra 1988. En nøjere redegørelse for kortfremstillingen findes i bilag Id.

Registrering af de biologiske interesser er sket dels gennem eksterne, i mange tilfælde offentliggjorte registreringer, som er foretaget uden forbindelse med driftsplanlægningen iøvrigt, og dels ved markregistreringen. Flere af de eksterne registreringer omfatter detaljerede beskrivelser af flora og fauna på lokalitetsniveau. Især de ornitologiske og floristiske forekomster er veldokumenterede.

Identifikation af rekreative samt de væsentligste beskyttelsesmæssige interesser er sket ved hjælp af en række eksterne bidragsydere, der, som indledning til selve planlægningen, har været hørt.

Bidragsyderne består af følgende myndigheder og interesseorganisationer: Ribe amtskommune, Blåvandshuk kommune, Friluftsrådet og Danmarks Naturfredningsforening. Friluftsrådet har ansvar for at koordinere bidrag og ønsker fra dets medlemsorganisationer. Herudover har følgende kontorer i Skov- og Naturstyrelsen fungeret som bidragsydere: landskabskontoret, naturovervågningskontoret, økologisk kontor samt friluftskontoret.

Ved et indledende møde afholdt i Oksbøllejren med de eksterne bidragsydere i april 1991, blev der fremsat en række ønsker om den fremtidige benyttelse og beskyttelse af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Efter mødet har bidragsyderne endvidere haft lejlighed til at fremsætte uddybende kommentarer og ønsker. Også Nationalmuseet har afgivet en udtalelse. I bilag Ie findes de bidrag, der i forbindelse med driftsplanarbejdet er modtaget fra ovennævnte bidragsydere. Samtlige indkomne bidrag har været drøftet i forbindelse med planarbejdet.

Herudover har anbefalingerne i "Den Gule Betænkning" indgået i planovervejelserne, og endelig har Skov- og Naturstyrelsen under arbejdet med planen overfor forsvaret afgivet ønsker om forskellige tiltag.

På et møde mellem forsvaret, Skov- og Naturstyrelsen og de eksterne bidragydere i Oksbøllejren i juni 1993 havde bidragerne lejlighed til at kommentere et udkast til planen ("3. udkast").

Det kunne her konstateres, at der blandt bidragerne var udbredt tilfredshed med planens dispositioner vedrørende terrænets administration, brug, pleje og genopretning i den kommende 15-års periode. Som følge heraf blev det aftalt, at den færdige plan sendes til høring hos bidragerne, og at der derefter kun holdes et afsluttende bidragermøde, såfremt der på baggrund af de modtagne bemærkninger skønnes at være behov for det.

Der blev på mødet foreslået mindre ændringer og tilføjelser, og det aftaltes, at eventuelle yderligere kommentarer kunne fremsættes skriftligt efter mødet.

Klarlæggelse af den rekreative benyttelse, forsvarets nuværende brug og ønsker til fremtidige benyttelse, afvejning mellem benyttelse og beskyttelse/rekreativ udnyttelse samt fastlæggelse af den fremtidige anvendelse af terrænet er sket gennem en dialog mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, hovedsageligt ved drøftelser i en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra Skov- og Naturstyrelsens driftsplankontor, Forsvarets Bygningstjeneste, Hærens Operative Kommando, Forsvarskommandoen, Oksbøllejren og Oxbøl statskovdistrikt. Drøftelserne har bygget på kortlægningen af terrænet, identifikationen af de beskyttelsesmæssige interesser, materialet fra bidragerne samt på diverse redegørelser fra forsvaret, hovedsageligt til belysning af dets nuværende og fremtidige behov for benyttelse af terrænet. Specielt har forsvaret udarbejdet en skrivelse, som omhandler ønsker til fremtidig benyttelse af terrænet. Denne er gengivet i bilag Ic. Drøftelserne har efter behov været suppleret med besigtigelser i terrænet.

Planskrivningen, som er sket sideløbende med drøftelserne i arbejdsgruppen, har været forestået af Skov- og Naturstyrelsen. Planen er resultatet af ovenstående arbejde, og repræsenterer forsvarets og Skov- og Naturstyrelsens fælles bud på, hvordan de i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** opstillede målsætninger for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn bedst kan opfyldes. I den foreliggende endelige plan er der i forhold til 3. planudkast, som i juni 1993 blev fremlagt for bidragerne, sket en række ændringer.

Ændringerne består først og fremmest i at afsnittet vedrørende naboforhold (afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) samt afsnittene vedrørende planens konsekvenser (afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) nu er færdiggjort. Efter aftale mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen er det valgt ikke at medtage et planlagt afsnit vedrørende forsvarets benyttelse af Oxbøl statskovdistrikts arealer i den endelige plan, idet benyttelsen af distriktets arealer ikke direkte vedrører plandispositionerne på selve terrænet, og fordi dette vil fremskynde tidspunktet for planens færdiggørelse. I stedet vil aftalen vedrørende benyttelsen senere blive indsat i planens bilag Is. Et planlagt afsnit med detaljerede forskrifter for de enkelte arealer er udeladt. Kort og liste over disse retningslinier er i stedet indsat i bilag Iic. Der er endvidere sket en uddybning af afsnittene vedrørende arealernes fremtidige drift og pleje (afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) og beplantning (afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Placering og antal af de i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** omtalte observationshøje er nu fastlagt, hvorfor de er medtaget i planen. I samme afsnit er beskrivelsen af skivedækninger med tilhørende hjulkøretøjsspor ændret. I afsnittet omtales herudover som noget nyt nogle mindre anlæg, der etableres på Kallesmærsk Hede. Endelig er tre mindre områder overført fra kategori I til kategorierne II og III, nemlig området nordvest for Kærgaard-fredningen (overført til kategori II), de høje partier af området nord for Kærgaard (overført til kategori II) samt den syligste del af vådområdet nord for Mosevrå Kirke (overført til kategori III). Områderne har hidtil været benyttet i forbindelse med øvelser, og fortsat benyttelse i overensstemmelse med retningslinierne for de nye kategorier skønnes ikke at ville forringe områdernes naturværdier.

Herudover er der, dels på baggrund af drøftelsen med bidragerne på mødet i juni 1993 og dels på baggrund af de skriftlige kommentarer, der efter mødet er modtaget fra bidragerne, foretaget nogle ændringer og tilføjelser. Disse

Beskrivelse af planprocessen Fejl! Ukendt argument for parameter.

vedrører hovedsageligt forhold vedrørende offentlighedens fremtidige adgang til terrænet samt medtagelse af enkelte mindre, nye afsnit, bl.a. vedrørende regionplanens retningslinier, Ramsarområder og retningslinier for udbringning af slam. Endvidere er afsnittet vedrørende naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser ændret, idet Skov- og Naturstyrelsen efter mødet i forlængelse af planarbejdet har udarbejdet et notat vedrørende administrationen af disse bestemmelser på forsvarets arealer. Forsvaret og Ribe amt har været hørt i forbindelse hermed, og de udarbejdede retningslinier vil fremover danne grundlag for administrationen af naturbeskyttelseslovens bestemmelser på forsvarets arealer. Også afsnittet vedrørende planlovens bestemmelser er omarbejdet.

Endelig er der foretaget en række mindre ændringer og rettelser, mest af redaktionel art.

Den færdige plan har været udsendt til høring hos de eksterne bidragydere. Der er modtaget svar fra Blåvandshuk kommune. Svaret, der findes i bilag Ie, har givet anledning til mindre rettelser vedrørende h.h.v. ejerforhold til Børsmose Kirke og Oksbøllejrens beliggenhed i landzone.

Der er ikke skønnet at være behov for afholdelse af et afsluttende bidragydermøde.

STATUS.STATUS.

Denne del af planen indeholder en beskrivelse af selve terrænet, herunder dets administration, udseende, indhold af naturmæssige værdier samt dets benyttelse og begrænsninger for denne benyttelse.

Fejl! Ukendt argument for parameter.

Ejendomsoversigt. Fejl! Ukendt argument for parameter.

Ejendomsoversigt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Terrænets geografiske**

beliggenhed. Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Terrænets geografiske beliggenhed.**

Forsvarets arealer pr. 1/1 1993 fremgår af bilag If.

Størstedelen af terrænet består af et samlet område, der strækker sig fra Blåvandshuk i syd til Børsmose Hede i Nord. Terrænet afgrænses mod øst og vest hovedsageligt af plantager hørende til Oxbøl statsskovdistrikt samt af Vesterhavet. Herudover hører til terrænet nogle mindre, isoleret beliggende områder, nemlig Kløvbakke på den gamle kystskrænt nord for Fiil Sø, Vrøgum Skydebane i Vrøgum Plantage, depoterne Baun og Præstesølejren, filiallejren "Motel Oksen" samt nogle strandengsområder ud mod Ho Bugt, adskilt fra det øvrige Mosevråområde og indbyrdes af nogle små, private lodder.

Hovedparten af Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er beliggende i Blåvandshuk kommune (Ribe amt), idet kun et enkelt areal, Kløvbakke, ligger i Blåbjerg kommune.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Terrænets forvaltning.**Fejl! Ukendt

argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for

parameter. **Terrænets forvaltning.**

Oksbøllejren er med tilhørende skyde- og øvelsesterræn direkte underlagt Hærens Operative Kommando. Kommandanten i Oksbøllejren er således overfor chefen for Hærens Operative Kommando ansvarlig for terrænets forvaltning i enhver henseende.

En undtagelse herfra er den egentlige skovdrift, der forestås af Forsvarets Bygningstjeneste. I praksis gennemføres den af Oxbøl statskovdistrikt efter rekvisition fra Forsvarets Bygningstjeneste og i samarbejde med Oksbøllejren.

Til løsning af sin forvaltningsopgave råder Kommandanten over en organisation sammensat af såvel militært som civilt personel. Den militære del af organisationen tager sig fortrinsvis af planlægning og gennemførelse af sikkerhedstjenesten i forbindelse med skarpskydning og øvelsesvirksomhed, mens den civile del anvendes til vedligeholdelse af øvelsesterrænet.

Terrænvedligeholdelsen omfatter typisk

- genopretning/reablering af veje og spor
- pleje af vegetationen
- dræningsarbejder
- vedligeholdelse af skydeanlæg
- vedligeholdelse af kulisser.

Til løsning af opgaver, der kræver bygningsfaglig uddannelse, assisteres Kommandanten af en bygningsafdeling.

De praktiske opgaver udføres af veluddannet civilt personel, der råder over en til opgaverne afpasset park af landbrugsmaskiner samt ingeniør- og entreprenørmateriel.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Terrænets inddeling.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Terrænets inddeling.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forsvarets administrative inddeling af terrænet.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forsvarets administrative inddeling af terrænet.**

Oksbøllejren forestår, på vegne af Hærens Operative Kommando, koordinationen af hærens og flyvevåbnets aktiviteter, d.v.s. anvendelse af terræn, skydebaneanlæg, uddannelses- og indkvarteringsfaciliteter, materiel m.v. Anlæg og arealer rekvireres af de brugende myndigheder ca. to år forud for den ønskede benyttelse.

Til brug ved Oksbøllejrens fordeling af forskellige arealer til de brugende enheder har forsvaret inddelt terrænet i et antal terrænafsnit, der benævnes K1, K2, K3, M1, M2, M3, N1, N2, N3, L1, L2, L3, MO1, MO2 og S. Inddelingen er vist på bilag Ig. Enkelte områder indgår ikke i disse terrænafsnit. Det gælder Kløvbakke, området ved Stibjerg Skydebane, Oksbøllejren og Oksbøl Flyveplads, Vrøgum Skydebane samt de små strandengslodder ud mod Ho Bugt. Brugen af de enkelte terrænafsnit er nærmere beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Terrænafsnitsinddelingen forventes bibeholdt fremover og er derfor medtaget på de kort, Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet over terrænet.

Ejendomsoversigt Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Driftsplanlægningens administrative inddeling af terrænet.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Driftsplanlægningens administrative inddeling af terrænet.**

Som grundlag for planlægningen af arealanvendelsen samt ved arealernes drift anvendes en administrativ inddeling, hvor terrænet opdeles i "skovparter", som igen underopdeles først i "skove", dernæst i "afdelinger".

Skovparter. Terrænet er opdelt i fire skovparter, som benævnes h.h.v. Nordlige del, Centrale del, Østlige del og Sydvestlige del. Inddelingen er især begrundet i områdernes geografiske placering. Skovparterne er nummereret fra 1-4. Der er udarbejdet et kort over hver af de fire skovparter.

Skove. De enkelte skovparter består af et antal skove, som er mindre, naturligt sammenhørende områder. Grænserne for skovene er valgt, så de så vidt muligt følger forsvarets administrative inddeling. Hensynet til ensartethed/naturlig sammenhæng indenfor skovene er dog gået forud for dette hensyn, og flere af skovene består derfor af flere eller dele af terræfnafsnit. Skovene er nummereret med trecifrede tal, hvoraf det første ciffer betegner skovpartsnummeret, og de sidste to skovnummeret indenfor den pågældende skovpart. Skovnavnene er angivet på de udarbejdede kort over terrænet.

Afdelingssystemet. De enkelte skove er opdelt i afdelinger. Ligesom skovparter og skove er afdelingen en permanent enhed. Afdelingsgrænserne følger så vidt muligt genkendelige og permanente terrænlínier. Hvor dette ikke har været muligt, følger afdelingsgrænserne flere steder forsvarets terræninndeling. Der er herudover taget hensyn til arealanvendelsen, således at områder indenfor en afdeling er relativt ensartede. Som følge af terrænets ensartethed er afdelingerne generelt ret store. Afdelingerne er nummereret med trecifrede tal, som er fortløbende indenfor den enkelte skovpart. Det første ciffer betegner skovpartsnummeret. Afdelingsnumrene fremgår af de udarbejdede kort over terrænet og refererer til bevoksningslisten, hvor anvendelsen/arealtypen for de enkelte afdelinger er angivet.

Ændringer i forhold til 1975-planen. Det er fundet hensigtsmæssigt at anvende samme administrative inddeling, som ved driftsplanlægningen i 1975, for så vidt angår skovparter og skove. Afdelingssystemet er ændret meget siden 1975. Afdelingerne er således generelt gjort større end sidste gang, og afdelingsgrænser, der ikke fulgte stabile terrænlínier, er ændret.

For at skabe sammenhæng mellem afdelings- og skovpartsnumre er afdelingsnummereringen endvidere ændret helt i forhold til i 1975. Der er således ingen sammenhæng mellem afdelingsnummereringen i denne og foregående driftsplan.

Den administrative inddeling fremgår af **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** For hver skov er anført, hvilke af forsvarets terræfnafsnit, der indgår i skoven. Herudover er angivet arealer samt hvilke afdelinger, den enkelte skov består af. De anførte kortnumre refererer til numrene på de udarbejdede skeletkort.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræns administrative inddeling pr. 1/1 1993.

Skovpart	Skov	Terrænafsnit	Afdelingsnumre	Kortnr.	Brugsareal, ha
1 Nordlige del	101 Kløvbakke		101	1	3.2
	102 Kærgård Nord	L1	102-104	1	32.8
	103 Kærgård Syd	L2	108-114	1	185.4
	104 Børsmose Nord	N1	117-124	1	289.2
	105 Børsmose Syd	del af N2, del af N3	127-133	1	464.4
	106 Børsmose Vest	del af L3	136-142	1	135.7
	107 Langsø	del af L3, del af N3	145-154	1	243.4
	108 Hellesø Præsteskov	del af N2, del af N3, S	157-165	1	369.1
	109 Vrøgum Skydebane		169-170	1	11.5
Nordlige del ialt					1734.7
2 Centrale del	201 Nr. Grandelag	del af K3, M2	202-211	2	711.2
	202 Råsø	M1	214-215	2	82.0
	203 Kirkebjerge	K3	218-220	2	272.1
Centrale del ialt					1065.3
3 Østlige del	301 Oksbøllejren		305-308	3	184.0
	302 Mosevrå	MO1	311-321	3	376.0
	303 Bordrup	MO2	324-325	3	44.0
	304 Molskær	M3	329-333	3	171.0
Østlige del ialt					775.0
4 Sydvestlige del	401 Kallesmærsk Hede Øst	K2	401-405	4	810.2
	402 Kallesmærsk Hede Vest	K1	408-417, 419	4	1643.4
Sydvestlige del ialt					2453.6
Terrænets areal ialt					6028.6

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Litreringen.**Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Litreringen.**

Litra.

Afdelinger er opdelt i en til flere litra. I modsætning til den administrative inddeling bygger litrasystemet ikke på geografiske forhold men først og fremmest på, at der er tale om behandlingsenheder, d.v.s. arealer, der er ensartede m.h.t. terræn, anvendelse, vækstforhold og eventuel træart og dennes alder. Minimumsstørrelsen for en litra er for bevoksede, produktive arealer som hovedregel 0,3 ha og for delvis produktive arealer 0,5 ha. For bevoksede, uproduktive arealer og ubevoksede arealer er minimumsstørrelsen ca. 1,0 ha. Visse intensive eller særlige anvendelser er udlitreret uanset størrelse; det gælder f.eks. huse og søer. En litra kan bestå af flere adskilte men ensartede dele (*dellitra*) indenfor samme bevoksning. Litranumrene fremgår af de udarbejdede kort over terrænet. I bevokningslisten er anvendelsen/arealtypen for den enkelte litra angivet.

Udprikning.

Markante mindre bevoksninger eller ubevoksede arealer (herunder lavbundsarealer), der ikke ønskes udskilt som selvstændige litra, f.eks. p.g.a. størrelsen, men alligevel ønskes markeret på kortet, er indtegnet med prikket linie på kortene og benævnes udprikninger. Disse betragtes mere som terrængenstande end produktions- eller behandlingsenheder. Anvendelsen/arealtypen for en udprikning kan være angivet i bevokningslisten i bemærkningerne til den litra, hvori udprikningen er beliggende.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for
parameter. **Brugsareal.**Fejl! Ukendt argument for
parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Brugsareal.

Beregningen af brugsarealet er udført direkte på digitaliserede kort. Kortene er digitaliseret direkte fra arbejdskort, der er tegnet med nye kortmanuskripter som opretningsgrundlag og på målfast plastfolie. Arealberegningen er foregået automatisk v.h.a. EDB, og beregningsnøjagtigheden er meget stor. Usikkerheden ligger i selve digitaliseringen og tegning af arbejdskortene. Den er af underordnet betydning i forbindelse med statusopgørelsen.

Der er foretaget en nyberegning af samtlige arealer.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for
parameter. **Matrikulære forhold.**Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for
parameter. **Matrikulære forhold.**

Matrikulære forhold og ejendomsforandringer siden forrige driftsplanlægning er ikke behandlet. Det betyder, at der som udgangspunkt for korttegning, arealberegning m.v. er anvendt de matrikulære forhold, som de var i 1975. Et enkelt

mindre areal, Depotområde Baun (i 1975 benævnt "Depotområde ved Ål"), er dog denne gang udeladt, da det, ifølge oplysning fra forsvaret, ikke tilhører forsvaret.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Driftsplanens kortmaterialer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Driftsplanens kortmaterialer.**

Kortmaterialet hørende til driftsplanen omfatter:

Skeletkort: Med og uden højdekurver i målestoksforhold 1:10.000, kort nr. 1 - 4. I bilag 1h er indsat et sæt skeletkort med højdekurver.

Håndkort: Farvelagte og indbundne skeletkort i 7 sæt, heraf 5 sæt til forsvaret, 1 sæt til Skov- og Naturstyrelsens driftsplankontor og 1 sæt til Oxbøl statsskovdistrikt.

Diverse temakort: Kort med diverse temaer. Dels oversigtskort i forskellige målestoksforhold, dels skeletkort i 1:10.000. Kortene er indsat som bilag i planen.

På skovkortene er benyttet statsskovbrugets standardsignaturer samt enkelte signaturer specielt tilpasset de særlige forhold på Oksbølterrænet. Farvelagte og indbundne signaturplaner leveres sammen med håndkortene.

Fejl! Ukendt argument for parameter. Skyde- og øvelsesterrænets historie. Fejl! Ukendt argument for parameter. Skyde- og øvelsesterrænets historie.

Perioden 1929-1940.

Alle større krige gennem de sidste par århundreder har som biprodukt medført en rivende våbenteknologisk udvikling. 1. Verdenskrig var ikke nogen undtagelse. Det feltskyts, de europæiske stormagter åbnede krigen med i august 1914 var således totalt forældet ved krigens slutning, når man sammenligner rækkevidde og automatik med det skyts, der blev udviklet under krigen.

I midten af 20'erne fik den danske hær andel i udviklingen. Der blev indkøbt feltskyts med rækkevidde på op til 21 km, hvilket betød, at de hidtidige artilleriskydeområder, Jægerspris på Sjælland og Fuglsø på Mols, med et slag var blevet for små. Et nyt og større område måtte etableres, og valget faldt på terrænet sydvest og vest for Oksbøl, hvor staten i 1929 dels købte, dels lejede store dele af Kallesmærsk Hede samt arealer nord og nordvest for Mosevrå kirke, de åbne arealer mellem Ål og Vrøgum Plantager, og arealet omkring Fåresøen. På sidstnævnte areal var det tanken at opføre de få, faste bygninger man fandt nødvendige som støtte for en teltlejr. Det samlede areal, der blev købt eller lejet, var ved udgangen af 1932 vokset til ca. 2600 ha.

Øvelsesaktiviteten op gennem 30'erne var beskeden. Tjenestetiden var kort, og som hovedregel var der i et uddannelsesforløb kun plads til en skydeperiode i sensommeren, som optakt til efterårsmanøvrerne. Så terrænet og naboerne havde fred det meste af året.

2. Verdenskrig.

Allerede den 9. april 1940 rykkede de første tyske tropper ind i Oksbøllejren og overtog området. De følgende år blev lejren udvidet til træningslejr for en infanteridivision, bl.a. ved inddragelse af Ål Plantage til opførelse af indkvarteringsbarakker, kostforplejning og messeområder. Også øvelsesterrænet blev stærkt udvidet, anlæg til feltøvelser og -skydninger blev indrettet, samtidig med at hele området blev udbygget med betonstøbte forsvarsanlæg, som led i invasionsforsvaret af den jyske vestkyst. "Bøffelstillingen" i Vandflod Bjerge og "Tirpitzstillingen" i Krogsande er eksempler herpå.

De nærmeste efterkrigsår.

Flygtninge fra det vaskende Hitler-regime begyndte at strømme til Danmark i det sidste krigsår, og Oksbøllejren blev udpeget som opsamlingssted for en stor del af disse flygtninge. De blev anbragt i den del af lejren, der lå nord for Fåresøen, og indbyggerantallet her nåede i løbet af de følgende 5 år op på næsten 38.000 mennesker. Ved udgangen af marts 1949 var flygtningelejren afviklet, hovedparten af bygningerne solgt og fjernet, kun et depotområde ved Fåresøen blev bevaret, ligesom det tidligere tyske militærlazaret blev skånet. Det har siden fungeret på forskellig måde under betegnelsen "Nordlejren". Således benyttedes den fra august 1949 til juli 1959 som militærnægterlejr.

Perioden frem til 1993.

Også 2. Verdenskrig medførte en eksplosionsagtig udvikling i våbenteologi og taktik. Stor bevægelighed i terrænet med pansrede enheder var den recept, hvorefter hæren blev genopbygget efter krigen, og det forstærkede behovet for store, sammenhængende øvelsesområder.

Oksbølterrænet var umiddelbart efter krigen blevet udvidet ved ekspropriation af ca. 1400 ha, hovedsageligt omfattende den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede samt områder vest for Ål og Vrøgum Plantager. Herved udgjorde forsvarrets sammenlagte areal ca. 4000 ha., hvilket for det første var i underkanten af behovet, og for det andet havde en meget uhensigtsmæssig form.

For at råde bod herpå blev der i årene 1967-1969 foretaget yderligere ekspropriation af 2183 ha, hvorved øvelsesterrænet blev bragt op på dets nuværende størrelse. Hertil kommer, at de øvende enheder har adgang til en nærmere aftalt benyttelse af de tilgrænsende og nærliggende klitplantager, der tilhører staten, ialt yderligere godt 8000 ha.

Oksbøl Sydlej har i sin korte levetid oplevet en bemærkelsesværdig udviklingsproces, svarende til den skiftende anvendelse: Fra 30'ernes teltelejr, der kun var aktiveret under det hestetrukne artilleris sensommerøvelser over besættelsestidens baraklandskab til vore dages moderne undervisnings-, administrations- og indkvarteringsbygninger, med tilhørende anlæg for reparations- og vedligeholdelsestjeneste, træningsfaciliteter og anlæg til fritidsaktiviteter. Oksbøllejren er i dag ikke blot forsvarets største øvelses- og skydeområde. Den er samtidig hjemsted for Hærens Kampskole, en panserbataljon og et drivmiddelkompagni, med en personelstyrke, der samlet udgør en betydelig procentdel af Blåvandshuk kommunes indbyggertal.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet.**

Området syd for Ringkøbing Fjord, afgrænset mod nord af Blåbjerg og Fiil Sø og mod syd af Skallingen og Ho Bugt, er et landskabeligt klenodie nationalt og internationalt.

Det samlede område er et nøgleområde for studier af sandflugtens og marskaflejringens historie på den danske vestkyst.

Landskabets geologiske historie danner baggrund for de landskabstyper med dertil knyttede flora- og faunaelementer, vi i dag finder på denne egn.

Skyde- og øvelsesterrænet udgør en væsentlig del af dette område. I det følgende beskrives terrænets geologi, landskab og naturtyper og deres arealmæssige fordeling, samt flora og fauna.

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Geologi.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter.

Geologi.

Det er karakteristisk for det vestjyske landskab, at det består af terrænelementer af meget forskellig alder, nemlig yderpunkterne i kvartærperiodens (nutidens) aflejringer i Danmark. Ældst er de såkaldte bakkøer, der er moræneaflejringer fra næstsidste istid. Yngst er de store havklitter længst mod vest samt de ligeledes marine aflejringer i form af marskdannelser fra Skallingen og sydpå.

Bakkeøddannelser når frem til skyde- og øvelsesterrænets centrale del (Grærup kystskrænt), mens det øvrige landskab er marint forland i form af et klitlandskab (flyvesand) med tilhørende dynd- og marskaflejringer. Det strækker sig over et areal på ca. 10 km i længde og 6-10 km i bredde, bredest ved Oksbøl. Flyvesandslandskabet er dannet over lang tid og i flere sandflugtsperioder. Sandflugten menes at have kulmineret i tiden omkring ca. 1750, sandsynligvis som et resultat af menneskelig virksomhed. Nærmest kysten ses veludviklede havklitter i flere rækker. På Kallesmærsk Hede er der tre rækker klitter, mens der er to rækker vest for Fiil Sø. Øst for havklitterne breder der sig udstrakte klitsletter, klitheder eller de såkaldte afblæsningsflader. Den største og mest imponerende af disse er den ca. 2.500 ha store Kallesmærsk Hede. Herfra er sandet i århundreder vandret mod øst i en kæmpemæssig parabelklit. Denne vandreklit er nu standset ved dæmpning og plantning i Bordrup-Oksby Plantager efter forinden at have dækket marskdannelser ved Ho bugt.

I landsdelen som sådan sker der en relativ landsenkning eller havstigning. På trods heraf er havet alligevel rykket mod vest siden stenalderen, tvunget hertil af strandvoldsdannelser og flyvesandsaflejringer. Tydeligst ses denne "havflytning" ved den gamle stenalderhavskrænt fra Grærup til Børsmose, hvor også bakkeøddannelser i form af moræneler og lagdelt sand (bakkensand) enkelte steder træder "frem i dagen". Ved Grærup bøjedet kystlinien mod sydøst i retning af Oksbøl.

Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Grærup markerer således stenalderhavets "Blåvands Huk", idet hele det udstrakte landområde sydvest herfor endnu var under havets overflade. Den gamle kystskrænt ved Grærup benævnes ikke desto mindre normalt "bronzealderkysten".

Vandarealerne blev stedse mindre som følge af dyndannelser og ustandselige tilfygninger af flyvesand. Som følge af disse tange- og strandvoldsdannelser blev "Langsø-havbugten" senere afskåret fra havet og omdannet til en ferskvandssø, der i en periode havde direkte forbindelse til Fidde Sø og Søvigssund, der tilsammen udgjorde den store Fiil Sø. Grærup Langsø er altså resterne af et laguneområde, der oprindeligt har været hav. Den 30 ha store, lavvandede sø ligger nu i en langstrakt, nordsydgående fordybning på marint forland beskyttet mod havet af flere klitrækker ved Grærup Strand.

Jordbunden på terrænet er overalt præget af et større eller mindre flyvesandslag og en stærk udvaskning, der enkelte steder har resulteret i en podsolering. Jordbunden er næsten overalt yderst ufrugtbar. Da området er blevet udjævnet igennem de sidste ca. 150.000 år, finder man ingen dybere søer, men derimod et stort antal fladvandede hedesøer. Disse søer er rene og klarvandede, dels på grund af de ekstremt næringsfattige, naturlige omgivelser, dels på grund af at der ikke tilføres næringsstoffer fra omkringliggende landbrug (flere af søerne har ingen eller meget korte tilløb). På mindre områder - i lavninger i tidligere sø- og mosestrøg - findes der foruden aflejringer af flyvesand også dannelser af tørv og ferskvandsdynd. Dette medfører stedvis større frugtbarhed. Disse arealer indgik ofte i den landbrugsdrift, der indtil ca. 1965 fandt sted på de bedste jorder, hovedsageligt ved Vejers, Grærup, Børsmose og Kærgård.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fortidsminder.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fortidsminder.**

På terrænet findes ialt 8 *fortidsminder*, alle *gravhøje*, som er fredet i henhold til *naturbeskyttelseslovens §12*. Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske kontor har registreret og beskrevet de fredede fortidsminder. En liste over fortidsminderne findes i bilag Ii. Gravhøjenes tilstand er generelt god. Flere er dog tilgroet med fyr, gran og bævreasp, som slører højene. Højene er på de udarbejdede kort over terrænet (bilag Ih) nøjagtigt afsat og vist med særlig fortidsmindesignatur. Oksbøllejren har herudover modtaget et særligt skeletkort, hvorpå fortidsminderne er markeret med grønt, og hvor fortidsmindernes fredningsnummer er påført. Samtlige 8 gravhøje findes på kort 1, heraf to på Kløvbakke og fire i området øst for Selager Sø.

Samtlige synlige fortidsminder, d.v.s. alle gravhøje, er afmærket med pæle eller indhegning, som dog i enkelte tilfælde står så tæt på højen at foden ikke er tilstrækkeligt beskyttet mod kørsel.

Interesserne i forbindelse med de fredede fortidsminder varetages i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske kontor, som løbende registrerer eventuelle "nye" fredede fortidsminder. Der henvises iøvrigt til afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Der findes udover de fredede gravhøje et stort antal *arkæologiske anlæg*, som ikke er fredet efter *naturbeskyttelsesloven*. Disse er beskyttet af *museumslovens §26*, som administreres af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. De arkæologiske anlæg er overvejende bopladser beliggende i Selagerområdet. Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat har afsat lokaliteterne på de udarbejdede kort over terrænet (bilag Ih). Placeringen af anlæggene er dog usikker, da de, i modsætning til de fredede fortidsminder, ikke er synlige i terrænet. På skeletkortene er stederne markeret med signaturen for "benævnt genstand" (en åben cirkel) med tilføjelse af Nationalmuseets registreringsnummer, Sb.-nummeret.

De arkæologiske anlæg er ikke afmærket i terrænet.

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

De arkæologiske interesser varetages i et samarbejde mellem Oksbøllejren og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat, som løbende reviderer oversigten over de efter museumsloven beskyttede anlæg.

Der henvises iøvrigt til afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Landskab.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Landskab.

Udover landskabelige forhold indeholder afsnittet oplysninger vedrørende hydrologiske forhold samt vandkvalitet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Sydvestlige del.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Sydvestlige del.

Syd for Vejers-landevejen består Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn dels af det store havklitområde Havsande, der strækker sig fra Blåvands Huk til Vejers Klitplantage, dels af den store, udstrakte afblæsningsflade Kallesmærsk Hede.

Det storslåede klitlandskab *Havsande* ud mod Vesterhavet er som nævnt noget særligt ved at bestå af tre rækker høje kystklitter. Det udgør formentlig et af landets længste og bredeste sammenhængende klitlandskaber, som henligger i stort set upåvirket tilstand. Alle tre klittyper er smukt repræsenteret: Yderst den hvide klit, hvor sandet ses overalt mellem den sparsomme vegetation af hovedsageligt hjelme, dernæst den frodige grønsværsklit i lavningerne, og inderst den næringsfattige, grå klit, hvor hedevegetationen indfinder sig. Der ses desuden veludviklede, fugtige klitlavninger mellem klitrækkerne, med en rig og varieret flora.

Mellem klitlandskabet og hedebladen løber et af terrænets få vandløb, nemlig *Langslade Rende*, som afvander store dele af Kallesmærsk-fladen gennem forgrenede grøftesystemer. Den udspringer ved *Vandflod* i sydenden af hedebladen, løber mod nord parallelt med kysten og ud gennem klitterne i Havsandes nordlige del til Vesterhavet. På den sidste strækning har vandløbet efterhånden skåret sig dybt ned i terrænet i et smukt, snoet forløb. Langs Klitvej, umiddelbart vest for Langlade Rendes midterste forløb, findes to naturligt næringsrige søer, kaldet *Navelsvand*.

Kallesmærsk Hede er det største sammenhængende hedeområde i Sydvestjylland og fremstår som en stor flade mellem havklitterne i vest og de tidligere vandrekitter i Oksby-Bordrup Plantager i øst. Kuperet terræn med lave klitter ses i den nordøstlige del ved *Kirkebjerg* samt i den sydøstlige del. I den vestlige del er der en nord-sydgående velbevaret klitrække af indsande bag havklitterne, nemlig *Buksande*, *Ovnsmunds Sande* og *Indersande*.

Kallesmærsk Hede var indtil slutningen af 1950'erne en næsten urørt, stor, flad lynghede med megen revling og mosebølle og på de fugtige dele tranebær. Dengang var området generelt betydeligt fugtigere; nu er der, som følge af dræning gennem et udbygget grøftesystem, kun sommervandspejl i en mindre sø ved Vandflod Bjerger, og i de to tilgroede småsøer *Navelsvand* ved *Gejlhede* samt i ubetydelige vandhuller. Vandstanden er faldet meget i Navelsvand siden ca. 1987, uvist af hvilken grund.

Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Den militære anvendelse har forandret Kallesmærsk Hede, idet vegetationen af hede- og klokkelyst som følge af især bæltekøretøjskørsel nu mange steder er slidt bort, så vidstrakte sandflader forekommer, især i nordøst. Større og mindre hedebrande udvikler sig ret tit som følge af den militære anvendelse, hvilket er medvirkende til foryngelse af lyngen. Den sidste relativt intakte del af den oprindelige Kallesmærsk Hedeflade findes i dag i nord, mellem Buksande og Kallesmærskvej.

På tværs af Kallesmærskhedens nordlige del, mellem Bordrup Plantage og Vejers Plantage, løber den, omkring år 1900, gravede, lige kanal *Ringbjerg Rende*, som forbinder Bordrupsøerne og det hertil knyttede store vådområde i Bordrup Plantage med Vesterhavet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Centrale del.**Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Centrale del.**

Umiddelbart nord for Vejers Havvej ved *Mosevrå Kirke* består skyde- og øvelseterrænet af et mindre, overvejende intakt hedemoseområde, med en del næringsfattige lavvandede hedesøer. En del faste kørespor for bæltekøretøjer krydser gennem området. I moseområdet vestlige del ses *Develsø*, som bærer præg af at have været uddybet. Herfra strømmer vandløbet *Ålestrømmen* mod vest til havet. Inden det forlader skyde- og øvelseterrænet ved Vejers Plantage, gennemstrømmer det en mosaik af tidligere landbrugsjorder, nu bestående hovedsageligt af overdrev og høsletsarealer, dernæst søen *Råsø*, som er en næringsrig sø omgivet af enge og tørrere græsarealer udenfor drift. Søen er i forrige århundrede afvandet og senere (i 1965) genetableret ved opstemning. Ålestrømmen er det eneste vandløb i relativt naturlig og svagt reguleret tilstand indenfor øvelsesområdet. Langs Ålestrømmen findes mange lavninger og vandhuller med en rig sumpplantevegetation.

På terrænets smalleste sted, som forbinder den nordlige og midterste del, findes *Grovsø-Langvand bækkenet*. Det er to hedesøer med tilgrænsende mosepartier, som danner et afgrænset vådområde. Et vandskel går imidlertid tværs igennem vådområdet, og på dette passerer et fast kørespor i nord-syd gående retning. Den 0,5 ha store *Langvand* mod øst er brunvand og omgives af hedemose. *Langvand* afvandes mod øst, via en grøft, af det forgrenede Molskær-Storbæk vandløbssystem, som løber mod Vadehavet i Ho Bugt. *Grovsø*, mod vest, er ca. 4,5 ha stor og er lavvandet med største dybder på omkring 2 m. Vandet er rent, med sigt til bunden, og svagt surt med lavt næringsindhold. Bunden består af flyvesand, stedvis dækket af tykke lag af dynd og detritus. *Grovsø* afvandes mod vest, via en grøft, af vandløbet *Markstrømmen*, som løber ud i sydenden af Grærup Langsø, og derfra videre ud mod Vesterhavet ad Langsø Kanal. *Markstrømmen* bærer på de fleste strækninger præg af udretning og oprensning.

Mellem Vejers Havvej og Ringbjerg Rende findes Kirkebjerg, der udgør en del af Kallesmærsk Hede. Såvel hedeflade som indsande er her, p.g.a. beliggenheden, meget påvirket af forsvarets aktiviteter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Østlige del.**Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Østlige del.**

Øst for hedemoseområdet ved Mosevrå kirke ligger slette- og tidligere agerlandsarealer ved *Molskær*, og nord herfor selve *Oksbøllejren*. På Oksbøllejrens område findes den ca. 9 ha store, næringsfattige *Fåresø*, som har stejle sider, og som når en største dybde på 2,4 m. Bunden består af flyvesand, der på dybere vand er overlejret af lag af slam, der er

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

særligt tykt i søens vestlige ende, hvor også aflejringer af okkerholdigt sand findes. Vandet er svagt brunfarvet med sigt til bunden. Det er lettere surt og moderat næringsfattigt. Søen er mod nord delvis omgivet af Ål Plantage.

Længst mod øst i terrænet, ud mod Ho Bugt, ligger *strandengene ved Mosevrå*. Disse strandene udgør en naturtype, som ikke findes andre steder på øvelsesterrænet. Bortset fra et mindre areal ved Musholm Enge og Røgel strækker forsvarets arealer sig ikke ud til selve Ho Bugt, men er beliggende i en bræmme landværts de kysteksponerede strandensarealer.

Hølløt med omgivelser langs *Storbækken*, som løber ud i Ho Bugt, består af ferske sumparealer med rørskov.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Nordlige del.**Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Nordlige del.**

Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn afsluttes mod nord med et kompleks af landskabeligt set meget værdifulde og bevaringsværdige lokaliteter. I vest ligger "perlen i den vestjyske naturpark" - den godt 30 ha store, fredede *Grærup Langsø* med omgivelser. I forrige århundrede (1870) blev vandstanden i Langsø sænket ad kunstig vej, så søens areal faldt fra 94 til 65 ha. Endnu en kunstig vandstandssænkning i 1931 reducerede søens areal yderligere til blot 31 ha. Søen udgør derfor i dag kun en tredjedel af den oprindelige sø. Vandet i Grærup Langsø er næringsfattigt og har tidligere været klart. Gennem de senere år er forholdene ændret radikalt, idet vandet er blevet meget uklart på grund af tilførsel af okker via Markstrømmen og resuspension af tidligere bundfældt okker. Bunden består af sand overlejret af sort-grønne slamlag af varierende tykkelse. Af Ribe amt angives søens dårlige vandkvalitet at skyldes dræning, som har medført en massiv tilledning af okker til søen. Dertil kommer, at Markstrømmens gennemsnitlige koncentration af fosfor er blevet mere end fordoblet siden 1980. Koncentrationen af jern i Markstrømmen er ikke steget i samme periode. Årsagen til denne stigning af tilløbets fosforkoncentration er ikke kendt.

Umiddelbart øst herfor ses den markante, fredede "*bronzealderkystskrænt*" mellem *Grærup* og *Børsmose*. Skrænten udgør samtidig vestkanten af geesten, Varde Bakkeø. Oven for skrænten, på bakkeøens plateau, ligger hedearealet *Selager*, hvis vegetation er meget slidt som følge af intensiv kørsel med bæltekøretøjer. Øst herfor ses imidlertid mere intakte hede- og plantagepartier. Her ligger nogle af terrænets mest bevaringsværdige søer - de fire helt klarvandede hedesøer Holm Sø, Sorte Sø, Hellesø og Selager Sø, hvoraf de tre første er såkaldte lobeliesøer, opkaldt efter den sjældne vandplante tvepibet lobelie, som kun vokser i helt klare, næringsfattige søer.

Den brunvandede, godt 6 ha store *Selager Sø* er meget fladvandet og uden afløb. Ved høj vintervandstand modtager den fra syd overskydende vand fra Holm Sø. Vandet er surt, næringsfattigt og rent med sigtedybder ved sommermaksima til bunden i ca. 1,2 m's dybde. Bunden består af flyvesand stedvis dækket af tykke lag af dynd og detritus. Vandet i den fladvandede, knapt 12 ha store *Holm Sø* er meget surt og næringsfattigt. Søen er sammensat af flere, mere eller mindre adskilte bassiner med dybder op til 1,8 m. Bunden består af flyvesand stedvis dækket af aflejret slam eller detritus. Holm Sø og Selager Sø er forbundet med en gravet rende, som dog sjældent træder i funktion.

Vandet i den godt 2 ha store, lavvandede (største dybde 2 m) *Sortesø* er surt, næringsfattigt og klart med sigt til bunden. Søens vand kan, når vandstanden er høj, afledes via en grøft mod syd. Bunden består af rent sand, efter at man ved restaurering i 1990 fjernede slam, detritus og tørvemos.

Den godt 5 ha store *Hellesø* består af to regelmæssigt formede bassiner med dybder op til 1,3 m helt adskilt af en smal landtange. Bunden består af flyvesand stedvis dækket af dyndlag. Vandet i søen er surt, næringsfattigt og klart med sigtedybde til bunden ved sommermaksima. Søen er uden tilløb og afløb.

Helt mod nord på terrænet ligger den fredede *Børsmose Hede*, som er en meget velbevaret og intakt hedeaflede, samt de fugtige græs- og mosearealer i *Klynekær*, *Nørrekær* og området herimellem. Områderne nord for Grærup Langsø-fredningen danner en landskabeligt værdifuld sammenhæng med denne. Før ændringen af afløbet fra Grærup Langsø var vandstanden betydeligt højere i dette område.

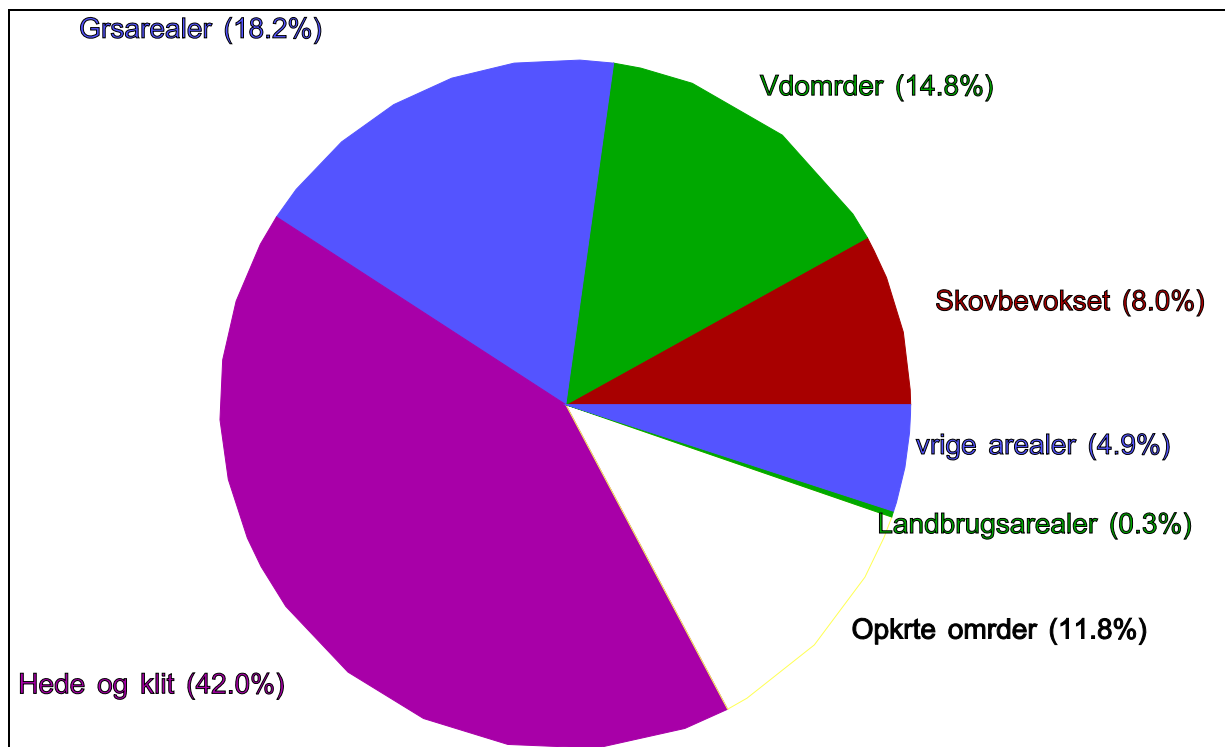
Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Registrering af arealanvendelsen. Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Registrering af arealanvendelsen.

Arealanvendelsen er registreret i sommeren 1991 og fremført til statistidspunktet 1/1 1993.

Det samlede areal er opgjort til 6028.6 ha, heraf er 5546.6 ha (92%) åbne arealer og 482.0 ha (8%) skovbevokset. Indenfor disse to hovedkategorier er arealerne opdelt i areal typer, som forkortes med koder på 3 bogstaver, de såkaldte anvendelseskoder. For de skovbevoksede arealer gælder det som hovedregel, at anvendelseskoden svarer til bevoksningens hovedtræart, mens den for de åbne arealer beskriver vegetationstype eller anvendelsesmåde. I bevoksningslisten (bilag Ih) er samtlige afdelinger gennemgået, og for hver litra er anført en anvendelseskode samt arealet i hektar. For skovbevoksede arealer tillige en række parametre, der beskriver bevoksningen nærmere.

I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er vist arealets fordeling til hovedgrupper. Det fremgår heraf, at hede og klit udgør hovedparten af de åbne arealer. Andre væsentlige hovedgrupper er græsarealer (hovedsageligt tidligere landbrugsarealer), vådområder og opkørte områder (bæltekøretøjsspor). Kun en lille del af terrænet er stadig egentlige landbrugsarealer. Terrænets landskabelige og biologiske værdier er fortrinsvis knyttet til de åbne arealer, jvf. beskrivelserne i afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet., Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** De enkelte hovedgruppers sammensætning er nærmere beskrevet i de følgende afsnit.

Figure Fejl! Ukendt argument for parameter. Arealets fordeling til hovedgrupper.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
 Ukendt argument for parameter. **Åbne arealer.**Fejl! Ukendt argument
 for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
 argument for parameter. **Åbne arealer.**

I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er vist sammensætningen af de åbne arealer. Det fremgår, at hede, slette, klit, bæltekøretøjsspor og mose udgør den største del af arealet.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter.

De åbne arealers fordeling til arealtyper.

Arealtyper	Areal/ha
Vådområder:	
MOS mose	630.3
STG strandeng	92.9
STB strandbred	80.6
SØ sø	79.6
VLB vandløb	10.6
Græsklædte arealer:	
SLE slette	1095.5
Opkørte områder:	
BÆL bæltekøretøjsspor	712.6
Hede og klit:	
LYN hede	1794.9
KLI klit	738.6
Landbrugsarealer:	
AGE ager	17.8
Øvrige arealer:	
KRT krat	176.1
VEJ vej	49.7
PAR park	12.3
GRG grusgrav	0.5
AAN Anden anvendelse	54.6
Total	5546.6

I det følgende er der redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper.

Hede og klit.

Hede alene udgør ca. 1/3 (1795 ha) af det samlede areal, klitarealer 739 ha.

Hede (LYN). Hede er karakteriseret ved hedevegetation med tydelig (omend visse steder spredt) forekomst af karakteristiske dværgbuske (hedelyng, revling, krybende pil) og omfatter både hede på bakkeø og afblæsningsflader som

Generel beskrivelse af skyde- og øvelsестerrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

klithede (mindre klitdannelser med hedevegetation). Der skelnes ikke mellem forskellige hedetyper. Hedemoser er registreret som MOS.

Klit (KLI). Omfatter såvel hvid, grøn og grå kystklit som indlandsklitter. Indlandsklitter angives som KLI, hvor de vegetationsmæssigt (grå klit) og topografisk (høje klitdannelser) tydeligt adskiller sig fra omgivelserne. Klitfredninger er selvstændigt udlitret.

Græsklædte arealer.

Slette (SLE). Græsdominerede områder, såvel græssede som ikke græssede. Der er ikke skelnet mellem fugtige og tørre græsarealer, og kategorien omfatter derfor såvel eng som arealer med overdrevslignende vegetation.

Sletterne udgør en meget stor del af terrænet, ialt 1096 ha, og består hovedsageligt af tidligere landbrugsarealer. Efter ekspropriationen har størstedelen af slettearealerne, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, været drevet som ekstensivt landbrug, d.v.s. som græsnings- eller høsletsarealer, som kun i moderat omfang har været tilført frø, gødning og kalk og eventuelt omlagt. Ca. 300 ha af slettearealerne er bortforpagtet til græsning eller høslet.

Vådområder.

Vådområderne på terrænet er meget vigtige på grund af deres værdi som habitater for plante- og dyrelivet. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles, og anvendelseskoder, der kan dække over såvel vådbunds- som tørbundssamfund er søgt undgået. Vådområderne udgør ialt 894 ha og består især af mose.

Sø (SØ). Permanente ferske søer med åbent vandspejl. Afgrænsningen af åbne vandflader er særligt vanskelig i dette terræn, hvor grundvandstanden er stærkt svingende, og højdeforskellene generelt meget små. Hvor der på de anvendte flybilleder ses en højere vandstand end ved markgennemgangen, er flybilledets grænser benyttet. Temporære søer er registreret som MOS.

Mose (MOS). Da skillelinien mellem *mose*, *kær* og *søbred* i praksis kan være vanskelig, er der kun benyttet én signatur, mose. Denne dækker alle ferske, såvel permanente som temporære vådområder samt temporære søer. Kategorien omfatter også hedemoser.

I praksis er de ferske vådområder mange steder afgrænset ved hjælp af forekomsten af homogene blåtop samfund, som er let genkendelige i terrænet. Blåtopsamfundet kendetegner en høj, men svingende grundvandstand. Forekomsten af blåtopsamfund er dog i sig selv ikke tilstrækkeligt grundlag for en klassificering som MOS. Kun når blåtopsamfundet forekommer i en randzone omkring et egentligt, vådt kerneområde med f.eks. rørgræs o.a. er MOS - koden anvendt. Afgrænsningen følger da blåtopsamfundets yderkant. Øvrige vådområder på bedre jorder, eller hvor blåtop af andre årsager ikke findes, afgrænses i stor udstrækning af forekomster af flere vådbundsarter, hovedsageligt lysesiv (i den østlige del af terrænet har MOS karakter af strandrørsump, som er et brakvandssamfund).

I de centrale og nordlige dele danner Lyse- og Knopsiv store sammenhængende bevoksninger. Disse to arter har her været brugt som skillearter mellem koderne MOS og SLE.

Vandløb (VLB). Naturlige og kunstige vandløb med en bundbredde over ca. 2 m.

Strandeng (STG). Områder med mindst én årlig saltvandsoversvømmelse. Karakteriseret ved diverse halofile plantearter. Strandengens øvre afgrænsning følger som udgangspunkt vinterhøjvandslinien (ca. et årligt højvande).

Registreringen er sket ved at kombinere vegetationsagttagelser med højdekurver. Den øvre grænse er principielt karakteriseret ved en såkaldt jordbærkløver-eng, domineret af rød svingel, men med stedvis forekomst af mere salttålende arter i diverse smålavninger. I praksis er tegn på enkelte vinteroversvømmelser i form af slik/tang i lavninger

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

samt forekomst af arter som strandvejbred og strandtnehage anvendt. Derudover er landskabets konturer fulgt ved afgrænsningen, så "umulige" grænser ikke forekommer.

Strandbred (STB). Sandstrand uden vegetation. Omfatter bræmmen mellem normal daglig vandstand og sammenhængende landvegetation.

Opkørte områder.

Bæltekøretøjsspor (BÆL). Stærkt opkørte områder, hvor vegetationen er helt eller delvist bortslidt, samt egentlige, permanente spor til bæltekøretøjer (helt uden vegetation). Kategorien omfatter desuden områder, hvor intensiteten af sådanne spor er så høj, at gennemsnitsstørrelsen for de vegetationsdækkede flader er under ca. 1 ha. I områder med mindre bælteforsporsintensitet er sporene aftegnet, og de mellemliggende vegetationsdækkede områder givet den relevante kode (typisk LYN). Bæltekøretøjsspor er som nævnt indledningsvis en af de væsentligste arealtyper på terrænet (713 ha). En sammenligning mellem kortene og de luftfotos, der er anvendt som grundlag for korttegningen, tyder på, at det virkelige areal af vegetationsblottet terræn er lidt lavere end det fremgår af kortene. Dette tilskrives hovedsageligt, at fastsættelsen af grænserne for de vegetationsblottede områder i et vist omfang bygger på skøn, herunder at BÆL som nævnt ovenfor omfatter områder, indenfor hvilke der findes mindre vegetationsdækkede flader.

Landbrugsarealer.

Ager (AGE). Arealer i landbrugsmæssig omdrift. Kun vildtagre er registreret i denne kategori.

Øvrige arealer.

Krat (KRT). Træ- og busksamfund, ikke højstammet, og typisk af naturlig oprindelse. Visse bjergfyrbekvæstninger er så opløste/spredt bevoksede, at de er klassificeret som KRT.

Park (PAR). Åbne arealer i Oksbøllejren, som ikke er asfalteret eller betonlagt. Enkelte bygninger er medregnet i arealet.

Grusgrav (GRG). Grusgrav.

Vej (VEJ). Veje tilhørende forsvaret samt asfalterede eller betonlagte arealer i Oksbøllejren, inklusive bygninger.

Anden anvendelse (AAN). Omfatter fortrinsvis diverse anlæg, f.eks. skydebaner, flyveplads og depotområder. Ikke alle anlæg er registreret som AAN, idet sliddet flere steder p.g.a. den intensive benyttelse fremtræder langt tydeligere end f.eks. nogle opstillede målskiver. Sådanne anlæg er typisk registreret som BÆL.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Skovbevoksede arealer.**Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Skovbevoksede arealer.**

Kun en lille del (8 %) af det samlede areal er skovbevokset. I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er vist det skovbevoksede areals fordeling til træarter. Af det samlede skovareal er 11% løvtræ (især eg) og 89% nåletræ. Af

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

nåletræet udgør fyrrearter hovedparten (391 ha eller 91%) mens mere produktive træarter (hovedsageligt sitkagran) udgør de resterende 9%.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Det skovbevoksede areals fordeling til træarter.

Træart	Areal/ha	Driftsklasse	Areal/ha
BjF bjergfyr	175.3	Bjergfyr	175.3
SKF skovfyr	83.9		
FBF fransk bjergfyr	81.9		
COF contortafyr	46.2		
ØSF østrigsk fyr	4.1	Andet fyr	216.1
SGR sitkagran	35.3	Sitkagran	35.3
OMO omorika	0.9		
LÆR lærk	0.4		
ÆGR ædelgran	0.3	Andet nål	1.6
EG eg	52.4		
BIR birk	1.3	Løvtræ	53.7
Ialt skovbevokset			482.0

I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er vist det skovbevoksede areals fordeling til aldersklasser. Det fremgår heraf, at bjergfyrearealet hovedsageligt består af ældre bevoksninger, arealet med andet fyr (især skovfyr, fransk bjergfyr og contortafyr) domineres af ældre og mellemaldrende bevoksninger, sitkagranarealets aldersfordeling er relativt jævn, mens løvtræarealet helt overvejende består af unge bevoksninger.

Tablet Fejl! Ukendt argument for parameter. Aldersklassefordeling.

anlægs- år	alder	Driftsklasse						Areal ialt
		f.anl.	Bjergfyr	A.	fyr	Sitkagran	Andet nål	
1984-	-9	-	12.0	0.8	0.5	10.1	23.4	
1974-83	10-19	-	22.2	1.0	0.4	25.0	48.6	
1964-73	20-29	3.1	22.8	2.7	0.4	16.9	45.9	
1954-63	30-39	12.5	18.7	13.8	-	-	45.0	
1944-53	40-49	4.5	20.8	6.2	-	1.3	32.8	
1934-43	50-59	28.2	90.4	6.6	0.3	-	125.5	
1924-33	60-69	13.2	18.3	4.2	-	-	35.7	
1914-23	70-79	69.2	7.6	-	-	0.4	77.2	
1904-13	80-89	39.7	3.3	-	-	-	43.0	
1894-03	90-99	4.9	-	-	-	-	4.9	
Areal ialt		175.3	216.1	35.3	1.6	53.7	482.0	

De tidligste tilplantninger er sket i slutningen af 1800-tallet med bjergfyr, der anvendtes som pionértræart på hede og i klit. Bevoksninger anlagt før 1924 udgør således 65 % af det samlede bjergfyreareal. Denne træart er gradvist afløst af mere produktive nåletræarter, især andre fyrrearter men også i mindre omfang sitkagran. Bjergfyr plantes nu stort set ikke længere. Fra 1960'erne og fremefter er løvtræandelen steget betydeligt, dels muliggjort af de tidligere tilplantningers gavnlige virkning på klimaet, dels af æstetiske årsager. Mere end 95 % af terrænets løvtræareal er plantet i perioden fra 1964 og fremefter!

Vækstbetingelserne på terrænet er generelt dårlige. De bedste vækstforhold findes på de tidligere landbrugsjorder og i læ af eksisterende bevoksninger.

Bevoksninger.

Store dele af skovarealet består af små, spredte skovholme, som generelt er lavproduktive og af ringe økonomisk værdi. Dog findes der større sammenhængende bevoksninger øst for Kærgaard Plantage og i Brik-området, op til Vejers Plantage, mellem Vrøgum og Ål Plantage, nordvest og syd for Oksbøllejren samt øst for Bordrup Plantage. De bedste skovområder er de, der ved magelægget i 1977 overtoges fra Oxbøl skovdistrikt, nemlig skovområdet nord for Ål Plantage, Urkokbjerge, Skolestykket og Hans Jensens Plantage.

Som følge af de bevoksede arealers anvendelighed i forbindelse med øvelser (bevægeterræn, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**), er de ofte slidt. Dette er især tilfældet i åbne, ældre bevoksninger (hvor færdsel er mulig) samt i skovkanter (op til 20-30 m inde i bevoksningerne).

Ved forrige driftsplanlægning blev ingen bevoksninger sat til egentlig hovedskovning, da skovområder i videst muligt omfang ønskedes opretholdt til øvelsesbrug og ud fra en betragtning om, at egentlig forstlig drift de fleste steder ville være ulønsom. Der påregnedes dog gennemførelse af nødvendig pleje, oprydning og foryngelse. Som det fremgår af ovenstående aldersklassefordeling, er der da også sket nogen foryngelse i perioden, både i form af underplantning af eksisterende bevoksninger og efter hovedskovning. Foryngelsen er fortrinsvis sket med nåletræ.

For oplysninger vedrørende vedmasseforhold henvises til bilag It.

Hegn.

Som et levn fra tidligere tiders landbrugsdrift på store dele af terrænet, findes en del traditionelle levende hegn, overvejende bestående af sitkagran og hvidgran. I områder, der plejes ved afgræsning, har hegnene stadig en funktion som lægiver for dyrene.

Mange af hegnene er nu gamle og i opløsning. Hertil kommer, at hegnene i forbindelse med øvelser ikke alene benyttes som ledelinier i terrænet, men også til skjul af soldater og køretøjer, hvilket en del af hegnene bærer præg af.

I foregående periode er nogle af hegnene erstattet med brede og lave hegn, fortrinsvis med eg som hovedtræart, i forventning om, at disse ville have en større øvelsesmæssig værdi og samtidig fremstå mindre markant i landskabet. Løvtræ har imidlertid vanskelige vilkår på stedet. Som følge af de generelt dårlige vækstbetingelser, øvelsesslid og et stort vildttryk kombineret med et ønske fra forsvaret om at undgå egentlige kulturhegn, da hegnene ofte ødelægges ved øvelser, har kun få af disse beplantninger således nået en størrelse, der gør dem brugbare i forbindelse med øvelser.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Flora.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Flora.

Som det fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, er følgende naturtyper fremherskende i området: Strand, klit, hede (klithede), hedesø, kær (fattigkær/overgangsfattigkær), krat, overdrev (græsset/ugræsset), strandeng/-strandoverdrev og vandløb.

Til hver naturtype er knyttet et særligt plantesamfund med de tilhørende karakteristiske plantearter.

I det følgende beskrives først de forskellige naturtypers karakteristiske vegetation og hvordan forsvarets aktiviteter påvirker denne. Herefter gennemgås terrænets botaniske lokaliteter, med en kortfattet karakteristik og klassifikation.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Vegetationen generelt.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Vegetationen generelt.**

Som nævnt er området ekstremt næringsfattigt. Da nedbøren desuden er forholdsvis ringe og bunden sandet, afspejles et forholdsvis artsfattigt og tørketilpasset vegetationsmønster når der ses bort fra den østlige del ved Ho Bugt. En registrering af områdets vegetation i juni/juli måned 1991 viser et artsantal på ca. 150.

Klit.

Den ydre klit er bevokset med *Marehalm*, som afløses af *Sandhjelme* jo længere væk fra kysten man kommer. Specielt i den indre del af kystklitterne findes store krat af *Havtorn*.

Indlandsklitterne er bevokset med *Sandhjelme* og *Sandstar*. I begge typer klit forekommer (spredt) *Klitrose*, *Smalbladet Timian*, *Klitfladbælg*, *Klitkambunke* og *Sandskæg*. Den sjældne *Klit-limurt* findes især i den grå klit mellem Buksande og Blåvandshuk.

Hele kystklitrækken er beskyttet af klitfredning. Hvor indlandsklitter har været klitfredet, er fredningen, med enkelte undtagelser, ophævet, så længe forsvaret bruger området. Klitten er den naturtype, der er hårdest belastet af forsvarets færdsel. Dette gælder dog kun om indlandsklitterne. Indlandsklitterne er nedslidt i visse områder, specielt i den sydlige og centrale del af terrænet. Klitterne vil nedbrydes yderligere, idet de i de fleste tilfælde er vegetationsløse og dermed stærkt udsat for vinderosion.

Hede.

Heden dækker en meget stor del af området. Det største sammenhængende hedeområde er Kallesmærsk Hede, som ligger mellem Ho Bugt og Vesterhavet. Dette areal benyttes intensivt af forsvaret dels til kørsel med kampvogne (bæltekøretøjer), dels som nedslagsområde (vestlige del) for granater. Hedesandet har her et meget højt indhold af metalstumper.

Hedevegetationen er typisk med *Hedelyng* som den dominerende art. Andre plantearter som hører til den tørre hede er *Revling*, *Gråris*, *Tormentil*, *Engelsk Visse*, *Håret Visse*, *Farvevisse*, *Bølget Bunke*, *Sandstar*, *Sandskæg*, *Skorsonérrod* og *Tidlig Dværgbunke*. *Bjergfyr*, *Bævreasp* og på fugtige partier *Pil*, står sig selv spredt over heden. *Stilkeg* har svært ved at etablere sig i området. Det gælder både plantninger og naturlige forekomster.

Hvor heden bliver fugtig dominerer *Klokkelyng*, *Mosebølle* og *Blåtop*. Desuden findes her *Benbræk*, *Spæd Mælkeurt*, *Sand-*, *Liden-*, *Børste-* og *Glanskapslet Siv*, *Plettet Gøgeurt*, *Tue-Kogleaks*, *Mosetroldurt*, *Katteskæg* og *Pors*. Hvor bunden er blotlagt af f.eks. bæltekøretøjers færdsel, finder man flere sjældne til meget sjældne arter som *Liden-* og *Rundbladet Soldug*, *Liden Ulvefod*, *Vandportulak*, *Trådsiv*, *Sandsiv*, *Dværgstar* og *Brun Næbfrø*. Brun Næbfrø og tildels både Liden- og Rundbladet Soldug begunstiges af bar mineraljord/sand.

På den fredede, oprindelige kystskrænt ved Grærup Langsø findes en stor bestand af *Guldblomme*, og den sjældne *Lyngsilke* gror her som parasit på lyngplanterne.

Lyngplanterne på områdets heder er forholdsvis unge (gennemsnitsalderen er næppe over 10-15 år). Gamle og døende lyngplanter forekommer stort set ikke, hvilket skyldes at arealerne jævnlige afbrændes eller overkøres af bæltekøretøjer. Afbrændingen har den absolut største nyttevirkning på hedernes pleje, og sker bevidst, i det omfang Oksbøllejren kan afsætte ressourcer hertil. Udover at forynge lyngen hæmmes også tilgroning, som især sker i områder, der ikke benyttes intensivt af forsvaret, d.v.s. i terrænets randområder. Lyngbakkerne ved den gamle havskrænt øst for Grærup Langsø er et af de smukkeste eksempler på en bevidst hedepleje ved hjælp af afbrænding. Enkelte steder afbrændes arealer som følge af øvelsesaktiviteter. Den mekaniske påvirkning fra bæltekøretøjerne spiller dog også en vis rolle for hedens tilstand. I f.eks. konkurrencen med *Revling* begunstiger forsvarets færdsel (hvor den er moderat) *Hedelyngen*. Lyng tåler tilsyneladende begrænset færdsel væsentligt bedre end *Revling*.

Hedearealernes plejetilstand er generelt god, idet der dog i enkelte områder er behov for rydning. Dette gælder specielt området mellem Vrøgum og Ål Plantager og området mellem Ål og Bordrup Plantager. Også langs terrænets sydgrænse på Kallesmærsk Hede findes en hel del opvækst. Endelig er et område syd for Grærup Havvej samt mindre hede-partier vest for Vrøgum Plantage noget tilgroede.

Hedesøer.

Spredt over den nordlige og centrale del af terrænet findes en hel del hedesøer. De er alle meget lavvandede, klare og næringsfattige. Deres vegetation er derfor også ret artsfattig med repræsentation af den fugtige hedes planter i bredzonen. Hvor kronvildtet har sølepladser eller bæltekøretøjer kun undtagelsesvis kommer, kan undertiden findes særligt specialiserede arter knyttet til fugtig hedes blotlagte bund. I så godt som alle søer vokser desuden *Strandbo* og *Tvepibet*

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Lobelia; sidstnævnte art er ved at blive sjælden, og vokser kun i helt klare, næringsfattige søer. Lobeliesøerne er en biotop, der er i en hårfin økologisk balance. Denne biotop er stort set friholdt for færdsel. Hvor forsvaret ikke færdes omkring hedesøerne udvikles bredzonen til et tæt samfund af *Blåtop* og *Pors*. Der findes flere steder spor efter køretøjer, der ikke har respekteret afpælingen. Kørselen er dog ikke af nyere dato. Færdselen til fods i og omkring søerne er meget begrænset, da der skal følges særlige sikkerhedsregler ved færdsel i vand.

Kær.

I forbindelse med opmålingen af terrænet er hovedparten af kærerne, sammen med søbred og mose (herunder hedemoser), klassificeret som MOS. Herudover er enkelte lave kær-områder mod øst, som oversvømmes af saltvand om vinteren, klassificeret som strandeng (STG).

I den nordlige, vestlige og sydlige del findes hedekær med arter som også gror på den fugtige hede og bæltet omkring hedesøerne. Endvidere findes i disse kær bl.a.: *Blåhat*, *Djævelsbid*, *Fliget Brøndsel*, *Mosebunke*, *Fjerebregne*, *Kærfladstjerne*, *Duskfredløs*, *Katteskæg*, *Kragefod*, *Alm- og Klitkællingetand*, *Smalbladet Kæruld*, *Mosebølle*, *Alm. Mælkurt*, *Krybende Pil*, *Liden- og Tudsesev*, *Liden Skjaller*, *Alm-*, *Grå-*, *Hare-*, *Hirse-*, *Næb-*, *Spidskapslet-* og *Trådstar og Vandnavle*. Kær med denne artssammensætning må betegnes som fattigkær.

Kærerne i den østlige del ud mod Ho Bugt har en anden artssammensætning end den øvrige del. Her er jorden ikke så sandet og flere vandløb og grøfter har deres udløb her. I disse kær findes arter som *Festgræs*, *Skov-angelik*, *Lægebaldrian*, *Mosebunke*, *Engkabbeleje*, *Alm. fredløs*, *Dyndpadderok*, *Glanskapslet-*, *Lyse-* og *Knopsiv*, *Kær-*, *Bidende-* og *Tiggerranunkel*, *Liden Skjaller*, *Kærtidsel*, *Sumpstrå*, *Kærtrehage* og *Trævlekrone*. I samme område findes store rørskove med *Tagrør* som dominerende art.

I flere af terrænets mosearealer er der sket tilgroning. Som eksempler kan nævnes mosen i afd. 206c, Tanesø (afd. 112a), mosearealer omkring Grærup Langsø, mosen langs Fyrvej i afd. 413c og mosearealer syd for Gedbjerg i afd. 312c.

Eng.

Eng omfatter den fugtigste del af de arealer, der ved markgennemgangen er registreret som SLE.

Engplanter er karakteristiske ved, at de overvejende er lave og lyskrævende og ofte en- og toårige urter, hvis spiring begünstiges af kreaturernes græsning og optrampning af jordbunden eller af regelmæssig slåning. Engene er derfor generelt artsrige og indeholder en række sjældnere og fåtallige plante- og dyrearter. Engplanternes særlige tilpasning til græsning og slåning adskiller dem delvis fra de oprindelige kærersamfund.

Enger er normalt karakteriseret ved en forholdsvis god jordbonitet, og kan eksempelvis have en vegetation af lavere urter som *Trævlekrone*, *Engkabbeleje*, *Engblomme*, *Vinget Perikon* samt *Majgøgeurt* og andre orkideer m.v. Er græsning eller høslet forholdsvis ekstensiv eller ophørt kan disse engtyper være under tilgroning med højere planter som f.eks. *Lådden Dueurt*, *Stor Nælde*, *Tagrør*, *Alm. Mjødurt*, *Kærstar*, *Alm. Fredløs*, *Angelik* og *Kærtidsel*.

På Oksbølterrænet er jordbunden de fleste steder tør og sandet. Dette betyder, at vegetationen på de åbne, flade græsslettearealer mere bærer præg af overdrevsvegetation, selvom der ikke er tale om skrånende terræn. Egentlig eng finder man derfor kun på de steder, hvor jordbunden er af bedre bonitet - d.v.s. f.eks. *Nørrekær*, *Klynekær*, engene øst for Grærup Langsø og på de ferske partier af engene ved Ho Bugt. Af ovennævnte arter er på Oksbølterrænet fundet bl.a. *Trævlekrone*, *Plettet Gøgeurt*, *Engkabbeleje* og *Alm. Fredløs*.

På grund af forsvarets aktiviteter er det relativt få områder, der afgræsses. Af græssede områder kan nævnes det store fredede område omkring Grærup Langsø og *Nørrekær*.

Kun få af engarealerne har efter ekspropriationen været omlagt hyppigere end hvert 7.-10. år, og størstedelen af dem er derfor omfattet af naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser (§ 3).

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Overdrev.

Overdrev omfatter den tørre del af de arealer, der ved markennemgangen er registreret som SLE.

Typiske pionéarter er bl.a.: *Tidlig- og Udspærret Dværgebunke, Flipkrave, Liden Fugleklo, Markhindeknæ, Håret Høgeurt, Knavel, Rundbælg, Rødknæ, Alm.Syre, Spergel, Stedmoder, Bidende Stenurt og Fåresvingel.*

Senere indvandrer bl.a.: *Blæresmelde, Blåhat, Blåmunke, Høstborst, Bølget Bunke, Draphavre, Engelskgræs, Enggedeskæg, Vellugtende Gulaks, Alm. Hundegræs, Alm. Hvene, Hvid/Rød Kløver, Udstrakt Kløver, Alm. Kongepen, Agertidse, Hvid Okseøje, Aftenpragstjerne, Alm. Røllike, Børstesiv, Vejbred, Rød Svingel, Smalbladet Vikke og Alm. Vinterkarse.*

Der er en stadig dynamik i de overdrevslignende områder, som igen er afledt af forsvarets færdsel - specielt med bæltekrøtojer. Områder, hvor der er intensiv bæltekrøtojsaktivitet skifter fra år til år, hvilket bevirker, at dér hvor aktiviteten intensiveres, slides vegetationen hurtigt ned - stedet bliver vegetationsblottet. Når aktiviteten ekstensiveres indvandrer der hurtigt pionéarter (mange énråge urter) og senere mere stabile overdrevsarter (fleråge urter/græsser). Man får altså en succession som flytter sig med forsvarets aktivitetsniveau: Intensiv benyttelse -> blottet bund -> ekstensivering af aktivitet -> énråge planter -> fleråge planter -> forholdsvis stabil vegetation (indtil aktiviteten igen intensiveres).

Områderne Revls og Hvide Bjerge er meget benyttede, og store dele er registreret som BÆL. Alligevel fremstår disse områder landskabeligt som stort set sammenhængende sletter.

Sletternes plejetilstand er generelt god.

En del af arealerne har efter ekspropriationen med års mellemrum været tilført frø, gødning og kalk og eventuelt omlagt. Som følge af de dårlige vækstvilkår på stedet er der imidlertid sket en tilgroning med naturlig vegetation, hvorfor de fleste af arealerne alligevel fremtræder som overdrev. Hovedparten af arealerne betragtes som beskyttede, jvf. naturbeskyttelseslovens § 3.

Strandenge.

Ved definition af strandenge på terrænet er der brugt den forudsætning, at arealerne skal være oversvømmet af saltvand mindst én gang om året. Plantesamfundet består af arter som: *Strandasters, Engelskgræs, Vellugtende Gulaks, Hindeknæ, Krybhvene, Annelgræs, Gåsepotentil, Kær- og Tiggerranunkel, Knæbøjet Rævehale, Rødknæ, Mangestænglet Sumpstrå, Fåre- og Rød Svingel, Tagrør, Strandrehage, Strandvejbred og Harril.*

Hvor ferskvand siver ud i området i form af grøfter og væld findes en vegetation som beskrevet i afsnittet om kær. Samtlige strandenge er bortforpagtet til græsning, og forsvaret færdes **ikke** på disse arealer.

Generelle bemærkninger om vegetationen og den militære øvelsesaktivitet.

I betragtning af forsvarets brugsintensitet på terrænet er det opmuntrende, at der mellem de totalt opkørte og sandflugtsprægede arealer også kan findes næsten urørte partier med naturlig vegetation. Visse steder er *helt* fri for synligt slidende færdsel. Som det fremgår af det foregående, kan der, paradoksalt nok, udover det skadelige slid også konstateres en vis *nyttedrivning* for visse planter og plantesamfund. Generelt har vådområderne på den næringsfattige vestlige del af terrænet f.eks. en tendens til at gro til i *Blåtop* og *Pors*. En moderat færdsel med bæltekrøtojer kan hæmme denne udvikling.

Sidst skal nævnes, at et område som Oksbøl skyde- og øvelsesterræn har sin egen dynamik; den færdsel og de aktiviteter, der foregår gør, at arealerne til stadighed ændres. Det bremser den **naturlige** udvikling af plantesamfundene og skaber sin egen, som -alt efter temperament - kan betragtes som lige så interessant.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. De enkelte botaniske lokaliteter. Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **De enkelte botaniske lokaliteter.**

Nedenstående gennemgang af botaniske lokaliteter bygger på en registrering udført af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Dansk Botanisk Forening i 1992. På grundlag af naturlokalitetsregistrets oplysninger er der foretaget en botanisk evaluering af de enkelte lokaliteter. Denne evaluering, dvs. angivelse af en lokalitets botaniske værdi, anbringer en lokalitet i en af følgende tre kategorier: 1) Lokalitet af største botaniske betydning, 2) Lokalitet af stor botanisk betydning og 3) Lokalitet af stor betydning.

Selve evalueringen bygger på to kriterier, nemlig et kvantitativt kriterium og et kvalitativt kriterium.

Ved det **kvantitative kriterium**, analyseres lokalitetens artsantal af planter, idet der foretages en regulær optælling af *B-arter*, d.v.s. sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter.

Sideløbende anvendes et **kvalitativt kriterium**, idet de enkelte biotoper og arter på en lokalitet vurderes. Viser analysen forekomst af såkaldte *I-biotoper* og/eller *røddlistarter* (se nedenfor), medfører dette, at en lokalitet automatisk henføres til kategorien *Lokalitet af største botaniske betydning*.

I-biotop. Biotoper eller plantesamfund der er så typiske, veludviklede eller særprægede, at det på landsplan vil være et tab, hvis de forringes eller ødelægges. Denne type af biotoper eller plantesamfund betinges pr. definition områdets umiddelbare anbringelse i den højeste kategori, dvs. en "Lokalitet af største botaniske betydning", og benævnes kort "I-biotoper".

Biotoper eller plantesamfund af denne type er f.eks. velbevarede paludellavæld, veludviklede ekstremrigkær (kalkkær), højmoser eller alléer med artsrig og velbevaret epifytflora.

Røddlistearter. En lokalitet kan automatisk komme i højeste kategori, dvs. "lokalitet af største botaniske betydning", hvis her forekommer blot en af de mest truede eller sårbare danske plantearter, som er optaget på den såkaldte "Røde liste".

Kategoriseringsgrundlag. Nedenstående tabel viser hvilke kriterier, der skal være opfyldt for placeringen af de botaniske lokaliteter i de forskellige kategorier:

Kategori.	Kriterier.
Lokalitet af største botaniske betydning.	Kvantitativt: Forekomst af 20 eller flere B-arter Kvalitativt: Forekomst af I-biotop eller røddlistearter.
Lokalitet af stor botanisk betydning.	Kvantitativt: Forekomst af 5-19 B-arter.
Lokalitet af stor betydning.	Kvantitativt: Forekomst af 1-4 B-arter.

Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Havsande.

Området består af vegetationstyperne klit, rigkær, grønklit og grå klit.

Vegetationen på klitrækkerne og i de fugtige lavninger er meget uforstyrret, med mange karakteristiske arter. Især Totterne rummer stedvis lavtvoksende rigkærsvegetation eller sporadisk grønklitvegetation med flere sjældnere arter.

I den klitfremmede del af Havsande er klitterne stort set intakte, idet det dog ses, at granatnedslag forekommer, især i den østligste klitrække.

I Ovnmunds Sande og syd herfor findes et antal oplagspladser for hårde mål, d.v.s. fortrinsvis kasseret materiel som fly, køretøjer og kampvogne, som benyttes ved øvelser på Kallesmærsk Hede. P.g.a. klitterne er oplagspladserne kun synlige på ret nært hold. Klitterne omkring selve oplagspladserne er som følge af denne benyttelse stærkt opkørte, ligesom den østlige del af Indersande er relativt slidt.

Områdets tilstand er herudover generelt udmærket, og opvækst findes stort set kun i moseområderne, og her kun i begrænset omfang. Kun et enkelt område, mosen langs Fyrvej, er relativt tilgroet.

Totterne henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af I-biotopen: Grønklit. Af sjældnere planter findes: Baltisk Ensian, Klit-Kambunke, Klit-Limurt, Spyd-Pil, Klit-Rose, Sand-Rottehale, Sand-Siv, Mose-Vintergrøn (klitformen var. maritima), Sump-Hullæbe, Slangetunge og den lokalt sjældnere plante Vibefedt.

Kallesmærsk Hede.

Området består af vegetationstyperne fattigkær, hede og klit.

I de fugtige, vintervåde lavninger på Kallesmærsk Hede forekommer åben rørskov domineret af Tagrør. Som følge af lysåbne forhold optræder her flere, lavtvoksende fattigkærsarter. De tørrere dele af området er beklædt med hede- eller gråklitvegetation, stedvis med indslag af Havtorn. Militære aktiviteter har slidt på vegetationen i visse dele. Den nordlige del af hedepladen er stort set intakt og fri for opvækst.

Kallesmærsk Hede henføres til kategorien **Lokalitet af stor botanisk betydning**. Udover et større antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter Brun Næbfrø, Hvid Næbfrø og Fin Siv.

Mosevrå Kirke hedesøer.

I området findes vegetationstyperne hedesøer, fattigkær og hede. Hedeområdet nord for Mosevrå Kirke rummer flere våde lavninger med brunt vand, omgivet af fattigkær.

Mosevrå henføres til kategorien **Lokalitet af stor botanisk betydning**. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter Brun Næbfrø, Hvid Næbfrø, Mangestænglet Sumpstrå og Plettet Gøgeurt.

Strandenge ved Ho Bugt.

Området består af vegetationstypen strandeng.

De lave enge langs nordvestsiden af Ho Bugt rummer veludviklet strandeng med losystemer og saltpander. Forsvarets arealer udgør de mindre saltvandsprægede dele landværts den kysteksponerede strandeng, men oversvømmes dog fra tid til anden ved højvande i Vadehavet. Floraen er derfor mere ferskpræget, selvom den også rummer egentlig salttålende arter.

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Samtlige strandengsarealer er bortforpagtede og afgræsses. Udover kreaturgræsningen slås nogle steder hø en gang om året. Hertil kommer, at engene er meget veldrænede, og derfor tørre. Dette betyder, at den karakteristiske, saltpåvirkede strandengsflora er trådt i baggrunden. Hvor der ikke slås hø, ses en del strandengsplanter. På grund af driften og vandstandsforholdene er floraen på de kystnære enge desværre ikke så rig som den kunne være.

Strandengene henføres til kategorien **Lokalitet af stor botanisk betydning**. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter findes af sjældnere planter Stilkløs Kilebæger.

I nord afgrænses strandengene af strandrørsump (registreret som mose), et brakvandssamfund, der gradvis går over i egentlig mose. En del af mosen er groet til. Dele af disse arealer er bortforpagtet til rørhøst.

Fåresø.

Søen er en Lobelie-sø.

Langs bredden optræder stedvis sammenhængende rørskov af Tagrør. I den nordvestlige del optræder flydebladsplanter, mens der på bunden stedvis optræder tætte bestande af grundskudsplanter. På dybere vand forekommer forholdsvis tætte bevoksninger af Hårfin Tusindblad overgroet med epifytiske algetråde. Både søens tilløb fra Præstesø og dens afløb ligger i den vestlige ende. Søen er delvis omgivet af Ål Plantage.

Fåresø henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af biotopen lobeliesø og på grund af rødliste-arten Gulgrøn Bransenføde. Af sjældnere planter forekommer Tvepibet Lobelie.

Råsø.

Søen og dens omgivelser består af vegetationstyperne sø, mose og eng.

Engene rummer fortsat mosevegetation.

Råsø henføres til kategorien **Lokalitet af stor betydning** p.g.a. forekomsten af en række biotopstypiske arter.

Grovsø.

Grovsø udgør en del af Grovsø-Langvand bækkenet, beliggende i hedeterræn mellem Ål og Vejers Plantage.

Søen med omgivelser består af vegetationstyperne lobeliesø og fattigkær.

Planteplankton er arts- og individfattigt. Rørskov med dominans af Tagrør er stedvis veludviklet især langs vestbredden. Vandoverfladen dækkes flere steder af flydebladsplanter, mens her kun forekommer spredte grundskudsplanter. Eutrofieringen af vandet er tilsyneladende stigende, idet kraftige bevoksninger af trådalger optræder. Søen omgives af hede og plantage. Omkring søen, især mod nord og vest, findes en del opvækst af bjergfyr.

Grovsø henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af biotopen lobeliesø. Af sjældnere planter forekommer Flydende Kogleaks, Tvepibet Lobelie, Hvid Næbfrø, Smalbladet Pindsvineknop, Lyng-Silke og Mangestænglet Sumpstrå.

Langvand.

Området består af vegetationstyperne vandhul og fattigkær.

Langvand omgives af hedemose med flere, vintervåde lavninger med typisk fattigkærvegetation.

Især nordøstsiden af Langvandsbækkenet er ret tilgroet med bjergfyr. I området findes en del spor efter lejlighedsvis kørsel udenfor de egentlige bæltepor.

Langvand henføres til kategorien **Lokalitet af stor botanisk betydning**. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter Brun Næbfrø, Langbladet Soldug, Mangestænglet Sumpstrå og Plettet Gøgeurt.

Grærup Langsø, inkl. Klynekær.

Området består af vegetationstyperne sø, fattigkær, overdrev og hede.

Planteplanktonet i den lavvandede sø er individrigt men ikke særligt artsrigt. Rørskov er veludviklet langs østbredden og er domineret af Sø-Kogleaks og Tagrør, mens den næsten mangler langs vestsiden. Vandoverfladen dækkes stedvist af flydebladsplanter. Rankegrøde er veludviklet.

Søen omgives af overgangsfattigkær, langs vestsiden hovedsagligt bestående af Pors og Pilekrat. I søen og i de omgivende kærområder forekommer eller er tidligere fundet adskillige sjældnere eller meget sjældne arter.

Søens omgivelser plejes af forsvaret ved lejlighedsvis rydning af selvsået opvækst. Eng- og mosearealerne nord og øst for søen, er, med undtagelse af fredningens nordvestligste spids, bortforpagtet og afgræsses af kreaturer, hvilket holder vegetationen lav og derved gavner bl.a. fuglene. Arealerne udnyttes ikke i øvelsesmæssig sammenhæng.

Klynekær er afvandet. Naturforholdene i søen og dens omgivelser er grundigt beskrevet af E. Torp Pedersen i 1978.

Kærområderne ved Grærup Langsø og selve søen henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af forekomsten af rød-listearterne Kortsporet Blærerod og orkidéen Hjertelæbe. Af sjældnere planter forekommer Butfinnet Mangeløv, Spæd Mælkeurt, Brun Næbfrø, Hvid Næbfrø, Krybende Ranunkel, Rosmarinlyng, Lyng-Silke, Dyndstar, Svømmende Sumpskærm, Nåle-Sumpstrå og Strand-Vandranunkel. Af lokalt sjældnere planter forekommer Vibefedt. Som hede- og overdrevsindikator ses Guldblomme.

Selager Hede.

Området består af hede og sø.

På Selager ved Grærup, syd for Selager Plantage, forekommer flere mindre søer med bevoksninger af Tagrør omgivet af fattigkær og hede.

Småsøerne på Selager henføres til kategorien **Lokalitet af stor betydning**. Udover et antal biotopstypiske og halvsjældne arter forekommer af sjældnere planter Vandportulak.

Selager Sø.

Søen med omgivelser består af vegetationstyperne sø og fattigkær.

Vandoverfladen er stedvis dækket af flydeblade af Vand-Pileurt. Planteplankton er meget arts- og individfattigt. Rørskoven er ringe udviklet og kun af betydning langs sydsiden, hvor bredde og stråttæthed varierer. Søen omgives af lave, tidvist oversvømmede enge, der beklædes af fattigkærvegetation.

Selager Sø henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af forekomsten af de sjældnere plantearter Børste-Kogleaks, Langbladet Soldug og Mangestænglet Sumpstrå.

Holm Sø.

Søen er en lobeliesø.

Planteplanktonet er generelt meget arts- og individfattigt. Rørskoven er ringe udviklet og spredt. Den består af Alm. Sumpstrå og Tagrør. På fladvandede steder er bunden dækket af grundskudsplanter tillige med puder af Fin Bunke. Søen synes at være udsat for stigende eutrofiering, idet submers vegetation af tørvemosser og trådalger breder sig og truer med på længere sigt at udkonkurrere grundskudsplanterne. Søen omgives af hedekær og åben, fugtig klithede samt klitplantage.

Holm Sø henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af biotopen lobeliesø. Desuden forekommer de sjældnere plantearter Fin Bunke, Tvepibet Lobelie, Smalbladet Pindsvineknop, Mangestænglet Sumpstrå og Liden Ulvefod.

Det har af af bidragsyderne været nævnt, at der foregår omfattende dozing i Holm Sø-området. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Bemærkningen vedrører formentlig slid i kanten af de omgivende bevoksninger som følge af øvelser i skovkamp.

Sortesø.

Søen er en lobeliesø.

Planteplankton er arts- og individfattigt. Rørskov er kun ringe udviklet med usammenhængende bevoksninger af Tagrør og Alm. Sumpstrå. På bunden optræder mindre, spredte klynger af grundskudsplanter. Søbunden består af rent sand, efter at man ved restaurering i 1990 fjernede slam, detritus og tørvemos. Søen omgives af klithede og -plantage.

Sortesø er henført til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af biotopen lobeliesø. Af sjældnere planter forekommer arterne Tvepibet Lobelie og Mangestænglet Sumpstrå.

Hellesø.

Søen med omgivelser består af vegetationstyperne lobeliesø, fattigkær og hede.

Planteplankton er arts- og individfattigt. Rørskov er veludviklet og optræder spredt. Bunden er dækket af tætte bestande af grundskudsplanter, der på dybere vand er overgroet af algetråde. Søen omgives af fattigkær og hede på tør, sandet bund.

Hellesø henføres til kategorien **Lokalitet af største botaniske betydning** på grund af biotopen lobeliesø. Desuden forekommer de sjældnere plantearter Tvepibet Lobelie, Hede-Melbærris, Brun Næbfrø, Hvid Næbfrø og Mangestænglet Sumpstrå.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fauna.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Fauna.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Pattedyr.**Fejl! Ukendt argument for
parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument
for parameter. **Pattedyr.**

Kronvildt.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er særligt kendt for sin store bestand af kronvildt, som udgøres af den oprindelige danske stamme. Terrænet er sammen med statsskovbrugets tilgrænsende arealer udlagt som kronvildtreservat. Reservatet er på ialt ca. 16.000 ha. Formålet med reservatet er at understøtte og bevare den smukkeste mulige bestand af kronvildt, hvilket opnås bl.a. ved biotopforbedring og styret afskydning. Kronvildtreservatet har nu Danmarks største bestand af fritlevende kronvildt. Forårsbestanden i 1992 vurderedes til at være 800-1000 dyr, hvilket skønnes at være passende for områdets bæreevne.

Reservatordningen giver videnskabelige institutioner mulighed for at gennemføre forskningsarbejde på en stor kronvildtbestand, og der har i tidens løb været gennemført en række undersøgelser. Vildtbiologisk station har bl.a. foretaget undersøgelser af kronvildtets "home range" (hjemmeområde) og dets bevægelses- og aktivitetsmønstre set i forhold til forskellige aktiviteter.

I dagtimerne opholder langt hovedparten af den store bestand sig i dækning af skovene, mens fødesøgning sker om natten samt i morgen- og aften timerne, og fortrinsvis i de åbne områder, herunder de tilgrænsende private landbrugsjorder. Kronvildtet har en stor tolerancetærskel overfor alle former for motorkøretøjer, og øvelsesskydninger generer det tilsyneladende ikke særlig meget. Anderledes er det med menneskelige aktiviteter som f.eks. soldater eller civile besøgende i terrænet, orienteringsløb m.v. Her reagerer kronvildtet med øjeblikkelig flugt, og dyrene søger oftest dækning. Ved gentagne forstyrrelser opretholdes det forhøjede stressniveau, hvilket kan føre til udmattelse og forøget risiko for yderligere svækkelse senere p.g.a. infektioner. Det er derfor vigtigt, at der er så stor tidsmæssig afstand mellem større arrangementer indenfor det samme område (minimum 2 uger), at kronvildtet får rimelig mulighed for at falde til ro. Perioder, hvor krondyrene er særligt følsomme overfor forstyrrelser, er i slutningen af drægtighedsperioden (marts-maj) og i yngletiden (juni).

Den store bestand tyder på, at kronvildtet ikke generes nævneværdigt af øvelsesaktiviteterne i området. Dette skyldes formentlig dels, at de fleste øvelser finder sted i dagtimerne, hvor dyrene opholder sig i skovområderne, som fortrinsvis findes udenfor skydeterrænet på de tilgrænsende statsskovarealer, dels at de fleste øvelser kun omfatter dele af terrænet, hvilket giver dyrene mulighed for at søge tilflugt i andre og roligere områder. Kombinationen mellem statsskovvæsenets plantager og skyde- og øvelsesterrænet virker her fint. Når kronvildtet på terrænet generes af militære aktiviteter, kan det søge dækning i plantager og klitter.

Det er dog værd at bemærke, at nogle af de perioder, hvor terrænet, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, er mest benyttet (nemlig forår og forsommer, især april og juni) desværre falder sammen med de perioder, hvor kronvildtet er mest følsomt overfor forstyrrelser.

Andre pattedyr.

Af andre større pattedyrarter på terrænet forekommer rådyr, hare og ræv almindeligt. Grævling og brud kan også træffes. Der påhviler ikke forsvaret nogle særlige beskyttelsesforpligtelser overfor disse dyr, der alle er almindeligt forekommende i det danske landskab. Tidligere var odderen rapporteret fra Grærup Langsø og tilgrænsende vådområder, men regnes nu som forsvundet fra hele denne egn af landet, hvor den ikke er blevet registreret ved to landsdækkende odderundersøgelser i 1986 og 1991, eller rapporteret iøvrigt. Dog er der fremkommet oplysninger om, at den skulle være truffet ved Søvig Sund og Fiil Sø indenfor de seneste år.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Fugle.**Fejl! Ukendt argument for
parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument
for parameter. **Fugle.**

Ornitologisk set er hele området meget rigt, idet der her yngler hede- og hedemosefugle i et stort antal, og fåtallige eller sjældne arter som Stor Regnspove, Tinksmed, Krikand, Hedehøg, Blå Kærhøg, Hedelærke, Natravn, Sortstrubet Bynkefugl og Stor Tornskade. Forudsætningen for de fleste af disse fugles tilstedeværelse er, at der findes hedemoser, lavvandede søer og vandhuller. Ved flere af søerne findes der desuden en del ynglende mosefuglearter. I træktiden raster andefugle i søerne.

For den sydlige del af området gør der sig specielle forhold gældende, idet Blåvandshuk både forår og efterår passeres af hundredetusinder af trækfugle, der især flyver langs kysten og over klitterne. Dette fugletræk er fulgt og beskrevet fast siden 1963, hvor en fuglestation blev oprettet ved Blåvand Fyr. Ringmærkning af trækfugle udføres også her.

De vigtigste fugleområder er herudover arealerne nord for Hornsbjerge ved Blåvands Huk, hedemoser og -søer nord og nordvest for Mosevrå Kirke, Råsø ved Ålestrømmen, Grovsø-Langvand vådområdet, Hellesø, Sortesø, Holm Sø, Selager Sø, Grærup Langsø samt strandsumpene ved Ho Bugt.

Frem til 1970'erne var den store ornitologiske attraktion bestanden af den sjældne Urfugl, som kunne ses spille på terrænet, især i de sydlige dele af Kallesmærsk Hede. Som i de øvrige dele af Jylland gik bestanden imidlertid katastrofalt tilbage, for til sidst at forsvinde helt. De sidste urfugle holdt til i hedemoseterrænet ved Bordrupsøerne i Bordrup Plantage.

I det følgende gennemgås de væsentligste fuglelokaliteter på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn, med en oversigt over ynglefuglenes arter og antal, baseret på optællinger foretaget i 1991 og 1992, samt Dansk Ornitologisk Forenings Fugleundersøgelser i Ribe Amt, udført i perioden 1970-80 og udgivet af Ribe amt i 1987.

Sidstnævnte rapport er baseret på en lokalitetsgennemgang, hvortil er knyttet en klassificering af lokalitetens betydning for ynglefugle, baseret på følgende system: Lokaliteterne deles op efter den dominerende biotop på stedet, i følgende typer: Skove (S), søer og moser (V-vådområder), heder og klitter (H), kyster (K) og enge og overdrev (E). Herefter klassificeres hver enkelt lokalitet i en af følgende tre kategorier: 1) "Ekstraordinært gode fuglelokaliteter", 2) Meget gode fuglelokaliteter og 3) "Gode fuglelokaliteter".

For at en lokalitet vurderes som hørende til en bestemt kategori, skal den opfylde *mindst ét* af kravene i den pågældende kategori:

Kategori: Ekstraordinært gode fuglelokaliteter:

- området skal huse én eller flere sjældne og særligt truede arter i Danmark.
- området skal indeholde et større antal ynglepar af én eller flere fåtallige arter.
- området skal være hjemsted for meget store bestande af visse arter eller artsgrupper.

Kategori: Meget gode fuglelokaliteter:

- området skal huse en eller flere sjældne arter i Danmark.
- området skal indeholde et middelstort antal ynglepar af en eller flere fåtallige arter.
- området skal være hjemsted for store bestande af visse arter eller artsgrupper.

Kategori: Gode fuglelokaliteter:

Generel beskrivelse af skyde- og øvelsesterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

- a) området skal huse en eller flere fåtallige arter.
- b) området skal indeholde mindre bestande af visse arter eller artsgrupper.

Der er udvalgt en række særlige arter og artsgrupper, som anvendes ved klassifikationen. Arter og artsgrupper er forskellige for hver af lokalitetstyperne, da de er knyttet til og karakteristiske for hver deres biotopstype (eks. skovfugle, hedefugle, vandfugle etc.).

Blåvandshuk og Havsande.

Kuperet kliterræn med fugtig kystklitsump, strøg af lyngklitter og pilekrat. Hukket er et meget fuglerigt træksted med mange sjældenheder. I klitlandskabet ud mod Vesterhavet yngler blandt andet Stor Regnspeve. I mosen umiddelbart nord for Blåvand Fyr yngler et af landets to par af den sjældne Sortstrubede Bynkefugl.

Hedelokalitet, klassificeret som en **Ekstraordinært god fuglelokalitet**.

Kallesmærsk Hede.

Kallesmærsk Hede blev tidligere klassificeret i højeste kategori som en "ekstraordinært god hedefuglelokalitet" på grund af forekomsten af de sjældne ynglearter, Urfugl, Tinksmed og Hjejle. Alle disse arter er imidlertid forsvundet. I dag bør Kallesmærsk Hede klassificeres i kategorien **meget god hedefuglelokalitet** på grund af flere par ynglende Stor Regnspeve og Krikand.

De to søer, kaldet Navelsvand, langs Klitvej umiddelbart vest for Langslade Rende, huser også en del ynglefugle. Her findes Lille Lappedykker (1 par), Gråand (2-3 par), Krikand (1 par), Vibe (2 par), Rødben (2 par), Dobbeltbekkasin (1 par), Blishøne (2-3 par), Hættemåge (6 par) og Rørsanger.

Råsø.

I vest løber Ålestrømmen gennem Råsø, som udgør en af de vigtigste fuglelokaliteter indenfor øvelsesterrænet. Her yngler Knopsvane (1 par), Grågåås (0-1 par), Gråand (5 par), Krikand (1-2 par), Hættemåge (50 par), Blishøne (5-10 par), Vibe (2 par), Dobbeltbekkasin (3-4 par), Stor Regnspeve (1-3 par), Rørhøg (1 par) og Hedehøg (1 par).

Råsø klassificeres som en **Ekstraordinært god Fuglelokalitet**, bl.a. på grund af forekomsten af den sjældne Hedehøg.

Mosevrå Kirke hedesøer.

Området, der er et større hede- og hedemoseområde, er beliggende mellem Bordrup og Ål Plantager, nord for Mosevrå Kirke. Hedesøerne er let tilgroede og der er sumpe i lavningerne. Der er rør- og sivbevoksninger, flydebladsvegetation samt en mindre bræmme af sump omkring søerne. Vådområderne er ornitologisk set interessante. Af ynglefugle findes her Stor Tornskade samt 1-2 par af vadefuglen Tinksmed. Desuden forekommer Dobbeltbekkasin (1 par), Rødben (1 par), Vibe (1 par), Stor Præstekrave (1 par), Krikand (1 par) og Stor Regnspeve (1 par).

Mosevrå Kirke hedesøer klassificeres som en **Ekstraordinært god fuglelokalitet**, bl.a. på grund af forekomsten af Tinksmed.

Søen Develsø rummer næsten ingen ynglefugle.

Strandengene ved Ho Bugt.

Som nævnt tidligere er engene meget veldrænede, og derfor tørre. Hertil kommer, at der udover kreaturgræsning flere steder tages et slet hø årligt. Driften og vandstandsforholdene betyder, at faunaen på de kystnære enge ikke så rig som den kunne være, og der yngler kun få vadefugle. Hvor der ikke slås hø yngler Viber, Rødben og Strandskade.

Desuden yngler Gul Vipstjert og den sjældne Kirkeugle (på gård).

Sump- og rørskovsområderne nord for strandengene rummer en rig og varieret ynglefuglefauna, bl.a. arter som Gråand, Gravand, Rørhøg, Sivsanger og de sjældne arter Hedehøg og Mosehornugle.

Samlet betyder det, at lokaliteten på grund af sumpområdernes fuglemæssige værdier klassificeres som en **Ekstraordinært god fuglelokalitet**.

Grovso-Langvand bækkenet.

Ynglefuglefaunaen er rig og består af bl.a. Gråstrubet Lappedykker (1 par), Gråand (2 par), Krikand (1 par), Lille Lappedykker (1 par), Hættemåge (25 par), Tinksmed (1 par), Vibe (1 par), Troldand (0-1 par) og Rødben (1-2 par). I kanten af køresporet, som går tværs gennem vådområdet yngler den sjældne Hedelærke.

Lokaliteten klassificeres som en **Ekstraordinært god fuglelokalitet**, på grund af forekomsten af Tinksmed.

Fåresø.

Fåresø huser en del ynglende samt rastende vandfugle, men er ikke klassificeret som en fuglelokalitet af væsentlig betydning.

Hellesø.

Hellesø er på alle sider omgivet af hede. Søen er delt i to af en gennemgående tange. Den vestlige del er meget rig på flydebladsvegetation og sivbevoksninger, mens den østlige del er mere vegetationsløs og typisk hedesø. Omkring søen er der mindre kæruldssumpe, og øst for søen, op mod en del af Ål Plantage, er heden fugtig og står undertiden under vand. I søen og de tilgrænsende sumparealer yngler Gråstrubet Lappedykker (1 par), Lille Lappedykker (1 par), Gravand (1 par), Gråand (5 par), Krikand (2 par), Atlingand (1 par?), Blishøne (1 par), Dobbeltbekkasin (1 par), Stor Regnspove (1 par), Rødben (1 par), Hættemåge (5 par), Tinksmed (1 par) og Hedelærke.

Hellesø er klassificeret som en **Ekstraordinært god hedefuglelokalitet**, på grund af ynglende Tinksmed. Herudover findes de fåtallige hedefuglearter Stor Regnspove, Krikand og Hedelærke. Desuden ynglende Gråstrubet Lappedykker, der er sjælden som ynglefugl i amtet.

Mellem Hellesø og Holm Sø findes mange fugtige partier, især i området umiddelbart nordvest for Hellesø. Her yngler vadefugle, så som Vibe, Rødben og Stor Regnspove.

Holm Sø.

Holm Sø er en lavvandet, næringsfattig hedesø med helt rent vand. Den er omgivet af Selager Hede og Ål Plantage. Søvegetationen er udover Lobelia meget sparsom. I vestenden findes en mindre rørbevoksning. Omkring søen ligger en fugtig bræmme af hede og arealer af engagtig karakter. Holm Sø rummer et rigt fugleliv. Her yngler Toppet Lappedykker (1 par), Gråstrubet Lappedykker (1 par), Lille Lappedykker (1 par), Knopsvane (1 par), Gravand (6 par), Gråand (6 par), Krikand (1 par), Blishøne (2 par), Vibe (2 par), Stor Regnspove (1 par), Tinksmed (1 par), Rødben (2 par) og Hættemåge (10 par).

Holm Sø er en vigtig hedesølokalitet af betydelig størrelse. Den er klassificeret som en **Ekstraordinært god hedefuglelokalitet**, bl.a. på grund af ynglefremkomst af Tinksmed, samt de fåtallige arter Krikand og Stor Regnspøve.

Selager Sø.

Selager Sø er en sur- og brunvandet sandbundssø af anseelig størrelse, omgivet af hede og tidligere marker. I den sydlige del op mod Holm Sø findes en mindre sø med flydebladsvegetation og en ringe bredvegetation af blandt andet tagrør.

Selager Sø rummer bl.a. følgende ynglefuglearter: Gråstrubet Lappedykker (2 par), Grågåås (0-1 par), Krikand (2 par), Taffeland (1 par), Gravand (1 par), Gråand (4 par), Blishøne (6 par), Vibe (1 par), Stor Præstekrave (1 par), Lille Præstekrave (1 par), Rødben (1 par), Hedelærke (1 par).

Selager Sø er klassificeret som en **Meget god fuglelokalitet**, bl.a. på grund af ynglefremkomst af Krikand, Hedelærke og Gråstrubet Lappedykker.

Sorte Sø.

Sorte Sø på ca. 5 ha er en ekstremt næringsfattig lobeliesø omgivet af åben hedeplade mod øst og syd og lysåben skovfyrbevoksning mod vest og nord.

I og ved søen yngler bl.a. Krikand (1-2 par), Gråand (1 par), Stor Regnspøve (1 par), Tinksmed (0-1 par), og Hedelærke (2 par).

Sorte Sø klassificeres som en **Ekstraordinært god hedefuglelokalitet** på grund af ynglende Krikand og Tinksmed. Tinksmed er dog ikke fast ynglefugl længere.

Grærup Langsø og Klynekær.

Antallet af ynglefugle i selve Grærup Langsø er begrænset, men en del arter er repræsenteret, så som Knopsvane (1 par), Toppet Lappedykker (1 par), Gråand (2-3 par), Blishøne (2-3 par), Rørhøg (1 par) og den sjældne Pungmejse (1 par). Tidligere (1980) er også angivet Vandrikse (3 par), Dobbeltbekkasin (2 par), Krikand (1 par), Tinksmed (1 par) og Hedehøg (1 par) som ynglende. På de fugtige enge og mosearealer øst for søen og i Klynekær, som afgrænses af kreaturer, yngler Vibe (6 par) og Stor Regnspøve (6-8 par). Hedelærke yngler også i området omkring Grærup Langsø.

Grærup Langsø og Klynekær er klassificeret som en **God fuglelokalitet** hvad angår engfugle og vådområdefugle, og en **Ekstraordinært god fuglelokalitet** for hedefugle, på grund af forekomsten af den pæne ynglebestand af Stor Regnspøve.

I den såkaldte "Svømmesø" findes en ganske rig ynglefuglefauna, bestående af bl.a. Toppet Lappedykker (1 par), Gråand (1 par), Blishøne (3-4 par), Vandrikse (1 par), Hættemåge (koloni) samt Vibe (1 par) ved bredden.

Børsmose Hede og Nørrekær.

Den fredede Børsmose Hede er en af de smukkeste og bedst bevarede hedestrækninger på skydeterrænet. Her yngler fåtallige hedefuglearter som Rødrygget Tornskade og Hedelærke.

I Nørrekær, som er et drænet, tidligere moseområde, yngler eng- og hedefugle som bl.a. Stor Regnspøve (2 par) og Vibe (2 par). Desuden yngler Lille Præstekrave i en nærliggende mindre grusgrav.

Af kort to fremgår, at størstedelen af Nørrekær-området er bortforpagtet. I den sydvestlige del har forpagteren p.g.a. øvelsesaktiviteter ikke kunnet opsætte permanent hegn. Denne del af området har derfor kun lejlighedsvis har været

Generel beskrivelse af skyde- og øvelseterrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

afgræsset og ellers drevet med høslet. Den øvrige del af det bortforpagtede område afgræsses. Med undtagelse af det sydøstlige hjørne af Nørrekær-området, som er for fugtigt til omlægning, har det bortforpagtede areal været omlagt med mellemrum og tilført gødning m.v.

Den nordvestlige del af Nørrekær-området har ikke været bortforpagtet, fordi dele af arealet er meget benyttet til kørsel. Dette har, sammen med et areal i øst og området nord for Kærgård, været drevet af forsvaret som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Børsmose Hede og Nørrekær klassificeres som en **Meget god fuglelokalitet** for hede- og engfuglearter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Krybdyr og padder.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Krybdyr og padder.

Både Markfirben og Skovfirben kan træffes i området, også i klitterne. Skovfirbenet er det almindeligste. Hugorm ses jævnligt i klitter og klitheder.

Skrubtudse og Strandtudse er angivet for Grærup Langsø ved Markstrømmens indløb. Strandtudse er desuden hørt kvække fra køret sydvest for søen. Herudover er både Spidssnudet og Butsnudet Frø kendt fra Grærup Langsø området. I branddammene nord for Blåvand Fyr findes Lille Vandsalamander.

Mere systematiske undersøgelser af krybdyr- og paddefaunaen på terrænet har ikke kunnet fremskaffes.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Øvrige fauna.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Øvrige fauna.

Særligt kendt er den systematiske undersøgelse af insektfamilien Svirrefluer ved Grærup Langsø. 57 arter blev fundet i området i 1976-77 af E. Torp Pedersen, hvilket udgør ca. en fjerdedel af landets kendte arter.

Herudover er oplysninger om øvrige insektliv og andre hvirvelløse dyr kun sporadisk beskrevet for området.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Sammenfatning af flora- og faunamæssige værdier.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Sammenfatning af flora- og faunamæssige værdier.

Klassificeringen af de enkelte lokaliteters betydning for flora og fauna vil, bl.a. sammen med udpegningen af særlige landskabelige værdier, indgå i vurderingsgrundlaget ved fastsættelse af deres fremtidige beskyttelsesmæssige status.

Ved en sammenfatning af de flora- og faunamæssige værdier fremgår det, at følgende områder er klassificeret i den *højeste kategori*, enten som botanisk lokalitet eller som fuglelokalitet:

Havsande, Mosevrå Kirke Hedesøer, strandengene ved Ho Bugt, Fåresø, Råsø, Grovsø-Langvand, Grærup Langsø og Klynekær, Selager Sø, Holm Sø, Sortesø, og Hellesø.

Følgende lokaliteter er placeret i den *næsthøjeste kategori*, enten som botanisk lokalitet eller som fuglelokalitet:

Kallesmærsk Hede, Børmose Hede og Nørrekær.

Der er ikke ved lokalitetsregistreringen konstateret lokaliteter, som såvel botanisk som fuglemæssigt er placeret i den tredjebedste kategori.

Også de øvrige arealer på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn rummer dog flora- og faunamæssige værdier af betydning. Som beskrevet i de generelle afsnit rummer hele øvelsesterrænet en righoldig natur med en stor variation af beskyttede naturtyper. Det væsentligste formål med lokalitetsgennemgangen er imidlertid at identificere og fremhæve de særlige områder, som rummer truede eller sjældne arter og biotyper, som bør ydes fortsat eller forbedret beskyttelse, hvis de skal bevares for eftertiden.

Fejl! Ukendt argument for parameter.   **Information**   **til**
terrænets brugere. Fejl! Ukendt argument for parameter.
Information til terrænets brugere.

Til de ansvarlige for de enkelte øvelser formidles bestemmelserne for brug af og hensyntagen til terrænet og de forskellige anlæg ved udlevering af "Blivende Bestemmelser for Oksbøllejren".

Til enkeltpersoner, herunder menige, udleveres en folder indeholdende kort over terrænet med fredede områder indtegnet, og hvor de vigtigste bestemmelser for brugen af området er anført. Som konsekvens af driftsplanarbejdet er folderen nu under revision.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forsvarets brug og pleje af terrænet.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forsvarets brug og pleje af terrænet.**

Den øgede mekanisering af hærens enheder og den våbentechnologiske udvikling har, sammen med den øgede følsomhed i samfundet overfor forsvarets aktiviteter, i stigende grad medført, at den foreskrevne uddannelse af enhederne tvinges væk fra civilt terræn. Det er derfor væsentligt, at hovedparten af forsvarets øvelsesaktiviteter kan gennemføres under realistiske forhold inden for forsvarets egne arealer.

En del af forsvarets og specielt hærens uddannelsesaktiviteter kan kun gennemføres på skydeterrænerne og de omliggende områder, hvor man har aftaler om brug. Det drejer sig om enhedsskydninger, feltskydninger samt skydning med sprængladt ammunition, foruden den del af den foreskrevne enhedsuddannelse, der på grund af pladmangel ikke kan gennemføres på de lokale øvelsespladser.

Oksbølområdet er forsvarets største øvelsesterræn, og det eneste, hvor det er muligt at gennemføre øvelser i større skala.

Skyde- og øvelsesterrænet anvendes fortrinsvis af det danske forsvar, men også af udenlandske enheder ved øvelser der gennemføres som et led i samarbejdet med de øvrige NATO-lande.

Oksbølterrænet anvendes til følgende aktiviteter:

- Enhedsuddannelse fra underafdelings- til og med brigadeniveau.
- Hærens kursusvirksomhed.
- Skarpskydning med kampvognsvåben, tunge og lette infanterivåben, panserværnshelikopter, artillerivåben og kampfly.
- Forsøgsskydninger og sprængning.
- Flyvevåbnets taktiske skydninger.

De nævnte aktiviteter består i hovedtræk af færdsel i terrænet med køretøjer og til fods, maskin- og håndgravning, sprængning samt skydning.

For at kunne gennemføre aktiviteterne er en række faste og midlertidige anlæg og aktivitetsplaceringer nødvendige: skyde- og øvelsesbaner, artilleristillinger, kaserneområde, depotområder, flyveplads, indkvarterings- og opholds-faciliteter ("underbringelsesfaciliteter"), kulisser og nedslagsområder.

Udover de egentligt øvelsesrelaterede aktiviteter er en mindre del af arealerne forpagtet ud som ekstensive landbrugs-arealer, ligesom der foretages vildtpleje, bl.a. ved etablering af vildtagre. Samtidig foretages pleje af selve terrænet.

Anvendelsen af arealet begrænses i et vist omfang af, at en række fredede områder er helt eller delvist undtaget fra militære aktiviteter.

I det følgende beskrives forsvarets brug af terrænet nærmere.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder undtaget fra øvelsesaktiviteter.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder undtaget fra øvelsesaktiviteter.**

Områdernes placering fremgår af bilag Ij. Områderne er stedvis afmærket i terrænet med hvidmalede pæle, ofte suppleret med trådhegn.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fredede områder.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fredede områder.**

Arealerne omfatter samtlige deklarationsfredede arealer, kirkeomgivelsesfredninger, klitfredninger samt fortidsminder.

Indenfor de fredede områder er kørsel kun tilladt ad bestemte veje og spor. Endvidere er såvel maskin- som håndgravning forbudt. Områderne er åbne for øvelsesaktivitet til fods.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Andre områder.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Andre områder.**

Hedesøer.

Med undtagelse af søerne i den østlige del af Langvand-lavningen samt Mosevråsøerne er samtlige søer afpælet. Pælene er generelt placeret forholdsvis tæt på selve søerne, d.v.s. kun en smal zone omkring dem er friholdt.

Mindesten.

Mindelunden i den sydøstlige del af Kallesmærsk er i terrænet afmærket som et fredet område. Det omtales nærmere i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Skyde- og øvelsesområde.** Fejl! Ukendt

argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Skyde- og øvelsesområde.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Principper for terrænets benyttelse.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Principper for terrænets benyttelse.

Hovedelementerne i enheders kamp udgøres af begrebet "ild og bevægelse".

En enhed, der udfører en bevægelse, sikres af en anden enhed i en stilling, hvorfra den kan åbne ild. Terrænet vil med dette som grundlag generelt kunne opdeles i ildterræn og bevægeterræn.

Ildterrænet er et fladt og åbent terræn, der giver gode muligheder for observation og beskydning men ringe muligheder for at finde skjul og dækning. Ildterrænet udgøres af de åbne og relativt flade arealer, f.eks. hede.

Bevægeterrænet er et bakket eller skovbevokset terræn, der giver gode muligheder for skjult og dækket fremrykning/tilbagegang, men ringe observationsmuligheder. Ved uddannelse af besætninger til pansrede køretøjer er bevægeterrænet vigtigt, idet valg af skjulte fremrykkeveje, skjult stillingsindtagelse og skudafgivelse fra kropskjult stilling indgår som grundlæggende elementer, dels for at den enkelte besætning selv kan overleve og dermed bevare sin kampbevne, dels for uopdaget at kunne nedkæmpe modstanderens våben.

Overgangen fra den ene terrænform til den anden er oftest meget flydende.

I det følgende beskrives de forskellige delelementer af enheders kamp.

Ildstillingen.

Ildstillingen er det sted, hvorfra ilden afgives.

Den ideelle ildstilling muliggør

- skjulte, eller i dækning udførte forberedelser til stillingsindtagelse og ildåbning,
- skjult stillingsindtagelse og
- ildåbning, uden at fjenden erkender stillingens placering.

Ildstillingen vælges således, at bl.a. følgende krav opfyldes:

- *Frit skud*, som giver skytten mulighed for at sigte og projektilet mulighed for at træffe målet (i "ildterrænet")
- *Skjul og sløring*, idet stillingen bør være skjult mod observation såvel fra jorden som fra luften,
- *Gode adgangsveje*, idet det skal være muligt let og uset at komme til og fra stillingen.

Som eksempler på valg af ildstillinger efter ovenstående regler kan nævnes,

- at selve skovkanten bør undgås; ildstillingen bør i stedet vælges så langt inde i skoven, som frit skud og observation tillader. Der kan derfor etableres ildstillinger op til 20-30 m inde i bevoksninger.
- at bakkefald bør vælges og at bakketoppe bør undgås.

Forsvarets brug af terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fremrykkeveje.

Ved en fremrykkevej forstås den vej (rute), som en enhed benytter under bevægelse fra et sted til et andet som led i løsningen af en opgave.

Den bedste fremrykkevej er den, der giver mulighed for rettidig løsning af opgaven, og som samtidig yder skjul, dækning, god observation og gode ildstillinger.

Fremrykkevejen vælges langs terrænets linier (hegn, gærder osv.) og fortrinsvis gennem eller langs bevoksning, hvor mulighederne for skjulte bevægelser er størst.

Mål.

I de fleste kampsituationer vil fjenden være vanskelig at opdage, og de mål, som skal beskydes, vil være små og utydelige og vil ofte kun være synlige i korte tidsrum. Det er derfor en væsentlig disciplin i uddannelsen at lære soldaten entydigt og kortfattet at foretage udpegning af mål i forhold til karakteristiske terrængenstande.

Der bør i øvelsesterrænet indgå karakteristiske terrængenstande som i et normalt dansk terræn (huse, transformatorer, enligtstående træer og buske m.v.). I et vist omfang kan disse udgøres af kulisser.

Udvigende kamp.

En taktisk fremgangsmåde, hvor en enhed skal sinke fjenden, dvs. med våbenild og hindringer modsætte sig hans fremtrængen, påføre ham tab og derved tvinge ham til nedsat angrebstempo. Kampen gennemføres som bagudgående operation, hvorunder enheden skiftevis kæmper fra stillinger, frigør sig og foretager tilbagegang til nye kampstillinger.

Kampstillingerne søges placeret således, at naturlige og evt. kunstige hindringer understøtter planen.

En bataljons modstandsrum har normalt en bredde på 5-8 km, hvilket svarer til Oksbølterrænets maksimale bredde. Oksbølterrænets dybde og konfiguration muliggør 2-3 faselinier.

Det indgår som et væsentligt element i den udvigende kamp for en bataljon, at den i en af faseliniere skal optages af en anden bataljon. Dette indebærer, at bataljonen passerer igennem en anden bataljons enheder, som er i stilling. Ikke mindst denne manøvre medfører et stærkt behov for at terrænet har den korrekte bredde, dels for at procedurerne kan følges på korrekt vis, dels for at reducere sliddet på terrænet.

Enhedernes bevægelse bagud fra stillingerne vil normalt finde sted i køretøjer. Hvert kompagni har behov for 2-3 spor med en indbyrdes afstand på ca. 500 m.

Forsvar.

En taktisk fremgangsmåde, hvorunder en bataljon skal fastholde et givet terrænsnit og bringe et fjendtligt angreb til standsning.

Blandt de særlige elementer, der lægges vægt på ved uddannelsen, er etablering af feltbefæstningsanlæg. Herved forstås bl.a. skyttegrave og større dækningsanlæg. Ofte indgår derfor maskingravning i tilrettelæggelsen af forsvaret.

Bredden og dybden af forsvarsrummet er normalt 5 km. Dybden på 5 km giver ikke vanskeligheder i Oksbølterrænet. P.g.a. kampmødens særlige karakter, hvor der ikke er påregnet bagudgående bevægelse, placeres forsvarsrummet

Forsvarets brug af terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

normalt i Oksbølterrænets periferi og oftest i den nordlige del, hvor forsvarsrummets bredde på 5 km imidlertid ikke kan tilgodeses.

Angreb.

Denne offensive kampmåde er karakteriseret ved enhedernes fremtrængen efter principperne om ild og bevægelse, jvf. ovenfor.

Bevægelserne vil typisk blive gennemført i det lukkede terræn, altså også gennem skovtungerne. I disse vil der være tale om infanteri til fods som vil bevæge sig frem ad/langs sporene i en bredde af ca. 30-50 m på hver side. Køretøjerne fremdrages bag de marcherende enheder ad sporene.

Også under angreb er det et væsentligt element, at en enhed passerer gennem en anden bataljons stillinger, jvf. det ovenfor under "undvigende kamp" anførte.

Beredskabsområde.

Et beredskabsområde er et terrænområde, hvor en enhed opholder sig, når den ikke er i kamp, men skal forberede sig herpå.

Terrænet skal bl.a.

- give mulighed for en passende spredning af enhederne
- muliggøre skjul for køretøjer og personel
- rumme et hensigtsmæssigt vejnet således, at afmarch til løsning af opgaverne lettes mest muligt.

Områdets størrelse er ca. 5 x 5 km. P.g.a. opgavens karakter og øvrige enheders aktiviteter vil et beredskabsområde i Oksbølterrænet oftest blive placeret i terrænets periferi. Det vil være en meget nærliggende løsning at lade et beredskabsområde være sammenfaldende med forsvarsområdet, jvf. afsnittet vedr. "forsvar".

Indenfor beredskabsområdet skal der være mulighed for individuel placering af et større antal køretøjer mellem træer og buske. Der skal kunne bivuakeres og graves (manuelt), og vejnettet skal være veludbygget.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Øvelsesaktiviteter.**Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Øvelsesaktiviteter.**

Færdsel.

Færdsel i terrænet foregår med hjul- og bælte køretøjer samt til fods.

Bælte køretøjer: Når der ses bort fra fredede områder, faste anlæg og områder midlertidigt udtaget af brug kan kørsel i princippet ske overalt i terrænet, afhængigt af situationen og førerens beslutninger. Færdsel i terrænet foregår dog fortrinsvis ad sporene, idet brugerne, ifølge forsvarrets bestemmelser for brug af terrænet, bør benytte de eksisterende spor, hvor uddannelsen gør det muligt. Nord-syd og øst-vest findes et antal hovedspor (se bilag Ik). Ved brug af hovedsporene kan enhederne vælge hensigtsmæssige formationer samtidig med at slid på terrænet reduceres, og betingelserne for terrænvedligeholdelse/-genopretning gøres bedst mulige.

Som hovedregel skal kørsel med bælte køretøjer foregå mindst muligt på de offentlige veje (sikkerhed, slid), og ved passage af offentlige veje og vandløb skal eksisterende spor og overkørsler anvendes. Visse veje i terrænet må kun

Forsvarets brug af terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

befærdes med hjulkøretøjer. Sådanne steder er der opsat en forbudstavle vedrørende bælte køretøjer. I den vestligste og sydligste del af Kallesmærsk Hede er kørsel med bælte køretøjer forbudt, i Mosevråområdet er kørsel med bælte køretøjer under broklasse 26 t tilladt; Oksbøllejren kan dog dispensere herfra. Dette sker sjældent, og områderne anvendes i praksis ikke. Sporene gennem klitterne i vest anvendes f.eks. kun til landgangsøvelser - seneste øvelse fandt sted for omkring ti år siden.

Også terrænets beskaffenhed begrænser kørselen. På forsvarets passabilitetskort er således angivet områder, hvor h.h.v. kampvogn (middeltung) og pansret mandskabsvogn vanskeligt eller slet ikke kan passere. Impassabelt terræn kan ikke passeres uden hjælpemidler mens muligheden for kørsel i betinget passabelt terræn oftest afhænger af fugtighedsforholdene. Der køres normalt ikke i disse områder. Udover de på bilag II viste områder med begrænset passabilitet regnes søer som impassable for kampvogn (passable for pansret mandskabsvogn), og skove som betinget passable (men med mulighed for at finde passagemuligheder).

Af det foregående fremgår, at begrænsningerne for kørsel i terrænet i form af områder undtaget fra øvelsesaktivitet, områder hvor bælte kørsel kræver dispensation, samt områder med begrænset passabilitet er relativt få og at der derfor kan køres med bælte køretøjer på langt den største del af terrænet.

Hjulkøretøjer: normalt køres kun på veje og spor.

Gravning, dozning.

Gravning finder sted ved etablering af skyttegrave og større dækningsanlæg (anlæg til skjul for f.eks. pansret mandskabsvogn eller kampvogn), som fortrinsvis placeres i bevægeterræn, etablering af forskellige midlertidige anlæg, (f.eks. målpoststillinger) samt forcering af vandløb (se nedenfor). Alle gravearbejder sløjfes efter anvendelsen.

Håndgravning finder i princippet sted overalt indenfor terrænet, (dog ikke indenfor fredede områder og områder, der midlertidigt er udtaget af øvelsesbrug, og ikke nærmere offentlig vej end 3 m).

Maskingravning og dozning kræver særlig tilladelse fra Oksbøllejren. Der må ikke graves/dozes i klitter, plantage, lyngklædte områder, inden for en afstand af 3 m fra bygninger eller 25 m fra offentlig vej. Beskadigelse af beplantning og grøfter søges undgået. Hovedområdet for maskingravning findes omkring Tyskerstillingen i den nordøstlige del af terrænet. Passage af vandløb uden for overkørslerne kan, udover ved broslagning, ske ved nedlægning af faskiner i vandløbet. Ved den efterfølgende passage kan brinkerne blive ødelagt p.g.a. dozning, men disse reableres efter øvelserne. Da passagemåden er relativt arbejdskrævende, anvendes den sjældent. Kun vandløb/steder på vandløb, hvor brinkerne ikke er for høje, passeres på denne måde. Passage ved faskinnedlægning finder oftest sted ved Ringbjerg Rende, men også i mindre omfang ved Ålestrømmen og Markstrømmen.

Skydning.

Skydning med direkte skydende våben ("fladbanevåben", hvor målet ses fra kampstillingen) finder sted fra kampstillinger med midlertidige målpoststillinger. Midlertidige opstillinger kan i princippet etableres overalt på Kallesmærsk Hede (terræfnafsnittene K1, K2 og K3).

Skydning med indirekte skydende våben ("krumbanevåben", hvor målet ikke ses fra kampstillingen, f.eks. artilleri og morterer) kan i princippet finde sted overalt i terrænet, blot granaterne rammer i nedslagsområdet.

Sprængning.

Mindre sprængninger kan i princippet gennemføres overalt i terrænet. Stibjergbunkeren er udpeget som særligt sprængningsområde.

Større sprængninger kan kun gennemføres på Kallesmærsk Hede.

Efter sprængning reableres de anvendte områder (påfyldning af jord, fjernelse af sprængningsrester m.v.). Sprængningsområder skal rekvireres hos Oksbøllejren før øvelsens afholdelse.

Forsvarets brug af terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Flyvning.

Flyvning med helikoptere og mindre, fastvingede fly sker i forbindelse med skydninger og øvelser. Skydningerne foretages fra vestkanten af Bordrup Plantage og i retning mod vest. Fremrykning sker gennem Bordrup Plantage i højder ned til 6 fod. Start og landing sker fra flyvepladsen øst for lejrområdet samt fra den feltmæssige helikopterlandingsplads ved Mosevrå Skole.

Flyvning med kampfly finder sted som overflyvning af hele terrænet i lav højde, samt før og efter våbenaflevering, ned til højder på 50 fod.

**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Øvelsernes fordeling og
intensitet.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Øvelsernes
fordeling og intensitet.**

Øvelsesvirksomhed med mindre enheder (op til kompagni-/eskadronstørrelse samt hærens skolers kurser) finder principielt sted overalt i terrænet, fredede områder dog undtaget. Større øvelser (bataljons- og brigadeøvelser, d.v.s. med deltagelse af over ca. trehundrede soldater) anvender typisk terrænafsnittene som følger (se bilag Ig):

Randområderne L1, L2, N1, MO1 og MO2 samt sydlige del af K2 anvendes som ildstillinger for artilleri samt områder for faglige støtteenheder. Øvrige områder anvendes til egentlige kamphandlinger (ild- og bevægeterræn), K1 dog fortrinsvis til pansrede enheder a.h.t. fodmarcherende personels sikkerhed. Samtidig med at større øvelser finder sted langs terrænets hovedakse afvikles ofte mindre øvelser i terrænets randområder, bl.a. syd og øst for Nørrekær samt i Stibjerg-området. Terrænafsnittene K1, K2 og K3 benævnes under ét som "skydeterrænet", da de anvendes til skydninger udenfor faste skydebaneanlæg og større sprængninger. Området er nedslagsområde for sprængladte granater.

Øvelsernes fordeling og intensitet afspejles tydeligt på beliggenheden af bæltepor og andet slid, d.v.s. det, der ved markgennemgangen er registreret som opkørte områder (BÆL). Af skeletkortene over terrænet (bilag Ih) ses, at terrænet kan inddeles i områder med ingen eller næsten ingen bæltepor, områder med moderat slid, områder med en del slid og endelig større, sammenhængende slidområder. Af kortet fremgår, at benyttelsesintensiteten er størst langs terrænets hovedakse (nord-syd), især den centrale del, og aftagende ud mod siderne (øst-vest). Endvidere er der en del slid i området mellem Oksbøllejren og hovedaksen. Områder med stor koncentration af spor findes fortrinsvis omkring "flaskehalsene", d.v.s. de steder, hvor terrænet er smalt (1½-2 km). Endvidere findes større slidte områder i Revls Bjerge, langs vestkanten af Bordrup Plantage samt omkring meget benyttede anlæg (bl.a. Akse Syd). Området ved Stibjerg-bunkeren er relativt slidt p.g.a. dets egnethed til mindre øvelser, som her kan foregå samtidig med, at der afvikles større øvelser langs terrænets hovedakse.

Områder, der helt eller delvis er uden bæltepor er stort set sammenfaldende med områder undtaget fra øvelsesaktiviteter (jvf. bilag Ij og afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) samt områder med dårlige passabilitetsforhold (bilag II): Området omkring Grærup Langsø, Børsmose Hede, områderne vest for vestligste grænse og syd for sydligste grænse for bæltekørsel, Nørrekær og Mosevrå.

Bevægeterræn udgøres i Oksbøllerrænet hovedsageligt af klitter, der som følge heraf er meget anvendt ved øvelserne. Dette bekræftes af kort og luftfotos som viser, at størstedelen af såvel store som mindre trafikknudepunkter er indlands-klitter - flere steder er sådanne områder udelukkende registreret som BÆL, fordi de sammenhængende klitområder er for små til at registreres selvstændigt. Større slidte klitpartier er f.eks. Revls og Hvide Bjerge, Kirkebjerg samt områder i den nordøstlige del af Kallesmærsk Hede. Endvidere er flere af de faste terrænpunkter placeret i klitområder. Selv om

klitterne gennem denne anvendelse bliver slidt, er øvelserne nødvendige, for at en hensigtsmæssig uddannelse kan gennemføres. Fredede klitter indgår ikke i øvelserne.

Udover klitterne anvendes egnede bevoksninger som bevægeterræn. For at være egnede hertil, skal bevoksningerne være så åbne, at der er mulighed for bevægelse (kørsel), men samtidig så lukkede, at der er gode muligheder for skjul. Antallet af egnede bevoksninger på terrænet er dog relativt lille. De yderste 20-30 m af sådanne bevoksninger er særligt egnede som ildstillinger. Som eksempel kan nævnes skovfyrb-evoksningen i Holm Sø-området, hvor der foregår nogen gravning i forbindelse med etablering af ildstillinger. Benyttelsen har nogle steder medført et kraftigt slid i skovkanterne. Bevoksninger og hegn anvendes herudover som ledelinier, langs hvilke fremrykning fra ét sted til et andet sker.

En flybesigtigelse af terrænet i september 1992 viste, at området *som helhed* fremtræder forholdsvis intakt, og at færdselen, udover nogle intensivt benyttede næsten vegetationsløse områder, koncentrerer sig om hovedsporene.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Områder med reguleret anvendelse. Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder med reguleret anvendelse.**

På terrænet findes en række områder, hvis anvendelse er reguleret. Dette skyldes, at flytning af den pågældende anvendelse enten ikke er mulig eller vil kræve etablering af et tilsvarende anlæg andetsteds på terrænet. Områder med reguleret anvendelse omfatter *en række større, permanente anlæg samt et nedslagsområde på Kallesmærsk Hede.*

Anlæggene består typisk af selve anlægget samt et antal faste tilkørselsveje. Ved anvendelse af faste anlæg opnås en række fordele i forhold til midlertidige anlæg: der kan benyttes faste tilkørselsveje, hvorved andre dele af terrænet skånes for færdsel, terrænet skånes for unødigt gravearbejde og uddannelsesstiden udnyttes optimalt. Ved anlæggelsen er der taget vidtgående sikkerheds- og miljøhensyn.

De arealbundne anlæg og aktiviteter er indtegnet på bilag Im. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.** er enkelte af anlæggene ikke registreret selvstændigt (som AAN) ved markgennemgangen, fordi de fortrinsvis fremtræder som særligt slidte områder, og derfor er registreret som vegetationsblottede (BÆL).

Områder med bunden anvendelse er følgende:

Faste skydebaneanlæg.

Skydebaneanlæggene kan opdeles i to grupper, afhængigt af, hvilken ammunitionsstørrelse (under eller over 12 mm), der anvendes på banerne. På skydebaneanlæggene Vrøgum og Stibjerg anvendes ammunition under 12mm. De øvrige anlæg er instruktionsbaner for skydning med våben over 12mm.

Samtlige anlæg er på kortet vist med tilhørende fareområde.

Gedbjerg-anlægget.

Fast kampstilling for indøvelse af kampvognsdeling og panserværnsrakettektion i forsvar. Formålet med etableringen er at friholde det øvrige terræn for denne aktivitet, samtidig med at der spares kørepenge og transporttid p.g.a. beliggenheden tæt ved lejren. Aktiviteter uden for selve anlægget består primært i opstilling af målskiver.

Afstandsbaner.

Anvendes til indøvelse af afstandsmåling med kampvogn. Anlæggene består af en standplads for kampvogn samt et antal (9-10) plader opstillet i forskellige afstande fra denne. Da pladerne opstilles over et ret stort område, påvirkes terrænet visuelt kun lidt. På kortet er vist afstandsbaner inklusive måløjningsområder.

Køregård.

Anlæg til øvelse i kørsel med bæltekøretøjer. Indeholder en række almindeligt forekommende terrænhindringer.

Større depoter.

Anlæg til oplagring af brændstof, brandslukningsmateriel samt forskelligt materiel til brug ved øvelserne. Udover depoter på skyde- og øvelsesterrænet ejer forsvaret nogle ammunitionsdepoter beliggende på Oxbøl distrikts areal nord for Præstesø i Ål Plantage. Arealet indgik i et magelæg mellem forsvaret og distriktet i 1977, og lejes nu af forsvaret på en fra distriktets side uopsigelig lejekontrakt.

Svømmesø.

Kunstigt anlagt sø (tidligere grusgrav). Søen benyttes til øvelser i "svømning" med pansrede mandskabsvogne og bæltekøretøjer.

Nedslagsområde.

Område hvor sprængladte granater eksploderer efter affyring i forbindelse med skydning med kamptroppernes våben og artilleriets skyts. Området omfatter terrænafsnittene K1, K2 og K3.

Faren for at granaterne ikke eksploderer i nedslagsområdet - altså forsager - er altid til stede. I almindelighed lykkes det at spore og bortsprænge sådanne forsagere. Flere forhold kan imidlertid afstedkomme, at en forsager borer sig så dybt ned i jorden, at den ikke bliver fundet umiddelbart, og først måneder eller år senere bliver afdækket af f.eks. vinderosion.

Kallesmærsk Hede har været anvendt som nedslagsområde i mere end 60 år. Området vil derfor i mange årtier fremover være overordentlig risikabelt at færdes i for personer, der ikke er omhyggeligt instrueret i de særlige sikkerhedsregler herfor. Områdets anvendelse begrænses som følge heraf til militært brug - også i forbindelse hermed iagttages der særlig forsigtighed ved gravning og anden brug af terrænet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Mindre, permanente anlæg og genstande.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Mindre, permanente anlæg og genstande.**

Spredt i terrænet findes en række mindre genstande og anlæg, som dels benyttes som et led i selve øvelserne (måløjninger, dækningsanlæg, terrænpunkter til at orientere sig efter m.v.), dels som led i den dermed forbundne sikkerhedstjeneste. Ved flere af anlæggene ses selve anlægget ikke så tydeligt som det slid, den intensive benyttelse af terrænet omkring det medfører. De fleste af disse anlæg og genstande kan flyttes, men ønskes som hovedregel bevaret med den nuværende placering.

De mest markante anlæg er markeret på bilag In. Anlæggene er fortrinsvis placeret i de intensivt benyttede dele af terrænet, d.v.s. langs hovedaksen og på Kallesmærsk Hede.

Bygninger.

En af de eksproprierede bygninger, Bordrup Kro, er beliggende på Oxbøl distrikts areal, idet det pågældende areal ved et magelæg i 1977 overgik til distriktet. Området er dog udlejet til forsvaret på en fra distriktets side uopsigelig kontrakt. Ialt er der omkring 70 eksproprierede bygninger på selve terrænet. Børsmose skole, Mosevrå skole og Selagergård vedligeholdes og anvendes som kommandostationer ved øvelser, og enkelte bygninger benyttes som boliger eller som depoter. Den resterende del af bygningerne er generelt i en dårlig forfatning, tildels p.g.a. svag fundering. Enkelte af bygningerne er det af sikkerhedsmæssige årsager ikke tilladt at tage ophold i, mens ejendomme, der kan betrædes risikofrit (ialt 9), udnyttes til overnatning/ophold ("underbringelse"). Herudover er bygningerne uegnede i forbindelse med øvelser, kamphandlinger m.v., men har derimod, udover den lokalhistoriske betydning, stor betydning som observationsobjekter, kendemærker m.v.. Gårdene søges derfor vedligeholdt og bevaret med det oprindelige udseende.

Udover de eksproprierede gårde findes udenfor Oksbøllejren kun enkelte bygninger, der bl.a. anvendes som depoter.

Kulisser.

Trækonstruktioner som varierer i størrelse fra relativt små genstande op til husstørrelse. Fremtræder ret markant i terrænet.

Kulisserne kan anvendes som udgangspunkter og til udpejning/fastlæggelse af målområder m.v. De anvendes altså ikke direkte som mål. Af de ca. 40 kulisser findes 30 på Kallesmærsk Hede.

Observationsstader.

Omfatter høje og tårne, og anvendes under skarpskydning med inddirekte skydende våben og fly. Herfra sender observatøren sine korrektioner til skytsstillinger eller fly. På grund af det flade landskab må der kunstigt skabes tilstrækkelig højde over terrænet til, at granatnedslag kan observeres. Brugen af faste observationsstader modvirker benyttelse af vilkårlige steder på de enkelte klittoppe i området.

Observationstårne (kun ét på terrænet) er høje og meget markante.

Højene, ialt 5, er 5-6 m høje jordbunker, der fremtræder meget markant, ikke mindst p.g.a. slid i terrænet omkring dem.

Observationsstader findes fortrinsvis på Kallesmærsk Hede.

Akse Syd skydeanlæg.

Skydeanlæg bestående af et antal permanente lure- og ildstillinger (se nedenfor) kombineret med et antal dækninger for skiverejsere (små, under 50 cm høje forhøjninger med beplantning, bag hvilke målskiver skjules). Endvidere kan et antal hårde mål (se nedenfor under "måloppstillinger") anvendes ved skydningerne herfra. Anvendes ved enhedsskydning med kamptroppernes våben. Anlægget er fortrinsvis tydeligt p.g.a. slid omkring det.

Bunkers.

Betonstøbte forsvarsanlæg fra 2. Verdenskrig. Større bunkers, ialt 4, er markeret på bilag In. Herudover findes et antal mindre bunkers, især i klitterne i den sydvestlige del af Kallesmærsk Hede; disse er markeret på skeletkortet.

Diverse, mindre markante anlæg.

Bivuakområder. Der er forberedt et antal bivuakpladser (slette) samt opstillet toiletkabiner (under 10) rundt omkring på terrænet.

Mindre depoter. Ammunitionsopbevaringsanlæg, depot til sløringsmaterialer.

Helikopterlandeområde. Slette nord og syd for Mosevrå Skole.

Målopstillinger. *Små målopstillingspunkter.* For at nedskære enhedernes forberedelsestid før skarpskydning, er der på Kallesmærsk indmålt 30 punkter til brug ved opstilling af mål. Det enkelte punkt er markeret diskret i terrænet (nedgravet rundholt med en lille (10x10 cm) påsømmet metalplade.

Hårde mål på Kallesmærsk: De ialt 8 mål består af udrangerede køretøjer og skrotbunker med panserplade. Anvendes ved enhedsskydning med kamptroppers våben. I forbindelse med nogle øvelser foretages herudover midlertidig opstilling af hårde mål. Oplagspladser for hårde mål findes i Ovnsmunds Sande og i den østlige del af Indersande.

Permanente lure- og ildstillinger. Jordvolde, som anvendes til skjul af køretøjer og mandskab.

Anlæg i forbindelse med vandløb. Ved Markstrømmen, Ålestrømmen og Ringbjerg Rende er der etableret *sprængbrønde* (7 stk), *vadesteder for bæltekøretøjer* (2 stk, afmærket med hvide pæle) og *broslagningssteder* (5 stk, normalt gravede "damme" på 15-30 m x 10-15m. Indhegnet med pæle og tråd). Efter passage retableres brinkerne og nedfalden jord fjernes.

Instruktionsskydebane syd for Hellesø. 12 mm skydebane bestående af standplads for kampvogn og sigtepæle. Anvendes sjældent.

Diverse afmærknings- og afspærringsmidler. Signalmaster, advarsels- og forbudstavler, spærrekæder m.v.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Midlertidige anlæg og terrænpunkter.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Midlertidige anlæg og terrænpunkter.

Fra tid til anden opstår der behov for i forbindelse med en eller flere øvelser midlertidigt at etablere anlæg eller opstille terrænpunkter, som fjernes, når benyttelsen er tilendebragt. Kun hvis sådanne anlæg og terrænpunkter fjernes inden 1 måned fra etablering/opstilling, regnes de i denne plan som midlertidige. Anlæg m.v. som etableres for en begrænset periode, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling, regnes altså som permanente.

Som eksempel på et midlertidigt anlæg kan nævnes en pansergrav på 500 m * 3 m med en dybde på 1½ m ved Tyskerstillingen. Den graves fra øvelse til øvelse og dækkes til efter brug. Området er i forvejen meget påvirket af gravning.

Som et eksempel på et permanent anlæg kan nævnes en jordvold med målene 10m*15m, højde 5m, som midlertidigt for perioden 1992-1996 er placeret vest for Kallesmærskvej. Jordvolden anvendes ved indskydning af modificeret middeltung kampvogn. Efter endt brug vil anlægget blive fjernet. Anlægget er godkendt af amtet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Arealernes pleje og drift.**Fejl! Ukendt

Forsvarets brug af terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Arealernes pleje og drift.**

Driften af de tidligere landbrugsarealer.

En stor del af terrænet er tidligere landbrugsarealer. Landbrugspligten på disse arealer blev ophævet i forbindelse med ekspropriationen, og forsvaret har derfor ingen pligt til at drive arealerne landbrugsmæssigt. Den foregående plan anbefalede imidlertid omlægning, herunder tilsåning, kalkning og gødsning, af de tidligere landbrugsarealer med 4-5 års mellemrum bl.a. med følgende formål: bedre bæreevne og slidstyrke, fastholde områdets oprindelige karakter af levende landbrugsområder, forhindre sandflugt, tjene som vildtagre for kronvildt og anden fauna. Det er ikke afgørende for øvelserne, hvorvidt arealerne er dækket af naturlig vegetation eller græs. Det væsentligste er, at arealerne har en sammenhængende vegetation (a.h.t. slidstyrken).

Størstedelen af de tidligere landbrugsarealer er af ovenstående årsager enten bortforpagtet eller drives af forsvaret som ekstensivt landbrug, herunder vildtagre, mens en mindre del af arealerne, især moser, som er opstået p.g.a. manglende vedligeholdelse af drænsystemer, er udgået af drift, og henligger som naturarealer, der plejes som beskrevet nedenfor.

Som følge af den kraftige ekstensivering af landbrugsdriften, som fandt sted ved overgangen til militært øvelsesområde, er næsten alle de tidligere landbrugsarealer nu beskyttede naturtyper (i henhold til naturbeskyttelsesloven), især overdrev, men også andre naturtyper som eng, strandeng, mose og hede.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er ikke alle arealer, som er registreret som slette (overdrev og eng) omfattet af naturbeskyttelseslovens beskyttelsesbestemmelser, idet disse arealer jævnligt har været omlagt. Selvom forsvaret er friere stillet m.h.t. landbrugsmæssig udnyttelse af de ikke beskyttede arealer end af de beskyttede, hvor kun den hidtidige landbrugsmæssige drift må opretholdes, er der i planen ikke skelnet mellem beskyttede og ikke beskyttede eng- og overdrevsarealer, idet den landbrugsmæssige drift fremover, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, i alle undtagen ét tilfælde vil blive enten helt opgivet eller opretholdt som nu.

Ekstensiv drift af tidligere landbrugsarealer.

Hovedparten af de tidligere landbrugsarealer, nemlig den del af arealerne, der ikke er bortforpagtet, og som ikke er taget helt ud af drift, drives kun som ekstensivt landbrug. Arealerne, ialt godt 500 ha, der næsten udelukkende er registreret som slette (overdrev), vedligeholdes med tilførsel af frø, gødning og kalk, eventuelt kombineret med omlægning med års mellemrum. Når tilsåning sker om efteråret tilsås med rug med udlæg a.h.t. vildtet, ellers, og det vil sige på hovedparten af arealerne, sås kun græs.

I det omfang øvelsesaktiviteterne ikke har forhindret det, har arealerne været anvendt til høslet (salg til grøntfoderfabrikker). P.g.a. et stigende aktivitetsniveau i løbet af de seneste godt ti år er den del af arealerne, der kan høstes, dog blevet stadig mindre. En del af arealerne er derfor ved at gro til med hede- og kratvegetation.

Arealerne er vist på bilag Io.

Bortforpagtning af tidligere landbrugsarealer.

Ialt knapt 500 ha af de tidligere landbrugsarealer er bortforpagtet til lokale landmænd. Arealerne er vist på bilag Io.

Formålet med udlejningen er flersidigt. Driften har bl.a. en funktion som landskabspleje, hvor græsningsarealer ønskes opretholdt, idet det forhindres, at arealerne gror til med lyng eller flerårige urter. Et andet, mindre vigtigt, forhold er, at området i højere grad ligner "civilt terræn" (typisk dansk terræn). Et enkelt af de bortforpagtede arealer fungerer tillige som vildtager (i afd. 404 g).

Samtlige arealer græsses eller slås. De udlejede arealer er ved markgennemgangen registreret som slette, mose og strandeng, afhængigt af aktuell vegetation. Det er oplyst, at nogle af de græsbevoksede arealer, der er registreret som slette, har været omlagt indenfor de seneste år.

Forpagteren skal acceptere forsvarets benyttelse af arealet til øvelser m.v., og der gives ingen erstatning for skader på afgrøder eller dyr forårsaget af militære aktiviteter. For græsarealer gælder, at forpagteren er forpligtet til at holde arealet i den pågældende tilstand, og at der, hvis græsvæksten forsvinder, skal sås nyt græs. Arealet må anvendes til såvel græsning som høslet og grønthøstning - ved afgræsning skal arealet dog slås mindst een gang om året. Herudover stilles forskellige betingelser for driften, afhængigt af anvendelsen af det enkelte areal (f.eks. visse steder kun høslet og ikke græsning eller hegning).

Vildtagre.

Vildtagrene skal ses som et led i den vildtpleje, der er ønskelig, jvf. kronvildtreservatbestemmelserne og Forsvarskommandoens bestemmelser. Ifølge sidstnævnte bestemmelser skal alle forsvarets arealer underkastes vildt- og revirpleje. Udover at give kronvildt og andet hårvildt (råvildt, harer) et vigtigt fodertilskud, holder fodring kronvildtet borte fra de omliggende private landbrugsarealer, hvorved de ofte betydelige skader kronvildtet kan forvolde på landbrugsafgrøder nedbringes. En vis andel af arealer med ekstensivt landbrug imellem hedepartierne er herudover gavnlige for f.eks. agerhøns og iøvrigt også for urfugle - sandsynligheden for at urfuglen indfinder sig igen anses dog for meget lille.

Permanente vildtagre. Der findes ialt knapt 80 ha vildtagre, som hovedsageligt er tidligere landbrugsarealer, der er de mest dyrkningssikre arealer på terrænet. Andre permanente vildtagre er grøftekanter i skovkanter samt brandbælter. Vildtagrene placeres, så der er mulighed for dækning i nærheden og, p.g.a. fare for krybskytteri, ikke for tæt på offentlig vej. De permanente vildtagre er vist på bilag Io.

Arealerne adskiller sig fra de bortforpagtede landbrugsarealer ved, at de drives af forsvaret selv og ved afgrøden (boghvede, spergel, rug m.v.). Der gødskes med NPK og gylle. De fleste er på ½-2 ha. Hovedparten af vildtagrene er så små, at de ikke er registreret selvstændigt ved markgennemgangen, og kun knapt 20 ha er registreret som værende i landbrugsmæssig omdrift (AGE). Af den resterende del er størstedelen omgivet af og registreret som slette (SLE), mens resten er registreret som hede (LYN), krat (KRT), bæltspor (BÆL), mose (MOS) og skov (FBF).

Midlertidige vildtagre. Udover egentlige vildtagre tilsås ofte mindre arealer, som midlertidigt er blottet for vegetation, med vildtfoderafgrøder. Det gælder f.eks. grøftekanter efter grøftegravning, arealer der er slidt p.g.a. øvelser, og arealer der er klargjort til tilplantning. Endelig fungerer omlagte græsarealer i en periode efter omlægningen som vildtagre.

Anden udlejning.

Enkelte arealer udlejes til rørskeer, og en række mindre arealer udlejes som øvelses/træningsområde for forskellige foreninger (hundetræning, ridning m.v.). Endvidere udlejes eller -lånes arealer sammen med diverse faciliteter (f.eks. skydebaner) midlertidigt (mest weekender) til forskellige arrangementer.

Endelig udlejer Oksbøllejren enkelte tidligere landbrugsarealer til spredning af slam, dels vandværkslam, dels kommunalt spildevandsslam. Spredningen sker fortrinsvis på arealer registreret som slette.

Vedligeholdelse af drænsystemer.

Underjordiske drænsystemer vedligeholdes ikke længere. Dette har, sammen med færdselen med tunge køretøjer, mange steder bevirket, at de ikke længere fungerer.

Grøfter vedligeholdes såvel på de udlejede arealer som på den resterende del af terrænet af Oksbøllejren. En vis vedligeholdelse er nødvendig for forsvarets benyttelse af terrænet, idet fugtigt terræn kan vanskelig- eller umuliggøre færdsel med hjul- og bæltetøretøjer. I forvejen er en ret stor del af terrænet lavtliggende og derfor impassabelt eller begrænset passabelt, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Retablering af arealer efter øvelser og midlertidige anlæg.

I forbindelse med øvelser ødelægges vegetationen af og til uden for de permanente bæltspor. Dette sker typisk p.g.a. gravning, men også p.g.a. færdsel med bæltetøretøjer samt sprængning og skydning. Hvor øvelser medfører terrænændringer eller slid, retableres dette så vidt muligt efterfølgende. Retableringen består hovedsageligt i planering samt eventuelt afpæling, så arealet kan retableres ved naturlig succession. Tidligere landbrugsarealer udbedres ved harvning og tilførsel af gødning, kalk og frø. Årsagen til, at man foretrækker at etablere græs fremfor blot at vente på, at vegetationen selv indfinder sig, er, at det er vigtigt, at arealerne hurtigt gror til, da man ofte benytter bestemte områder til øvelsesaktiviteterne.

Tilsvarende gælder for retablering af arealer efter fjernelse af midlertidige anlæg.

Forsvaret har herudover på eget initiativ gennem årene som et led i arealplejen midlertidigt udtaget særligt sårbare områder i øvelsesterrænet af brug for at lette sliddet og sikre retablering. Områderne omfatter bl.a. nyplantninger, vådområder, haver til nedlagte landejendomme, områder, der er nedslidt p.g.a. stor bæltetøretøjsaktivitet, områder, hvor der har været gravet og levende hegn. Områderne er markeret med hvidmalede pæle.

Pleje af beskyttede naturtyper.

Hede. Hederne udgør en stor andel af terrænet. De er på længere sigt udsat for tilgroning, specielt med bjergfyr (på fugtig bund også pil). Dette er en naturlig succession, som bliver hæmmet af færdsel og afbrændinger, hvor sidstnævnte har den absolut største nyttevirkning på hedernes pleje. Afbrænding sker dels lejlighedsvist som følge af øvelser, dels bevidst i det omfang Oksbøllejren kan afsætte ressourcer hertil. Herudover foretages rydning af selvsået opvækst. Opvækst er som hovedregel uønsket af forsvaret - bevoksninger til øvelsesbrug foretrækkes etableret som egentlige plantninger, således at placeringen er optimal.

Overdrev og eng er sammen registreret som slette. Langt den største del af slettearealerne er enten bortforpagtet eller drives af forsvaret som ekstensivt landbrug og enkelte steder som vildtagre. Den resterende del af slettearealerne drives ikke, nogle steder fordi jorden er for dårlig til høslet, andre steder fordi arealerne slides meget p.g.a. øvelsesaktiviteter. Arealerne retableres efter øvelser og plejes ved slåning og nedskæring af eventuel opvækst efter behov.

Mose. Ligesom heder er moser udsat for tilgroning, og der foretages derfor rydning af selvsået opvækst.

Sandflugtsdæmpning. Nedbrydning af klitterne imødegås flere steder bl.a. ved at afspærre dem for øvelsesaktiviteter ved opsætning af hvide pæle og sandflugtsdæmpe dem med fyrre- eller granris.

Diverse.

Udover de forannævnte aktiviteter foretager forsvaret pleje og foryngelse af læhegn og bevoksninger, vedligeholdelse af veje, spor, brandbælter og vandløb samt strandrensning.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Offentlighedens adgang til terrænet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Offentlighedens adgang til terrænet.**

Området mellem Blåvandshuk og Kærgård er en af de tyndest befolkede egne af landet. Området er imidlertid samtidig et af de mest populære feriemål og besøges af turister, ikke alene i den normale feriesæson, men hele året. Områderne omkring Vejers og syd for Oksbøllerrænet betegnes således i regionplanen som områder af særlig værdi for friluftsliv og naturoplevelse.

Turisternes interesse koncentrerer sig om havet og kystområderne. Også plantagerne og de åbne områder lidt længere inde i landet, herunder Oksbøllerrænet og Oxbøl distrikts omliggende plantageområder, tiltrækker dog en del besøgende, specielt på dage med dårligt strandvejr. De besøgende er fortrinsvis turister, men også lokale.

Der er ikke lavet egentlige undersøgelser af sammensætningen af publikum eller publikums præferencer m.h.t. besøgsområder og -tidspunkter. Oksbøllejrens erfaringer fra de senere år peger på, at specielt terrænets nord- og nordvestlige del samt området øst for Oksbøl-Blåvandvejen (områderne A, B og E på kort 1h, jvf. nedenfor) er de mest attraktive, og at færdselstrykket, naturligt nok, følger de traditionelle ferie- og sammenhængende fritidsperioder, herunder weekender og helligdage.

I forbindelse med den sidste ekspropriation gav forsvarsministeren bl.a. tilsagn om, at offentligheden i fuldt omfang (bortset fra militærlejre og depotområder) skulle kunne færdes i terrænet, når der ikke fandt øvelser eller skydning sted. Af sikkerhedsmæssige årsager skulle dette dog ikke gælde for nedslagsområdet på Kallesmærsk Hede. Endvidere ville meddelelse om tidsrum, hvor offentligheden kan færdes i området, regelmæssigt og i god tid blive givet befolkningen i egnens byer og badebyer. I det følgende gennemgås, hvorledes dette efterleves i praksis.

Information.

Offentligheden informeres om adgangsmulighederne gennem annoncering i dags- og ugepressen, ved opsætning af informationstavler ved de offentlige veje gennem terrænet og ved en kombination af ballonmaster/advarselsbelysning og advarselstavler på flere sprog overalt i terrænet, hvor det skønnes nødvendigt. I de tidsrum hvor afspærring er iværksat på grund af skydning, er der hejst røde kugler (om natten med rødt lys) på signalmaster, der er placeret på markante, synlige pladser langs grænserne af Kallesmærsk-området.

Oksbøllejren har oprettet holdepladser flere steder i området i tilslutning til de offentlige veje. På disse pladser er opsat skilte med information om publikums adgang til terrænet i den pågældende og efterfølgende måned. Af informationstavlen fremgår på hvilke dage, der foregår skydning eller øvelser i de forskellige dele af øvelsesterrænet, som på et kort er inddelt i 5 delområder samt nedslagsområdet.

Kommunen samarbejder med ferieområdernes grundejerforeninger gennem et Landliggerudvalg. Ved et årligt møde i udvalget har Oksbøllejren lejlighed til at informere om militære aktiviteter i de efterfølgende kvartaler, en information, der værdsættes af de tilstedeværende repræsentanter for grundejerforeningerne.

Adgang.

Offentlighedens adgang til terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

Adgang til området sker ad de offentlige veje samt ad cykel- og vandrestier. Som hovedregel er terrænets forskellige dele åbne for adgang, i det omfang forsvarets aktiviteter gør det sikkerhedsmæssigt forsvarligt.

På Kallesmærsk Hede er det primære nedslagsområde for artilleri og kampvogne af sikkerhedsmæssige årsager totalt afspærret. Strandbredden ud for Kallesmærsk Hede er uden for skydetiderne åben for færdsel, ialt ca. 100 dage om året.

Øvrige områder og offentlige veje afspærres partielt afhængigt af øvelsesvirksomhedens og skydningens karakter. Ved afspærring af offentlige veje anvises omkørselsruter. På dage hvor der ikke foregår øvelser på hele eller dele af terrænet er dette/disse åbent for publikum til fods principielt overalt i terrænet, eller på cykel ad skovveje og spor.

V.h.a. lister over hvilke dage de enkelte delområder har været åbne for publikum i 1991, er adgangsmulighederne analyseret nærmere. Året vurderes af forsvaret som repræsentativt hvad angår antallet af åbne dage og disses fordeling over året. En oversigt findes i bilag Ip, hvor også et kort over terrænets inddeling i delområderne A-E er gengivet.

Inddeling i adgangsområder.

De fem delområder er følgende:

A: Kærgård-Børsrose-området.

B: Grærup Langsø-området.

C: Selager-Holm Sø-området.

D: Råsø samt området nord for Mosevrå kirke.

E: Området øst for Oksbøl-Blåvand-vejen.

Baggrunden for, at netop denne inddeling er valgt, er, at den afspejler terrænets benyttelse, hvor afdelinger fra forskellige kommandomyndigheder ofte øver forskellige kampformer samtidig, men uafhængigt af hinanden og derfor henlagt til forskellige områder af terrænet. De enkelte terrænafsnit (som også er indtegnet) indenfor delområderne benyttes ofte sammen. En anden årsag til, at der er valgt relativt få og store delområder i forhold til terrænafsnittene er sikkerhedsmæssige hensyn, idet risikoen for at de øvende enheder bevæger sig ind i et område, som er åbent for publikum derved mindskes. Herudover er store områder lettere at administrere end små.

Områder, der enten altid er åbne (Kløvbakke og sydlige del af strandengene ved Ho Bugt) eller lukkede (Kallesmærsk Hede), indgår ikke i områdeinddelingen.

Antal dage med adgang. Af listerne fremgår, at der var mulighed for adgang i et eller flere områder 144 dage; heraf var samtlige områder åbne i 68 dage. Området var altså helt lukket i 221 dage (ca. 60% af året).

Terrænet var ofte helt lukket i flere dage i træk. Den gennemsnitlige længde af perioder, hvor samtlige områder var lukket var således 8-9 dage, og 156 af de 221 dage var perioder på over 10 dage. Den længste periode, hvor samtlige områder var lukkede, var 33 dage.

Fordeling på terrænet. Hvis man ser nærmere på adgangsmulighederne indenfor de enkelte delområder, fremgår det, at randområderne A, B og E oftest er åbne (h.h.v. 98, 112 og 122 dage pr. år), mens adgangsmulighederne i de øvrige områder, C og D, er lidt dårligere (åbne h.h.v. 89 og 88 dage). Når der ses bort fra område E er der altså ikke stor forskel på, hvor ofte områderne er åbne (88-112). I alle undtagen ét tilfælde (én dag) har områderne C og D været åbne samtidig.

Fordeling over året. Mulighederne for adgang til terrænet (mindst ét område åbent) varierer med årstiden. Der er således mindst åbent forår/sommer (i april-juni var der mulighed for adgang i 2-9 dage pr. måned) og i november (åbent 4 dage). I månederne juni og november finder store øvelser sted før soldaternes hjemsendelse. Bedst mulighed for adgang var der i juli (27 dage) og i december (21 dage). I de øvrige måneder var der åbent mellem 10 og 16 dage pr. måned.

Ud af årets ialt 113 weekend- og helligdage var der mulighed for adgang (mindst ét område åbent) i 64 dage, heraf var samtlige områder åbne i 51 dage. Der var altså mulighed for adgang ca. 60% af tiden i weekender og på helligdage, mod

Offentlighedens adgang til terrænet Fejl! Ukendt argument for parameter.

40% af året som helhed. Terrænet var altså mere åbent på weekender og helligdage end på andre tidspunkter. Dårligst var adgangsmulighederne i weekender og på helligdage i månederne januar, april-juni, august, oktober og november, hvor terrænet var helt lukket for adgang mindst halvdelen af weekend- og helligdage. Dette er sammenfaldende med de perioder, hvor terrænet også udenfor weekender og helligdage oftest lukket.

I skoleferierne er adgangsmulighederne generelt gode, idet der i 1991 var mulighed for adgang i 74 dage af de ialt 94 feriedage, svarende til knapt 80% af tiden, hvilket er væsentligt mere end for året som helhed. I vinterferien, St. Bededagsferien og juleferien var der mulighed for adgang alle dage, mens påske-, sommer- og efterårsferie var åbne mere end halvdelen af tiden. Kun i Kr. Himmelfartsferien og pinseferien var der åbent mindre end halvdelen af tiden.

Guidede ture. Oksbøllejren arrangerer, i samarbejde med den lokale turistforening, guidede busture i øvelsesterrænet for interesserede, 3-4 gange i sommerhalvåret.

Principperne for administration af publikums adgang og oplysning om adgangsmulighederne vurderes at fungere godt. Det er endvidere Oksbøllejrens indtryk, at de faste naboer og medlemmerne af de omkringliggende grundejerforeninger er tilfredse med de nugældende muligheder for adgang.

Af ovenstående gennemgang fremgår, at selvom terrænet er lukket i næsten 2/3 af året, har offentligheden alligevel gode muligheder for at færdes der, idet øvelserne er tilrettelagt, så der især er åbent i ferieperioder, i weekender og på helligdage, hvor der er størst interesse for adgang. Det fremgår endvidere, at de mest populære delområder, er de, der oftest er åbne.

I visse perioder var adgangsmulighederne dog mindre gode, også på fridage, nemlig bl.a. i foråret (april-juni) og i august måned, hvor man må forvente stor interesse for adgang. I løbet af året var der desuden perioder på op til godt en måned, hvor der ikke var adgang til terrænet overhovedet.

I 1992 indførtes nye regler til begrænsning af brugen af tunge våben samt flyaktiviteter omkring højtider. Fremover må terrænet således ikke anvendes til skydning med artilleri, mørkeskydning (kl. 20⁰⁰-7⁰⁰) med kampvognskanon eller flyaktiviteter i følgende perioder: 1/7-15/8, skærtorsdag - 2. påskedag, pinselørdag - 2. pinsedag samt 23/12-1/1. Endvidere skal flyvevåbenets aflevering af krigsskarpe våben tilstræbes placeret uden for den egentlige ferisesæson (24/6-31/8). Endelig skal flyvevåbenets støtte til hærens øvelser planlægges således, at flyvning i ferisesæsonen reduceres mest muligt.

Reglerne sigter især på at begrænse støj- og rystelsesgenerne for de omliggende beboelsesområder, men må forventes også at medføre øgede adgangsmuligheder i de pågældende perioder. I flere af de nævnte perioder er der i forvejen særdeles gode muligheder for adgang. Der kan dog især ske forbedringer i pinsen, i slutningen af juni/begyndelsen af juli og i sidste halvdel af august måned.

Fejl! Ukendt argument for parameter.

Brugsbegrænsninger. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Brugsbegrænsninger.**

I princippet gælder de samme regler for benyttelse af forsvarets arealer som for alle andre arealer. Ved at terrænet er udlagt som øvelsesområde for forsvaret, ligger der imidlertid en accept af forsvarets brug af arealet, og dermed af, at forsvaret skal have den fornødne frihed til gennemførelse af den nødvendige uddannelse af det danske forsvar.

Den hidtidige praksis er i overensstemmelse hermed, idet forsvarets almindelige brug, herunder opførelse af mindre anlæg, slid af beskyttede naturtyper m.v. ikke har krævet dispensation fra myndighederne, men at f.eks. opførelse af større anlæg eller nedrivning af huse har krævet dispensation.

Den generelt lempelige administration af love og regler gælder kun militære aktiviteter. For aktiviteter af ikke militær art administreres bestemmelserne som uden for terrænet.

I det følgende omtales de væsentligste overordnede bestemmelser for terrænets benyttelse.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Ekspropriationsaktstykket.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Ekspropriationsaktstykket.**

I forbindelse med den sidste ekspropriation i Oksbølområdet blev det i aktstykket fremhævet, at forsvarsministeren forud havde givet bl.a. følgende tilsagn:

- at forsvarsministeriet vil være indstillet på at undlade skarpskydning i det egentlige skydeterræn i week-ends i juli og august måneder,
- at offentligheden i fuldt omfang, bortset fra militærlejre og depotområder, kan færdes i Oksbøl skydeterræn, når ikke øvelse eller skydning finder sted; idet man dog må anse det for rigtigst, at den frie adgang ikke kommer til at gælde for nedslagsområder, hvor der kan forekomme ueksploderede granater eller dele heraf, som ved opsamling og senere behandling kan medføre ulykke,
- at meddelelse om tidsrum, hvor offentligheden kan færdes i områderne, regelmæssigt og i god tid gives befolkningen i egnens byer og badebyer.
- at der vil blive taget de fornødne naturfredningsmæssige hensyn i området, således at naturtilstanden i muligt omfang reableres og beskyttes mod ødelæggelse. Der tænkes bl.a. på hensynet til "bronzealderkysten",

Der blev ikke herudover stillet særlige betingelser vedrørende den fremtidige anvendelse af arealerne.

Bestemmelserne efterleves for så vidt angår de tre første punkter fuldt ud, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Hvad angår de naturfredningsmæssige hensyn fremgår det af gennemgangen i de foregående afsnit, at forsvaret gør en del for at bevare naturværdierne, og at terrænet på trods af forsvarets benyttelse rummer store naturværdier. Som

det vil fremgå af de følgende afsnit lægger planen op til en yderligere sikring og forbedring af naturværdierne. Med efterlevelse af planens anbefalinger må samtlige aktstykkets betingelser fortsat anses for at være opfyldt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Generelle beskyttelsesbestemmelser.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Generelle beskyttelsesbestemmelser.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Naturbeskyttelsesloven.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Naturbeskyttelsesloven.

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter dels en række naturtyper (§§ 3-4), dels nogle markante landskabslementer (§§ 15-19).

Beskyttede naturtyper.

Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyper m.v.

Med bestemmelserne i lovens § 3-4 er der sket en styrkelse af den generelle beskyttelse i forhold til den hidtidige ordning efter naturfredningsloven, idet ferske enge, overdrev og sten- og jorddiger nu også omfattes af beskyttelsesordningen. Endvidere er størrelsesgrænserne for de beskyttede arealer nedsat.

Amtsrådet kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. (naturtypebekendtgørelsen), der fastlægger den nærmere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrådenes administration af ordningen.

I det følgende gives en kort beskrivelse af, hvilke restriktioner der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper. Der henvises iøvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens vejledning fra 1993 om naturbeskyttelsesloven.

Søer og vandløb. Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², eller af vandløb eller dele af vandløb som er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

Søer, der mindre end 100 m², er i overensstemmelse med de hidtidige principper beskyttede, når de ligger i en af de beskyttede naturtyper, hvis det samlede område er på 2500 m² og derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb.

Søer er på kortet i bilag 1h vist som SØ. Beskyttede vandløbsstrækninger er vist på bilag 1q.

Heder, moser o.lign., strandenge, strandsumpe, ferske enge og overdrev. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af heder, moser og lignende, strandenge og strandsumpe samt ferske enge og overdrev, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med søer er større end 2500 m² i sammenhængende areal.

Små biotoper, der er mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover.

Heder, moser og strandenge er på skeletkortet i bilag 1h vist som h.h.v. LYN, MOS og STG.

Ferske enge og overdrev er sammen registreret som slette, der på skeletkortet er vist som SLE. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** har enkelte af disse arealer jævnligt været omlagt, hvorfor de ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser. Forsvaret har derfor principielt større muligheder for landbrugsmæssig udnyttelse af disse arealer. Det er imidlertid valgt i forbindelse med planen ikke at udskille dem fra de beskyttede arealer, da det, som følge af planerne for arealernes fremtidige benyttelse (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) er uden praktisk betydning. Den landbrugsmæssige drift vil således i alle undtagen ét tilfælde blive enten helt opgivet eller opretholdt som nu. Eventuel fremtidig drift af de enkelte arealer er beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og vist på bilag IIc.

Ved at betragte samtlige arealer som beskyttede, giver forsvaret, på de af arealerne, der ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, afkald på muligheden for senere at genoptage den nuværende landbrugsmæssige drift uden forudgående dispensation fra amtet (dette ville kræve dels en kortlægning af de ikke beskyttede arealer, dels indgåelse af en aftale med amtet om at muligheden for genoptagelse af driften bibeholdes, selv om arealerne senere bliver beskyttede p.g.a. opgivelse af driften).

Der sker derimod ikke indskrænkninger i forsvarets muligheder for øvelsesmæssige aktiviteter på arealerne, som kan opretholdes i hidtidigt omfang.

Sten- og jorddiger. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende.

Beskyttelsen omfatter kun sten- og jorddiger, der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark (1:25.000) er optegnet på kortbladet for det pågældende område i den senest reviderede udgave forud for den 1. juli 1992. Den generelle beskyttelse af sten- og jorddiger agtes senere afløst af en konkret udpegning af de sten- og jorddiger, der skal være omfattet af beskyttelsesordningen. Det er således ikke givet, at de diger, der er vist på skeletkortene over Oksbølterrænet er beskyttede. Særligt skal det nævnes, at mange af de på kortet viste jorddiger er anlagt i forbindelse med forsvarets øvelsesaktiviteter.

Klitter, som ikke er klitfredede, er omfattet af naturbeskyttelseslovens beskyttelsesbestemmelser, jvf. vejledningens afsnit 2.9.

Bygge- og beskyttelseslinier.

For en række markante landskabselementer fastsætter lovens §§ 15-19 bygge- og beskyttelseslinier.

Dispensation fra bygge- og beskyttelseslinierne på terrænet gives af amtet, som har udarbejdet et oversigtskort over registrerede bygge- og beskyttelseslinier.

Strandbeskyttelseslinien. Indenfor en afstand af 100 m fra det sted, hvor den sammenhængende landvegetation begynder, er der forbud mod ændre tilstanden, herunder at placere bebyggelse (bygninger, skure, campingvogne, master m.v.), foretage ændringer i terrænet, beplantning o.lign. Det er endvidere forbudt at foretage udstykning, matrikulering, eller arealoverførsel, hvorved der fastsættes skel. Midlertidige terrænændringer som nedgravning af ledninger kræver ikke dispensation, såfremt terrænet straks retableres til det oprindelige udseende.

Strandbeskyttelseslinien gælder på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn kun langs Ho Bugt, da kyststrækningen langs Vestkysten er klitfredet.

Sø- og åbeskyttelseslinien. Indenfor en afstand af 150 m fra søer med en vandflade på mindst 3 ha og for vandløb, der er registreret med en beskyttelseslinie i henhold til tidligere lovgivning, er der forbud mod at placere bebyggelse (bygninger, skure, campingvogne, master m.v.), foretage ændringer i terrænet, beplantning o.lign. Midlertidige terrænændringer som nedgravning af ledninger kræver ikke dispensation, såfremt terrænet straks retableres til det oprindelige udseende. Vandløb med beskyttelseslinier er vandløb, der 1/9 1983 var offentlige og havde en bundbredde på mindst 2 m. Der findes ingen sådanne vandløb på Oksbøllerrænet, mens følgende søer af amtet er registreret med en beskyttelseslinie: Grærup Langsø, Selager Sø, Holm Sø, Grov Sø og Fåresø.

Skovbyggelinien. Indenfor en afstand af 300 m fra samtlige offentlige skove er der forbud mod at placere bebyggelse.

Fortidsmindebeskyttelseslinien. Indenfor en afstand af 100 m fra de fredede fortidsminder er det forbudt at ændre tilstanden, også midlertidigt. Forbudet omfatter terrænændringer, tilplantning, bebyggelse m.v.

Kirkebyggelinien. Indenfor en afstand af 300 m fra kirker må der ikke opføres bebyggelse på over 8,5 m.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser i relation til forsvarets arealer.

I forbindelse med driftsplanlægningen for Oksbøl skyde- og øvelsesterræn har spørgsmålet om forholdet til de generelle beskyttelsesbestemmelser i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 været drøftet. Der har i arbejdsgruppen været enighed om, at det vil være hensigtsmæssigt at supplere den ovennævnte vejledning med nogle retningslinier for administrationen af de pågældende bestemmelser på forsvarets arealer. På baggrund af drøftelserne i arbejdsgruppen har Skov- og Naturstyrelsen derfor udarbejdet følgende retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til de generelle bestemmelser om beskyttelse af naturtyper m.v. i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4. Forslag til retningslinier har været til officiel høring i Forsvarsministeriet, som ikke har haft bemærkninger hertil. Retningslinierne er herefter gældende ikke alene for Oksbøllerrænet, men for forsvarets arealer generelt. Retningslinierne er gengivet i bilag Ir.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Museumsloven.**Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Museumsloven.**

Arkæologiske anlæg (i loven benævnt jordfaste fortidsminder), herunder grave, gravpladser, bopladser, ruiner m.v., som ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven, er beskyttet af museumslovens §26. Loven omfatter også eventuelle fortidsminder, der endnu ikke er registreret, men som f.eks. kommer til syne ved jordarbejder. Loven administreres af Rigsantikvaren ved Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat, som registrerer fortidsminderne.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til Rigsantikvaren. Denne beslutter snarest, om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en undersøgelse.

De kendte fortidsminder er registreret i Nationalmuseets sogneregister med et sognebeskrivelsesnummer ("Sb.nr."). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. De enkelte registrerede lokaliteters nøjagtige udstrækning og beliggenhed er ikke altid kendt.

De kendte anlægs omtrentlige placering er vist på de udarbejdede skeletkort over terrænet (bilag Ih) som en åben cirkel med et sb.nr. eller benævnelsen "ftm". Anlæggene er nærmere beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Brugsbegrænsninger Fejl! Ukendt argument for parameter.

Varetagelse af de arkæologiske interesser sker i et samarbejde mellem Oksbøllejren og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Vandløbsloven.**Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Vandløbsloven.**

Vandløbsloven omfatter kun vandløb, som flere end en lodsejer har interesse i. Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Vandløb omfattet af vandløbsloven inddeles administrativt i offentlige og private vandløb. De offentlige vandløb er endvidere inddelt i amtsvandløb og kommunevandløb. Amtet er vandløbsmyndighed for amtsvandløb mens kommunen er det for kommune- og private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt evt. beslutninger om friholdelse af arealer langs vandløb.

For private vandløb kan der fastsættes bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af et tillæg til vandløbslovens §69 udlagt beskyttelsesbræmmer i 2m's bredde. Indenfor bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Samtlige vandløb på terrænet er private vandløb, idet der ikke er udpeget hverken amts- eller kommunevandløb. Kommunen er derfor vandløbsmyndighed.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Planloven.**Fejl! Ukendt argument for
parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument
for parameter. **Planloven.**

Specielt af interesse for forsvaret omhandler loven bestemmelser vedr. ændringer i arealanvendelsen indenfor landzone (§ 35) og lokalplanpligt (§§ 13 og 15).

Ændringer af arealanvendelsen i landzone.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn er, med undtagelse af Oksbøllejren, beliggende i landzone.

I henhold til § 35 i lov om planlægning må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (her Ribe amt) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer. Udgangspunktet er således, at landzonen skal friholdes for anden (uplanlagt) bebyggelse m.v. end den, der er nødvendig for driften af landbrug, skovbrug og fiskeri.

Opførelse af ny bebyggelse. Udtrykket "bebyggelse" omfatter ikke alene opførelse af større bygninger, men også etablering af andre faste konstruktioner og anlæg, eksempelvis antenneanlæg og vindmøller. Mindre småskure, udhuse, garager/carporte er undtaget fra kravet om forudgående tilladelse i det omfang bygningsarbejdet sker i umiddelbar tilknytning til et på den pågældende ejendom værende helårshus. Såfremt der ikke er tale om at opføre bebyggelsen i nævnte umiddelbare tilknytning skal der søges om tilladelse i henhold til § 35.

Ændring i anvendelsen af bestående arealer. Ved ændret anvendelse forstås en anden benyttelse af en bygning eller et areal end hidtil, hvor ændringen antager en vis varig karakter. En kortvarig benyttelse af en bygning eller et areal er således ikke en ændret anvendelse, der kræver tilladelse efter § 35. Hovedreglen er, at en periode på under 6 uger anses for kortvarig.

Forventede fremtidige aktiviteter på terrænet, som kan kræve indhentelse af tilladelse fra landzonemyndigheden i henhold til lov om planlægning er først og fremmest følgende:

- Opførelse af attraphuse.
- Etablering af anlæg (f.eks. skydebaner).
- Massive graveaktiviteter, herunder dozning.
- Etablering af vandhindringer.
- Etablering af skydevold.
- Genopretning af vådområder.

Spørgsmålet er herefter, om disse kan henregnes under begreberne "opførelse af ny bebyggelse" eller "ændring i anvendelsen af bestående arealer". Dette har været drøftet mellem den tidligere Planstyrelse og Forsvarets Bygnings-tjeneste. Planstyrelsen gav udtryk for den opfattelse, at de her omhandlede foranstaltninger som hovedregel kræver zonetovsmyndighedens tilladelse.

Opførelse af attraphuse kan kræve zonetovstilladelse. Ud fra synspunktet, at enhver ændring i det bestående kræver en § 35-tilladelse, må det endvidere antages, at *massive graveaktiviteter* - specielt dozning - kræver forudgående tilladelse. Det samme gælder for etablering af *permanente skydebaneanlæg* samt en *midlertidig skydevold* i det omfang 6-ugers-reglen overskrides. Med hensyn til *etablering af vandhindringer* er det ligeledes - ifølge den tidligere Planstyrelse - antaget at spørgsmålet skal forelægges for landzonemyndigheden - også i det tilfælde, hvor der er tale om *retablering af eksempelvis en tidligere sø eller et vandløb*.

Afgørelsen af, om zonetovstilladelse er påkrævet, træffes af amtet. Da planlovens bestemmelser er relativt vanskelige at relatere til de mange forskelligartede aktiviteter på øvelsesterrænet er det aftalt med Ribe amt, at amtet deltager i en drøftelse med Oksbøllejren med henblik på udformning af mere konkrete retningslinier for landzoneadministrationen i området. Indtil sådanne retningslinier foreligger, må det dog anbefales, at *enhver aktivitet/anlæg, der medfører en ændring i det bestående, der ikke er ganske ubetydelig, forelægges* for amtet. Amtet kan i så fald på forhånd tilkendegive hvorvidt der skal søges om tilladelse. En sådan forelæggelse og eventuel efterfølgende ansøgning vil sikre, at der ikke opstår konflikter, specielt hvad angår klager fra foreninger/borgere. Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn er i regionplanen udlagt som militært øvelsesområde. I et vist omfang kan der derfor argumenteres for, at der er tale om et stort sammenhængende areal, hvor der ikke er tale om en såkaldt ændret anvendelse for så vidt angår eksempelvis graveaktiviteter. Amtet kan således meget vel komme til den konklusion, at forsvaret ikke behøver at ansøge om tilladelse til etablering af de ovenfor nævnte aktiviteter/anlæg. Der henvises iøvrigt til afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vedrørende regionplanens tilkendegivelser om administrationen af bl.a. planlovens bestemmelser.

Spørgsmålet om lokalplanpligt.

§ 13, stk. 2 i lov om planlægning foreskriver, at en lokalplan skal tilvejebringes, før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation, træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering af betydningen af en række fortolkningsmomenter. I tvivlstilfælde vil (og bør) en given kommunalbestyrelse vælge at gennemføre en lokalplan.

§ 15, stk. 2 i lov om planlægning opregner en række foranstaltninger, hvorom der kan optages bestemmelse i en lokalplan. Hovedparten af de foranstaltninger, der er påtænkt/foreslået udført i forbindelse med driftsplanen for Oksbøl Skyde- og øvelsesterræn - herunder forsvarrets formodede fremtidige aktiviteter - er omfattet af § 15, stk. 2.

Det er imidlertid Forsvarets Bygningstjenestes opfattelse, at de pågældende aktiviteter ikke er af en sådan karakter, at der vil blive udløst lokalplanpligt. Det skal dog understreges, at afgørelsen heraf træffes ved et konkret skøn udøvet af kommunalbestyrelsen.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Regionplanen.**Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Regionplanen.**

Regionplanen indeholder dels bindende retningslinier for kommuneplanlægningen, dels henstillinger til andre myndigheder om hensyn der bør tages ved planlægning og ved udøvelse af beføjelser i medfør af speciallovgivning. Endvidere amtets eventuelle tilkendegivelser om det grundlag, som amtsrådet normalt vil gå ud fra ved udøvelse af beføjelser, der i medfør af speciallovgivning er henlagt til amtsrådet.

Seneste udgave af regionplanen for Ribe amt gælder for perioden 1989-2000. En igangværende regionplanrevision ventes afsluttet i 1994.

I regionplanen behandles forsvarets arealer i et selvstændigt afsnit. Øvelsesterrænet er her udlagt som "*militært øvelsesområde*". I retningslinierne for kommuneplanlægningen fastsættes det her, at der for forsvarets skyde- og øvelsesarealer normalt ikke kan vedtages lokalplaner, der begrænser forsvarets aktivitetsmuligheder. Amtet henstiller herudover til Forsvarsministeriet, at der ved aktiviteter indenfor forsvarets arealer tages hensyn til bevaring og beskyttelse af natur- og miljømæssige værdier, at der ved gennemførelse af udbygningsplaner på forsvarets arealer i videst muligt omfang tages hensyn til mulighederne for at samle tekniske anlæg mest muligt, og at nye tekniske anlæg på forsvarets arealer ikke placeres i større naturområder med få eller ingen anlæg. Amtet tilkendegiver endelig, at der ikke kan forventes godkendelse af dræningsarbejder, som vil forårsage vandstandssænkninger i vådområderne.

Følgende afsnit indeholder herudover tilkendegivelser vedrørende hele eller dele af øvelsesterrænet: "*arealer af særlig værdi for friluftsliv og naturoplevelse*" (Råso-området), "*særlige beskyttelsesområder*" (Ramsar- og EF-fuglebeskyttelsesområder), "*naturområder*" (hele terrænet) og "*åbne vandes beskyttelse*" (søer, vandløb, kystvande). For "særlige beskyttelsesområder" og "naturområder" tilkendegives, at der kan forventes en særligt restriktiv administration af naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper og planlovens bestemmelser om etablering af større tekniske anlæg og væsentligt ændret arealanvendelse.

Også afsnittene vedrørende "*stier*" (regionalt cykelrutenet), og "*støjbeskyttelse*" omtaler forsvarets arealer.

I tilknytning til regionplanen er der udarbejdet tillæg vedrørende bl.a. skovrejsning og målsætninger for søer og vandløb.

Brugsbegrænsninger Fejl! Ukendt argument for parameter.

I *skovrejsningstillægget* er forsvarrets arealer udpeget som minus-område for skovrejsning. Dette skal dog kun opfattes som en tilkendegivelse af, at skovrejsning efter amtets mening er uønsket, idet områdeudpegningen kun er bindende for landbrugspligtige arealer, og ingen af arealerne på terrænet er landbrugspligtige.

I det følgende gengives regionplanens *målsætninger for søer og vandløb*.

Langslade Rende er påvirket af okker (klassifikation F).

Ringbjerg Rende er udpeget og målsat som karpesikevand (klassifikation B3) på strækningen mellem Kallesmærskvej og Vesterhavet. Målsætningen er opfyldt. Opstrøms denne strækning er Ringbjerg Rende udenfor målsætning (klassifikation C/D/E).

Ålestrømmen er i hele sin udstrækning klassificeret og målsat som karpesikevand (klassifikation B3). Målsætningen er opfyldt.

Markstrømmen er klassificeret og målsat som karpesikevand (B3), hvor målsætningen er opfyldt.

Langsø Kanal mellem Grærup Langsø og Vesterhavet er også klassificeret og målsat som karpesikevand, hvor målsætningen er opfyldt på den del af vandløbet, der ligger på øvelsesterrænet.

Molskær-Storbæk vandløbssystemet er okkerbelastet, men målsat som karpesikevand (klassifikation B3), hvor målsætningen ikke er opfyldt.

Grærup Langsø er målsat som en sø i kategori B, d.v.s. at den skal indeholde et "naturligt og alsidigt plante- og dyreliv". Denne målsætning er ifølge regionplanen ikke opfyldt.

Fåresø er målsat i højeste kategori, som et "særligt naturvidenskabeligt interesseområde". Denne målsætning er imidlertid ikke opfyldt.

Grovsø er ligeledes målsat i den højeste kategori. Målsætningen er dog ikke opfyldt, hvilket ifølge amtet skyldes dels problemer med okkerbelastning som følge af udgrøftning og dræning i oplandet og dels fysisk påvirkning i form af færdsel i søen.

Holm og Selager Søer er målsat i højeste kategori. Målsætningen er opfyldt i Holm Sø, men ikke i Selager Sø. Sidstnævnte skyldes formentlig tidligere militære øvelsesaktiviteter i og omkring søen, samt andehold. Dette er nu ophørt, hvorfor det må forventes, at tilstanden bedres.

Sortesø er målsat i højeste kategori. Denne målsætning er opfyldt.

Hellesø er målsat i højeste kategori, en målsætning der ikke er opfyldt. Dette skyldes formentlig de samme forhold som i Selager Sø. Også her er aktiviteterne bragt til ophør, hvorfor tilstanden ventes at blive bedre.

I 1989 er der udgivet en *rapport om råstofforekomster* (ral og sand) i Vejersområdet. Rapporten, der er udarbejdet af Ribe amt og miljøministeriet, konkluderer, at råstofudnyttelse i store dele af området er uforeneligt med de naturmæssige og rekreative interesser. Det potentielle råstofområde berører mindre dele af forsvarrets arealer. I regionplanen er arealerne ikke udpeget som arealer af interesse for råstofindvinding, og det tilkendegives herudover i regionplanen, at tilladelse til råstofindvinding i områder udpeget som naturområder (= hele terrænet) normalt kun vil blive meddelt til udvidelse af eksisterende grave, hvor der udvindes særligt efterspurgte kvaliteter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Skovloven.**Fejl! Ukendt argument
for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Skovloven.**

Ifølge skovloven er al skov, der tilhører staten, fredskov. Fredskovspligtige arealer skal ifølge skovloven bruges til skovdrift. Det betyder, at arealerne som hovedregel skal være bevokset med træer, som udgør eller kan blive til sluttet skov af højstammede træer. Fredskov skal dyrkes efter principperne for god og flersidig skovdrift. Det vil bl.a. sige, at der skal plantes, selvfor ynges eller sås, at kulturerne skal plejes, bevoksningerne skal gennemhugges og at bevoksninger ikke må afdrives før hugstmodenhed. På fredskovspligtigt areal må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg eller

Brugsbegrænsninger Fejl! Ukendt argument for parameter.

gennemføres terrænændringer, medmindre det er nødvendigt for skovdriften. Varig udnyttelse af et fredskovspligtigt areal til andet end skovbrug kræver ophævelse af fredskovspligten. I skovlovens formålkapitel er fremhævet, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn.

Skovloven administreres for Oksbølterrænet af Oxbøl statsskovdistrikt. Ligesom naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser er skovlovens bestemmelser her administreret lempeligt som følge af, at området er udlagt som militært øvelsesområde. Dette rimeliggøres yderligere af, at en del af de bevoksede arealer på terrænet er erhvervet af forsvaret i forbindelse med et magelæg med statsskovdistriktet i 1976, hvor en af begrundelserne var, at forsvaret havde brug for et større øvelsesareal, hvilket svarer til en anerkendelse af disse arealers benyttelse i forbindelse med øvelser.

En anden begrundelse for den lempelige administration er, at bevoksningerne på terrænet generelt er af en dårlig bonitet, og mange ligger på grænsen af, hvad man kan kalde skov - dette gælder f.eks. bevoksninger af selvsået bjergfyr. Distriktet har således accepteret benyttelse af bevoksningerne ved øvelser, herunder smårydninger i irregulære bevoksninger af dårlig bonitet, som en nødvendig del af forsvarets aktiviteter i området. Kun regulære bevoksninger af en rimelig bonitet er krævet bevaret - som eksempel kan nævnes, at der ved rydning af et fredskovspligtigt areal ved opførelse af bytræningscenteret kræves udlæg af vederlagsareal.

I forbindelse med Skov- og Naturstyrelsens landsdækkende registrering af skove, der ifølge skovloven er fredskovspligtige, er Oxbøl distrikt nu igang med en fredskovsnotering i Blåvandshuk kommune, herunder forsvarets arealer, som forventes afsluttet i 1994.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Bekendtgørelse vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.**Fejl!

Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Bekendtgørelse vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.**

I henhold til Miljøbeskyttelsesloven er udstedt en bekendtgørelse om anvendelse af slam, spildevand og kompost m.v. til jordbrugsformål (Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 736 af 26. oktober 1989). På opfordring af bidragsyderne (fremsat på mødet i juni 1993) gennemgås i det følgende dele af denne bekendtgørelse. Der henvises iøvrigt til selve bekendtgørelsen samt Miljøstyrelsens vejledning vedrørende affaldsstoffer til jordbrugsformål (vejledning nr. 5, 1990). Miljøbeskyttelsesloven vil herudover ikke blive behandlet nærmere.

Bekendtgørelsen omfatter affald fra husholdninger, institutioner og virksomheder, herunder komposteret affald, processpildevand og spildevandsslam i det omfang, affaldet er egnet til *jordbrugsformål* og ikke indeholder væsentlige mængder af miljøskadelige stoffer. Bekendtgørelsen fastsætter, i hvilket omfang affaldet kan anvendes til jordbrugsformål.

Ifølge bekendtgørelsen skal affaldsprodukterne anvendes til gødskningsformål og indgå i gødningsplanlægningen. Anvendelse af affaldsprodukter på arealer, der normalt ikke tilføres gødning eller jordforbedringsmiddel, vil være i modstrid med bekendtgørelsens hensigt. Spredning må ikke finde sted i områder med særlige, naturhistoriske interesser eller særlige naturværdier, herunder bl.a. arealer omfattet af Naturbeskyttelseslovens §3.

Der kræves ingen tilladelse til anvendelsen af affaldsprodukterne, idet der dog gælder en række bestemmelser for spredningen, bl.a. vedrørende kontrol- og produktkrav (prøvetagning og grænseværdier) og dosering. En undtagelse er spredning i skov, som, p.g.a. hensyn til naturværdier og rekreative værdier, kræver amtets tilladelse. Der gælder særlige regler for anvendelsen af affaldsstoffer i skov.

Som hovedregel fører kommunalbestyrelsen tilsyn med at reglerne for brug og anvendelse af affaldsprodukterne overholdes, mens amtet påser overholdelse af kontrol- og produktkrav.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **EF-fuglebeskyttelsesområder.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **EF-fuglebeskyttelsesområder.**

Udpegningen af EF-fuglebeskyttelsesområder er sket i henhold til et EF-direktiv om beskyttelse af fuglearter, som i vild tilstand har deres naturlige ophold på medlemsstaternes område. En bekendtgørelse vedrørende den nøjagtige "afgrænsning og anvendelse af bevarings- og beskyttelsesområder af international betydning" er i øjeblikket under udarbejdelse.

Som EF-fuglebeskyttelsesområder er udpeget områder, som er

a. *væsentlige som levesteder for en eller flere af 74 nærmere angivne arter af fugle.* De 74 arter er enten udryddelsestruede indenfor fællesskabsområdet, sårbare overfor bestemte ændringer i deres levesteder, sjældne p.g.a. ringe bestand eller har begrænset lokal udbredelse, eller kræver speciel opmærksomhed på grund af den særlige beskaffenhed af deres levesteder.

b. *væsentlige for trækfuglearter.* De områder, der specielt sigtes til, er her de pågældende trækfuglearters yngle-, fjerskifte-, overvintrings- samt rasteområder indenfor fuglenes trækruiter. Der er især tale om vådområder.

Danmark er forpligtet til at sikre områderne, så de fortsat kan tjene som levesteder eller rasteområder m.v. for de pågældende fuglearter. Herudover er der en generel forpligtelse til så vidt muligt at undgå forurening og forringelse iøvrigt af områderne.

Oksbøl Skyde- og Øvelsesområde indgår i tre forskellige EF-fuglebeskyttelsesområder. De enkelte områder, som tilsammen omfatter hele terrænet beskrives nærmere i det følgende.

Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø med omgivelser.

Området omfatter hele Oksbølterrænet med undtagelse af området øst for Oksbøl-Blåvandvejen. Flere fåtallige hedefuglearter yngler her. Området er udpeget som levested for bl.a. Tinksmed. Som trusler mod lokaliteten og fuglelivet nævnes opdyrkning, tilplantning, tilgroning, vandindvinding, dræning, forurening, friluftsliv, færdsel i og udenfor yngletiden, anlæg, råstofudnyttelse og militære aktiviteter.

Engarealer ved Ho bugt.

Området omfatter det meste af Mosevrå-området syd for Gedbjerg og har gode bestande af eng- og sumpfugle. Det er udpeget som levested for bl.a. Stor Kobbersnepe og Brushane og som væsentligt område for trækfuglene Klyde og Lille Kobbersnepe. Som trusler mod lokaliteten og fuglelivet nævnes tilgroning.

Fiil Sø.

Kun en lille del af dette område, nemlig Kløvbakke, beliggende i udkanten af området, hører til Oksbølterrænet. Det samlede område består af Fiil Sø med tilgrænsende heder og plantager. Området er udpeget p.g.a. bl.a. ynglefuglene Rørhøg, Tinksmed og Hedehøg, og træfuglene Pibesvane, Sangsvane, Kortnæbbet Gås og Spidsand. Som trusler mod lokaliteten og fuglelivet nævnes tilplantning, tilgroning, færdsel i og udenfor yngletiden, jagtlige forstyrrelser, anlæg, dræning, tilmudring, eutrofiering og forurening.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Ramsar-områder.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Ramsar-områder.

Strandengene øst for Mosevrå ved Ho Bugt udgør en del af et vådområde, som er udpeget i henhold til konventionen af 2. februar 1971 om vådområder af international betydning, navnlig som levesteder for vandfugle ("Ramsarkonventionen"). Det udpegede område omfatter hele den danske del af Vadehavet med tilgrænsende landarealer.

Vadehavet er Danmarks biologisk set vigtigste vådområde, idet det, udover at have en umådelig rig biologisk produktion, er rasteplass for millioner af trækkende vandfugle. Engarealerne ud til Vadehavet er endvidere yngleplads for en række kystfuglearter. Danmark er i henhold til konventionen forpligtet til at beskytte og sikre ikke alene Vadehavet med tilgrænsende landområder som levested for navnlig vandfugle, men også Vadehavets økologiske tilstand generelt.

Dette betyder på forsvarets arealer, at strandengene ikke må forringes, men skal bevares og sikres fremover som yngleplads for især vandfugle.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Kronvildtreservat.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Kronvildtreservat.

I 1946 blev hele skyde- og øvelsesterrænet sammen med de omkringliggende statsejede klitplantager udlagt som kronvildtreservat. Formålet med reservatet er at understøtte og bevare den smukkeste mulige bestand af kronvildt på egnen i almindelighed og i reservatet i særdeleshed.

For at sikre en ensartet og for det samlede område hensigtsmæssig kronvildtforvaltning uanset ejerforholdene indgik Landbrugsministeriet (der dengang var klitvæsenets ressort-ministerium) og Forsvarsministeriet i marts 1967 en overenskomst herom. Denne er siden (januar 1991) erstattet af en ny overenskomst.

Overenskomsten fastsætter for det samlede område bestemmelser om beskydningsforhold, jagtudøvelse, opsyn samt fordeling af udgifter påført 3. mand ved skader forvoldt af kronvildt. I reservataftalen er der desuden optaget bestemmelser om begrænsning af jagttiden for svømme- og vadefugle (må kun jages i tiden 1.-15. september og 1. - 15. november), skovsnuppen dog undtaget, samt bestemmelser for regulering af skadevoldende vildt og ræv.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fredninger.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Fredninger.

På de udarbejdede skeletkort over terrænet er fredede områder afmærket med en særlig signatur.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Klitfredede arealer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Klitfredede arealer.**

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af klitfredede arealer, hvilket bl.a. indebærer, at det ikke er tilladt at etablere hegn, opføre bygninger, beskadige vegetationen, foretage gravearbejder, køre med motorkøretøjer, campere, ride og tænde bål. Arealerne må ikke afgræsses.

De klitfredede arealer omfatter:

- strandbredden langs Skagerak og Vesterhavet i Nordjyllands, Viborg, Ringkøbing og Ribe amter og strandbredden på Rømø i Sønderjyllands Amt, og arealer indenfor 100 m fra den inderste grænse af disse strandbredder.
- Arealer der er klitfredede i henhold til den hidtidige lovgivning om sandflugtens bekæmpelse. På Oksbøl-terrænet omfatter denne bestemmelse de østlige dele af havklitfredningen samt tre mindre indsander i den sydlige del af Kallesmærsk Hede. Heraf er de to dæmpet ved træplantning, mens den tredje fremstår med naturlig klitvegetation.

Klitfredede arealer på Oksbølterrænet er vist på skeletkortene i bilag Ih.

Klitfredningen omfattede oprindeligt flere indsander på Kallesmærsk. I 1944 blev størstedelen af de fredede klitter i den sydlige del af Kallesmærsk Hede dog midlertidigt udtaget af fredning af Klitinspektoratet. Fritagelsen er gældende, så længe forsvaret ejer klitterne. I den mellemliggende periode er klitterne under tilsyn af Oxbøl statsskovdistrikt (tidligere Sandflugtskommissionen). De udtagne områder omfatter arealer i Hornsbjerg, Indersande, Vandflod Bjerger og i den sydøstlige del af Kallesmærsk Hede.

Generelt er alle sandflugtsstrækninger under tilsyn af statsskovdistrikterne, på Oksbølterrænet således Oxbøl statsskovdistrikt.

Sandflugtsdæmpning på terrænet varetages af statsskovdistriktet på såvel fredede som ikke-fredede klitarealer på h.h.v. distriktets og forsvarets regning. Klitfredningsbestemmelserne administreres relativt restriktivt, idet der dog på øvelsesterrænet accepteres en større andel af vegetationsblottet klit end normalt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fortidsminder.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fortidsminder.**

Synlige eller tinglyste fortidsminder er fredet i medfør af naturbeskyttelseslovens §12, som administreres af Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske kontor.

Fortidsminderne må ikke beskadiges eller ændres, og der gælder, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, en beskyttelseszone på 100 m omkring dem. Indenfor denne zone må der ikke foretages ændringer i tilstanden, etableres hegn, placeres campingvogne o.lign. Forbudet gælder dog ikke gentilplantning af skovarealer, der ligger mere end 2 m fra fortidsmindet. For fortidsminder på Oksbølterrænet administreres disse bestemmelser dog lempeligt. Den væsentligste beskyttelse består således af hegn eller pæle placeret ved højfoden, da hegn p.g.a. områdets særlige anvendelse accepteres.

Fortidsminderne registreres af kulturhistorisk kontor. De tildeles udover et sognebeskrivelsesnummer i Nationalmuseets sogneregister (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) et fredningsnummer. Fredningsnummeret består af nummeret på det målebordsblad, hvor anlægget ligger samt et løbenummer.

De fredede fortidsminder er indtegnet på skeletkortene (bilag Ih) med fortidsmindesignatur samt et sb.-nummer. En liste over dem findes i bilag Ii. Fortidsminderne er nærmere beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. Deklarationsfredninger.Fejl!

Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Deklarationsfredninger.

Grærup Langsø med omgivelser

Området er på ialt 250 ha, og er hovedsageligt beliggende på forsvarrets areal. Det blev fredet i 1965. Fredningen omfatter, foruden Grærup Langsø, mose, eng og tidligere dyrkede marker øst for søen, "bronzealderkystskrænten" mellem Grærup og Børsmose, samt et klit- og hedeterræn vest for søen. Fredningen indeholder følgende bestemmelser af interesse for forsvaret:

- Al bebyggelse, opstilling af boder, master og skæmmende indretning af enhver art er ikke tilladt, undtaget er dog bygninger o.lign., som tjener til områdets landbrugsmæssige udnyttelse. Eksisterende sommerhuse må vedligeholdes, men ikke udvides, og kun fornyes efter godkendelse af Fredningsnævnet.
- Campering er ikke tilladt.
- Beplantning er ikke tilladt.
- Hede-, klit- og mosearealer må ikke opdyrkes. Afgræsning er dog tilladt over hele arealet.
- Opfyldning og afgravning må ikke finde sted.
- Sænkning af vandstanden samt forurening af Langsøen må ikke finde sted.

I de foreslåede fredningsbestemmelser var herudover indeholdt en bestemmelse om, at dræning og afvanding ikke måtte finde sted, idet det dog fortsat skulle være tilladt at oprense og vedligeholde, men ikke uddybe, eksisterende grøfter. Dette blev frafaldet af Naturfredningsforeningen under forudsætning af, at vandstanden i Langsøen ikke ville blive sænket. Nævnet gav herefter tilladelse til, at et allerede planlagt afvandingsarbejde i området kunne påbegyndes.

Området benyttes i overensstemmelse med fredningen. Hvor en ønsket benyttelse er gået ud over disse bestemmelser, er der forinden søgt dispensation fra fredningsnævnet hertil.

Brugsbegrænsninger Fejl! Ukendt argument for parameter.

En del af de fredede arealer er tilgået forsvaret ved et magelæg med statsskovvæsenet i 1976, hvilket blev godkendt af fredningsnævnet forudsat at arealernes anvendelse ville være uændret. Fredningsnævnet har endvidere givet tilladelse til etablering af ét bæltekøretøjsspor på tværs af skrænten.

Kærgård Plantage.

I 1974 blev en frivillig fredning på foranledning af statsskovbruget tinglyst på Skovstyrelsens arealer i Kærgård Plantage.

Formålet med fredningen er ifølge fredningsdokumentet gennem driften at søge plantagen bevaret som et karakterfuldt levende naturområde bestående af et plantageanlæg i et klitlandskab og friholdt for elementer, der er fremmede for en sådan drift. Den forstlige behandling vil i videst muligt omfang søge at tilvejebringe en sund og stabil skovtilstand.

Fredningen indeholdt for at tilgodese dette formål følgende bestemmelser af interesse for forsvaret:

- Afgravning eller opfyldning der ændrer terrænformerne må ikke finde sted. Grusgravning ophører ved ophør af gældende aftale.
- Bebyggelse indenfor Kærgård Plantage må ikke finde sted, ej heller må der opstilles boder, skure, master eller andre skæmmende indretninger. Der kan dog opstilles skilte, der tjener publikums benyttelse og beskyttelse af området eller opstilles sædvanlige arbejdsskure.
- Camping og teltslagning uden for de arealer, der er udlagt hertil er fortsat ikke tilladt.
- Skov- og klitvæsenet vil alene anlægge veje, spor og stier som er nødvendige for plantagens drift og pleje, eller som tager sigte på områdets udnyttelse til rekreative formål for offentligheden.
- Motor - eller skydebaner vil i overensstemmelse med skov- og klitvæsenets hidtidige praksis ikke blive anlagt.
- Den bestående overenskomst mellem Forsvarets Bygningstjeneste og Klitdirektoratet om forsvarets benyttelse af en del af klitvæsenets arealer ved Oksbøl må, for så vidt angår Kærgård Plantage, fortsætte uændret og kun ændres efter aftale med Fredningsnævnet.
- Arealerne må ikke benyttes til henkastning af affald eller udledning af spildevand.

I det endelige fredningsdokument (begæring til fredningsnævnet om tinglysning af fredning) omtales kun Kærgård Plantage, og af fredningens formål fremgår, jvf. ovenfor, at der kun var tænkt på fredning af selve plantagen. Der er ikke vedlagt noget kort, men der henvises i dokumentet til det oprindelige fredningsforslag, som var udarbejdet af Danmarks Naturfredningsforening. De matrikelnumre, der ønskes fredet, er angivet. Matrikellisten er identisk med listen i DN's fredningsforslag.

Også DN's fredningsforslag omtaler kun Kærgård Plantage, og der henvises til det vedlagte kort, som kun viser plantagen. Matrikellisten svarer imidlertid til ¹matrikelfortegnelsen for *Kærgård Plantage samt Børsmose Hede* i planen for det daværende Ribe distrikt (nu Oxbøl statsskovdistrikt). Dette skyldes formentlig, at matrikelnumrene er oplyst af "Skov- og Klitdirektoratet". Udover selve Kærgård Plantage er der som følge heraf i listen medtaget ikke alene Børsmose Hede, men også en lod mellem Børsmose Hede og Kærgård Plantage samt en lod nord for Børsmose Hede (nordøst for opsynsmandsboligen), som begge hørte til samme matrikelnummer som en tredje lod beliggende i tilknytning til selve plantagen (2ⁿ Børsmose, Ål).

Flere ting tyder således på, at Børsmose Hede-området samt enkelte mindre arealer ikke var tænkt medtaget i fredningen, men blev medtaget ved en fejl, fordi de i planens matrikelliste figurerede sammen med Kærgård Plantage. Formelt må man dog anse fredningsdokumentets matrikelliste for gældende, d.v.s. at samtlige de nævnte arealer er omfattet af fredningen.

---

¹ En enkelt matrikel, matr. 8^a, Kærgård, findes ikke i planens liste, hvilket dog er en fejl i planen; den pågældende matrikel er således medtaget på kortet over plantagen).

I forbindelse med udarbejdelsen af den forrige plan for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn blev det fundet hensigtsmæssigt at foretage et magelæg mellem nogle af forsvarets og statsskovvæsenets arealer i området. En del af de pågældende arealer var omfattet af Kærgårdfredningen. På **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er de af forsvarets arealer, som blev overtaget ved magelægget, og som formelt var omfattet af Kærgård-fredningen enten skraveret eller krydsskraveret. Arealer som, jvf. fredningsforslagets *kort og matrikelliste*, hører til Kærgårdfredningen, er krydsskraveret, mens arealer, der kun var medtaget i fredningsforslagets *matrikelliste*, er enkeltskraveret. Det fremgår, at følgende matrikler er omfattet af fredningen: 2^s, 3^s, 4^æ, 5^r, 6^l og 8^g Børsmose, Ål samt 2ⁿ og 3ⁿ Kærgaard, Ål, men at **kun tre arealer, den vestligste og østligste del af matr. 2ⁿ, Kærgård samt matr. 4^æ, Børsmose i fredningsforslaget var medtaget såvel på kort som i matrikelliste.** I driftsplanen omtales kun selve Børsmose Hede, d.v.s. matriklerne 3ⁿ, Kærgaard samt 5^r, 6^l og 8^g Børsmose som fredet.

Der blev søgt om fredningsnævnets godkendelse af magelægget, idet det nævntes, at dele af de af magelægget berørte områder var omfattet af Kærgårdfredningen. Af ansøgningen fremgik, at enkelte anlæg af bæltspor i Børsmoseområdet (d.v.s. 2^s, 3^s, 5^r, 6^l og 8^g Børsmose, samt 3ⁿ Kærgaard) kunne komme på tale, og at arealets anvendelse iøvrigt ville være uændret. Endvidere at 2ⁿ Kærgaard "i princippet ville fortsætte som skovområde/eng" og at 4^æ Børsmose "i princippet ville fortsætte som skovområde". Dette godkendtes af Fredningsnævnet.

I den forløbne periode har *selve Børsmose Hede, d.v.s. matriklerne 5^r, 6^l og 8^g, Børsmose, samt 3ⁿ, Kærgaard*, såvel af statsskovbruget som af forsvaret har været regnet som fredede og behandlet derefter på trods af, at det formentlig ikke var fredningens oprindelige hensigt, idet området falder udenfor fredningens formål om plantagedrift. Området vil fortsat blive givet særlig beskyttelse ved den områdeudpegning, der foretages i forbindelse med driftsplanlægningen (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**).

For så vidt angår de øvrige lodder under Kærgårdfredningen, som ved magelægget blev overdraget til forsvaret, har disse ikke været regnet som fredede. Det gælder matriklerne 2^s, 3^s og 4^æ, Børsmose samt 2ⁿ, Kærgaard. *Den midterste lod af matr. 2ⁿ* er beliggende i Nørrekær og er registreret som mose. Området falder således udenfor fredningens formål om plantagedrift. Arealet har p.g.a. sin beliggenhed ikke været benyttet meget, og bør fremover beskyttes, hvilket vil ske ved den områdeudpegning, der foretages i forbindelse med driftsplanlægningen.

Figure Fejl! Ukendt argument for parameter. Kærgårdfredningen

De øvrige arealer er alle skovbevoksede, men udgør ikke længere naturlige dele af Kærgård Plantage. Områderne blev overdraget til forsvaret dels for at opnå en bedre udnyttelse af øvelsesterrænet, dels en bedre beskyttelse af selve plantagen. Arealerne benyttes i dag moderat.

På ovenstående baggrund vil der blive søgt om Fredningsnævnets godkendelse af, at fredningen ophæves på samtlige arealer, der nu er overdraget til forsvaret.

Brugsbegrænsninger Fejl! Ukendt argument for parameter.

Kløvbakke.

Kløvbakke ligger ved landevej nr. 465 til Henne Strand. Arealet er omfattet af en deklarationsfredning fra 1955, gående ud på at sikre offentligheden adgang til P-pladsen og udsigten mod syd over Fiil Sø og de store, flade marker som engang udgjorde en del af søen.

Arealet benyttes af forsvaret som skytsstilling, idet østlige halvdel af arealet dog er udlånt til Blåbjerg kommune som offentlig parkeringsplads; dette begrænser dog ikke forsvarets anvendelsesmuligheder udover almindelig hensyntagen til eventuelle civile køretøjer m.v. på pladsen.

Børsmose Kapel og omgivelser.

Ejerne omkring kapellet underskrev i 1951 en deklARATION (tinglyst 1952), hvorefter bebyggelse samt beplantning med højt voksende træer i en afstand af 40 m fra kirkegårdsmuren ikke er tilladt. Arealet, hvorpå kirken er beliggende, ejes ikke af forsvaret.

Mosevrå Kirke og omgivelser.

Forsvarsministeriet tiltrådte i 1952 en deklARATION (tinglyst 1952), hvorefter bebyggelse samt beplantning med højt voksende træer i en afstand af 100 m fra kirken ikke er tilladt. Arealet, hvorpå kirken er beliggende, ejes ikke af forsvaret.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Mindelunden på Kallesmærsk Hede.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Mindelunden på Kallesmærsk Hede.**

Ca. 800 meter vest for Husbjerg Klit i Oksby Plantage står en mindesten over seks danske frihedskæmpere, der blev henrettet af den tyske besættelsesmagt i december 1943. De seks frihedskæmpere deltog i sabotageaktionen mod jernbanebroen ved Langå den 18/11 1943, blev arresteret af tyskerne kort efter og, som nogle af de første af en lang række danske frihedskæmpere, dømt til døden. De blev henrettet ved skydning på Skæring Hede ved Århus. Ligene blev umiddelbart efter eksekutionen lagt i kister og kørt til Oksbøl, hvor de blev begravet i klitterne vest for Husbjerg.

En tysk soldat, der havde deltaget i begravelsen, meldte umiddelbart efter befrielsen i maj 1945 herom til de danske myndigheder. Ligene blev fundet, identificeret og ført bort til begravelse, hvor de hørte hjemme.

Mindestenen, der oprindeligt gennem 600 år prydede indgangen til Varde kirke, blev på lokalt initiativ rejst på stedet, hvor de faldne frihedskæmpere blev fundet. Den blev indviet den 4. maj 1952.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Pleje af fredede arealer og fortidsminder.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Pleje**

af fredede arealer og fortidsminder.

Ifølge Miljøministeriets "Bekendtgørelse om pleje af fredede arealer og fortidsminder samt om tilsyn" påhviler det den administrerende statslige myndighed, i dette tilfælde forsvaret, at gennemføre pleje af fredede, statsejede arealer og fortidsminder.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Naboforhold.**Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Naboforhold.**

Ejerforholdene omkring skyde- og øvelsesterrænet fremgår af nedenstående figur. Det ses, at størstedelen af terrænet afgrænses af Skov- og Naturstyrelsens arealer, hørende under Oxbøl statsskovdistrikt, mens terrænet kun på kortere strækninger grænser op til private arealer.

Forsvaret
Skov- og Natur- styrelsen
Private

Figure Fejl! Ukendt argument for parameter. Ejerforhold omkring Oksbølterrænet.

Private arealer.

For benyttelsen af private arealer gælder de almindelige regler vedrørende forsvarets benyttelse af privat ejendom. Der er enkelte steder truffet aftaler med private lodsejere om brug af arealer til stillingsområder o.lign. ("U-stillinger").

Landbrugsarealer. I terrænets nord- og sydøstlige dele afgrænses terrænet af landbrugsarealer. De pågældende dele af terrænet benyttes relativt lidt, og naboskabet giver derfor sjældent anledning til problemer som markskader m.v. En del af strandengsarealerne ved Ho Bugt består af mindre parceller omgivet af private lodder. Forsvaret forhandler her magelæg med de private ejere, for at opnå en mere hensigtsmæssig afgrænsning af terrænet, primært med henblik på en bedre styring af jagten i området.

Sommerhusområder. I syd afgrænses terrænet af et stort sommerhusområde omkring Blåvand. Herudover findes i vest to sommerhusområder (Vejers og Grærup), som ikke støder direkte op til, men dog er beliggende ret tæt på, terrænet.

For benyttelsen af sommerhusområderne er der af forsvaret (jvf. Blivende Bestemmelser for Oksbøllejren) fastsat særlige regler, idet al militær øvelsesaktivitet, herunder kørsel med bæltekøretøjer, undlades. Naboproblemer i forhold til sommerhusområderne består derfor primært i støjproblemer. Dette behandles som nævnt tidligere ikke i plansammenhæng, men af en hertil særligt nedsat støjkommission.

Skov- og Naturstyrelsens arealer.

Terrænet er karakteriseret ved at være langt (længde nord-syd ca. 14 km) og relativt smalt med en største bredde på 5-6 km og stedvis ned til 1½-2 km. Denne form medfører visse begrænsninger af mulighederne for gennemførelse af manøvrer i terrænet, idet flere aktiviteter kræver et terræn af en vis bredde. Som følge heraf, og fordi størstedelen af terrænet er omgivet af Skov- og Naturstyrelsens arealer, er der for at forbedre forsvarets muligheder for gennemførelse af øvelser, mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen indgået en aftale om forsvarets benyttelse af Oxbøl distrikts arealer. Overenskomsten vedrører brug af bæltekøretøjsspor og visse skovveje, brug af observationstårne og -høje samt P-pladser i tilknytning hertil, afholdelse af orienteringsløb, patruljeøvelser o.lign., brug af standplads for 20 mm instruktionskanon, afspærring af plantager som fareområder samt kørsel i plantagerne i forbindelse med rekognoscering og etablering af afspærring.

Forsvarets benyttelse af distriktets arealer koordineres af Oksbøllejren.

I forbindelse med planarbejdet for Oksbøllejren er det mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen aftalt at revidere den gældende overenskomst. Arbejdet hermed sker i forlængelse af planarbejdet, og den ny overenskomst vil blive indsat i planens bilag Is.

ANALYSE.ANALYSE.

I denne del af planen analyseres udviklingen indenfor terrænet for at klarlægge baggrunden for dets nuværende tilstand, herunder om muligt afdække årsagssammenhænge mellem terrænets tilstand og forsvarets anvendelse.

Der foreligger kun en enkelt systematisk registrering af terrænets tilstand for perioden fra den første ekspropriation til nu. Det er planen fra 1975. Denne beskæftigede sig imidlertid mest med arealanvendelsen. Der blev ikke som i den foreliggende plan foretaget en systematisk registrering af flora og fauna. Mulighederne for analyse af udviklingen m.h.t. flora- og faunamæssige forhold, herunder afdækning af årsagssammenhænge mellem naturværdier og forsvarets anvendelse, er således relativt begrænsede. Det følgende afsnit bygger fortrinsvis på 1975-planens oplysninger om arealanvendelse. For oplysninger vedrørende vedmasseforhold på de skovbevoksede arealer henvises til bilag It.

Ved udgangen af den kommende planperiode vil analysemulighederne være betydeligt forbedrede, dels som følge af registreringerne af de naturmæssige forhold, dels som følge af de opstillede mål for terrænets fremtidige udseende.

Fejl! Ukendt argument for parameter. Arealforskydninger siden sidste plan.
Fejl! Ukendt argument for parameter. Arealforskydninger siden sidste plan.

I 1975 blev arealet opgjort til ialt 6005.4 ha, heraf 434.4 ha skovbevoksede og 5571.0 ha åbne arealer, d.v.s. der er sket en stigning i det opgjorte areal på 23 ha. Hovedparten af dette skyldes dels, at havet lægger til på denne del af kysten, dels at flere veje, der i 1975 var registreret som offentlige, nu er regnet som tilhørende forsvaret. Den resterende del må tilskrives anvendelsen af en mere nøjagtig arealmålingsmetode.

Den ændring, der herudover er sket indenfor de enkelte arealkategorier skyldes ikke alene reelle arealforskydninger, men også anvendelse af nye/opgivelse af gamle arealkategorier samt andre kriterier for afgrænsning mellem kategorier.

De væsentligste ændringer omfatter følgende:

- Arealet af vådområder er steget kraftigt, især på bekostning af slette, der fortrinsvis er tidligere landbrugsarealer. Dette tilskrives først og fremmest at forfald af dræn- og grøftesystemer har medført en forbedring af de hydrologiske forhold på terrænet.
- Der er sket en moderat forøgelse af arealet af opkørte områder, fortrinsvis på bekostning af hede, men også på bekostning af mindre klitområder. Dette stemmer overens med at der i perioden er sket en moderat stigning i aktivitetsniveauet.
- Det skovbevoksede areal er steget som følge af tilplantning af tidligere landbrugsarealer, overvejende slette, fortrinsvis i terrænets nordlige og centrale dele og især som en udbygning af eksisterende hegn.
- Løvtræandelen er fordoblet fra 5 til 11 % af det skovbevoksede areal.

Arealforskydninger siden sidste plan Fejl! Ukendt argument for parameter.

I det følgende gennemgås de væsentligste arealændringer siden sidste planrevision nærmere. Som støtte for vurderingen af arealændringerne er anvendt luftfotos fra 1971/1974 (fra driftsplanlægningen i 1975) og 1988 (fra planrevisionen i 1993).

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Åbne arealer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Åbne arealer.**

I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er sammenlignet de åbne arealers fordeling til forskellige arealkategorier i h.h.v. 1975 og 1993.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Arealforskydninger 1975-1993, åbne arealer.

Arealtyper	Areal 1975	Areal 1993	Ændring
MOS mose	89.3	630.3	541.0
SØ sø	74.0	79.6	5.6
KÆR kær	247.3	-	-247.3
SØB søbred	1.2	-	-1.2
VLB vandløb	8.4	10.6	2.2
STG strandeng	-	92.9	92.9
STB strandbred	63.1	80.6	17.5
SLE slette	1106.2	1095.5	-10.7
ENG eng	384.7	-	-384.7
BÆL bæltekøretøjsspor	635.4	712.6	77.2
LYN hede	1750.2	1794.9	44.7
KLI klit	953.9	738.6	-215.3
AGE ager	40.7	17.8	-22.9
KRT krat	144.8	176.1	31.3
BYG beboet hus med have	24.7	-	-24.7
PSK planteskole	0.1	-	-0.1
VEJ vej	14.6	49.7	35.1
BRL brandlinie	17.0	-	-17.0
GRG grusgrav	0.4	0.5	0.1
UKU midlertidigt utilplantet	2.6	-	-2.6
AAN anden anvendelse	12.4	54.6	42.2
PAR park	-	12.3	12.3
Total	5571.0 ha	5546.6 ha	-24.4 ha

Vådområder.

Mose (+ 541 ha). Søbred, mose og kær blev i 1975 registreret hver for sig, men er nu slået sammen. Den resterende stigning i mosearealet (293 ha) skyldes fortrinsvis tidligere slette- og, i mindre omfang, eng-arealer, der nu er klassificeret som MOS. Slettearealerne er hovedsageligt tidligere landbrugsarealer, og kørsel med tunge køretøjer kombineret med manglende vedligeholdelse af dræn og grøfter har medført, at mange drænsystemer ikke længere fungerer, så arealerne er blevet fugtigere. I modsætning til 1975 er KRT i 1993 kun anvendt på højbundssamfund hvorfor krat på lavbund nu nogle steder er registreret som MOS; vigtigst er området omkring Grærup Langsø. Også mindre lyng- og klitarealer er overgået til mose.

En mindre del af mosearealet er blevet til sø.

Sø (+6 ha). Stigningen i arealet kan, udover en svingende grundvandsstand, som påvirker arealet relativt meget p.g.a. at søerne er lavvandede, muligvis også skyldes forbedrede hydrologiske forhold.

Kær, søbred (- 247 ha, - 1 ha). Kategorierne er ikke benyttet denne gang, men slået sammen med mose.

Strandeng (+ 93 ha). Kategorien blev ikke benyttet i 1975. Strandeng findes kun i Mosevrå, og hele arealet var tidligere registreret som ENG.

Strandbred (+ 18 ha). Arealstigningen skyldes, at havet lægger til på denne del af kysten.

Sammenfattende kan det for vådområder konstateres, at af den samlede stigning på 401 ha i arealet af vådområder udtrykker de ca. 100 ha ikke en reel stigning, men skyldes ændret registrering. Af de resterende 300 ha er den altovervejende del tidligere landbrugsarealer, som er blevet fugtigere p.g.a. ophørt dræning.

Græsklædte arealer.

Eng (- 385 ha). Knap 100 ha ENG i Mosevrå er nu registreret som STG, og derved flyttet fra "græsklædte arealer" til "vådområder". Da eng og slette, som i 1975 blev registreret selvstændigt, nu er slået sammen i kategorien slette, er størstedelen af de tidligere ENG-arealer nu registreret som SLE. En del af de tidligere engarealer er dog ikke overgået til slette og strandeng, men til mose, hvilket betyder, at de pågældende arealer, der hovedsageligt er tidligere landbrugsarealer, er blevet fugtigere.

Slette (- 11 ha). Det samlede sletteareal er stort set uændret. Som nævnt omfatter kategorien nu både SLE og ENG, hvorfor dette dækker over en tilgang af arealer, der tidligere har været registreret som eng, samtidig med, at en hel del tidligere slettearealer er blevet fugtigere og er overgået til mose.

Herudover er der etableret nye skydeanlæg på tidlige slettearealer, og brandlinier, som ikke samtidig anvendes til bæltepor, er nu registreret som slette.

Faldet på knapt 400 ha i forhold til 1975 kan tilskrives samme årsager som stigningen i arealet af vådområder. Af de 400 ha udtrykker kun ca. 300 ha således et reelt fald i arealet, og hovedparten af dette skyldes, at tidligere landbrugsarealer (især SLE, men også ENG) er overgået til vådområder p.g.a. manglende dræning.

Opkørte områder.

Bæltespor (+ 77 ha). Sammenligning med kortet fra 1975 viser, at der er blevet flere bæltepor, mens de store bælteporområder er blevet mindre. Dette har samlet resulteret i, at arealet af BÆL er steget.

Sammenlignes luftfotos fra de to planrevisioner ses, at registreringsprincipperne har været forskellige. I 1975 blev store områder registreret som sammenhængende BÆL, selvom der indenfor disse var større vegetationsdækkede (men kørselspåvirkede) flader. I 1993 er områder kun registreret som sammenhængende BÆL, hvis den gennemsnitlige størrelse af de vegetationsdækkede flader er under ca. 1 ha. Som eksempel kan nævnes Revls og Hvide Bjerge området, hvor størrelsen af BÆL-området tilsyneladende er mindsket siden 1975, men hvor luftfotos viser, at der i den vest- og sydvestlige del er flere spor end dengang (til gengæld er den centrale del af det nuværende BÆL-område mere vegetationsdækket end i 1975). Samtidig er der en hel del spor og mindre bæltesporsområder, som i 1975 var ligeså slidte som nu, men som ikke blev registreret som BÆL. Endelig blev en del indlandsklitter i 1975 regnet som KLI, på trods af, at de pågældende områder var så slidte, at man i 1993 ville have registreret dem som BÆL, og arealer, der i 1975 var registreret som BRL nu er registreret som BÆL, hvis de tillige benyttes som bæltespør. Udover forskellige registreringsprincipper må disse forskelle tilskrives, at der i høj grad er tale om skøn ved fastsættelse af de opkørte områders afgrænsning.

Som følge af de nævnte forskelle har det været nødvendigt at foretage sammenligning af omfanget af opkørte områder ved direkte sammenligning af luftfotos af terrænets enkelte områder. Fordelingen af sliddet er stort set ens: Koncentreret langs områdets hovedakse, aftagende ud mod siderne, og med trafikknudepunkter beliggende samme steder. Også områder, der ikke benyttes er de samme. Generelt er sliddet dog øget, men ikke så kraftigt, som sammenligning af kortene antyder. Det vil sige, at stigningen i vegetationsblottede arealer er mindre end 77 ha. Forøgelsen har især fundet sted i områdets nordøstlige og centrale dele. Der er lidt flere spor, og de eksisterende spor synes at blive benyttet mere. Der er etableret enkelte nye bæltesporsområder, beliggende i klitter (dog ikke klitfredede), f.eks. den sydøstlige del af afd. 209.

Det forøgede slid stemmer overens med oplysninger fra forsvaret om, at forsvarets aktiviteter er steget moderat i løbet af den forløbne periode.

Flere steder er der dog i områder, der både i 1975 og nu er registreret som opkørte (BÆL), sket en bedring, idet andelen af vegetationsdækket flade sådanne steder er steget.

Hede og klit.

Hede (+ 45 ha). Som følge af ændret registrering af BÆL i forhold til 1975 er en hel del områder, der tidligere var registreret som BÆL nu registreret om LYN, uden at dette dækker over tilsvarende ændringer i terrænet. Hovedparten af disse områder findes i Revls og Hvide Bjerge, men også i et vist omfang på Kallesmærsk Hede. På Kallesmærsk Hede har også en anden faktor medført en stigning i hedearealet, nemlig ændring af definitionen for afgrænsningen mellem hede og klit (klithede er nu registreret som hede).

Egentlige, men mindre, ændringer i LYN-arealet *har* fundet sted, bl.a. øst for Holm Sø, hvor et område med FBF er brændt og afløst af hede. I den nordlige del af terrænet er en række mindre sletteområder overgået til LYN som følge af naturlig succesion på tidligere landbrugsjorder, der ikke længere benyttes.

Flere steder er hedearealet gået tilbage: Mindre områder med LYN er nu registreret som KRT. Dette kan dels tilskrives tilgroning, som i mindre omfang har fundet sted, især i terrænets yderkanter, men også en ændret vurdering af grænserne mellem LYN og KRT de pågældende steder. En række områder er blevet til mose. Der er etableret et skydeanlæg i den NV-lige del af Kallesmærsk Hede. Som nævnt under BÆL er der registreret en del nye bæltespør, som fortrinsvis ligger i LYN-områder.

Klit (- 215 ha). Arealet er faldet væsentligt siden sidste plan. Dette har to hovedårsager: For det første er store klithedeområder, der i 1975 blev registreret som KLI, nu registreret som LYN. Dette er især sket på Kallesmærsk Hede. For det andet er store områder, der før var registreret som klit, nu bæltespør. Som nævnt under BÆL er der indenfor hovedparten af disse områder ikke sket egentlige arealændringer, idet man i 1975 mange steder har registreret

vegetationsblottede klitområder som KLI og ikke som BÆL. Klitarealet er dog reduceret noget siden 1975, f.eks. i områdets centrale og nordlige del. Hvor der er etableret nye bæltesporsområder er disse beliggende i klitter.

Herudover er der sket mindre forskydninger, f.eks. lavninger i klitområder, der nu er registreret som mose.

Set under ét er det samlede registrerede hede- og klitareal faldet 170 ha. Af det foregående afsnit fremgår, at en stor del af dette fald ikke er reelt, men skyldes ændret registrering af især slidte KLI-områder, der tidligere blev registreret som KLI og nu er registreret som BÆL. Hvor hede- og klitarealet reelt er afløst af andre arealtyper, kan det tilskrives bl.a. slid, tilgroning, etablering af skydeanlæg og tiltagende fugtighed (moser).

Landbrugsarealer.

Ager (- 23 ha). Arealnedgangen skyldes, at hovedparten af de arealer, der i 1975 var AGE, ikke længere er i regelmæssig omdrift, men er overgået til slette. Størstedelen af det tidligere AGE-areal er beliggende øst for lejren på det område, der nu anvendes som flyveplads (37 ha). I modsat retning trækker, at arealer, der i 1975 anvendtes som vildtagre ikke blev registreret selvstændigt, men blot vist som udprikning eller henført under slette.

Øvrige arealer.

Krat (+ 31 ha). Hele arealet omkring Grærup Langsø (ca. 27 ha) var ved sidste planrevision registreret som KRT. Arealet er nu registreret som MOS, dels fordi amtet har ryddet opvækst, dels som følge af det i 1993 anvendte princip om, at anvendelseskoder, der kan dække over såvel højbunds- som lavbundssamfund, nu konsekvent er anvendt på tørre plantesamfund.

I perioden har en række arealer ændret anvendelse til KRT: De fleste huse med tilhørende haver, der i 1975 var beboede og registreret som BYG er nu ubeboede og registreret som KRT (ca. 10 ha). Også SLE-, LYN- og BÆL-arealer er overgået til KRT. Endvidere er en række arealer, der tidligere var registreret som bevoksede (fortrinsvis BJF) nu overgået til KRT, som følge af, at bevoksningerne er så opløste, at de ikke længere kan betegnes som egentlige bevoksninger.

Hvor der nu er KRT på kortet er der på kortet fra 1975 oftest registreret tilstedeværelse af KRT, som dog i mange tilfælde ikke er udlitret men blot vist som en "udprikning", der ikke tæller med i arealet. Kun en mindre del af de registrerede arealændringer til KRT, formentlig ikke over 30 ha, dækker således over egentlig tilgroning. Tilgroningen har især fundet sted i de mindre benyttede dele af terrænet, d.v.s. dets randområder. Tilgroning opfattes som følge heraf ikke som et væsentligt problem på terrænet.

Park (+ 12 ha). Åbne arealer i Oksbøllejren, der i 1975 hovedsageligt var registreret som BYG.

Beboede huse (- 25 ha). Kategorien BYG er ikke benyttet denne gang. Omkring halvdelen af husene er beliggende indenfor lejrområdet, og de fleste er nu registreret som PAR (åbne arealer) eller VEJ, afhængigt af, hvad der omgiver dem. Husene udenfor lejren er ikke længere beboede, de fleste er nu registreret som KRT.

Vej (+ 35 ha). Den overvejende del af stigningen i vejarealet kan tilskrives ændret registrering. For det første har flere arealer i Oksbøllejren tidligere været registreret som BYG. For det andet er en del af det, der tidligere var registreret som bilfaste spor (som ikke har selvstændige arealer) nu registreret som vej. For det tredje er enkelte veje, som i 1975 blev registreret som offentlige nu registreret som tilhørende forsvaret.

Brandlinier (- 17 ha). Kategorien er ikke benyttet denne gang. De brandlinier, der benyttes som bæltspor er nu registreret som sådan, selvom de samtidig har en funktion som brandlinier. Resten, godt 5 ha, er registreret som slette.

Midlertidigt utilplantet (- 3 ha). Kategorien er ikke anvendt i 1993. Arealerne er nu registreret som bevoksede (bl.a. BJF 1940, SKF/ØSF 1935), formentlig fordi de er skønnet for små til at udlitres selvstændigt.

Anden anvendelse (+ 42 ha). Stigningen i denne arealkategori kan hovedsageligt tilskrives diverse faste anlæg, der er etableret efter 1975. Hovedparten af de nuværende større anlæg fandtes således ikke dengang: skydebanen i det NV-lige hjørne af Kallesmærsk Hede, skydebane, landingsbane og forhindringsbane på sletten øst for lejren, anlæg til indøvelse af kamp fra stilling samt køregård syd for lejren, depotområde ved Molskær, Stibjerg skyde- og flugtskydningsbane.

Af ovenstående gennemgang fremgår, at stigningen i arealet af "øvrige arealer" på 76 ha for ca. halvdelen vedkommende kan tilskrives etablering af diverse anlæg i terrænet. Herudover er KRT-arealet steget lidt p.g.a. tilgroning. En registreret stigning i VEJ-arealet samt en del af de registrerede ændringer fra andre arealtyper til KRT er ikke reelt, men skyldes ændret registrering.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Skovbevoksede arealer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Skovbevoksede arealer.**

Siden 1975, hvor fordelingen var 5% løvtræ og 95% nåletræ, er det bevoksede areal steget med knapt 50 ha og træartsfordelingen ændret til 11 % løv- og 89 % nåletræ. I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er træartsfordelingen i 1975 og 1993 sammenlignet.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Sammenligning af træartsfordelingen i 1975 og 1993.

Træart	Areal 1975	Areal 1993	Ændring
BJF bjergfyr	166.7	175.3	8.6
SKF skovfyr	72.7	83.9	11.2
FBF fransk bjergfyr	91.3	81.9	-9.4
COF contortafyr	48.1	46.2	-1.9
ØSF østrigsk fyr	3.8	4.1	0.3
SGR sitkagran	26.3	35.3	9.0
OMO omorika	-	0.9	0.9
LÆR lærk	1.3	0.4	-0.9
ÆGR ædelgran	1.8	0.3	-1.5
EG eg	20.0	52.4	32.4
BIR birk	2.4	1.3	-1.1
Ialt skovbevokset	434.4 ha	482.0 ha	47.6 ha

I perioden fra 1975-1993 er der tilplantet ialt 56.1 ha, heraf 26.9 ha med EG, 1.8 ha med SGR, 0.9 ha med OMO, 9.8 ha med COF, 8.5 ha med FBF og 8.2 ha med SKF. Tilplantningen er hovedsageligt sket på tidligere landbrugsarealer (slette og ager) og især som en udbygning af eksisterende hegn. Udbygning af hegn har i forhold til tilplantning af helt åbne arealer en mindre landskabelig effekt. Der er her helt overvejende anvendt EG, til tider i blanding med nåletræarter. Gennemsnitsstørrelsen af disse "bevoksninger" er ca. 1 ha. Herudover er der foretaget nogen foryngelse af eksisterende bevoksninger, især med nåletræ, som klarer sig relativt godt i det barske klima, og som forholdsvis hurtigt bliver til dækkende bevoksninger. Endvidere er udgifterne væsentligt lavere, end hvis der plantes løvtræ, især fordi eg kræver hegning for at beskytte mod vildtet. I Revls Bjerge og Hvide Bjerge er en del områder, der i

1975 var registreret som BÆL desuden tilplantet. Dette er sket på tidligere landbrugsarealer (slette), der ikke var selvstændigt registreret i 1975, og fortrinsvis i tilknytning til eksisterende hegn. Desuden er der i perioden sket tilplantning på Kallesmærsk Hede, nemlig langs sydgrænsen, i den sydvestlige del samt ved Frisenlund.

Tilplantningen er fortrinsvis sket i de nordlige og centrale dele af terrænet, og der er ikke tilplantet hede- eller klitarealer.

Udover nyplantninger er der sket forskydninger i det bevoksede areal p.g.a. at et stort område med FBF øst for Holm Sø er brændt og afløst af LYN, og at en række arealer er skønnet at være krat i stedet for bevokset (især tidligere BJF men også FBF og ÆGR). Endelig er der sket små arealforskydninger som følge af, at de enkelte bevoksninger ikke er skarpt afgrænset i terrænet, og da afgørelsen af, hvor grænsen skal gå på kortet derfor beror på skøn (dette forklarer de små forskydninger i f.eks. ØSF, LÆR- og BIR-arealerne).

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Ændringer i
forsvarets benyttelse siden sidste plan.** Fejl! Ukendt
argument for parameter. **Ændringer i forsvarets
benyttelse siden sidste plan.**

Der foreligger ingen egentlige registreringer af benyttelsesintensitet og -måde for den forløbne 15-års periode.

Ifølge oplysning fra forsvaret er der ikke sket større ændringer i den måde, hvorpå terrænet benyttes, d.v.s. der gennemføres stort set samme typer øvelser med stort set samme typer materiel.

Som følge af stadig større pres fra omverdenen, undgås det så vidt muligt at belaste private arealer ved øvelserne. I forhold til tidligere gennemføres en større del af øvelserne derfor nu på forsvarets egne arealer. Dette har medført, at aktivitetsniveauet er steget i løbet af perioden, hvilket afspejles i den moderate forøgelse af arealet af opkørte områder, der, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, har fundet sted.

PLANOVERVEJELSER.PLANOVERVEJELSER.

Denne del af planen indeholder en afvejning mellem de forskellige benyttelses- og beskyttelsesmæssige interesser, og der fastlægges i forlængelse heraf overordnede retningslinier for terrænets benyttelse, pleje, forbedring m.v., som skal sikre, at afvejningen realiseres i praksis.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Hovedretningslinier for terrænets benyttelse.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Hovedretningslinier for terrænets benyttelse.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Inddeling i 3 kategorier.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Inddeling i 3 kategorier.**

Retningslinierne for terrænets benyttelse skal tilgodese følgende forhold:

- At forsvarets aktivitetsniveau kan fastholdes, og forsvaret sikres den fornødne bevægelsesfrihed til gennemførelse af øvelsesaktiviteterne, idet terrænet fortsat skal fungere som militært skyde- og øvelsesterræn. Da forsvaret som følge af NATO-samarbejdet er forpligtet til i et vist omfang at lade udenlandske enheder benytte terrænet, kan bidragydernes ønske om at "fremmedes" brug af øvelsesarealerne ophører, ikke imødekommes. *Forsvaret vurderer, at benyttelsesintensiteten vil være nogenlunde uændret i den kommende planperiode, hvilket bygger på en antagelse om, at der vil være færre, men større øvelser, ligesom det anvendte materiel vil være nogenlunde uændret. Såfremt denne antagelse ikke holder stik, skal der gennemføres planrevision.*
- At benyttelsen sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i perioden søges fastholdt og udbygget.
Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er det bl.a. planens formål at identificere de mest værdifulde områder i naturmæssig henseende og give disse en særlig beskyttelse. I de øvrige områder ønskes forsvarets benyttelse planlagt, så mest muligt af de karakteristiske naturtyper og geologiske formationer beskyttes. Den rekreative benyttelse sker i alle områder i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

Hovedretningslinier for terrænets benyttelse Fejl! Ukendt argument for parameter.

For at sikre disse forhold er det valgt at inddele terrænet i tre områdekategorier (I, II og III), for hvilke der er udarbejdet forskellige retningslinier for benyttelse og beskyttelse. For områder indenfor samme kategori gælder en fælles overordnet målsætning og fælles retningslinier. Kategori I indeholder således de mest værdifulde områder, der, jvf. ovenfor, skal gives en særlig beskyttelse, mens de øvrige områder, indenfor hvilke naturværdierne skal beskyttes mest muligt under hensyntagen til forsvarets behov for øvelsesaktiviteter er opdelt i kategorierne II og III efter indholdet af naturværdier og graden af hensyntagen til forsvarets interesser.

Kategorierne adskiller sig i store træk ved indholdet af naturmæssige værdier og benyttelsesintensiteten, hvor kategori I har det største indhold af naturmæssige værdier og store restriktioner for øvelsesaktiviteter mens kategori III har færre naturværdier og relativt få restriktioner for forsvarets benyttelse. Inddelingen af terrænet i områdekategorier udtrykker således en afvejning mellem forsvarets brug af området til øvelsesaktiviteter og hensynet til naturbeskyttelsesinteresser. Der er så vidt muligt valgt grænser mellem kategorierne, som falder sammen med tydelige grænser i terrænet.

Baggrunden for inddelingen i kategorier er, at

- *den afspejler terrænets udseende*, idet den er indrettet efter placeringen af h.h.v. øvelses- og naturbeskyttelsesmæssige interesser. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** koncentrerer færdselen sig, udover nogle få intensivt benyttede, meget slidte områder, om hovedsporene, og der findes områder med intet eller næsten intet slid. De mest benyttede og slidte områder er som hovedregel de, der er mest egnede eller foretrukne til øvelser, og som indeholder få naturmæssige værdier, og de mindst benyttede områder falder oftest sammen med områder med store naturbeskyttelsesmæssige interesser.
- *den er enkel*, hvilket letter administrationen af retningslinierne i praksis, hvorved det sikres, at bestemmelserne overholdes bedst muligt, og
- *den kan sikre tilfredsstillende beskyttelse af følsomme områder*, således at de naturmæssige værdier bevares, *samtidig med, at den giver forsvaret en høj grad af frihed i tilrettelæggelse af øvelserne indenfor de udstukne rammer.*

I det følgende beskrives de enkelte kategorier, forskellene mellem dem, hovedretningslinierne for dem samt formålet med disse.

Kategori I

Beskrivelse: Kategorien omfatter meget følsomme naturområder, heriblandt de fredede arealer, søerne med tilgrænsende vådområder, nogle særligt velbevarede hedestrækninger samt strandengene ud til Ho Bugt.

Den øvelsesmæssige brug af arealerne er meget begrænset.

Formål: Områderne er så værdifulde i naturmæssig henseende, at enhver form for forringelse i tilstanden, også midlertidigt, som følge af forsvarets aktiviteter, er uønsket. Disse områder vil derfor kun blive benyttet i det omfang, det med sikkerhed vides ikke at ville forringe tilstanden, f.eks. ved bortslidning af vegetationen. Indenfor nogle af områderne vil tilstanden blive forbedret v.h.a. naturgenopretningstiltag.

Retningslinier: Områderne friholdes for færdsel med køretøjer. Dog kan passage på veje og i etablerede spor som de ses på bilag 1h finde sted. Færdsel til fods kan finde sted, men ikke ophold (hvil, bivuakering) eller øvelsesaktiviteter (f.eks. gravning). Etablering af permanente eller midlertidige anlæg, midlertidig eller fast opstilling af terrænpunkter, tilplantning samt ændring af anvendelsen udover, hvad der er specificeret i planens afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** undlades.

Hovedretningslinier for terrænets benyttelse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Hede, klit, overdrev, eng, mose og strandeng friholdes, i overensstemmelse med bidragsydernes ønsker, for selvsået opvækst. Klitter dog kun i det omfang, det er foreneligt med hensynet til risikoen for sandflugt. På heden forynges lyngen med mellemrum v.h.a. afbrænding eller slåning, og overdrev og eng sikres mod tilgroning ved slåning eller afgræsning. Klitter dæmpes efter behov.

Rekreativ benyttelse vil kun ske i det omfang, det er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier, og når forsvarets aktiviteter tillader det.

I afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** beskrives retningslinierne for de enkelte områder nærmere.

Kategori II

Beskrivelse: Kategorien omfatter arealer med sammenhængende vegetation, gennemskåret af veje og bæltekøretøjsspor. Områderne anvendes ikke intensivt til kørsel, og de enkelte spor kan derfor tydeligt erkendes i terrænet. Hovedparten af øvelseterrænet udgøres af denne kategori. Arealerne indeholder ikke så store naturværdier, og er ikke så sårbare som områder i kategori I. Områderne har dog en vis naturmæssig, især landskabelig værdi, idet de som helhed fremtræder forholdsvis intakte.

Formål: Den sammenhængende vegetation udenfor sporene ønskes bevaret, således at det forholdsvis positive landskabelige indtryk bibeholdes. Områder, der er intakte ved planperiodens begyndelse, skal også være intakte fremover, og flytning af aktiviteterne indenfor områderne vil derfor ikke finde sted. I modsætning til kategori-I-områder accepteres dog midlertidigt slid af områderne udenfor sporene, f.eks. som følge af midlertidige anlæg eller forskellige øvelsesaktiviteter, forudsat at tiltag til retablering af arealerne iværksættes straks efter øvelserne. Dette gælder også indenfor beskyttede naturtyper. Øvelsesaktiviteter kan altså stort set foregå i hidtidigt omfang. En række naturgenopretningstiltag vil, hvor det under hensyntagen til forsvarets benyttelse er muligt, finde sted.

Retningslinier: Kørsel med bæltekøretøjer vil fortrinsvis ske i sporene. Bæltekøretøjsspor vil ikke blive flyttet, og der vil ikke blive etableret nye spor uden forudgående planændring. Det sikres altså, at arealet af bæltespor fastholdes på det nuværende niveau, samtidig med, at der åbnes mulighed for at flytte sporene, hvis der er behov for det. Midlertidige anlæg og terrænpunkter kan etableres forudsat efterfølgende retablering af terrænet, ligesom der efter behov kan flyttes permanente anlæg og terrænpunkter under en vis størrelse. Flytning af permanente anlæg og terrænpunkter over denne størrelse samt etablering af nye kræver planændring. Øvrige aktiviteter, herunder gravning, bivuakering, m.v. kan fortsætte i hidtidigt omfang, også udenfor sporene. Slid vil så vidt muligt blive undgået, og retableres straks efter øvelserne. Plejeforanstaltninger iværksættes for at bevare den sammenhængende vegetation.

Da naturværdierne ikke er sårbare som i kategori I vil rekreativ benyttelse af arealerne stort set kunne ske i det omfang, forsvarets aktiviteter tillader det.

Uddybende retningslinier for kategori-II-områder fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** I afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er endvidere de vigtigste kategori-II-områder beskrevet nærmere.

Kategori III

Beskrivelse: Kategorien omfatter terræn, som er særligt intensivt benyttet til kørsel med bæltekøretøjer og andre øvelsesaktiviteter. Vegetationen er i større dele helt nedslidt eller forsvundet. Områderne indeholder færre naturværdier end kategori-II-områderne, hovedsageligt p.g.a. det større slid.

Hovedretningslinier for terrænets benyttelse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Formål: Områderne skal fortsat udgøre de mest benyttede dele af terrænet. Inden for kategorien ønskes den nuværende andel af vegetationsdækket terræn fastholdt. Terrænet kan frit benyttes til øvelsesaktiviteter, herunder kørsel, forudsat at den nuværende vegetationsandel opretholdes. Dette gælder også for beskyttede naturtyper. Øvelsesaktiviteter kan altså foregå i hidtidigt omfang, og forsvaret har mulighed for frit at tilrettelægge øvelserne. En række naturgenopretningstiltag vil, hvor det under hensyntagen til forsvarets benyttelse er muligt, finde sted.

For at sikre, at den nuværende fordeling af nedslidte områder på terrænet fastholdes nogenlunde er det samlede kategori-III-område opdelt i et antal delområder. Vegetationsandelen fastsættes delområde for delområde. Indenfor det enkelte delområde er placeringen af slidt/vegetationsdækket terræn således uvæsentlig, blot andelen af vegetationsdækket terræn fastholdes. Der kan altså alterneres mellem forskellige dele af samme område: Benyttelse -> nedslidning -> reetablering.

Ved udpegning af kategori-III-områderne er medtaget områder, som ikke er væsentligt mere slidt end kategori-II-områderne. Dette udtrykker, at disse områder ikke opfattes som vigtigere i naturmæssig henseende end de områder, der i øjeblikket er vegetationsblottede, idet de ikke indeholder særlige biologiske eller landskabelige værdier i forhold til disse, udover at de er mindre slidte. En flytning af aktiviteterne til disse arealer er altså uden betydning, hvis det bevirker, at et andet område i stedet kan reetableres. Medtagelse af de pågældende områder betyder, udover at der kan opnås tydelige afgrænsninger af kategori-III-områderne, at forsvaret får større bevægelsesfrihed indenfor kategori-III-områderne uden at terrænet som helhed forringes, idet den nuværende vegetationsandel vil blive fastholdt.

Ligesom i kategori-II-områderne kan kategori III-områder benyttes udenfor de etablerede spor. I kategori III har man dog yderligere den frihed, at der kan køres udenfor sporene og at aktiviteterne kan flyttes indenfor de enkelte delområder, d.v.s. at aktivitetsfordelingen kan ændres. I modsætning til kategori-II-områderne accepteres permanent slid af nuværende vegetationsdækket terræn, også af beskyttede naturtyper.

Retningslinier: Færdsel med bælte køretøjer og andre øvelsesaktiviteter kan finde sted overalt indenfor disse områder, forudsat at de i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** angivne vegetationsandele overholdes indenfor de enkelte delområder.

Midlertidige anlæg og terrænpunkter kan etableres, ligesom der efter behov kan flyttes permanente anlæg og terrænpunkter under en vis størrelse. Flytning af permanente anlæg og terrænpunkter over denne størrelse samt etablering af nye kræver planændring. Plejeforanstaltninger iværksættes for at opretholde den nuværende vegetationsandel. Kontrol af, at de nuværende vegetationsandele fastholdes kan ske ved hjælp af luftfotos, som leveres hvert 3.-5. år af forsvaret til Skov- og Naturstyrelsen. De vegetationsdækkede dele plejes efter samme retningslinier som i kategori II. Som i kategori II kan arealerne benyttes rekreativt i det omfang, det ikke forhindres af forsvarets aktiviteter. Da områderne benyttes mere end i kategori II, må mulighederne for adgang ventes at blive tilsvarende mindre.

Uddybende retningslinier for kategori-III-områder fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** I afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er de enkelte delområder beskrevet nærmere, og de fastsatte vegetationsandele angivet.

Inddelingen af Oksbøl skyde- og øvelsesterræn i de tre kategorier fremgår af bilag IIa.

Hovedretningslinier for terrænets benyttelse Fejl! Ukendt argument for parameter.

For benyttelsen gælder udover ovenstående hovedretningslinier uddybende retningslinier som fastsat i afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet. - Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Disse omfatter bl.a. naturpleje og genopretningsforanstaltninger, som kan gennemføres indenfor alle tre områdekategorier. For visse områder kan der gælde særlige retningslinier. Disse vil fremgå af afsnittene vedrørende de enkelte kategorier. Der henvises desuden til bilag IIc.

Fravigelse af de udstukne retningslinier, herunder ændret anvendelse af arealerne, etablering af visse anlæg m.v., kræver planændring. Proceduren herfor er nærmere beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Kategori-inddelings forhold til naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser.

Inddelingen af terrænet i forskellige kategorier afspejler som nævnt bl.a. terrænets nuværende benyttelsesintensitet, og et hovedprincip for terrænets fremtidige benyttelse er som minimum at fastholde den nuværende tilstand indenfor hver af de tre kategorier. De enkelte kategorier svarer således til de "delområder" med ensartet benyttelsesintensitet, der omtales i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vedrørende administrationen af naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser på forsvarets arealer.

I disse retningslinier lægges der dog op til en friere benyttelse, end det er valgt ved fastsættelse af benyttelsen af Oksbølterrænet for den kommende periode. F.eks. er variationer i aktivitetsniveauet inden for ret vide rammer tilladt, hvor det i driftsplanen kræver planændring at udvide benyttelsesintensiteten. Det er således ikke usandsynligt at nogle tiltag, som kræver planændring, ikke kræver en dispensation fra naturbeskyttelsesloven. Dette beror på en vurdering i hvert enkelt tilfælde.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Planændring.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Planændring.

For til stadighed at holde en plan for så langt et tidsrum tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i driftsplanen, forudsat at parterne er enige.

Ændringerne foretages ved, at forsvaret indsender begrundede forslag til planændringer til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt, at Skov- og Naturstyrelsen fremsætter ønsker om planændringer overfor forsvaret. Forslagene vil herefter blive drøftet, og der kan, forudsat at parterne bliver enige, i forlængelse heraf vedtages ændringer af driftsplanen. Den vedtagne planændring indsættes sidst i driftsplanen med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier som de fremgår af afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet. - Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** planændring. Specielt skal man være opmærksom på de overordnede retningslinier for de tre områdekategorier, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Der gælder dog en bagatelgrænse for planændringer, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Udover planændring kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori I og retningslinier for disse.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori I og retningslinier for disse.**

Kategori I indeholder de mest værdifulde områder i naturmæssig henseende. I disse områder prioriteres naturmæssige interesser højere end øvelsmæssige, og den rekreative benyttelse kan kun ske i det omfang, det er foreneligt med naturinteresserne.

Ialt 1416ha eller knapt 1/4 af terrænet henregnes til kategorien. Kategorien omfatter alle deklaraions- og klitfredede arealer på terrænet samt et antal områder, der tilsvarende er særligt værdifulde i landskabelig eller biologisk henseende.

Områdernes placering fremgår af bilag IIa.

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fredede arealer.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fredede arealer.**

De fredede arealer omfatter: Det klitfredede Havsande ud mod Vesterhavet i den vestlige del af nedslagsområdet, klitfredede indsander på Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø fredningen, Kærgaard-fredningen, Børsmose Kirke med omgivelser, Mosevrå Kirke med omgivelser, udsigtspunktet Kløvbakke, beliggende nord for det egentlige skydeterræn og samtlige fredede fortidsminder. Til de fredede arealer medregnes endvidere mindestenen med omgivelser på Kallesmærsk Hede.

Havsande.

Det klitfredede Havsande er beliggende ud mod Vesterhavet i den vestlige del af nedslagsområdet. Udover selve Havsande medregnes strandbredden vest herfor til kategori I.

Pleje. Arealerne plejes som angivet i de overordnede retningslinier for kategorien. Der er kun få steder behov for rydning; således bør krattet i afd. 409 litra b fjernes, og der bør sørges for rydning af opvækst i mosen ved Fyrvej (se bilag IIc).

Brug. Det er af stor botanisk betydning, at den artsrige grønklitvegetation i Totterne bevares. Derfor bør al slid af terrænet undgås. Det er endvidere af betydning for de ynglende hedeugle, at færdsel i området er begrænset.

Vandløbet Langslade Rende løber gennem Kallesmærsk Hedes sydvestlige del øst for klitområdet og har sit udløb gennem Havsandeklitterne i nordvest. Landslade Rende er omfattet af Vandmiljøplanens overvågningsprogram som referenceområde, hvorfor den skal friholdes for enhver påvirkning.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Oplagspladserne for hårde mål i Ovnsmunds Sande og Indersande bibeholdes, idet selve pladserne p.g.a. det kuperede terræn visuelt kun påvirker de nærmeste omgivelser, og da placeringen centralt på Kallesmærsk Hede og i nærheden af vejen er hensigtsmæssig for forsvaret. Færdselen omkring oplagspladserne (se bilag IIc) søges dog indskrænket til bestemte spor, således at sliddet af klitterne begrænses mest muligt.

Området skal fortsat kunne benyttes som nedslagsområde, og opstilling af midlertidige mål og granatnedslag accepteres derfor i de dele af Havsande, der er synlige fra øst, d.v.s. som ikke er skjult af de store klitter. Vådområder er dog undtaget herfra. Opsætning af målskiver sker fortrinsvis til fods, idet dog kørsel med hjulkøretøjer uden for spor dog undtagelsesvis kan forekomme. Granatnedslag **kan** herudover forekomme, også vest for den østligste klitrække, selvom der ikke sigtes herimod, i og med at området ligger inden for fareområdet. Metalskrot m.v. vil jævnlige blive fjernet fra området.

Som omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vil der i perioden blive etableret nogle faste skivedækninger til opstilling af mål (bilag IIb); dette vil skåne terrænet for gravning skiftende steder ved midlertidig opstilling af målskiver.

Klitfredede indsander i den sydlige del af Kallesmærsk Hede.

Klitterne vil fortsat blive friholdt for militære aktiviteter og klitdæmpes efter behov.

Grærup Langsø fredningen.

Fredningen omfatter, udover selve den 30 ha store sø, mose, eng og tidligere dyrkede marker samt et klit- og hedeterræn vest for søen. Den bemærkelsesværdige "bronzealderkystskrænt", der ses langs vejen mellem Grærup og Børsmose er også omfattet af fredningen.

Grærup Langsø med omgivelser er landskabeligt set en af de mest værdifulde og bevaringsværdige lokaliteter indenfor skyde- og øvelsesterrænet.

Søen er biologisk set værdifuld, idet der her forekommer flere truede og sjældne plante- og fuglearter, jvf. afsnittene om flora og fauna.

Søens bredder er omgivet af pose- og pilekrat, og en frodig bredvegetation af tagrør, kogleaks og bukkeblad vidner om, at søen er ganske næringsrig.

Regionplanens målsætning som kategori B, d.v.s. at søen skal indeholde et "naturligt og alsidigt plante- og dyreliv", er, som nævnt tidligere ikke opfyldt.

Genopretning. I forrige århundrede blev vandstanden i Langsø sænket ca. 1½ m ad kunstig vej, og søen udgør derfor i dag kun en tredjedel af den oprindelige sø. Afvandingen har medført en gradvis tilgroning af randarealerne. Søens vandkvalitet er desuden stærkt forringet.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** menes søens dårlige vandkvalitet at skyldes dræning, og deraf følgende massiv tilledning af okker via Markstrømmen. Indgreb til begrænsning af okkerbelastningen bør derfor prioriteres højt. Der kan eventuelt iværksættes en undersøgelse af okkerproblemet i oplandet. Det er sandsynligt, at en nedbringelse af okkerbelastningen vil ledsages af en nedgang i den i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** omtalte fosforbelastning. En realistisk metode til nedbringelse af okkerbelastningen vil være at hæve vandstanden i Grærup Langsø.

Et vandstandshævningsprojekt for Grærup Langsø med omgivelser ønskes af ovenstående årsager nærmere undersøgt og om muligt iværksat, med henblik på delvist at genskabe de oprindelige tilstande fra før afvandingen og at opnå den fastsatte målsætning for søen. Områdets biologiske værdi kan formentlig styrkes væsentligt ved at hæve vandstanden

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

med mindst 1/2 meter. Herved bremses okkerudledningen og tilgroningen standses. En øget vanddybde vil samtidig have en afgørende positiv effekt på søen som levested for såvel vandfugle, vandinsekter og padder. En generel vandstandshævning vil også have en biologisk set positiv effekt på Klynekærområdet, som oprindeligt har udgjort en del af Langsø, idet det vil få mere mosepræg.

Vandstandshævningen kan ifølge Ribe amt etableres ved afpropning af drænrør og grøfter samt regulering af søens afløb. En hævnning af vandstanden på 0.5-0.75 m vil bevirke, at søens naturlige forland på især sydsiden vil fungere som et okkerudfældningsområde. Hvad angår tilløbet (Markstrømmen), bør dette ikke udsættes for opgravninger, da dette vil betyde en fortsat udvaskning af okker til søen.

Efter en nedbringelse af okkerbelastningen er det sandsynligt, at søen i perioder i en årrække stadig vil være præget af uklart, jernholdigt vand, indtil søen har afgivet det mest løse af sedimentet. Det vil dog ikke være realistisk at opnå sigtedybde til bunden hele året, da det i praksis vil være næsten umuligt at afskære al tilledning af okker.

Hævning af vandstanden hævdes fra anden side at kunne give problemer for sommerhusene i Grærup Strand. Dette bør undersøges nærmere. Flytning af skydebanerne nord for søen (se bilag IIc) er en forudsætning for vandstandshævningsprojektets gennemførelse. Dette er aftalt, og eneste anlæg nord for søen vil herefter være minimortérbanen. Minimortérbanen kræver et ikke alt for fugtigt terræn a.h.t. mulighed for fjernelse af ammunition. Det undersøges derfor om vandstandshævning og bibeholdelse af minimortérbanen kan forenes.

Det omtalte projekt vil være i overensstemmelse med et ønske fra bidragsyderne om vandstandshævning (og oprensning) af Grærup Langsø for at nedsætte okkerudledningen og genskabe fugtige engarealer nord for søen.

Pleje og drift. *Kystskrænten* udgør et vigtigt landskabelement, og skrænten plejes derfor, så dens konturer fremstår tydeligt i landskabet. Skrænten må således gerne være moderat bevokset med lav *buskvegetation*, mens der kun bør forekomme enkelte mindre helt tilgroede partier. Det vil således være nødvendigt at foretage nogen rydning. Hvor hegn går på tværs af skrænten fjernes den vestlige del af disse. Bevoksningen af h.h.v. sitkagran og krat i afd. 130, litra a og c, gentilplantes ikke efter hovedskovning og overgår til åbne arealer - se iøvrigt bilag IIc.

Hedepartierne plejes fortsat ved slåning eller afbrænding.

Den udvidede pleje i form af rydning af selvsået opvækst er i overensstemmelse med et ønske fra bidragsyderne om en bedre pleje af skrænten.

Eng- og markarealer: Afgræsningen af arealerne fastholdes i den fremtidige drift. Fredningens nordvestlige hjørne bør medtages i det bortforpagtede. Med henblik på at sikre engenes flora og fauna yderligere bør det ved kontraktfornyelse indarbejdes i forpagtningsvilkårene, at omlægning, såning, gødsning, kalkning og sprøjtning fremover ikke må finde sted. Udover at naturforholdene på arealerne forbedres væsentligt herved, vil dette nedsætte udsivning og tilledning af næringsstoffer til den sårbare Grærup Langsø. Tilsvarende vilkår er blevet stillet af amtet ved indgåelse af kontrakter vedrørende tilskud til driften af miljøfølsomme områder (MFO-ordningen), f.eks. i ådale, strandenge og lavbundsarealer omkring bevaringsværdige søer. Bestemmelserne kan medføre forringelser af områdets kvalitet som græsningsareal, således at græsningstrykket må afpasses herefter.

Der foretages herudover nødvendig pleje af mose- og hedearealer for at hindre tilgroning og sikre foryngelse af lyngvegetationen. Dette har været ønsket af bidragsyderne.

Hegn syd og nordvest for søen undlades af landskabelige årsager forynget (se bilag IIc). Holdbare enkelttræer kan overholdes så længe som muligt.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Søens omgivelser: Den nuværende kombination af åbne arealer og spredte grupper af opvækst omkring søen anses for passende. Det skal sikres, at der nogle steder fortsat er udsigt til søen fra vejen vest for den. Før eventuel vandstandshævning fjernes opvækst i det berørte område.

Bevoksningerne af bjergfyr og sitkagran sydvest for søen undlades gentilplantet efter hovedskovning (overgår til slette) - se bilag IIc.

Brug. Området kan benyttes som angivet i de overordnede retningslinier for kategorien.

I "Den Gule Betænkning" foreslås det, at den markante del af skrænten, d.v.s. den allerede fredede og indhegnede del, fortsat friholdes for enhver aktivitet og således at klintområdet nordvest for Grærup beskyttes bl.a. ved etablering af et antal faste overkørsler. Dette er opfyldt i foregående planperiode.

Bidragyderne har ønsket en endnu bedre sikring af skrænten samt en friholdelse for kørsel. Der er imidlertid ikke skønnet at være behov for en sikring udover den nuværende, som består af en markering af grænsen for det fredede område. Det bælte, som krydser skrænten er godkendt af Fredningsnævnet og vil blive opretholdt.

Kærgaard-fredningen (Børsmose Hede).

I kategori I er af denne fredning kun medtaget Børsmose Hede, som udgør den allernordligste del af skyde- og øvelsesterrænet. I tilknytning til dette område er der sydøst herfor medtaget et mindre hedeareal, som hører naturligt sammen med Børsmose Hede, men som ikke er fredede. Som omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** omfatter Kærgaard-fredningen udover Børsmose Hede fem mindre arealer. Heraf er de to beliggende i Nørrekær, som, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, henføres til kategori I, mens de resterende tre arealer ikke er særligt værdifulde i landskabelig eller biologisk henseende og derfor henføres til kategori II.

Børsmose Hede har en særlig landskabelig og naturmæssig værdi, da den henligger som den bedst bevarede og mest intakte hedeflade indenfor det militære øvelsesområde.

Flere sjældne hedefuglearter yngler på Børsmose Hede.

Pleje. De landskabelige og biologiske værdier fastholdes ved at pleje heden som hidtil. Tilgroning hindres og med mellemrum forynges lyngvegetationen. Vildtageren i syd (jvf. bilag Io) bibeholdes.

Brug. Området benyttes som angivet i de overordnede retningslinier for kategorien.

Børsmose Kirke med omgivelser.

Området omkring kirken friholdes også fremover helt for øvelsesaktiviteter. Arealet, der ikke ejes af forsvaret, er ikke medregnet i kategoriens samlede areal. Eventuel pleje omkring kirken fastsættes efter aftale med menighedsrådet.

Mosevrå Kirke med omgivelser.

Området omkring kirken friholdes også fremover helt for øvelsesaktiviteter. Den del af arealet, der ikke ejes af forsvaret, er ikke medregnet i kategoriens samlede areal. Eventuel pleje omkring kirken fastsættes efter aftale med menighedsrådet.

Fredede fortidsminder.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Som fredede fortidsminder regnes kun gravhøjene omfattet af naturbeskyttelseslovens §12 (omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Højene må ikke beskadiges, hverken ved kørsel, gravning af skyttehuller eller andre aktiviteter. De enkelte høje plejes som anvist af Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske kontor. Plejeanvisningerne, som er angivet i bilag Ii, går hovedsageligt ud på at holde højene fri for trævækst for at undgå, at de sløres. Den foreslåede pleje vil således tydeliggøre højene og gavne deres tilstand. Herudover flyttes hegn/pæle ud til mindst 2 m fra højfoden for at sikre denne tilstrækkeligt mod kørsel. Indenfor en afstand af 100 m fra højene sikres udsynet mod denne ved at undlade opsætning af kulisser og nytplantning.

Udsigtspunktet Kløvbakke.

Pleje. *Den vestlige del* (afd. 101 a) bibeholdes som ege-bjergfyr-krat, hvor der gradvis lysnes for egene. Der sikres fortsat udsigt fra stien langs skrænten v.h.a. 1-2 udsigtskiler.

Den østlige del, omkring de to gravhøje (afd. 101 b) friholdes for opvækst, idet egene samt enkelte bjergfyr dog overholdes, ligesom krattet omkring P-pladsen bibeholdes m.h.p. læ.

Selve skrænten: Trævækst på den øverste del af skrænten holdes så meget nede, at udsigten fra P-pladsen over Fiil Sø bibeholdes. Ønsket om fortsat regulering af bevoksningen på Kløvbakke af hensyn til udsigten fremgår også af den "Gule betænkning".

Brug. Området benyttes som hidtil til U-stilling samt offentlig P-plads.

Til de fredede arealer medregnes endvidere

Mindestenen med omgivelser på Kallesmærsk Hede.

Mindestenens omgivelser friholdes for kørsel. Lyngen forynges med passende mellemrum, og området friholdes for opvækst, idet enkelte bjergfyr dog kan overholdes.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Øvrige områder.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Øvrige områder.

Udover de fredede områder henregnes følgende områder til kategori I: Alle søer undtagen Svømmesø med tilgrænsende moseområder, strandengene ved Mosevrå, Klynekær og Nørrekær samt vådområdet nord for Mosevrå Kirke. Dette er i overensstemmelse med bidragydernes ønske om at kørsel i søer og vådområder undlades, specielt i Holm Sø-området, ved Langvand Sø og i Mosevrå-området.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Søerne med tilgrænsende moseområder.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Søerne med tilgrænsende moseområder.

De fleste af søerne på terrænet er meget næringsfattige, lavvandede og klare hedesøer med sandbund. I en række af disse søer, de såkaldte lobeliesøer, forekommer den sjældne plante Tvepibet Lobelie. Denne planteart, som netop er knyttet til

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

denne type søer er specifik i sine krav til levestedet og meget sårbar. Den kan opfattes som en indikator for at bestemte fysisk-kemiske og biologiske forhold er opfyldt. På grund af den generelle eutrofiering der sker i det åbne land, og ikke mindst af vandløb og søer, er lobeliesøerne blevet en sjælden og truet biotopstype i Danmark. De velbevarede lobeliesøer på skydeterrænet er derfor særligt bevaringsværdige. Lobeliesøer er særligt følsomme overfor afvanding og næringsstofforforsel, dels fordi de er lavvandede, og dels fordi der ikke skal meget til at ændre på den økologiske balance i det næringsfattige vandmiljø. Grundskudsplanterne i sandbund på det lave vand er også særligt følsomme for mekanisk påvirkning.

Søerne med tilgrænsende moseområder udgør de vigtigste tilholdssteder for fugle indenfor øvelsesområdet. Af hensyn til ynglefuglenes fred og rastende fugle udenfor yngletiden bør færdselen indenfor disse områder begrænses mest muligt.

For at beskytte søerne tilstrækkeligt, er der afsat en bufferzone omkring dem, som afmærkes med hvide pæle. Dette er i overensstemmelse med et forslag fra bidragyderne om eventuelt at fastsætte individuelle beskyttelseslinier omkring søer. Forsvaret afstår fra at vade (d.v.s. køre) i søerne. Som følge af søernes følsomhed overfor næringsstofforforsel undlades andehold og fodring af ænder.

Generelt for søernes randområder gælder, at de, som ønsket af bidragyderne, ved pleje sikres mod tilgroning.

Fåresø.

Det er af største botaniske betydning, at lobeliesøvegetationen i Fåresø bevares. Det er derfor ønskeligt, at belastning i form af tilførsel af spildevand og næringssalte ikke finder sted. Som nævnt tidligere er regionplanens målsætning som "særligt naturvidenskabeligt interesseområde" ikke opfyldt. Forsvaret har kun æstetisk interesse i søen.

Genopretning. Som nævnt tidligere er søens bund overlejret af et lag slam, der er særlig tykt ved tilløbet i den nordvestlige ende, hvor der også er aflejret okkerholdigt sand. Bidragyderne har derfor foreslået, at søen genoprettes ved afskæring af tilløbet (ledes uden om søen) og sedimentfjernelse. Etablering af opsamlingsbassin kan være en anden mulighed for genopretning. Næringsstofforforselen til søens kildeområder (Præstesø, Barnsø) er imidlertid blevet begrænset, og genopretningstiltag kan derfor have nedsat aktualitet. Den eksisterende regulering af tilløbet til søen består i en opstemning med fordelingsbygværk, hvor fordelingen af den tilførte vandmængde mellem sø og vandløb kan reguleres.

Tilløbet til søen lukkes og det vurderes, hvorvidt sedimentfjernelse kan finde sted.

Langvand-Grovsø bækkenet.

Det er af stor botanisk betydning, at lobeliesøvegetationen i Grovsø bevares. Det er derfor ønskeligt, at søen fortsat undgår afvanding, og at belastning i form af tilførsel af spildevand og næringssalte ikke finder sted. Som nævnt tidligere er regionplanens målsætning som "særligt naturvidenskabeligt interesseområde" ikke opfyldt, hvilket ifølge amtet dels skyldes problemer med okkerbelastning som følge af udgrøftning og dræning i oplandet, dels fysisk påvirkning i form af færdsel i søen.

Pleje (se bilag IIc). Området holdes som helhed relativt åbent, og opvækst fjernes. Flere steder bør rydning af krat således finde sted, især omkring Grovsø, langs nordøstsiden af Langvandbækkenet og syd for den midterste af de tre søer. Disse steder bibeholdes spredte holme på de højere partier a.h.t. vildtet. Også i området østligste del, i hjørnet mellem Grærup Havvej og Langvandvej, er der behov for rydning.

Bjergfyropvækst og -bevoksning har dog på de mest slidte steder langs Grærup Havvej en positiv landskabelig effekt, idet det slører sporene set fra vejen. Hvor dette er tilfældet bibeholdes opvækst og krat/bevoksning af bjergfyr. Øvrige steder langs vejen fjernes bjergfyr-bevoksning og -krat, og der skabes om muligt udsyn fra Grærup Havvej mod Grov Sø.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Krattet (består fortrinsvis af bjergfyr, contortafyr og skovfyr) vest for Grovsøvej bevares og overgår med tiden til åben bevoksning af især skovfyr.

Genopretning. Bidragerne har foreslået, at afløbet øst for Langvand Sø lukkes for at hæve vandstanden i den østlige del af Langvandbækkenet. Af den kommende regionplan 2004 for Ribe amt fremgår, at en generel vandstandshævning i Grovsøs opland vil forbedre søens vandkvalitet væsentligt. Omfanget af den nødvendige vandstandshævning er vanskelig at fastsætte, men i perioder med høj efterårs-/vintervandstand vurderes okkergenerne at være begrænsede.

Vandstanden hæves i både Langvand og Grovsø, dels ved lukning/opstemning af afløbet øst for Langvand Sø, og dels ved lukning/opstemning af det kunstige afløb umiddelbart vest for Grovsø, og evt. også lukning af det kunstige tilløb fra nord. Herved formindskes okkerudledningen til søen, og vandkvaliteten forbedres.

Vandstandshævningen skal tilpasses så det ikke hindrer passage ad køresporet i vandskellet mellem de to søer. Dette kan eventuelt sikres yderligere ved forhøjelse af det eksisterende spor.

Brug. Området benyttes meget, og som nævnt tidligere findes en del spor efter lejlighedsvis kørsel udenfor de egentlige bæltepor.

P.g.a. områdets beliggenhed tæt på et område med stor øvelsesaktivitet accepteres, at sjældne overtrædelser af kørselsbestemmelsen ved en fejltagelse kan ske, jvf. nedenstående afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vedrørende sikring af kategori-I-områderne.

Holm Sø - Selager Sø.

Det er af stor botanisk betydning, at lobeliesøvegetationen i Holm Sø bevares. Det er derfor ønskeligt, at søen fortsat undgår afvanding, at belastning i form af tilførsel af spildevand og næringssalte ikke finder sted. Selager Sø er ikke en lobeliesø, men har alligevel stor botanisk værdi p.g.a. forekomsten af en række sjældne plantearter.

Som nævnt tidligere er søerne i regionplanen målsat som "særlige naturvidenskabelige interesseområder, hvilket kun opfyldes af Holm Sø. Holm Sø er herudover omfattet af Vandmiljøplanens overvågningsprogram som et referenceområde, hvorfor den skal friholdes for enhver påvirkning.

Pleje. Ved rydning af opvækst omkring søerne bibeholdes en bræmme af krat langs bæltepor syd for Holm Sø for at sløre sporet.

For at skabe landskabelig forbindelse mellem de to søer ryddes den del af bjergfyrbevoksningen i afd. 158 litra c, der ligger mellem søerne.

Tilsvarende skabes efter ønske fra bidragerne sammenhæng mellem Selager Sø - Holm Sø og Sortesø ved at fjerne opvækst (buske, krat m.v. som hindrer udsynet) sydøst for Holm Sø samt langs vestkanten af Sortesø. Fremover friholdes disse områder samt underskoven i området mellem Holm Sø og Sortesø for opvækst.

Rydningerne er vist på bilag IIc.

Genopretning. Den gravede forbindelse mellem de to søer lukkes. Ligesom i Sortesø bør lagene af tørvemosser i Holm Sø som foreslået i forbindelse med den botaniske lokalitetskortlægning fjernes af hensyn til bevarelsen af den sjældne flora.

Sortesø.

Det er af stor botanisk betydning, at lobeliesøvegetationen i Sortesø bevares. Det er derfor ønskeligt, at søen fortsat undgår afvanding, at belastning i form af tilførsel af spildevand og næringssalte ikke finder sted. Som nævnt tidligere er

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

søen restaureret i 1990, hvorfor bunden er ren. Søen er i regionplanen målsat som "et særligt naturvidenskabeligt interesseområde", hvilket er opfyldt.

Pleje. Ved rydning af opvækst øst for det nord-sydgående bæltespør kan enkelte holme af krat bibeholdes a.h.t. vildtet. Også langs bæltesporet i syd kan en bræmme af krat opretholdes for at sløre sporet.

Som nævnt ovenfor skabes landskabelig sammenhæng med Holm Sø - Selager Sø. Herudover sikres udsigten fra Holmsøvej mod Sortesø ved at friholde bræmmen mellem vej og sø for opvækst.

Genopretning. Som foreslået af bidragyderne lukkes til- og afløb for at mindske ophobningen af organisk materiale i søen og hæve vandstanden. Passage nord og sydøst for søen skal dog være muligt.

Hellesø.

Det er af stor botanisk betydning, at lobeliesøvegetationen i Hellesø bevares. Det er derfor ønskeligt, at søen fortsat undgår afvanding, og at belastning i form af tilførsel af spildevand og næringssalte ikke finder sted. Hellesø er, som nævnt tidligere, i regionplanen målsat som "et særligt naturvidenskabeligt interesseområde", hvilket kun skønnes delvist opfyldt. Dette tilskrives af amtet tidligere stedfunden militær aktivitet i og omkring søen og muligvis andehold. Disse aktiviteter er nu ophørt, hvorfor det forventes, at tilstanden forbedres.

Bidragyderne har henledt opmærksomheden på en "parkeringsplads syd for Hellesø". Det er senere opklaret, at der menes en lille instruktionsskydebane, som ligger umiddelbart syd for søen, og at bidragyderne gerne ser den fjernet af landskabelige årsager. Selve "banen", der består af en standplads for kampvogn, er beliggende udenfor kategori-I-området, mens de tilhørende sigtepæle er placeret ved søens bred. Såvel pæle som standplads vil blive fjernet og arealet retableret (se bilag IIc).

Råsø.

Råsø var en overgang rørsump omkring Ålestrømskanalen. Den er nu opstemmet, og Råsø henligger som sø igen. Naturgenopretningen har haft så gavnlig en betydning for fuglelivet, at Råsø er blevet den bedste fuglelokalitet for vandfugle indenfor øvelseterrænet.

Da søen er næringsrig, er den betydelig mere robust overfor tilledte næringsstoffer fra Ålestrømmen, end de næringsfattige hedesøer.

Af hensyn til fuglelivet bør området så vidt muligt friholdes for unødigt færdsel.

Vådområdet nord for Mosevrå Kirke.

Området er et af de biologisk/landskabeligt vigtige områder på terrænet. P.g.a. beliggenheden tæt ved lejren er det vanskeligt at friholde det samlede område for færdsel (passage her er ofte nødvendigt), og området er relativt slidt. Forsvaret ønsker ikke, at muligheden for kørsel begrænses. Der er dog dele af området, der er så våde, at færdsel uden for sporene ikke er muligt. Området er derfor medtaget som kategori I, idet kørsel på eksisterende spor ligesom i de øvrige kategori-I-områder fortsat kan finde sted. I selve hedesøerne med tilgrænsende hedemosepartier, vil kun færdsel til fods således finde sted. P.g.a. områdets beliggenhed tæt på et område med stor øvelsesaktivitet må det imidlertid accepteres, at sjældne overtrædelser af kørselsbestemmelsen kan ske indenfor disse områder, jvf. nedenstående afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vedrørende sikring af kategori-I-områderne.

Genopretning. Området omkring Develsø afvandes af en del grøfter. Opstemning af Ålestrømmen mellem Råsø og Develsø, alternativt en lukning af grøftetilløbene, vil hæve vandstanden i Develsøområdet samt muligvis i moser og kær

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

i den vestlige del af hedemoseområdet nord for Mosevrå Kirke. Udover en positiv landskabelig effekt vil dette gavne hedemosefugle og -planter i området og vil derfor blive gennemført. Passage af Develsø-området i det nuværende omfang skal dog stadig være muligt, også om vinteren. Da der i forvejen til tider er passagevanskeligheder i området p.g.a. høj vandstand, kan det være en nødvendig forudsætning for projektets gennemførelse, at enkelte af sporene hæves.

Pleje. En del af opvæksten omkring Develsø bør ryddes.

I en del af afd. 209, litra b, (se bilag Io) findes en vildtager (registreret som slette). Da dette er landskabeligt uheldigt, og da stedet højst sandsynligt vil blive påvirket af ovennævnte vandstandshævning, vil vildtageren blive flyttet til et højereliggende areal nord for vådområdet (se bilag IIc). Stedet ventes herefter at overgå til mose som de omliggende arealer.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Strandengene ved Mosevrå.**Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Strandengene ved Mosevrå.**

I kategori-I-området er af landskabelige årsager udover selve strandengene medtaget strandrørsump og mosearealer nord herfor.

Området kan kun i stærkt begrænset omfang anvendes til øvelser. På forsvarrets passabilitetskort betegnes det således som impassabelt for såvel hjul- som bælte køretøjer.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er strandengene meget veldrænede, og derfor relativt tørre, og drives udover afgræsning nogle steder med høslet. På grund af driften og vandstandsforholdene er flora og fauna på de kystnære enge desværre ikke så rig som den kunne være.

Genopretning. Vandstanden bør hæves i strandengene gennem lukning af grøftesystemer. Herved genskabes den oprindelige hydrologiske tilstand, der før prægede strandengen.

Igangværende magelæg vedrørende de områder, hvor vandstanden ønskes hævet medfører dog, at radikale ændringer er uheldigt nu. Endvidere er man overfor Hærens Kampskole forpligtet til at sikre en maksimal udnyttelse af terrænet omkring den nye skyde- og afstandsbane syd for Gedbjerg (dog under hensyntagen til Ramsarområde). Dette kræver, at der er mulighed for opsætning af målskiver i området. Når magelægget er afsluttet søges vandstandshævningen gennemført.

Bidragyderne har foreslået, at et område mellem Oksbøl-Blåvandvejen og strandengene i Mosevrå, syd for Hoppenstald, gøres fugtigere ved at blokere dræn og eventuelt opstemme bækken ved Molskær, bl.a. for at nedsætte mængden af okker i vandløbet og dermed gavne faunaen. Da området afvandes til Ho Bugt vil opstemning af vandløbet dog formentlig ikke gavne området mod øst. Endvidere er der i det nævnte område kun få grøfter.

I stedet foreslås det at lukke nogle af grøfterne i Hoppenstaldområdet, således at vandstanden her hæves. P.g.a. ovennævnte magelægsforhandlinger afventer projektets gennemførelse magelæggets afslutning. Også for denne vandstandshævning gælder, at området syd for Gedbjerganlægget ikke må blive fugtigere, end at opsætning af målskiver stadig er muligt.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Drift og pleje. Det er generelt opfattelsen, at kreaturafræsning er at foretrække frem for høslet, i forsøget på at fremme den karakteristiske strandengsflora og - fauna. Med henblik på en opprioritering af de biologiske interesser, bør samtlige strandengsarealer derfor kreaturafræsses. For at sikre arealerne yderligere bør det ved kontraktfornyelse indarbejdes i forpagtningsvilkårene, at omlægning, såning, gødskning, kalkning og sprøjtning fremover ikke må finde sted. Vilkårene kan medføre, at græsningstrykket må nedsættes.

I mosen syd for Gedbjerg (afd. 312c) bør ryddes opvækst.

**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Enge nord for Grærup Langsø-fredningen.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Enge nord for Grærup Langsø-fredningen.****

Området omfatter Klynekær og Nørrekær samt de fugtige partier af mose-/slettearealet nord for Kærgaard.

Eng- og mosearealerne i Klynekær og Nørrekær rummer biologiske og landskabelige værdier, som placerer dem i kategori I. Områderne udgør de mest værdifulde (vådeste) dele af området fra Grærup Langsø i syd til Kærgård i nord, som af bidragsyderne blev foreslået udlagt som et samlet naturområde med uberørt præg og uden tekniske anlæg. Det blev i forbindelse med planarbejdet drøftet, hvorvidt også den højereliggende del af området mellem Klynekær og Nørrekær og øst for Nørrekær kunne inddrages i kategori I. Imidlertid anvendes dette område en del til mindre øvelser (etablering af kampstillinger, gravning af skyttehuller m.v.) som kan foregå her samtidig med, at der afvikles større øvelser på andre dele af terrænet. Området er derfor væsentligt for forsvarets brug af terrænet.

Områderne er relativt fugtige, og har derfor kun i meget begrænset omfang været benyttet til kørsel med bæltekøretøjer.

Benyttelse. Området kan fortsat benyttes til øvelser, forudsat at færdsel sker til fods, idet dette ikke skønnes at ville påvirke områdets indhold af naturmæssige værdier negativt.

Ved etablering af det planlagte bytræningscenter bliver et nyt spor nødvendigt øst for Nørrekær (se afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**).

Genopretning. Vandstanden har tidligere været betydeligt højere i området, og de biologiske værdier vil uden tvivl kunne styrkes yderligere gennem naturgenopretningsprojekter i form af vandstandshævninger. Der søges derfor gennemført en generel vandstandshævning i området ved opstemninger i grøftesystemer, så moser og fugtige enge kan genskabes. Også en eventuel vandstandshævning i Grærup Langsø ventes at medvirke til dette. Færdsel på bæltesporet vest for Nørrekær samt på det nye spor øst for Nørrekær skal fortsat være muligt.

Pleje. Området bør, ligesom det i dag finder sted på størstedelen af arealet, plejes ved afgræsning. De dele, som, jvf. bilag Io, nu drives af forsvaret, bør således inddrages i forpagtningen. Dele af området bærer præg af at have været omlagt. Områdets flora og fauna kan yderligere forbedres ved at landbrugsmæssig drift som omlægning, gødskning, såning, kalkning og sprøjtning opgives. Dette indarbejdes i forpagtningsvilkårene ved kontraktfornyelse. Iøvrigt vil omlægning alligevel blive vanskeliggjort ved den planlagte vandstandshævning. Engenes nærhed til den særligt bevaringsværdige Grærup Langsø understreger yderligere behovet for disse ændrede forpagtningsvilkår.

En del af sletten i den sydvestlige del af området (afd. 109b) er stærkt opkørt og bør retableres.

A.h.t. den landskabelige sammenhæng fjernes enkelte hegn i den nordlige del af Nørrekær (afd. 108), jvf. bilag IIc.

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Offentlighedens adgang til kategori-I-områderne.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Offentlighedens adgang til kategori-I-områderne.**

Med det nuværende publikumspres skønnes der ikke umiddelbart at være nogen trussel mod de mere følsomme naturværdier som følge af publikums frie færdsel på udyrkede arealer.

Det må imidlertid frarådes, at der i de følsomme, egentlige vådområder meddeles tilladelse til ekskursioner og andre arrangementer af organiseret friluftsmæssig karakter uden for de anlagte veje og spor i perioden 1. april - 1. august. Det gælder således sø- og sumparealerne i og omkring Grovsø-Langvand, Grærup Langsø og Klynekær, Nørrekær, Selager Sø, Holm Sø, Sortesø, Hellesø, Råsø, strandengene ved Ho Bugt samt Mosevrå Kirke Hedesøer. Undtagelse kan dog gøres til særlige undervisningsformål, f.eks. landets højere læreanstalter.

Skov- og Naturstyrelsen kan, såfremt der skønnes behov herfor (f.eks. i tilfælde af forekomsten af sårbare ynglefugle, f.eks. trane), med hjemmel i naturbeskyttelsesloven foretage en øjeblikkelig lukning af et område (jvf. naturbeskyttelseslovens delegationsbekendtgørelse § 16.1, pkt. 12).

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sikring af områderne.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sikring af områderne.**

Afmærkning.

Alle kategori-I-områder vil blive afmærket i terrænet. Af sikkerhedsmæssige årsager er det dog ikke muligt at foretage afmærkning indenfor nedslagsområdet på Kallesmærsk Hede.

Afmærkningen skal først og fremmest være tydelig, men der bør dog tillige tages landskabelige hensyn, og passage til fods skal fortsat kunne finde sted. Som afmærkning er som følge heraf valgt afpæling.

Overtrædelse af kørselsbestemmelsen.

Enkelte værdifulde områder ligger i umiddelbar tilknytning til områder med stor øvelsesaktivitet. Dette kombineret med at der i terrænet ofte færdes enheder, der ikke er stedkendte, gør det uundgåeligt, at der undtagelsesvist i forbindelse med øvelser kan forekomme utilsigtet overtrædelse af kategori-I områders generelle bestemmelse om, at kørsel ikke må finde sted.

Dette gælder Langvand-bækkenet samt vådområdet nord for Mosevrå Kirke, hvis omgivelser benyttes meget, dels i forbindelse med trafik til og fra lejren, dels i forbindelse med øvelsesaktiviteter, som hensigtsmæssigt foregår i nærheden af lejren.

Det har i forbindelse med planarbejdet derfor været drøftet, at disse områder i stedet henføres til kategori II. Der var imidlertid enighed om, at områderne er værdifulde, og at de sikres bedst, hvis de er i områdekategori I. I stedet er det aftalt, at det accepteres, at der undtagelsesvist kan ske sådanne utilsigtede overtrædelser, men at de pågældende områder

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

skal sikres bedst muligt mod overtrædelserne og selvfølgelig reableres bedst muligt hvis de skades, jvf. retningslinierne i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Områder i kategori I og retningslinier for disse Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori II.**

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori II.**

Kategori II er med sine 2926 ha eller knapt halvdelen af terrænet den største af de tre kategorier. Hovedparten af kategorien udgøres af de dele af terrænets randområder, der ikke indgår i kategori I. Til kategorien henregnes bl.a. Oksbøllejren og de sydlige og vestlige dele af Kallesmærsk Hede (Havsande undtaget). Kategorien omfatter altså områder, hvor aktivitetsniveauet er moderat, og som derfor er forholdsvis intakte, men hvor der ikke er specielle eller sårbare naturmæssige værdier. Områder udpeget som kategori II er vist på bilag IIa.

I det følgende omtales to områder beliggende indenfor kategorien nærmere.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nordvestlige del af Kallesmærsk Hede.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nordvestlige del af Kallesmærsk Hede.**

Hedeflader i den nordvestlige del af Kallesmærsk Hede er den sidste del af den store afblæsningsflade, som stadig er intakt, idet den ligger "i læ" af Vejers Plantage og derfor kun benyttes i begrænset omfang. I tilknytning til heden ligger klitområdet Buksande i vest. Området afgrænses af bælte sporet vest for Buksande, Kallesmærskvej i øst, Vejers Plantage i nord og Kolonnevej i syd. Området gives som følge af dets landskabelige værdi større beskyttelse end dets placering i kategori II tilsiger, idet kun begrænset aktivitet svarende til den nuværende brug vil finde sted. Vegetationen uden for sporene bevares således intakt, og etablering af såvel midlertidige som permanente anlæg undlades. Dette gælder også klitterne i Buksande, som er noget præget af øvelsesaktiviteter. Heden plejes og området friholdes for selvsået opvækst.

Der er imidlertid behov for at anvende området som udfløtningsområde for trafik fra de spor, der går gennem Vejers Plantage, og kørsel udenfor sporene kan således ikke helt undgås. Det kan derfor ske i det omfang, det ikke medfører bortslidning af vegetationen.

Forsvaret havde ønsket at etablere en skovkant i nord bl.a. for at markere grænsen mellem skydeterrænet og Oxbøl distrikts arealer, idet man har haft problemer med at holde de øvende enheder indenfor skydeterrænets grænser. Endvidere havde man ønsket at etablere fire områdebeplantninger syd for Langsladevej (se afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Da tilplantning i større omfang er landskabeligt uheldigt i det pågældende område, er man enedes om, at skovkanten indskrænkes til etablering af en skovholm, hvor bælte sporet gennem Vejers Plantage munder ud. Herudover er man enedes om, at de ønskede områdebeplantninger indskrænkes til den vestligste af de fire foreslåede, og at denne flyttes lidt mod nord og vest, så den fremstår mindre markant i landskabet. Placeringerne fremgår af bilag IIc. En forudsætning for at en sådan beplantning kan etableres er ligesom på terrænet iøvrigt, at der opnås tilladelse efter naturbeskyttelseslovens § 3 om beskyttede naturtyper.

Områder i kategori II Fejl! Ukendt argument for parameter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Området mellem Grærup Langsø og Nørrekær.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Området mellem Grærup Langsø og Nørrekær.**

De største naturmæssige værdier findes i de fugtige dele af området, Nørrekær og Klynekær. Disse områder er derfor henført til kategori I, jvf. afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.**

Det højereliggende, mindre fugtige område herimellem og øst for Nørrekær er meget anvendt til mindre øvelser, der her kan afvikles uafhængigt af større øvelser langs terrænets hovedakse. Både "Svømmesø" og en minimortérbane er beliggende her. Dette område er udpeget som kategori II, da det skønnes, at begrænsningerne for brug af kategori-II-områder vil give en passende beskyttelse af områdets landskabelige værdier, idet det sikres, at forsvarets benyttelse ikke udvides, hvorfor den nuværende tilstand som minimum fastholdes - også selv om der kan etableres midlertidige anlæg og terrænpunkter samt etableres permanente anlæg og terrænpunkter under en vis størrelse.

Det var af bidragerne foreslået at bevare hele området nord for Grærup Langsø som et sammenhængende naturområde med uberørt præg og at friholde det helt for "tekniske anlæg". Som det fremgår af ovenstående, er bidragerernes ønske som følge af afvejning med forsvarets interesser kun delvist imødekommet, idet de naturmæssigt vigtigste dele af området er udpeget som kategori I mens resten indgår i kategori II. Med den valgte kategori-inddeling er det dog sikret, at området nord for Grærup Langsø også fremover vil udgøre en landskabelig helhed.

Bidragerne har desuden fremsat ønske om, at skydeanlæggene nord for Grærup Langsø nedlægges for at undgå overskydning af søen. De to skydebaner vil derfor blive flyttet. Minimortérbanen vil derimod blive bevaret, idet den ikke fremstår særligt markant i landskabet.

Bidragerne har herudover ønsket, at "dyrehegn" nord for Grærup Langsø fjernes. Det antages, at der sigtes til hegn opsat som beskyttelse omkring nyplantninger. Disse hegn vil blive fjernet, når plantningerne har nået en passende størrelse.

Opførelsen af det planlagte bytræningscenter nord for Store Brik (se afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.**) beliggende i østkanten af det nævnte område har ikke været drøftet i forbindelse med planarbejdet. Det er derimod indgået som en forudsætning for planen, da der allerede i 1990 forelå en godkendt lokalplan desangående. Landskabeligt vil centeret dog ikke påvirke området nord for Grærup Langsø væsentligt, da det vil være delvis skjult af den omgivende bevoksning, og da der ikke vil være kørselsaktivitet udenfor eksisterende spor vest for byen. En landskabelig gevinst i forbindelse med opførelse af byen vil være den aftalte nedlæggelse af det øst-vest-gående spor vest for byen.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori III.**

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Områder i kategori III.**

Kategori III udgør godt 1/4 af terrænet, ialt 1687 ha. Ca. 2/3 af det, der er registreret som vegetationsblottet terræn, findes indenfor denne kategori. Kategorien udgøres herudover hovedsageligt af hede.

Kategorien indeholder, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, de mest intensivt benyttede dele af terrænet, nemlig områderne langs terrænets hovedakse samt området mellem Oksbøllejren og hovedaksen. Herudover er medtaget tre mindre områder: et område øst for det kommende bytræningscenter, et område omkring Tyskerstillingen og et område ved Stibjerg-bunkeren.

Kategorien er inddelt i 5 delområder. Arealerne er vist på bilag IIa.

I perioden vil andelen af vegetationsblottet terræn indenfor det enkelte delområde ikke blive forøget. De nuværende vegetationsandele er nedenfor angivet for hvert af de fem delområder.

Ved kontrol af, hvorvidt de anførte vegetationsandele fastholdes, vil der som nævnt tidligere blive benyttet luftfotos, som forsvaret leverer til Skov- og Naturstyrelsen. Andelen af vegetationsblottet terræn vil blive målt direkte på disse luftfotos ved hjælp af scanning.

Den nuværende andel af vegetationsblottet terræn indenfor de enkelte delområder er, a.h.t. sammenligneligheden med fremtidige kontrolmålinger, målt direkte på de luftfotos (kontaktkopier i 1:10.000), der er optaget i 1988 og benyttet ved udarbejdelsen af kortene. Andelen af vegetationsblottet terræn vurderes ikke at være ændret nævneværdigt fra 1988 til 1993. Ved målingen er veje, spor og stier medtaget som vegetationsblottet. Veje og spor, som afgrænser de enkelte kategori-III-delområder er dog ikke medregnet.

En sammenligning mellem bæltesporsarealet målt h.h.v. direkte på luftfotos og på skeletkortene, viser, at vegetationsandelen er lidt højere, end det fremgår af kortene. Det tilskrives hovedsageligt, at fastsættelsen af grænserne for de vegetationsblottede områder i forbindelse med korttegningen i et vist omfang sker ved skøn; f.eks. er som BÆL medtaget områder, indenfor hvilke sporintensiteten er så høj, at den gennemsnitlige størrelse af vegetationsdækkede flader er under ca. 1 ha.

I det følgende beskrives de enkelte delområder nærmere.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde A, Selager.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde A, Selager.**

Områder i kategori III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Børmoseområdet, som ligger øst for gården store Brik er ikke særlig benyttet i øjeblikket, men er medtaget, fordi det er vigtigt, at der er gode muligheder for øvelsesaktiviteter omkring det kommende bytræningscenter a.h.t. udnyttelsen af dette.

Området i nordøst omkring Tyskerstillingen, er hovedområde for maskingravning, som finder sted i forbindelse med øvelser, hvor man har stillingsområde ved Tyskerstillingen.

Området lige nord herfor anvendes som bagland, hvortil man kan trække sig tilbage ved undvigende kamp (se afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Der er derfor behov for at kunne bevæge sig frit i dette område.

Delområdet omfatter herudover Revls og Hvide Bjerge, som benyttes i forbindelse med større øvelser langs terrænets hovedakse. I vest støder kategori-III-området op til Grærup Langsø-fredningen ("bronzealderkystskrænten"). Brugen af kategori-III-området vil dog være aftagende ud mod fredningen. For at beskytte skrænten og markere grænsen vedligeholder forsvaret bevoksningsbræmmen øst for fredningen. I øst går grænsen ret tæt på kategori-I-området ved Selager Sø. Der er dog ikke vurderet at være behov for at flytte sporet nord for søen længere mod nord.

Bidragyderne har ønsket en bevaring og sikring af klitkæder og større klitpartier i Selager-området, bl.a. ved planlægning af køresporene. Områdets beliggenhed og intensive benyttelse gør imidlertid indskrænkninger i forsvarets bevægelsesfrihed i dette område uacceptabelt, og dette er derfor ikke imødekommet. Klitterne er især beliggende i den mest slidte del af området. En mulig følge af, at andelen af vegetationsblottet terræn indenfor delområdet som helhed ikke vil blive forøget, samtidig med at der i delområdet er medtaget partier, hvor andelen af vegetationsblottet terræn er noget under gennemsnittet, kan imidlertid være, at de mest slidte dele af området aflastes.

Vegetationsandel: 3/4.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Delområde B, Stibjerg.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Delområde B, Stibjerg.

Området lige omkring bunkeren er meget benyttet til mindre øvelser. Endvidere anvendes selve bunkeren til mindre sprængninger. Området er gjort så lille som muligt, idet det ligger i umiddelbar tilknytning til to vigtige vådområder ved Sorte Sø og Hellesø.

Vegetationsandel: 3/4.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Delområde C, Nr. Grandelag.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Delområde C, Nr. Grandelag.

Den vestlige del af området benyttes, omend mindre intensivt, ligesom Revls og Hvide Bjerge-området i forbindelse med færdsel og øvelser, der foregår i retningen nord-syd.

Den østlige del er meget benyttet som "trafikkorridor" ved færdsel mellem Oksbøllejren og terrænets hoveddakse. Som følge heraf, og fordi området ligger højere end området nord herfor og derfor er lettere passabelt end dette, ønsker forsvaret ikke, at muligheden for kørsel begrænses. Da der desuden ikke er særlige naturmæssige værdier, er det valgt at medtage området i kategori III på trods af, at bidragyderne har nævnt, at området er stærkt belastet af kørsel, og at en ændring af aktiviteterne bør overvejes. Til gengæld vil området umiddelbart nord herfor, som indeholder væsentlige naturmæssige interesser, blive sikret som kategori I.

Vegetationsandel: 4/5.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde D, Kirkebjerg.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde D, Kirkebjerg.**

Området er meget intensivt benyttet til nord-sydgående færdsel til og fra Kallesmærsk, og i forbindelse med øvelser i indlandsklitterne og omkring Ringbjerg Rende. Yderligere er terrænet meget smalt, hvilket forstærker sliddet.

Vegetationsandel: 3/5.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde E, Nordøstlige del af Kallesmærsk.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Delområde E, Nordøstlige del af Kallesmærsk.**

Den nordlige del af området benyttes til "udfletning" af trafik nordfra og ud på Kallesmærsk Hede, bl.a. i forbindelse med øvelser omkring Ringbjerg Rende.

Den sydlige del er et vigtigt område for brigadeøvelser, d.v.s. meget store øvelser, hvor området omkring Bunker Syd især er meget benyttet.

Vegetationsandel: 4/5.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Afmærkning af kategori-III-områderne.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Afmærkning af kategori-III-områderne.**

Områder i kategori III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Som nævnt tidligere er der så vidt muligt valgt grænser for kategori-III-områderne, som falder sammen med tydelige grænser i terrænet, især veje, bilfaste spor og større bæltspor. For at sikre, at de øvende enheder kan erkende grænserne i terrænet, vil grænserne, hvor de ikke følger tydelige terrænlínier, blive afmærket af Oksbøllejren.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Retningslinier for områder i kategorierne II og III.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Retningslinier for områder i kategorierne II og III.**

Som nævnt side **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** skal forsvarets benyttelse indenfor kategorierne II og III planlægges, så mest muligt af de karakteristiske naturtyper og geologiske formationer beskyttes. Det skal endvidere sikres, at de enkelte naturtyper plejes, så tilstanden bevares eller forbedres, og at nedslidte områder retableres efter øvelser. I det følgende gennemgås nærmere, hvorledes denne målsætning vil blive opfyldt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Øvelsesaktiviteter.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Øvelsesaktiviteter.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Færdsel med bæltekøretøjer i kategori II.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Færdsel med bæltekøretøjer i kategori II.**

De eksisterende spor fremgår af kort IIc. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vil der indenfor kategori-II-områder ikke blive anlagt yderligere spor eller flyttet spor uden forudgående planændring, og såfremt der opstår slid udenfor sporene p.g.a. lejlighedsvis færdsel, vil der straks blive gennemført foranstaltninger til udbedring af dette i overensstemmelse med retningslinierne i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Allerede nu kan der dog forudses behov for enkelte nye spor i forbindelse med planlagte anlæg. Disse er omtalt nedenfor.

Nedlæggelse af spor.

Bæltesporsområder. Indenfor kategorien findes mindre bæltesporsområder, hvor det vil være en fordel, såfremt færdselen begrænses til *spor*, nemlig nordøst for Hellesø i den nordøstlige del af afdeling 163, vest for depotet i Molskær i den nordvestlige del af afd. 331, ved Bunker Nord i den nordøstlige del af afd. 411, ved Stephenshvile i afd. 414, omkring Akse Syd i afd. 416, i Bunker Syd-området i den nordlige del af afd. 403 og i klitten i den østlige del af afd. 403. Områderne, hvis placering fremgår af bilag IIc, findes især på Kallesmærsk Hede.

Spor vest for bytræningscenteret. I forbindelse med drøftelserne vedrørende placeringen af det kommende bytræningscenter blev det aftalt, at det øst-vestgående spor vest for centeret skulle nedlægges af landskabelige årsager og for at undgå militære aktiviteter vest for byen. Sporets placering fremgår af bilag IIc.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Nye spor.

Nyt spor ved bytræningscenteret. Som erstatning for det øst-vest-gående spor vest for bytræningscenteret, er det aftalt, at der kan etableres et nord-sydgående bælte køretøjsspor øst for Nørrekær, således at adgang til byen fra nord muliggøres. Sporet vil forløbe på den højereliggende del af terrænet mellem Kærgård og bytræningscenteret. Den omtrentlige placering er vist på bilag IIb.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Færdsel med bælte køretøjer i kategori III.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Færdsel med bælte køretøjer i kategori III.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** kan færdsel ske overalt i kategori III-områder, blot de nuværende vegetationsandele fastholdes. Placeringen af det vegetationsblottede terræn indenfor det enkelte delområde er altså ligegyldig. Vegetationsandelene er for de enkelte delområder indenfor kategori III angivet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Vegetationsandelene opretholdes ved iværksættelse af plejeforanstaltninger, herunder eventuelt afpæling, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Andre aktiviteter.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Andre aktiviteter.**

Udover de begrænsninger, der fremgår af retningslinierne i dette afsnit samt af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** kan skydning, flyvning, gravning og sprængning foregå i hidtidigt omfang som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Eventuelt slid eller terrænændringer som følge af de nævnte aktiviteter vil dog blive udbedret efter øvelserne som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Bidragyderne har nævnt, at der i Holm Sø-området foregår omfattende dozning som bør ophøre, og eventuelt henlægges til tidligere landbrugsarealer. Dozningen skete her ved en fejl i forbindelse med en øvelse, og det er således ikke tanken at fortsætte denne aktivitet.

Det blev herudover nævnt på bidragsydermødet i juni 1993, at dozning i det hele taget er uheldigt, da det skader vegetation og landskab. Da dozning imidlertid er en nødvendig del af øvelserne, og da det er underlagt særlig kontrol, idet der kræves forudgående tilladelse hertil fra Oksbøllejren, vil dozning fortsætte i hidtidigt omfang indenfor kategorierne II og III.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Anlæg og terrænpunkter. Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for

parameter. **Anlæg og terrænpunkter.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Midlertidige anlæg og terrænpunkter.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Midlertidige anlæg og terrænpunkter.

Ved midlertidige anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor kategorierne II og III forudsat, at etableringen ikke indebærer en benyttelse af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de overordnede retningslinier for den pågældende kategori.

Efter fjernelse af anlægget eller terrænpunktet vil arealet som hovedregel blive retableret, jvf. retningslinierne herfor i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Permanente anlæg, nedslagsområde, faste terrænpunkter.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Permanente anlæg, nedslagsområde, faste terrænpunkter.**

De eksisterende permanente anlæg og terrænpunkter (beskrevet i afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) vil stort set blive bevaret, ligesom anvendelsen af Kallesmærsk Hede som nedslagsområde vil blive opretholdt.

Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kræver, udover eventuelle nødvendige tilladelser fra relevante myndigheder, planændring.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Bagatelgrænse for planændring.

Der skal *ikke* gennemføres planændring ved

- *flytning af kulisser eller bivuakområder (med toiletter), helikopterlandeområder, måloppstillingspunkter, hårde mål samt lure- og ildstillinger forudsat at et tilsvarende antal anlæg fjernes andre steder indenfor samme kategori, således at det nuværende omfang af permanente anlæg og fast opstillede genstande indenfor hver enkelt kategori fastholdes. Det er endvidere en forudsætning, at de overordnede retningslinier for de pågældende kategorier fortsat kan overholdes.*
- *opsætning af afspærrings- og afmærkningsmidler.*

Flytning/fjernelse af faste anlæg og terrænpunkter.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Skydebaner nord for Grærup Langsø. Efter et ønske fra bidragerne om at undgå overskydning af søen (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) flyttes de to skydeanlæg umiddelbart nord for søen (baner nr. 3 og 4 på bilag Im) til den NV-lige del af Kallesmærsk, hvor der er en skydebane i forvejen (bane nr. 9 på samme bilag). Minimortérbanen vil derimod blive bevaret.

Standplads for kampvogn syd for Hellesø (afd. 163d) vil som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** efter ønske fra bidragerne blive fjernet og stedet retableret.

Oplagspladsen for byggeaffald i sydøstlige hjørne af 131a bør fjernes eller sløres, så materialerne ikke er synlige fra vejen.

Anlæggenes placering fremgår af bilag IIc.

Nye permanente anlæg.

Bytræningscenter ved Store Brik. Der foreligger en godkendt lokalplan fra oktober 1990 (nr. 01.014.90) om opførelse af en kampby i den nordvestlige del af terrænet. Placeringen er vist på bilag IIb.

Bytræningscenteret skal danne rammen om uddannelse af enheder på delings- og kompagniniveau og gøre det muligt at øve alle former for indsættelse i kamp i bebygget område med støtte af egne tunge våben og enheder, herunder kampvogns-, artilleri-, ingeniør- og faglige enheder. Centeret vil blive udnyttet som selvstændig uddannelsesfacilitet samt indgå som objekt i større øvelser.

Bytræningscenteret vil blive benyttet til

- at rykke ind i, indrette og rykke ud af beredskabsområde,
- at gennemføre angreb på og rensning af bebyggelse,
- at indrette kampstilling såvel med som uden forberedt feltbefæstmingsmateriel og gennemføre kampen herfra, undvigende kamp,
- at gennemføre overtagelse af kampopgaver,
- at gennemføre faglig tjeneste.

Terrænet uden for centeret vil blive anvendt som udgangsområder og stillingsområder for støttende våben, idet området vest for centeret dog friholdes for kørselsaktiviteter udenfor sporene.

Byen vil bestå af 41 huse og 3 ruiner. Bygningerne vil blive opført med murede, vandskurede ydervægge og med tagbeklædning overvejende af tagpap og zink. Gården Storebrik tænkes senere indrettet til lager og eventuelt undervisningslokaler. Den eksisterende bevoksning vest for byen samt læhegn vil skjule byen delvist.

Forsvaret havde oprindeligt ønsket at placere byen længere mod sydvest. Denne placering var på flere måder uheldig. Dels ville det nye bytræningscenter blive særdeles dominerende i landskabet p.g.a. beliggenheden oven på det mod vest skrånende kyst-skræntparti ("bronzealderkysten"), og dels ville placeringen stride mod eventuelle naturgenopretningsønsker i Tane Sø/Nørrekær-området. En drøftelse mellem Blåvandshuk Kommune, Ribe Amtskommune, forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen (Fredningsnævnet indbudt, men gav ikke møde) samt besigtigelse af forskellige placeringsmuligheder resulterede i, at den nuværende placering blev fundet at være den mest acceptable for alle parter. I vurderingen indgik, udover øvelsesmæssige og tekniske krav fra forsvaret, nabohensyn (støj og trafik), landskabelige hensyn samt hensyn til flora og fauna. Den valgte placering skulle endvidere sikre, at der ikke ville være behov for militær aktivitet (øvelsesaktiviteter, der foregår til fods dog undtaget) vest for byen, på trods af, at forsvaret oprindeligt havde ønsket, at byen skulle kunne angribes fra alle sider. Det aftaltes på mødet, at bæltesporet vest for Store Brik skulle nedlægges, idet dette ville gavne Klynekær-Nørrekær-området landskabeligt, idet det nærmest deler dette

område. I stedet gives der mulighed for adgang til byen fra nord ad et nyt spor, som anlægges i perioden, jvf. afsnit **Fejl!**
Henvisningskilde ikke fundet.

Opførelse af byen kræver rydning af et knapt 3 ha stort fredskovspligtigt areal bevokset med sitkagran og contortafyr. Beplantningen er af en sådan bonitet, at ophævelse af fredskovspligten kræver tilplantning af et passende vederlagsareal. Imidlertid vil dette formentlig kunne opfyldes ved de planlagte tilplantninger på terrænet.

Skivedækninger på Kallesmærsk Hede. Til brug ved kampvogns- og infanteriskydninger fra Kallesmærskvej mod øst og vest vil blive etableret et antal faste skivedækninger, d.v.s. forhøjninger i terrænet bagved hvilke, man kan skjule målskiver. Selve målskiverne opsættes kun i forbindelse med øvelser. *Skivedækningerne*, ialt godt 100, vil fremstå som jordhøje dækket med naturlig vegetation (lyng). Knapt halvdelen (infanterimål) vil have målene 4m*14m, højde 60 cm, resten (kampvogns- og infanterimål) vil have målene 9m*19m, højde 1 m. Udformningen er vist på bilag IIB. Den omtrentlige placering af skivedækningerne er vist i bilag IIB. I det småkuperede terræn vil disse anlæg kun syne lidt.

Samtidig med at der spares tid ved forberedelse af øvelserne (i øjeblikket bruges 2 dage til opstilling og nedtagning af skiver) skånes terrænet for gravning, idet det undgås, at der ved hver enkelt øvelse og på skiftende steder etableres midlertidige dækninger for målskiver. Det må til gengæld forventes, at sliddet på de steder, hvor de permanente skivedækninger etableres, forøges.

Anlæggene giver behov for etablering af et antal *ildstillinger* (jordhøje på ca. 1½ m's højde til skjul af køretøjer og mandskab under skydningerne) samt en *skydestandplads* (udformning vist i bilag IIB). Omtrentlig placering af disse anlæg fremgår af bilag IIB.

I tilknytning til de faste skivedækninger vil det blive nødvendigt at etablere nogle nye *spor til hjulkøretøjer*. Sporene skal anvendes ved opstilling og nedtagning af målskiver. På bilag IIB er det skitseret, hvor der i kategorierne II og III er behov for at have sådanne spor. Dækningsanlæggene vil i videst muligt omfang blive placeret, så eksisterende veje og spor kan udnyttes. Mange af de på bilaget viste veje findes derfor i forvejen.

I kategori II vil anlæg af nye spor medføre, at eksisterende spor andre steder indenfor kategorien sløjfes. Hvilke aftales nærmere mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen.

I kategori III kan eventuelle nye spor anlægges, blot den nuværende vegetationsandel indenfor kategori-delområdet opretholdes.

Der bliver herudover formentlig tillige behov for nyetablering af enkelte bæltespor eller flytning af eksisterende bæltespor til brug i forbindelse med øvelserne.

Forud for etablering eller flytning af bæltespor i kategori II vil planændring herom blive gennemført.

Standplads til skydning med luftværnsmissil etableres. Placering samt udformning fremgår af bilag IIB. Synligst i terrænet vil være det i bilaget viste dækværn.

Observationssteder. Til brug ved skydning med artilleri og morterer m.v. etableres yderligere et antal observationshøje, d.v.s. jordhøje til skjul af køretøj og/eller mandskab. Eksempel på udformning er vist i bilag IIB. Observationshøjene vil, ligesom de nuværende, være op til 5-6 m høje. I lighed med etablering af faste skivedækninger vil der kunne spares tid og terrænet skånes for gravning, idet det også her undgås, at der ved hver enkelt skydning og på skiftende steder etableres midlertidige observationshøje. Dette nedsætter slid på vegetationen.

Der etableres ialt 6 nye observationshøje. Den omtrentlige placering er vist på bilag IIB.

Pansergrav ved Ringbjerg Rende. Der ønskes etableret en 500m*3m stor udgravning med en dybde på 1½ m omkring vandløbet. Såfremt det viser sig, at pansergraven vanskelig- eller umuliggør den planlagte genopretning af området ved Bordrupsøerne på Oxbøl statsskovdistrikts areal, vil etableringen blive taget op til fornyet drøftelse. Placeringen er vist på bilag IIB.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Broslagingssteder ved Åle- og Markstrømmen. Broslagingsstederne ønskes etableret som ca. 100 m lange og 10 m brede udvidelser af vandløbene. Dammene kan eventuelt laves med graderet dybde, så de ikke er vandfyldte over hele tværsnittet (f.eks. så den øverste del kun er vandfyldt om vinteren). Der placeres "sprængbrønde" (betonbrønde) ved overgangene. De ialt 3 udgravninger er vist på bilag IIb. Med de viste placeringer vil dammene blive placeret i slettearealer og vil visuelt kun påvirke de nærmeste omgivelser.

Udbygning af køregården. Køregården ønskes udbygget, således at der bliver mulighed for at indøve udlægning og genlæsning af faskiner. Udbygningen kræver begrænsede jordarbejder, der vil blive holdt indenfor det eksisterende anlæg.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Arealernes pleje og drift.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Arealernes pleje og drift.**

I overensstemmelse med planens formål skal arealernes pleje og drift sikre, at tilstanden af de enkelte naturtyper bevares eller forbedres, samt at nedslidte områder retableres efter øvelser.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Driften af de tidligere landbrugsarealer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Driften af de tidligere landbrugsarealer.
En stor del af de tidligere landbrugsarealer har, som beskrevet i afsnit 7.2.7, været drevet som ekstensivt landbrug enten af forsvaret selv eller af forpagtere. På trods af denne drift henligger næsten samtlige arealer nu som beskyttede naturtyper, fortrinsvis overdrev. Det vurderes imidlertid, at arealernes værdi som naturområder kan forbedres yderligere ved at opgive den ekstensive landbrugsmæssige drift, idet indgreb som omlægning og tilførsel af gødning m.v. påvirker vegetations sammensætningen, ihvertfald i nogle år efter indgrebet. Som følge heraf er det besluttet, at driften af de tidligere landbrugsarealer opgives, hvor det er muligt. Kun på en mindre del af arealerne opretholdes den landbrugsmæssige drift.

Ophør af landbrugsmæssig drift.

På størstedelen af de tidligere landbrugsarealer, ialt ca. 640 ha, undlades omlægning, såning, gødsning, kalkning og sprøjtning fremover. Hvor øvelsesaktiviteter medfører bortslidning af vegetationen, kan der dog sås og gødskes moderat for at sikre hurtig retablering af vegetationsdækket, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Dette gælder ikke alene de arealer, som har været drevet af forsvaret (ca. 480 ha), men også (med undtagelse af et enkelt areal) arealer, der har været bortforpagtet (ca. 160 ha). Bortforpagtningen kan derfor enten helt ophøre eller de ændrede vilkår kan indarbejdes ved kontraktfornyelse.

Det forventes, at størstedelen af de tidligere landbrugsarealer fortsat vil henligge som overdrev, men med en mere naturlig vegetation end den nuværende. En del af arealerne vil gro til med hedevegetation. Udover den naturmæssige gevinst spares forsvaret for unødige udgifter til vedligeholdelse af arealerne.

For arealerne vil blive fulgt de retningslinier for brug, pleje m.v. som gælder for de pågældende naturarealer indenfor de enkelte kategorier. Arealerne plejes således, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, ved slåning, græsning eller nedskæring af opvækst efter behov for at undgå tilgroning med flerårige urter og trævækst samt for at forynge eventuel hedevegetation. På hede kan plejen suppleres med afbrænding.

Af retningslinierne vedrørende naturbeskyttelseslovens bestemmelser (afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) fremgår, at opgivelsen af landbrugsmæssig drift ikke vil påvirke mulighederne for opretholdelse af øvelsesmæssige aktiviteter i hidtidigt omfang, herunder retablering af arealer, idet loven ikke hindrer en hidtidig lovlig anvendelse af arealerne.

Såfremt forsvaret senere ønsker at genoptage den landbrugsmæssige drift af arealerne, kan det kun ske efter dispensation fra amtet. Amtet vil her formentlig tage udgangspunkt i planens kategoriinddeling, således at der lettest vil kunne opnås dispensation i kategori III.

Fortsat landbrugsmæssig drift.

På enkelte af de tidligere landbrugsarealer, ialt godt 18 ha, opretholdes en ekstensiv landbrugsmæssig drift som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Det gælder et bortforpagtet areal i den sydøstlige del af Kallesmærsk Hede, der har en funktion som vildtager, samt et lille areal vest for Træborg Sø (del af litra 136a), der benyttes til bivuakering.

Herudover opretholdes den landbrugsmæssige drift af de arealer, som er udlejet til spredning af slam, ialt godt 18 ha, idet det, i betragtning af den store andel af kommunens samlede areal, som forsvarets arealer udgør, anses for rimeligt, at man medvirker til løsning af lokalsamfundets opgaver i det omfang det er muligt og iøvrigt ligger indenfor rammerne for terrænets benyttelse samt de til enhver tid gældende love og regler for udbringning af slam.

Vildtagre.

To vildtagre, én i afd. 206c (mose) og én i afd. 218b (hede) kan undværes og opgives derfor. Herudover opgives det sydøstlige hjørne (311b) af vildtageren ved Gedbjerg (mose). I afd. 209 b, uden for vådområdet nord for Mosevrå Kirke, etableres en vildtager som erstatning for den vildtager der, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, nedlægges i kategori I (vådområdet nord for Mosevrå kirke). Herefter findes i kategorierne II og III ialt godt 80 ha, der fungerer som vildtagre.

Omfanget af vildtagre og deres fordeling på terrænet anses for passende, og dette niveau fastholdes.

Såfremt der bliver behov for yderligere flytning af vildtagre, f.eks. som følge af de planlagte vandstandshævninger, eller såfremt det viser sig, at ovennævnte opgivelse af landbrugsmæssig drift giver behov for etablering af nye vildtagre, vil disse efter planændring blive etableret udenfor kategori I.

Midlertidige vildtagre: Hvor beskyttede naturtyper midlertidigt er blottet for vegetation p.g.a. øvelsesaktiviteter bør der ikke etableres vildtagre, idet en tilførsel af gødning samt tilsåning vil forøge tidsrummet inden arealet retableres med den oprindelige vegetation. En undtagelse herfra er tilsåning af arealer, der er klargjort til tilplantning. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** kan der endvidere sås og gødskes (dog kun moderat) på tidligere landbrugsarealer, der midlertidigt er blottet for vegetation.

*Hvor vildtagre midlertidigt eller permanent etableres langs grøfter undlades gødskning, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.***

I bilag IIc er vist de arealer, hvor landbrugsmæssig drift som omlægning, tilførsel af frø, gødning og kalk opretholdes.

**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Pleje af åbne arealer.Fejl! Ukendt**

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Pleje af åbne arealer.**

Rydning af selvsået opvækst.

Især hede men også klit, overdrev, eng og mose friholdes for opvækst i passende omfang, således at det sikres, at områderne på langt sigt ikke gror til. Som det fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, er plejetilstanden generelt god, og tilgroning opfattes ikke som et alvorligt problem på stedet, formentlig som følge af en kombination af de dårlige vækstforhold og forsvarets hidtidige pleje. Der er således kun enkelte steder behov for en forøget plejeindsats, fortrinsvis i terrænets randområder:

Hedearealerne mellem Vrøgum og Ål Plantage er ret kraftigt tilgroede og bør ryddes. I afd. 164a ryddes dog kun den vestligste del af sydlige dellitra, mens tilgroning af den østligste del accepteres for at sløre Stibjerg skydebane.

Hedearealerne vest for Vrøgum Plantage er ligeledes relativt tilgroede og bør ryddes, idet dog hegnet længst mod øst bevares.

Hedearealerne mellem Ål og Bordrup Plantage er flere steder for tilgroede og bør ryddes.

Ved Molskær vil der, som ønsket af bidragerne, ske en rydning af selvsået opvækst, som hindrer udsigten fra landevejen mod huset i afd. 314 litra a og b. Det relativt fritliggende hus med det åbne landskab i baggrunden udgør et karakteristisk landskabsbillede på egnen. De plantede ege bevares, så længe de ikke hindrer udsigten.

Herudover er der i nogle *moser* behov for rydning af opvækst; bl.a. i 206 c, i 209 a (syd for Sofus Jensens Plantage) og i 330 e.

På kortet i bilag IIc er vist områder, hvor der er særligt behov for rydning. Det forudsættes, at de resterende områder løbende holdes fri for opvækst. Specielt bør man være opmærksom på de mindst benyttede områder af terrænet, herunder moser.

Generelt gælder ved rydning af opvækst, at små, spredte holme af opvækst kan bevares til gavn for vildtet og anvendelse i forbindelse med mindre øvelser. Herudover bør opvækst bevares, hvor det i meget benyttede (slidte) områder har en gavnlig effekt ved at sløre sporene. Det gælder f.eks. i afd. 206 nærmest Grærup Havvej og i afd. 207 a umiddelbart nord for Vejers Havvej - her sørges der dog for stedvis udsigt mod sletten i det omfang det er muligt uden at fritlægge bæltesporene. Også i den vestlige del af afd. 203 har opvæksten en positiv landskabelig virkning, og kan herudover indgå som en del af det planlagte beplantningsbælte på stedet.

Ovenstående er i overensstemmelse med bidragerens ønsker om at pleje terrænet som et stort åbent område, at begrænse opvækst og at friholde vådområder samt hede og klit for selvsået opvækst. Specielt peges på følgende områder: Området mellem Ål og Bordrup Plantager vest for landevejen ved Molskær samt klitpartier vest for Selager.

Som nævnt i foregående afsnit foreslås det tilsvarende i "Den Gule Betænkning" fra 1974, at de velbevarede hedeområder sydøst for Klynekær, øst for Nørrekær og ved Gedbjerg-Molskær syd for Ål Plantage friholdes for selvsået opvækst. Det er lidt uklart, præcis hvilke områder der menes med de to førstnævnte områder. Den del af området sydøst for Klynekær, som ikke er omfattet af Grærup Langsø-fredningen, var allerede i 1974 noget kørselspåvirket og altså ikke specielt velbevaret. Området er nu medtaget som kategori III. Udover Børsrose Hede, som i 1974 endnu ikke tilhørte forsvaret, findes kun et mindre hedeområde øst for Nørrekær. Dette er udpeget som kategori II og ydes altså en vis beskyttelse. Begge områder vil, ligesom de øvrige heder på terrænet blive friholdt for opvækst.

Anden pleje.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

På hede forynges *lyngen* med mellemrum dels ved hjælp af afbrænding eller slåning, dels som følge af forsvarets aktiviteter, der forårsager slid og til tider brand. Efter afbrænding og afslidning retableres lyngdækket ved naturlig succession. Yderligere tiltag for at sikre foryngelse skønnes ikke nødvendigt.

For at sikre, at *overdrev* og *eng* ikke gror til men bevares som sådan er det nødvendigt at pleje disse naturtyper med slåning eller afgræsning. Dette foretages efter behov, hvilket kan være med flere års mellemrum.

Krat.

Udover spredt opvækst på heder, sletter og i moser findes en del arealer, der ved markgennemgangen er registreret som egentligt krat. En stor del af disse arealer er tidligere bevoksninger af bjergfyr, der hænger sammen med tilstødende skovarealer, f.eks. i afd. 157 litra d og h. Enkelte kratarealer er plantede hegn, der endnu er i kulturstadiet og som, p.g.a. de vanskelige vækstvilkår, fremstår som krat, f.eks. den vestlige dellitra af afd. 118 j.

Mange steder har kratarealerne, hvad enten de er tidligere skovarealer eller er opstået ved selvsåning, en positiv landskabelig effekt, enten som slørende bevoksning omkring spor i meget benyttede områder (f.eks. syd for Hvide Bjerge i afd. 131 h) eller - især hvor der forekommer indblanding af løvtræ - ved at tilføre landskabet variation (f.eks. ved Sdr. Grandelag (afd. 219 k), syd for Præstegårdsvej (afd. 161 h) og i afd. 109 d vest for søen. Ofte er kratarealer anvendelige i øvelsesmæssig sammenhæng, f.eks. ege-krattet i afd. 121c, eller som skjul for vildtet under øvelser (f.eks. omkring vildtageren i 209 k). Flere steder er det muligt at udnytte eksisterende krat og lade det indgå i de planlagte beplantninger, f.eks. langs sydgrænsen af Kallesmærsk Hede.

Af ovenstående årsager er det valgt at bevare størstedelen af kratarealerne på terrænet. Hvor kratarealerne er bevoksninger af bjergfyr, plejes disse som angivet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Eventuelle særlige retningslinier for arealernes pleje og drift er angivet i listen i bilag IIc.

Kratarealer, der bør fjernes, ialt 4-5 ha (overgår til hede og mose), er vist på bilag IIc. Af disse skal særligt nævnes krattet på stenalderhavskrænten, umiddelbart nord for fredningen. På bidragydermødet i juni 1993 besigtigedes denne del af skrænten, som hovedsageligt er bevokset med bævreasp. En total fritlæggelse og efterfølgende friholdelse af skrænten for opvækst vil her kræve en relativt stor plejeindsats. Man enedes derfor om, at plejen på dette sted kan indskrænkes til at kun dele af krattet fjernes, således at man får et indtryk af, at der er en skrænt her. Andre dele af bevoksningen udtynnes eller lades urørt.

**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Sandflugtsdæmpning.Fejl! Ukendt
argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. Sandflugtsdæmpning.**

Sandflugtsdæmpning foretages i nødvendigt omfang, idet der dog accepteres en større andel vegetationsblottet klit end normalt. Den i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** omtalte nedbrydning af klitterne kan imødegås ved at fortsætte og gennemføre det mønster man har påbegyndt med at "pæle" klitterne af og dæmpe dem med fyrre- eller granris. I nedslagsområdet vil dæmpning ske under iagttagelse af faren for ulykker med "forsagere". Som følge af klitternes særlige betydning i øvelsesmæssig sammenhæng (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) må det endvidere accepteres, at indlandsklitter, som befinder sig indenfor kategori III ændres på længere sigt, idet der kan ske såvel nedbrydning af klitter som dannelse af nye klitter. I listen i bilag IIc er anført de steder, hvor klitdæmpning især finder sted.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Arealretablering.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Arealretablering.**

Som hidtil udbedres skader på terrænet udenfor etablerede spor efter øvelser, færdsel med bælte køretøjer, fjernelse af midlertidige anlæg, grøftegravning m.v. I kategori II vil dette ske straks. I kategori III vil udbedring kun ske, såfremt det er nødvendigt for at opretholde den fastsatte vegetationsandel. Der bør dog under alle omstændigheder ske en planering af arealerne.

Såfremt aktiviteterne har medført terræændringer (f.eks. gravning), planeres arealet. På tidligere landbrugsarealer (d.v.s. arealer, der har været drevet af forsvaret eller bortforpagtet, jvf. bilag Io), i bevoksede områder, i brandbælter og på vildtagre kan der herudover sås og gødskes moderat for at sikre hurtig retablering. Dette er ønskeligt, da der ofte benyttes bestemte områder til øvelsesaktiviteterne. På grøftekanter undlades gødskning a.h.t. vandløbene. På øvrige arealstyper bør man efter planering vente, til vegetationen indfinder sig af sig selv.

Efter øvelser vil der herudover ske oprydning og fjernelse af affald. Nedslagsområdet samt skydebaner skal jævnlige renses for metalstumper m.v.

Den hidtidige praksis med afpæling af områder for at mindske sliddet og sikre retablering af vegetationsdækket kan fortsætte efter skøn og ønske.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Beplantning.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Beplantning.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Foryngelse og pleje af bevoksninger og hegn.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Foryngelse og pleje af bevoksninger og hegn.

Bevoksninger.

Eksisterende bevoksninger ønskes som hovedregel bibeholdt, idet de er vigtige i øvelsesmæssig henseende, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** I princippet bør langt den største del af terrænets bevoksninger således kunne tjene øvelsesmæssige formål. De skal især kunne bruges til skjul eller skjult fremrykning for såvel personel som materiel. Denne benyttelse forudsætter, at bevoksningerne er både gennemtrængelige, robuste og med et kronetag, som har en passende højde og tæthed.

Skal hensynet til disse behov samt skovlovens bestemmelser om flersidighed tilgodeses, vil det være påkrævet med en fortsat skovdrift, selvom produktionsgrundlaget er beskedent.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

For drift og foryngelse af bevoksninger bortset fra bjergfyr kan opstilles følgende generelle retningslinier:

1. Omdriftsalderen bør være høj
(lang nyttetid, biotopforbedrende).
2. I blandingsbevoksninger bør ustabile træarter eller hjælpetræarter fjernes, så snart de øvrige træarter kan udfylde pladsen
(stabilitet).
3. Bevoksninger af contortafyr konverteres til mere stabile træarter
(stabilitet, overgang til mere "hjemlige" træarter).
4. Kraftig og tidlig tynding tilstræbes
(stabilitet og gennemtrængelighed).
5. Etablering af lysninger bør ske inden bevoksningerne når højder, hvor stormfaldsfaren indfinder sig
(stabilitet, opholdsegnet, biotopforbedrende).
6. Skovbryn bør generelt etableres i tilknytning til såvel nye som eksisterende bevoksninger med anvendelse af forskellige træarter og buske, gerne i grupper eller mindre etaper
(øger sideværts skjul, biotopforbedrende).
7. Eventuelle oprindelige egekrat, som er en særligt værdifuld biotop, bør plejes ved fjernelse af uønsket opvækst, især nåletræ bortset fra ene
(naturskovsstrategi).

Bjergfyr har ikke det store plejebæhov. Den kan forynges sig selv naturligt eller i forbindelse med pletvise rydninger og efterfølgende selvforyngelse. Bjergfyrbevoksninger der ikke er sat til foryngelse forudsættes løbende selvforynges. Hvor bjergfyrarealer skal tilplantes med andre træarter, kan den eksisterende bjergfyr oftest anvendes som hjælpetræart.

Ca. 60 ha af de ialt 480 ha bevokset areal er sat til foryngelse i perioden. Dette svarer nogenlunde til det nuværende niveau (jvf. **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.**). I **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** er vist, hvordan foryngelserne påvirker træartssammensætningen. Udover selve foryngelserne er medtaget et mindre sletteareal i tilknytning til en bevoksning, som tilplantes. Det fremgår, at der i perioden sker en forskydning fra de lavproduktive, relativt kortlevende træarter bjergfyr, contortafyr og fransk bjergfyr mod især skovfyr og eg. Der sker herved en forskydning fra driftsklasserne BJF (- 27 ha) og SGR (- 1 ha) til driftsklasserne AFY (+ 3 ha), ANÅ (+ 1 ha) og LØV (+ 25 ha), og indenfor driftsklassen AFY sker en forskydning fra fransk bjergfyr og contortafyr mod skovfyr.

Tablet Fejl! Ukendt argument for parameter. Foryngelser 1993-2007.

KULTURTABEL 1993-07						
Træartsvis oversigt						
Oksbøl Skydeterræn	foryngelser					
Status	Planlagt træart/anvendelse					Forynget ialt
Træart/ anv.	EG	SGR	LÆR	SKF	FBF	
SGR	2.10	0.40	0.60	6.60	-	9.70
COF	2.30	2.90	-	5.40	-	10.60
BJF	19.50	2.30	-	5.60	-	27.40
FBF	0.20	3.60	-	3.70	4.90	12.40
SLE	0.80	-	-	-	-	0.80
Budget ialt	24.90	9.20	0.60	21.30	4.90	60.90

Ved foryngelse udnyttes i videst muligt omfang selvforyngelse. Hvor der findes indblanding af stabile træarter (f.eks. skovfyr eller østrigsk fyr) sker foryngelse ved bevaring og senere underplantning af disse. Stillingtagen til foryngelse af afd. 110 lita e og f afventer den nøjere planlægning for bytræningscenteret.

Foryngelsesbevoksningerne er vist på bilag IIc. Eventuelle retningslinier vedrørende drift og foryngelse af bevoksninger, herunder kulturtræart, fremgår af listen i samme bilag. Såfremt det i løbet af perioden viser sig nødvendigt at forynge bevoksninger ud over de, der er sat til foryngelse, kan dette ske i overensstemmelse med ovenstående retningslinier samt retningslinierne for træartsvalg.

For oplysninger vedrørende vedmasse-, tilvækst- og hugstforhold henvises til bilag It.

Hegn.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er mange af de gamle hegn i opløsning. Hegnene ønskes ligesom bevoksningerne som udgangspunkt bibeholdt med den nuværende placering, bl.a. p.g.a. deres betydning som ledelinier i forbindelse med øvelser - især de nord-syd-gående hegn er her vigtige, da hoved-bevægelsesretningen ved øvelser er på langs af terrænets hovedakse. Hegnene har herudover en værdi som skjul for vildtet under øvelser, som læ for græssende husdyr, og som kulturhistorisk minde om det landbrug der engang blev drevet i området. Hegn, der ikke skønnes at kunne holde planperioden ud, er derfor sat til foryngelse. En undtagelse er hegnene i afd. 113 ved det kommende bytræningscenter; stillingtagen til disses fremtid afventer den nærmere planlægning for området.

Hegnsforyngelsen sker med to typer hegn:

brede 6-8-rækkede hegn, som vælges, hvor det er af særlig værdi som skjul for vildtet eller hvor de hensigtsmæssigt vil kunne indgå i øvelserne som skjul for soldater og køretøjer,

og *traditionelle 1-2-rækkede nåletræshegn*, der primært skal tjene som ledelinier.

Foryngelsen af eksisterende hegn sker i læ af de gamle, som bevares så længe de er af værdi som lægivere for det nyplantede.

Af kortet i bilag IIc fremgår, hvilke hegn der skal forynges, og hvor brede de skal være. Ialt forynges (inklusive kategori I) ca. 5100 m hegn, heraf ca. 2100 m brede og ca. 3000 m smalle. Under forudsætning af, at de brede hegn i gennemsnit er ca. 15 m brede vil dette medføre en stigning i det bevoksede areal og et tilsvarende fald i arealet af slette på godt 3 ha, idet smalle hegn registreres ikke med areal, men blot med en signatur på kortet. Såfremt det i perioden viser sig nødvendigt at forynge hegn udover disse, kan det frit ske i overensstemmelse med retningslinierne i dette afsnit og i afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.**

Udover foryngelse af gamle nåletræhegn bør de eksisterende løvtræhegn gennemgås og efter behov efterbedres med nåletræ, som evt. etableres som et par lægivende rækker vest for det nuværende hegn.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Rydning af beplantning.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Rydning af beplantning.

Bevoksninger.

Rydning af skov ved Store Brik. Som omtalt i afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.** kræver opførelse af det planlagte bytræningscenter rydning af et knapt 3 ha stort fredskovspligtigt areal bevokset med sitkagran og contortafyr, som overgår til "anden anvendelse" (110 j og h samt 113 c, d og e). Ophævelse af fredskovsplikten forudsætter tilplantning af et passende vederlagsareal af tilsvarende størrelse, hvilket vil kunne opfyldes med nogle af de i afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.** nævnte nyplantninger.

For at synliggøre stenalderskræntens konturer ryddes krattet i afd. 130 e og sitkagran i afd. 130 a gentilplantes ikke efter hovedskovning. I afd. 140 a er bjergfyrren i opløsning fra vest og fjernes fra skrænten i takt med bevoksningens opløsning.

Vest for Holm Sø fjernes den østligste del af afd. 158 g (bjergfyr), og området overgår til hede.

Bidragyderne har ønsket, at

området øst for Holm Sø samt området vest for Sorte Sø ryddes af landskabelige årsager samt for at øge vindeksponeringen af Sorte Sø.

En stor del af området øst for Holm Sø er brændt og afløst af hede. De to områder er meget velegnede som bevægeterræn (gode muligheder for skjult og dækket fremrykning/tilbagegang). Beplantningen er overvejende åben, ældre skovfyrbevoksning, der landskabeligt har en positiv virkning. Rydning skønnes ikke at ville forøge vindeksponeringen væsentligt. Iøvrigt skønnes forøget vindeksponering ikke at ville have nævneværdig indflydelse på søernes tilstand, der i forvejen er god. Bevoksningen vil derfor blive bibeholdt. På bidragydermødet i juni 1993 besigtigedes stedet, og man enedes om, at det vil være tilstrækkeligt at fjerne opvækst sydøst for Holm Sø samt langs vestkanten af Sortesø for at få det ønskede landskabelige indtryk af sammenhæng mellem de to søer, idet den åbne skovfyrbevoksning ikke hæmmer indblikket til søerne. For at fastholde dette indtryk friholdes moseområderne øst for Holm Sø og nord og vest for Sortesø samt underskoven i skovfyrbevoksningerne i området mellem Holm Sø og Sortesø fremover for opvækst. Det kan evt. i næste periode overvejes, hvorvidt bevoksningen, når den er udlevet, skal forynges, eller området skal overgå til hede.

Hegn.

Bidragyderne har ønsket, at

plantede hegn omkring kulisseejendomme fjernes. Som generel retningslinje kan dette ikke accepteres, bl.a. p.g.a. hegnenes øvelsesmæssige værdi. Landskabeligt skønnes hegnene ikke generelt at have en negativ effekt, idet de findes omkring de tidligere landbrugsjorder (fortrinsvis slette), og derfor som nævnt har en kulturhistorisk værdi.

I forbindelse med planarbejdet er det dog besluttet at fjerne nogle hegn, bl.a. af landskabelige årsager. Dette er f.eks. tilfældet for hegnene i den nordlige del af Nørrekær-området (afd. 108) og nord og syd for Grærup Langsø, hvor hegnene virker for dominerende i det åbne landskab. Tilsvarende gælder for hegn på eller umiddelbart ovenfor stenalderhavskrænten. Hegnet lige ovenfor den nordlige del af skrænten (i den nordlige del af afd. 140) virker således meget dominerende i landskabet og vil blive erstattet af et hegn længere mod øst, evt. således at det gamle hegn først fjernes når det nye er etableret i læ af det. Dets forlængelse mod syd i afd. 140 fjernes ligeledes. Også hegnet nedenfor skrænten i den sydlige del af afd. 140 fjernes. Umiddelbart syd herfor fjernes den vestlige del af et hegn, der går på tværs af skrænten.

Enkelte steder skabes udsigt til åbne områder v.h.a. udsigtskiler eller opkapning, nemlig langs Oksbøl-Blåvand-vejen i afdelingerne 313g og 315e og langs Vejers Havvej i afd. 207a.

Endelig fjernes en hel del hegn, fordi de ikke længere er nødvendige som lægivere for nye hegn etableret i læ af dem. Det gælder f.eks. hegnene i afdelingerne 121b, 110k og 127l og m.

Hegn, der er sat til fjernelse, ialt ca. 8300 m i de tre kategorier, fjernes gradvist efterhånden som de er udlevede. Holdbare enkelttræer kan bevares længst muligt. Hegnene er vist på kortbilag IIc.

**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Tilplantning af ubevoksede arealer.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Tilplantning af ubevoksede arealer.****

For at forbedre området øvelsesmæssige værdi ønsker forsvaret at etablere beplantning forskellige steder på terrænet.

Beplantningerne har flere formål: Bevægeterræn (skjul, ophold og bevægelse) for større og mindre grupper af køretøjer og mandskab, støjfilter for omliggende beboelsesområder, markering af grænsen mellem forsvarets og Skov- og Naturstyrelsens arealer for de øvende enheder, samt at trække aktiviteter, der foregår i skovkanter væk fra Skov- og Naturstyrelsens arealer og ind på forsvarets egne arealer. Ved vurdering af beplantningernes ønskelighed er det desuden taget i betragtning, at bevoksninger i øvelsesmæssig henseende har stort set samme funktioner, som kuperede områder, d.v.s. indlandsklitter (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**), og derfor i et vist omfang vil kunne aflaste disse. Placeringen og omfanget af de ønskede beplantninger er skitseret på **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** De enkelte beplantninger beskrives nærmere i det følgende (numre refererer til kortet).

Figure Fejl! Ukendt argument for parameter. Forsvarets ønsker om tilplantning.

1. Et antal beplantningsområder i den sydlige del af Kallesmærsk Hede. Hvert område skal bestå af 3-5 bevoksninger á ca. 50m*50m beliggende indenfor ca. 250m*250m (ophold - beredskabsområde, kommandostation, forsyningsområde). Der findes i området en del krat. Når endvidere beplantningernes åbne karakter tages i betragtning synes dette acceptabelt.

2. Bælte langs sydgrænsen af Kallesmærsk Hede (støjdæmpning, bevægelse, ophold).

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Umiddelbart syd for den østlige del af den ønskede beplantning ligger store sommerhusområder, og beplantningen kan her dels tjene til markering af grænsen for skydeterrænet, dels virke som støjfilter. Der findes i forvejen en del krat, som kan indgå i beplantningsbæltet, og beplantningen skønnes ikke at ville have en udpræget negativ landskabelig virkning. Anderledes er det med den vestlige del af det ønskede bælte, som ønskes placeret i et ellers åbent område. Der findes kun få sommerhuse syd for denne del af terrænet. Etablering af et beplantningsbælte vil her være uheldigt af landskabelige årsager, idet det vil virke som en unaturlig grænse i terrænet, ikke mindst set fra Blåvandshuk Fyr. Denne del af bæltet opgives derfor.

3. Lave beplantninger i nordlige del af Kallesmærsk Hede (stillinger til forsvar af Ringbjerg Rende for infanteri og køretøjer).

De vigtigste af disse beplantninger for forsvaret er de, der ligger umiddelbart syd for Ringbjerg Rende. Etablering af disse accepteres, da der kun er tale om små, spredte beplantninger, og fordi eneste anden mulighed for de nævnte aktiviteter er anvendelse af indlandsklitterne i området. Endvidere må det tages i betragtning, at området er kategori III. Tilplantningen vest for Kallesmærskvej er beliggende indenfor det område i den nordvestlige del af Kallesmærsk Hede som, p.g.a. dets landskabelige værdi, ønskes særligt beskyttet (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**). Det er derfor aftalt, at kun en enkelt af de fire beplantninger, nemlig den vestligste, etableres, og at den flyttes mod nord og vest, så den ligger helt op mod Langsladevej og bæltesporet øst for Buksande.

4. Beplantning omkring kulissen Frisenlund i østlige del af Kallesmærsk Hede.

Etableres da der er tale om en enkelt beplantning omkring et bestående anlæg (kulisse) beliggende indenfor kategori III.

5. Beplantningsområder i østlige del af Kallesmærsk Hede med samme udformning som nævnt under punkt 1 (vente- og opmarchrum for stillinger i angreb over Ringbjerg Rende - kommandostation, beredskabsområde).

Beplantningen accepteres med samme begrundelser som for beplantningerne syd for Ringbjerg Rende (pkt. 3), idet de sydligste plantninger dog er beliggende i kategori II.

6. Beplantning i op til 100 m's bredde langs plantagerne Bordrup, Oksby, Vejers og Kærgård (stillinger i skovkanter).

Med enkelte undtagelser accepteres disse, idet bæltene støder op til skov og derfor, som nævnt tidligere, kan muliggøre øvelser i skovkanter på forsvarets eget areal, således at skov på Oxbøl distrikts arealer skånes. Et enkelt sted støder en del af et bælte op til et åbent område, nemlig området omkring Bordrupsøerne, som er planlagt genoprettet. Det er her af landskabelige årsager væsentligt, at sammenhængen mellem søområdet og heden på forsvarets areal bevares. Etablering af et beplantningsbælte undlades derfor på en del af denne strækning. I det nordvestlige hjørne af terrænet ønskes etableret et beplantningsbælte i Nørrekærområdet, som, p.g.a. dets biologiske og landskabelige værdier er udpeget som kategori I. Dette undlades.

Ved to af beplantningsbæltene (begge langs Vejers Plantage) vil offentlige veje komme til at ligge mellem den nuværende skovkant og det nyplantede. Det gælder bæltet langs Vejers Havvej i afd. 214 og bæltet øst for plantagen i afd. 202 og 203. I afd. 203 vil yderligere beplantning have en gavnlig effekt ved at sløre det ret slidte område øst for vejen. Efter ønske fra bidragerne (fremsat på bidragermødet i juni 1993) sikres der som minimum udsigtskiler (evt. ved stedvis opstamning af nåletræer, når det er muligt) fra vejene mod det åbne landskab. I afd. 202 og 203 er større dele af udsigten dog allerede nu blokeret af opvækst og beplantning samt kuperet terræn eller vil blive det i løbet af nogle år. I afd. 214 litra b vil udsigten mod redningshuset blive bevaret.

De øvrige steder vil beplantningsbræmmerne ikke genere udsynet fra de offentlige veje. Som eksempel kan nævnes bræmmen nord for Vejers Plantage, i afd. 153 litra a, hvor beplantning langs plantagen ikke vil ændre udsynet fra Grærup Havvej mod syd, som i forvejen domineres af skoven, nævneværdigt.

7. Beplantning om bæltesporenes udmunding i sydkanten af Vejers Plantage (posterings, delingsstilling). Forsvaret havde oprindeligt ønsket at etablere en skovkant som omtalt under punkt 6. P.g.a. områdets landskabelige værdi blev dette dog indskrænket til et ønske om to skovholme.

Udover i sig selv at kunne anvendes ved øvelserne vil etablering af den østligste af de to beplantninger hjælpe de øvende enheder til at erkende og dermed respektere grænsen mellem Oxbøl distrikts areal og forsvarrets areal. Dette har ofte givet problemer, fordi der er et åbent areal i sydkanten af plantagen umiddelbart nord for øvelsesterrænet. Denne beplantning etableres derfor på trods af, at den ligger i nordkanten af det område i den nordvestlige del af Kallesmærsk Hede, der ønskes særligt beskyttet. Etablering af den vestligste beplantning er derimod opgivet, dels fordi der her ikke mangler markering af grænsen for terrænet (nord for skydeterrænet er der her skov), dels fordi den ligesom den østligste beplantning ligger indenfor det område, der ønskes særligt beskyttet og, i modsætning til denne, i et klitområde.

Der tilplantes ialt ca. 103 ha, fortrinsvis slette- og lyngarealer. Der er så vidt muligt udnyttet eksisterende bevoksning og krat, f.eks. langs sydgrænsen af Kallesmærsk Hede. De endelige beplantningsområder er vist på kortet i bilag IIc.

Udover ovenstående vil der, som foreslået af bidragerne, blive etableret slørende beplantning omkring Stibjerg Skydebane: Nord og vest for banen er der i et vist omfang plantet skovfyr. Der er herudover en hel del selvsået opvækst i området, og for at sløre anlægget undlades rydning af opvækst i østligste halvdel af sydlige dellitra af afd. 164 a.

Bidragerne har fremsat ønske om, at opvækst og plantning af træer på terrænet begrænses eller undlades. Amtets udpegning af terrænet som minusområde for skovtilplantning tilkendegiver et tilsvarende ønske. På trods af disse ønsker er der, som det fremgår af ovenstående, planlagt nogen tilplantning. Det endelige tilplantningsforslag udtrykker imidlertid et relativt begrænset ønske om tilplantning, idet dette af landskabelige hensyn kun vil ske, hvor det er absolut ønskeligt at forbedre terrænets øvelsesmæssige værdi. Beplantningsønsker er således flere steder opgivet.

"Den Gule Betænkning" foreslår, at "de velbevarede hedeområder sydøst for Klynekær, øst for Nørrekær samt området Gedbjerg-Molskær syd for Ål Plantage bestående af velbevaret hede sikres mod tilplantning samt selvsået opvækst." Der er ikke planlagt tilplantning i nogen af de nævnte områder.

Forskellige arealtyper, herunder hede, overdrev m.v., er underlagt Naturbeskyttelseslovens forbud mod tilplantning. Tilplantning indenfor sådanne områder kræver dispensation fra amtet.

Landbrugspligten på de tidligere landbrugsarealer blev ophævet i forbindelse med ekspropriationen, og arealerne er derfor ikke underlagt amtets skovrejsningsplanlægning. Tilplantning kan således frit ske på tidligere landbrugsarealer, i det omfang disse ikke i mellemtiden er blevet omfattet af Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Principper for træartsvalg.**Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for
parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Principper for
træartsvalg.**

Bidragerne har efterlyst større træartsvariation i områder med monokulturer samt konvertering af bjergfyrearealer til eg. Større variation kan indbringes ved foryngelse eller underplantning af eksisterende bevoksninger samt ved tilplantning af ubevoksede arealer. I foregående periode er foryngelse fortrinsvis sket med nåletræ, mens nytplantning samt udvidelse af eksisterende hegn oftest er sket med løvtræ (eg), flere steder i blanding med nåletræ.

Dette mønster tænkes fastholdt, således at der overvejende anvendes enten ren nåletræ (for at skabe variation evt. blandinger af forskellige nåletræarter) eller blandinger af løv- og nåletræ. Nåletræ foretrækkes, da det klarer sig godt i det barske klima og relativt hurtigere end løvtræ bliver til dækkende bevoksninger. Et andet forhold der taler til fordel for nåletræet, er det relativt høje vildttryk kombineret med ønsket om at undgå vildthejn. Endelig er nåletræbevoksninger billigere at etablere end løvtræbevoksninger. Til gengæld bliver løvtræet generelt en del ældre, således at der er længere tid mellem at bevoksningerne skal forynges. Ved blanding af løv- og nåletræ fås en hurtigere og mere sikker kulturre-

tablering end ved rent løvtræ samt en længelevende bevoksning. Nåletræet kan her betragtes som en midlertidig indblanding. Lignende fordele kan opnås ved blanding af forskellige nåletræarter.

Hegnene og de nyplantninger, der af forsvaret ønskes etableret, er særligt udsatte i forhold til såvel øvelser og vildt som p.g.a. manglende skovklima, og løvtræet har her specielt dårlige vilkår for at trives. Alligevel søges løvtræ medtaget, da det netop disse steder p.g.a. placeringen i det åbne er ønskeligt af landskabelige årsager og for at sikre den langtidige stabilitet. Der indblandes således 20% eg. Bedst er mulighederne for løvtræ disse steder på tidligere landbrugsjord, d.v.s. hegnene samt de af beplantningerne, der etableres på tidligere landbrugsjord.

Ved foryngelse af bevoksninger anvendes fortrinsvis længelevende nåletræarter som skovfyr og østrigsk fyr, og på bedre jorder sitkagran, som hovedtræarter, mens der ved underplantning især vil blive anvendt løvtræ (eg).

1-2-rækkede hegn anlægges som traditionelle hegn med hvidgran eller sitkagran.

6-8-rækkede hegn anlægges næsten udelukkende eller med en væsentlig andel nåletræ, og en mindre andel hårdføre løvtræer. For at sikre den langtidige stabilitet indblandes overalt ca. 20% eg. Der kan herudover i et vist omfang suppleres med hjemmehørende buske. Som blivende arter anvendes, udover eg, skovfyr og østrigsk fyr. Som hjælpetræarter benyttes contortafyr, fransk bjergfyr, el og asp. Løvtræer og buske anvendes især, hvor landskabelige hensyn gør det ønskeligt, f.eks. ved veje. Hegnene kan eventuelt udformes, så andelen af løvtræ er stigende fra vest mod øst.

Ved anlæg af de nye beplantninger anvendes næsten udelukkende nåletræ for at sikre så hurtig etablering som muligt, idet det primære formål her er øvelsesbrug. For at sikre stabiliteten på langt sigt indblandes ligesom i de brede hegn ca. 20% eg. Herudover benyttes skovfyr og østrigsk fyr som hovedtræarter og fransk bjergfyr, contortafyr, hvidgran, hvidel og asp som hjælpetræarter. På tidligere landbrugsjorder (slette- og mosearealerne, ialt 35 ha) kan der dog ligesom for hegn anvendes større indblanding af løvtræer (eg) og buske.

Ved etablering af hegn og nyplantninger er der regnet med en forholdsvis intensiv kulturmodel. Anvendelse af en intensiv kultur vil skønsmæssigt kunne afkorte kulturperioden med ca. 10 år i forhold til en ekstensiv kultur. Nyten heraf må afvejes mod at en intensiv kultur koster ca. det dobbelte i anlæg og kulturpleje.

Det er vanskeligt at sætte præcise tal for, hvor lang tid der går, før beplantningerne kan benyttes til øvelser; som et omtrentligt gennemsnit kan der regnes med ca. 20(-30) år for en intensiv kultur og 30(-40) år for en ekstensiv. Udover anvendelsen af intensiv eller ekstensiv kultur afhænger etableringens succes bl.a. af den øvelsesmæssige benyttelse og jordbundsforholdene samt af, hvor udsat beplantningen er placeret. Som to yderpunkter kan nævnes beplantningsbræmmen vest for Bordrup plantage, som placeres på klit, og derudover ligger udsat både m.h.t. øvelsesslid og klimamæssigt, og bræmmen nord for Vejers Plantage, som ligger på tidligere landbrugsjord og i læ af plantagen.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Særligt hensyn til vandløb.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Særligt hensyn til vandløb.

De seks vandløb i terrænet, Markstrømmen, Ålestrømmen, Ringbjerg Rende, Langslade Rende, Langsø Kanal og Storbæk, gives en særlig beskyttelse, idet der ved øvelser tages mest muligt hensyn til dem, og den nuværende tilstand bibeholdes udover de ændringer der måtte ske som følge af anlæggene omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke**

fundet. samt vandstandshævninger omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Bl.a. oprensede vandløb efter passage.

Passage af vandløb ved nedlægning af faskiner og dozning som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** medfører en midlertidig forringelse af vandløbet. Denne aktivitet begrænses derfor til Ringbjerg Rende, Ålestrømmen og Markstrømmen på de strækninger, der er vist på bilag IId. Af kortet fremgår, at der, med undtagelse af en kort strækning i den vestlige del af Ringbjerg Rende, er tale om de dele af de tre vandløb, som er beliggende indenfor eller afgrænser områdekategori III. Dette er en indskrænkning i forhold til forsvarrets oprindelige brug, der omfattede Ålestrømmen på hele strækningen fra Råsø til Develsø.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forbedring af de hydrologiske forhold.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Forbedring af de hydrologiske forhold.****

En stor del af terrænet, ialt godt 15% af det ubevoksede areal, udgøres af fugtige områder som mose, strandeng, strandbred, sø og vandløb, og mængden af fugtigt terræn, der er impassabelt enten hele året eller i vinterhalvåret er forholdsvis stor. Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er der efter ekspropriationen sket en forøgelse af mængden af vådområder, fortrinsvis på de tidligere landbrugsarealer.

Mange af de eksterne bidrag udtrykker ønske om yderligere forbedringer, d.v.s. genskabelse af mere naturlige hydrologiske forhold, primært ved vandstandshævninger. Uden forudgående grundige undersøgelser er det oftest vanskeligt at forudsige hvilken effekt f.eks. vandstandshævninger vil have på de omliggende arealer. De fleste af de foreslåede genopretninger kan gennemføres med meget enkle midler, f.eks. ved lukning af grøfter. Forsvaret er villigt til at forsøge sig frem med forskellige genopretningstiltag ved vådområder. Såfremt det viser sig, at vandstandshævning umuliggør passage kan afhjælpende foranstaltninger blive nødvendige, f.eks. hævnning af eksisterende spor eller anlæg af nye spor. Enkelte steder vil det måske blive nødvendigt at føre arealerne tilbage til tilstanden før genopretningen. Før genopretningsprojekter eventuelt opgives, vil de blive gjort til genstand for drøftelse mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, og det vil blive forsøgt at finde kompenserende foranstaltninger.

Indenfor kategorierne II og III vil nedenstående projekter forsøgsvis blive gennemført.

Ringbjerg Rende.

For at kunne gennemføre en planlagt genopretning af Bordrupsøerne, som ligger på Oxbøl distrikts areal, vil det være nødvendigt at opstemme Ringbjerg Rende. Dette var oprindeligt tænkt at skulle ske omkring østgrænsen for øvelsesterrænet. Da forsvaret imidlertid har udtrykt ønske om at få hævet vandstanden i vandløbet for at forbedre dets øvelsesmæssige værdi, er det i stedet besluttet at forsøge opstemning længere mod vest, hvor vandløbet forlader øvelsesterrænet.

Såfremt vandstandshævningen ikke resulterer i den ønskede effekt for Bordrupsøerne eller vanskeliggør færdselen i området for meget - der skal være mulighed for passage hele året - vil opstemningen i stedet ske i øst som oprindeligt planlagt.

Langsande Rende.

Retningslinier for områder i kategorierne II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

En opstemning syd for slæbemålsbanen, alternativt lukning af grøftetilløbene, vil medføre en vandstandshævning på mose- og slettearealerne omkring vandløbet fra Grydesande og sydpå. Dette vil bibringe den generelt ret ensartede Kallesmærskflade en øget landskabelig variation til gavn for hedemoseflora og -fauna. Det nævnte område anvendes kun lidt til øvelser. Kørsel på sporene skal dog fortsat være muligt.

Vandstandshævning i de øvrige dele af Kallesmærskfladen er uønsket set fra forsvarrets synspunkt, da dele af området i forvejen er meget fugtige om vinteren, og da kørsel samt opsætning af målskiver her skal være muligt hele året.

Markstrøm.

Forsvaret ser gerne, at Markstrømmen opstemmes syd for Grærup Langsø, idet der herved skabes mulighed for anvendelse af vandløbet som vandhindring ved øvelser. Denne anvendelse forudsætter, at vandløbet tillige på en del af strækningen gøres bredere foroven, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** (etablering af broslagningssted). Opstemningen vil medføre en vandstandshævning i de lavestliggende dele af terrænet omkring vandløbet til gavn for hedemosefauna og -flora.

Der skal fortsat være mulighed for passage ad bæltesporet syd for Grærup Langsø.

Vandstandshævning i den sydøstlige del af Kallesmærsk Hede.

Den ferske eng i den sydøstlige del af Kallesmærsk Hede (afd. 404 g) afvandes af grøfter. Den er bortforpagtet til græsning eller høslet men har tillige en funktion som vildtager. Ved at lukke af for grøftesystemet, kan engen gøres fugtigere og dermed biologisk mere interessant. Såfremt vandstandshævningen medfører, at bortforpagtningen må opgives, fortsætter arealet (om muligt) som vildtager.

Vandstandshævning i den nordlige del af Kallesmærsk Hede.

Grøften i afd. 410, øst for Buksande, opstemmes umiddelbart nord for Langsladevej, hvorved moseområdet gøres fugtigere.

Genopretning af Tane Sø.

Søen genoprettes ved opstemning af grøften i vestenden af afd. 112. Vandstandshævningen må ikke hindre passage til fods gennem terrænet.

Vandstandshævning vest for landevejen ved Molskær.

Gennemføres ved opstemning af grøften mellem afd. 329 og afd. 330 umiddelbart vest for Oksbøl-Blåvand-vejen.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.**

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Eksproprierede bygninger.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Eksproprierede bygninger.**

Nogle af de eksproprierede bygninger på terrænet er istandsat og anvendes til forskellige øvelsesmæssige formål. En stor del af bygningerne er imidlertid som tidligere nævnt i en dårlig forfatning.

Bidragyderne har foreslået, at de eksproprierede bygninger vurderes nærmere, og at de, der ikke anses for bevaringsværdige, nedrives og evt. erstattes med kulisser. Endvidere at der fastlægges retningslinier for bevaring og beskyttelse af de bygninger, der ønskes bevaret samt disses nærmeste omgivelser. Landskabeligt vil det være en gevinst, at skæmmende bygninger i dårlig forfatning fjernes, mens resten vedligeholdes med det oprindelige udseende.

Alle statens bygninger skal, i henhold til cirkulære om vedligehold af statens bygninger, klassificeres i tre grupper. Klassificeringen foretages af et klassificeringsudvalg under Byggestyrelsen. Der er i 1991 foretaget en klassificering af bygningerne på terrænet. Samtlige blev klassificeret som gruppe 3, d.v.s. den lavest mulige klasse. Nedrivning af en gruppe 3-bygning kræver ingen særlig tilladelse fra Skov- og Naturstyrelsen eller klassificeringsudvalget, men skal ligesom alle andre nedrivningssager forelægges for den kommunale myndighed, og, da bygningerne er beliggende i landzone, tillige for amtet.

Der er ikke i forbindelse med ekspropriationen pålagt deklarerationer eller restriktioner med hensyn til bygningernes bevarelse eller anvendelse. Bygningerne har dog lokalhistorisk interesse.

Forsvaret er meget interesseret i, at de ikke bevaringsværdige bygninger nedrives, idet det er særdeles udgiftskrævende at vedligeholde dem. Nogle steder vil opførelse af erstatningsbygninger (kulisser) dog være nødvendigt. Forsvaret har derfor i forbindelse med planarbejdet taget initiativ til nedsættelse af en arbejdsgruppe med medlemmer fra Blåvandshuk Kommune, Museet for Varde By og Omegn, Forsvarets Bygningstjeneste og Oksbøllejren. Blåvandshuk Kommune og Museet for Varde By og Omegn har udarbejdet en oversigt over de lokalhistorisk set bevaringsværdige bygninger med tilhørende bemærkninger om mindre genopretningsarbejder. Arbejdsgruppen har herefter inddelt bygningerne i tre grupper:

- a. Bygninger, der er egnskarakteristiske eller af landskabelig værdi og derfor bør bevares.
- b. Bygninger, der bør bevares af øvelses- eller uddannelsesmæssige årsager.
- c. Bygninger, der ikke opfylder betingelserne i kategori a og b, og som derfor bør fjernes.

Der var i arbejdsgruppen enighed om, at kulisser som erstatning for nedrevne bygninger i sammenhængende bebyggelser skal undgås, og at kun nedrivningsværdige, enkeltstående bygninger, der tjener et observations- eller orienteringsmæssigt formål, bør erstattes med kulisser.

Af de ialt ca. 70 eksproprierede bygninger på terrænet vil 25 blive nedrevet. Af disse vil to blive erstattet med kulisser. Herudover nedrives fire lader/stalde. Bygninger, der vil blive nedrevet, er vist på bilag IIc. Af listen i samme bilag fremgår hvilke bygninger, der ønskes erstattet med kulisser. Bygningernes form, udseende og materialer vil inden nedrivningen finder sted, i videst muligt omfang blive dokumenteret med tegnings- og fotomateriale. Nedrivningen forventes afsluttet ved planperiodens udløb.

Det var oprindelig planlagt at nedrive yderligere to bygninger og erstatte dem med kulisser. Der blev imidlertid efter mødet med bidragsyderne af kommunen fremsat ønske om, at to kulisser, der var planlagt opført ved Langvandvej blev fjernet lidt fra vejen, alternativt at bygningerne blev bibeholdt. Det blev derfor aftalt at bevare bygningerne.

De bygninger, der bevares, søges, i det omfang det er foreneligt med anvendelsen, bibeholdt og vedligeholdt så nær det oprindelige som muligt hvad angår form, materialer, farver og beplantning. Istandsættelse og vedligeholdelse vil ske løbende.

På bidragsydermødet blev der fremsat ønske om benyttelse af Bordrup Kro som naturcenter eller -skole. Dette er imidlertid ikke foreneligt med forsvarets benyttelse af det omliggende areal til artilleristilling, hvilket ville nødvendiggøre lukning af centeret ved øvelser.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Diverse terrænvedligeholdelse.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Diverse terrænvedligeholdelse.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Vedligeholdelse af grøfter og vandløb.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Vedligeholdelse af grøfter og vandløb.**

Vedligeholdelse af grøfter og vandløb er, som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, nødvendigt a.h.t. forsvarets mulighed for færdsel i terrænet.

Eksisterende grøfter og vandløb vil derfor blive vedligeholdt. Dette gælder dog ikke på steder, hvor de hydrologiske forhold ønskes genoprettet v.h.a. lukning af grøfter. Vedligeholdelse af underjordiske dræn undlades fortsat. Der vil ikke blive gravet nye grøfter eller etableret nye underjordiske dræn.

Vandløbsvedligeholdelsen bør ske efter naturvenlige principper og som et minimum overholde de vedligeholdelseskraav, som angives i Ribe amts regionplan 1989-2000, i henhold til de enkelte vandløbs målsætning.

For vandløbsstrækninger, som er målsat som *karpefiskevand*, eller er registreret som *vandløb, der er påvirket af okker*, må der således kun ske *manuel vedligeholdelse, med mindre bundforhold og vanddybde er til hinder herfor. Passende grødebræmmer efterlades langs vandløbsbredderne.*

Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Dette gælder for følgende vandløbsstrækninger: Ålestrømmen fra udspringet i Develsø til udløbet af Råsø, Markstrømmen fra strækningen nord for Grovsø via denne til Grærup Langsø, Langsø Kanal fra Grærup Langsø til Nakkedal, Storbækken vandsystem fra Molskær og Skødstrup til udløbet samt Langslade Rende vandløbssystem fra udspring til udløb.

De øvrige vandløb, grøfter, kanaler o.lign. på terrænet er registreret som *vandløb, der anvendes til afledning af vand, er påvirket af spildevand eller af vandindvinding*. For disse vandløbstyper gælder enten *ingen særlige krav til vedligeholdelse* (vandløb, der anvendes til afledning af vand) *eller samme vedligeholdelseskrav som for ovennævnte vandløb* (spildevands- eller vandindvindingspåvirkede vandløb). Der henvises iøvrigt til amtets recipientkvalitetsplan for vandløb, 1989.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Vedligeholdelse af veje og stier.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Vedligeholdelse af veje og stier.**

Vedligeholdelse af eksisterende veje og stier er ikke behandlet i planen, men det forudsættes, at dette foregår som hidtil.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Brandbælter og -damme.**Fejl!
Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Brandbælter og -damme.**

Emnet er ikke behandlet i planen, idet er forudsat, at behovet for brandbælter og -damme er opfyldt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Vildtpleje. Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.
Vildtpleje.

Det kan konstateres, at der med den nuværende indsats og på trods af de øvelsesaktiviteter, der finder sted i terrænet, er en god, fast bestand af forskellige dyrearter.

I perioden søges de nuværende gode vilkår for vildtet fastholdt og for visse dyrearter forbedret. Da forsvarrets aktiviteter ikke synes at genere dyrene nævneværdigt, vil forbedringen især ske ved en forbedring af de naturmæssige forhold, specielt ovennævnte genopretning af vådområder.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!
Ukendt argument for parameter. **Pattedyr.**Fejl! Ukendt argument for

parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Pattedyr.**

Bestanden af kronvildt skønnes som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** at være passende for områdets bæreevne. Kronvildtets behov for føde og skjul synes altså at være opfyldt, ligesom bestandsstørrelsen kan tages som udtryk for, at kronvildtet trives udmærket i området på trods af forsvarets aktiviteter. Det nuværende omfang af vildtagre fastholdes, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** bør større arrangementer dog kun finde sted med to ugers mellemrum, således at dyrene kan nå at falde til ro. Dette bør tages i betragtning ved tilrettelæggelse af øvelser, der omfatter store dele af terrænet. Specielt bør man være opmærksom herpå i forår/forsommer, hvor terrænet er meget benyttet (især april og juni) samtidig med at kronvildtet er mest følsomt overfor forstyrrelser.

Der vurderes ikke at være behov for iværksættelse af yderligere bestræbelser til fremme af kronvildtbestanden. Den planlagte forøgelse af andelen af brede hegn vil dog forbedre vildtets muligheder for at søge dækning i det åbne terræn.

Der er intet ønske om at fremme eller særligt tilgodese de øvrige pattedyrarter på terrænet, dels fordi de alle er almindeligt forekommende i landet og der derfor ikke påhviler forsvaret særlige forpligtelser overfor dem, og dels fordi de allerede synes at trives fint i terrænet med de nuværende forhold.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Andre dyrearter.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Andre dyrearter.**

Terrænets øvrige dyrearter tilgodeses ved de foranstaltninger, der gennemføres i terrænet. Især forbedres forholdene for hede- og hedemosefugle ved forøgelsen af arealet af fugtige områder, idet de fleste af disse fugle er afhængige af hedemoser, lavvandede søer og vandhuller. Også padde vil have gavn af vådområderne.

Herudover må forøgelsen af arealet af områder, der friholdes for forstyrrende aktiviteter ventes at gavne fuglene.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Information til terrænets brugere.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Information til terrænets brugere.**

Den nuværende informationsform, som er beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, ventes fastholdt.

Planens realisering, d.v.s. efterlevelse af de udstukne retningslinier for terrænets fremtidige brug, er i høj grad afhængig af, at retningslinierne formidles til terrænets daglige brugere, de øvende enheder. Dette vil ske ved at planens retningslinier indarbejdes i "Blivende Bestemmelser for Oksbøllejren", som udleveres til de ansvarlige ledere for de enkelte øvelser i terrænet. Der vil i tilknytning hertil blive udarbejdet et kort over terrænet visende bl.a. de forskellige kategorier. Herudover overvejes det, ligeledes i overensstemmelse med de aftalte retningslinier, at forbedre og udbygge den informationsfolder, der i øjeblikket udleveres til øvelsesdeltagerne. Endelig er en informationsvideo under forberedelse (ventes ikke færdig i nærmeste fremtid).

Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Mange af de øvende enheder er ikke stedkendte, og en del øvelser finder sted om natten eller med anvendelse af køretøjer, hvorfra udsynet er relativt begrænset. Det er derfor en væsentlig forudsætning for at de aftalte retningslinier for terrænets brug overholdes i praksis, at de øvende enheder kan erkende grænserne for de forskellige kategorier i terrænet. Som nævnt i afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** og **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** er der derfor så vidt muligt anvendt grænser for kategorierne, der følger tydelige linier i terrænet. Hvor det ikke har været muligt, vil grænserne blive afmærket i terrænet.

Det vil herudover medvirke til bestemmelsernes overholdelse, at planens retningslinier er gjort så enkle som muligt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Offentlighedens adgang til terrænet.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Offentlighedens adgang til terrænet.

Som det fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** har offentligheden allerede nu gode muligheder for at færdes på terrænet, og principperne for administration af publikums adgang og oplysning om adgangsmulighederne vurderes at fungere godt.

Ved offentlighedens adgang til terrænet vejer hensynet til sikkerhed tungt, idet færdsel uden for de offentlige veje i området både under skarpskydning og øvelser medfører fare for tilskadekomst. Dette forhold skal afvejes med retningslinierne, der er anført i ekspropriationsbestemmelserne, og med hensynet til naturinteresserne.

Det forventes, at interessen for adgang til skyde- og øvelsesområdet vil stige i takt med den tiltagende helårsturisme i området.

Information.

Den nuværende information til offentligheden om terrænet og mulighederne for adgang som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vil blive udvidet. Der er således et samarbejde igang mellem Oksbøllejren og Oxbøl statsskovdistrikt vedrørende udarbejdelse af en fælles publikumsfolder om forsvarets og distriktets arealer i Blåvandshuk kommune med det formål at åbne yderligere adgang for offentligheden til de samlede statsarealer. Folderen vil bl.a. omtale:

- landskabs- og naturtyper, flora og fauna,
- skovdrift, sandflugtsdæmpning, naturpleje, forsvarets øvelsesaktiviteter,
- adgangs- og færdselsregler, afspærringer,
- afmærkede og beskrevne turforslag på såvel forsvarets som distriktets arealer,
- adresseliste.

Folderen vil indeholde såvel oversigts- som detailkort over området.

En foreløbig udgave af folderen findes i bilag IIe.

Fremtidige adgangsforhold.

Adgangen ønskes fortsat styret v.h.a. adgangsområder som beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Som det fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** kan den rekreative benyttelse af terrænet kun ske i det omfang, forsvarets aktiviteter gør det muligt og sikkerhedsmæssigt forsvarligt, og under hensyntagen til de naturmæssige

værdiers sårbarhed. Hvor det i kategori-I-områder især er områdernes sårbarhed, der bestemmer adgangsmulighederne, begrænses den rekreative benyttelse af områder i kategorierne II og III primært af forsvarets aktiviteter.

Som det fremgår af afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, skønnes der med det nuværende publikumspres ikke at være nogen trussel mod de mere følsomme naturværdier som følge af publikums frie færdsel på udyrkede arealer. Det frarådes imidlertid, at der meddeles tilladelse til ekskursioner og andre arrangementer af organiseret friluftsmæssig karakter uden for anlagte veje og spor i perioden 1. april - 1. august i følsomme vådområder. Undtagelser kan gøres til særlige undervisningsformål, f.eks. landets højere læreanstalter.

Af sikkerhedsmæssige årsager ønskes publikums færdsel i selve terrænet som udgangspunkt fastholdt nogenlunde på det nuværende niveau - flere besøgende vil kræve større indsats fra Oksbøllejren for at undgå risiko for publikum, og vil herudover indskrænke forsvarets bevægelsesfrihed. Antallet af dage, hvor der er adgang til mindst ét område vil således ikke blive formindsket, ligesom der fortsat vil være dage, hvor samtlige områder er åbne; også her vil ferier og fridage blive prioriteret højere end andre perioder. P.g.a. øvelsernes karakter vil det ikke være muligt at undgå længere sammenhængende perioder, hvor samtlige områder er lukkede.

Forsvaret har ikke fundet det hensigtsmæssigt at etablere friluftsanlæg på selve terrænet som foreslået af bidragyderne, idet man nok er interesseret i at fremme offentlighedens muligheder for adgang til terrænet, men ikke ligefrem ønsker at *tiltrække* besøgende. Der vil fortsat være mulighed for at enkeltorganisationer efter aftale med Oksbøllejren i hvert enkelt tilfælde kan benytte dele af terrænet.

Forbedringer i adgangsmulighederne vil ske på flere måder, nemlig i form af adgang i områder eller på tidspunkter, hvor det kan ske uden at forsvarets øvelsesaktiviteter påvirkes, bedre tilpasning af øvelsesaktiviteterne, så terrænet er åbent, når der er størst ønsker om adgang, samt kanaliseret færdsel (stier, guidede ture), som giver mulighed for at koordinere publikums færdsel med de øvelsesmæssige aktiviteter. Især guidede ture er særdeles ønskeligt, idet det giver mulighed for adgang til terrænet uden sikkerhedsmæssig risiko og uden gene for øvelsesaktiviteterne. Der vil blive lagt vægt på gode adgangsmuligheder i ferier og på helligdage.

I det følgende beskrives en række forbedringer af publikums fremtidige adgangsmuligheder, som man i forbindelse med planlægningsarbejdet er enedes om at gennemføre enten permanent eller forsøgsvis. Tiltag, der *ses* gennemført, vil, før de eventuelt opgives, blive gjort til genstand for drøftelse mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen. Ca. 2 år efter planens ikrafttrædelse vil offentlighedens muligheder for adgang blive vurderet i forhold til planen, og eventuelle behov for justeringer drøftet mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen.

Forsvarets ændrede brug. I forhold til 1991, hvor adgangsmulighederne (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) blev vurderet, sker der et par mindre ændringer i forsvarets brug af terrænet, hvorved der dels gives mulighed for en moderat forøgelse af antallet af dage, hvor terrænet er åbent, og dels sker en bedre tilpasning af åbningstidspunkterne til ferier/fridage.

Nedsættelse af værnepligtstiden med en måned og ændring af hjemsendelsestidspunkterne forventes at forbedre mulighederne for adgang. Fra 1995 vil hjemsendelse ske med udgangen af maj og november. Dette forventes at medføre forbedrede adgangsmuligheder i juni. Det vil blive tilstræbt, at give forbedrede adgangsmuligheder i pinsen.

Som nævnt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** indførtes der i 1992 *nye regler til begrænsning af visse støjende aktiviteter omkring højtider og i sommerferien*, som, alt andet lige, også kan medføre forbedrede adgangsmuligheder i disse perioder.

Øvelsesaktiviteterne og deres fordeling over året forventes herudover som helhed at være stort set uændrede fremover, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Ændring af inddelingen i adgangsområder. Da kategori III er mere intensivt benyttet af forsvaret end kategori II, vil de største muligheder for benyttelse af terrænet være i kategorierne I og II, dog med ovennævnte begrænsninger for

Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

adgangen i de egentlige vådområder. Dette betyder (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** vedrørende aktivitetsfordelingen), at *de bedste adgangsmuligheder* findes på *Kløvbakke*, hvis vestlige del altid er åben, *i den sydlige del af strandengene ved Ho Bugt*, som ligeledes altid er åben, samt *i større samlede områder beliggende indenfor kategorierne I og II*, nemlig Nørrekær-/Børsmoseområdet (vestlige halvdel af adgangsområde A - området hvor bytræningscenteret vil blive opført er dog kategori III), Grærup Langsø-området (adgangsområde B) og området syd herfor (vestlige hjørne af adgangsområde C), Råsø-området (vestlige del af adgangsområde D) og strandengene ved Ho Bugt (adgangsområde E).

Hertil kommer *strandbredden vest for Kallesmærsk Hede*, som normalt ikke benyttes til øvelser, men dog er lukket når skydning finder sted.

Tre områder, som fortrinsvis ligger i kategorierne I og II, er ikke medtaget her, nemlig Langvand/Mosevrå Hedesøer, Holmsø/Stibjerg-området samt den østlige del af adgangsområde D. Disse områder beskrives nærmere nedenfor.

Områderne med de bedste adgangsmuligheder er altså nogenlunde sammenfaldende med de områder, som, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, er mest populære, og som også oftest er åbne.

Dårligst er adgangsmulighederne i nedslagsområdet (terræfnafsnittene K1, K2 og K3), *Oksbøllejren* samt *Vrøgum Skydebane*, hvor der er helt lukket for adgang, samt *i områder beliggende indenfor kategori III*, d.v.s. den centrale del af terrænet (østlige del af adgangsområde A og centrale dele af adgangsområderne C og D). Herudover er der relativt dårlige muligheder for adgang i de følgende tre områder, selvom disse fortrinsvis er beliggende indenfor kategorierne I og II: *Langvand/Mosevrå Hedesøer* (del af adgangsområde D), som dels er omgivet af kategori-III-områder og gennemskæres af nogle meget benyttede hovedspor, *Holmsø/Stibjerg-området* (østlige del af adgangsområde C), som ved øvelser ofte benyttes sammen med terræfnafsnittene N2 og N3, samt *den østlige del af adgangsområde D* (terræfnafsnit M3), hvor der er en del ret benyttede spor.

Af ovenstående gennemgang fremgår, at adgangsmulighederne kan forbedres ved at ændre områdeinddelingen, således at områder med h.h.v. gode og dårlige adgangsmuligheder adskilles i separate adgangsområder. Der kan herved ske en udvidelse af adgangsmulighederne uden at forsvarrets øvelsesaktiviteter påvirkes. Den ændrede terræninndeling fremgår af **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.**

Delområde A: Opdeles i to, en vestlig og en østlig del. Østlige del sammenlægges med adgangsområde C. Opførelse af bytræningscenteret vil nødvendiggøre, at kategori-III-området i den vestlige del overføres til delområde C.

Delområde B: Ingen ændringer. Området syd for Grærup Langsø fastholdes i adgangsområde C a.h.t. enhedernes muligheder for manøvrer fra syd mod nordøst.

Delområde C: Se A.

Delområde D: Råsøområdet udskilles til et selvstændigt område (område D), resterende del benævnes E. Da terrænfordelingsplaner lægges to år forud, vil dette først få virkning fra 1996.

Delområde E: Ingen ændringer, udover at det fremover benævnes F.

Figure Fejl! Ukendt argument for parameter. Terrænets fremtidige adgangsområder.

Det er fundet mest hensigtsmæssigt, at strandbredden vest for Kallesmærsk Hede fortsat holdes udenfor områdeinddelingen, således at adgangen her som hidtil reguleres v.h.a. ballonmaster/lys.

Som følge af, at selv meget lidt benyttede områder enten er små enklaver eller gennemskæres af eller støder op til spor, er det af sikkerhedsmæssige årsager besluttet ikke at åbne områder udover de nuværende (Kløvbakke og sydlige del af strandene ved Ho Bugt) permanent.

Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

Som en konsekvens af ovenstående ændringer ændres forsvarrets benævnelser for terræfnafnittene M1, M2 og M3. Områderne benævnes fremover h.h.v. R, M1 og M2.

Ændrede åbningstider. Det forsøges at åbne dele af terrænet for adgang udenfor normal arbejdstid. Dette giver mulighed for en udvidet adgang til terrænet uden at forsvarrets øvelsesaktiviteter påvirkes, og vil især tilgodese lokalbefolkningen.

Øget hensyntagen til ferier, fridage og helligdage ved tilrettelæggelse af øvelserne. Mulighederne for adgang i ferier og på fridage prioriteres højere end adgang i andre perioder. Det tilstræbes derfor at tilrettelægge øvelserne, så terrænet så vidt muligt er åbent, når der er størst interesse for adgang. Der er allerede nu relativt gode muligheder for adgang i weekender, på helligdage og i juli måned. Det forsøges at forbedre mulighederne for adgang i weekender og på helligdage

i månederne april-juni samt i den sidste del af sommerperioden (august). Som nævnt ovenfor vil nogle mindre ændringer i forsvarrets brug af terrænet fremme dette.

Stier. Forsvaret deltager i forskellige former for samarbejde om at udvide publikums muligheder for at opleve terrænet til fods og på cykel, fortrinsvis fra stier i området. I forbindelse med den ovenfor omtalte publikumsfolder vil der således som nævnt blive etableret afmærkede stiforløb på skyde- og øvelsesterrænet. Da sådanne stier p.g.a. øvelser kan være lukkede i perioder, vil de blive lavet som "sløjfer" på stier på Oxbøl distrikts arealer, og der vil ved stiernes begyndelse blive opstillet oplysnings-/advarelsstavler vedrørende adgangsmulighederne.

Det skal herudover nævnes, at Oxbøl statsskovdistrikt i øjeblikket arbejder med fastlæggelse af forløbet af Vestkyststien i bl.a. Blåvandshuk Kommune. Som følge af, at samtlige veje gennem terrænet kan lukkes af ved øvelser, er det ikke som ønsket af bidragsyderne muligt at sikre, at færdsel på stien kan finde sted uanset øvelserne. Der er i stedet planer om at Nødvejen kobles på stien som en mulig forbindelse sydpå, men at der placeres et skilt ved Nødvejens begyndelse, hvor det oplyses, hvorvidt der den pågældende dag er mulighed for gennemkørsel.

I forbindelse med stier og i kanten af terrænet kan det overvejes at opføre enkelte udsigtstårne, hvilket vil medvirke til at kanalisere færdselen til eller udenom bestemte steder.

Guidede ture. Der vil som hidtil blive gennemført guidede busture i terrænet.

Der er herudover af Oksbøllejren iværksat bestræbelser på at give publikum hyppigere adgang til at overvære skydninger og anden militær aktivitet i terrænet med henblik på, ved demonstration og forklaring, at opnå en bredere forståelse for aktiviteternes nødvendighed.

Antallet af guidede ture vil forsøgsvis blive udvidet, evt. i samarbejde med statsskovdistriktet/amtet/kommunen, for at undersøge om der er interesse for det.

Uændret adgang til Blåvandshuk. I "Den Gule Betænkning" påpeges det, at en begrænset flytning af skyde- og sikrings-spærringen ved Blåvandshuk nordpå vil være ønskelig af hensyn til de turister, der besøger hukket samt de ornitologer, der fra hukket foretager daglige registreringer af fugletrækket. Det anbefales derfor, at mulighederne for en sådan ændring gøres til genstand for nærmere drøftelse mellem forsvarsministeriet og miljøministeriet, idet ændringen, specielt hvad angår skydning med kampvognsvåben, vil medføre forringede vilkår for gennemførelsen af den nødvendige uddannelse. Dette har som følge heraf været drøftet i forbindelse med planarbejdet.

En række forhold taler imod en flytning:

- Der vil, p.g.a. fareområdets størrelse, ikke kunne gennemføres skydning på "lange afstande" med kampvognskanon. Oksbøl er det eneste sted i landet, dette kan gennemføres.
- Skydning med 147 mm raketstyr (TOW) vil ikke kunne gennemføres p.g.a. fareområdets størrelse.
- Det vil ikke være muligt, at gennemføre skydning mod "hårde mål". Ved "hårde mål" forstås mål af metal, hvilket bevirker, at fareområdet bl.a. i siden forøges med 4,4 km.

Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III Fejl! Ukendt argument for parameter.

- Artilleriets skydninger vil blive væsentligt begrænset, og skydning på store afstande med de største ladninger ("ladning rød") vil ikke kunne gennemføres.
- Der er ikke andre markante skille- /ledelinier end Sdr. Ringvej.
- I perioden 1. marts -31. oktober må fareområdet ved skydning forsynet med lysspor ikke lægges ind over Vejers Plantage, hvilket i sig selv giver en begrænsning i siden på ca. 1,5 km.

Det fremgår, at en flytning af grænsen vil medføre en væsentlig indskrænkning af forsvarets muligheder for at gennemføre skydninger på terrænet, hvilket er uacceptabelt, ikke mindst i betragtning af, at enkelte af øvelserne herhjemme kun kan gennemføres på Oksbølterrænet og af, at der, når der ikke er øvelse, er mulighed for at besøge hukket. Det er på denne baggrund besluttet ikke at flytte grænsen længere mod nord.

Sammendrag.

Som følge af primært sikkerhedsmæssige hensyn samt hensyn til forsvarets bevægelsesfrihed på terrænet udvides adgangen som helhed kun moderat. De ovenfor beskrevne tiltag, herunder den udvidede information om terrænet, vurderes at kunne forbedre publikums muligheder for adgang, uden at forsvarets øvelsesmuligheder indskrænkes tilsvarende.

Det har på flere punkter været muligt at imødekomme bidragsydernes ønsker om forbedrede adgangsmuligheder. Bidragsydernes ønsker er således imødekommet m.h.t. øget information om de offentligt tilgængelige, statsejede arealer, og ved udvidet adgang på steder og tidspunkter, hvor det har kunnet ske uden indskrænkning af forsvarets aktiviteter. Endvidere vil det fremover blive forsøgt at tilrettelægge øvelserne, så hele eller dele af terrænet så vidt muligt er åbent i ferier og på fridage.

Ønskerne om en forbedring af adgangsmulighederne ved etablering af et lokalt stinet/udvidet og afmærket cykel- og vandrestisystem har af sikkerhedsmæssige årsager kun kunnet imødekommes ved etablering af mindre stisløjfer (i tilknytning til stier udenfor øvelsesterrænet), som kan lukkes ved øvelser. Tilsvarende er den ønskede færdsel på Vestkyststien uanset øvelser ikke muligt. Heller ikke egentlige friluftsanlæg på terrænet er det fundet hensigtsmæssigt at etablere.

PLAN.PLAN.

Denne del af planen indeholder et sammendrag af planovervejelserne. Endvidere sammenholdes planens retningslinier med den i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** opstillede målsætning for planarbejdet.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sammendrag af planovervejelserne.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sammendrag af planovervejelserne.**

Planen bygger på en forudsætning om, at forsvarets aktivitetsniveau skal kunne fastholdes, og forsvaret sikres den fornødne bevægelsesfrihed til gennemførelse af øvelsesaktiviteterne *samtidig* med, at der tages hensyn til landskabelige og biologiske værdier, som i perioden vil blive fastholdt eller udbygget, og at rekreative interesser så vidt muligt tilgodeses.

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Inddeling i tre kategorier.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Inddeling i tre kategorier.** (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.)

Terrænet er inddelt i tre områdekategorier, I, II og III. For hver af de tre kategorier gælder dels nogle generelle retningslinier for benyttelse og beskyttelse, dels særlige retningslinier for bestemte områder indenfor kategorien.

Kategoriene adskiller sig i store træk ved indholdet af naturmæssige værdier og benyttelsesintensiteten. Inddelingen af terrænet i områdekategorier udtrykker en afvejning mellem forsvarets brug af området til øvelsesaktiviteter og hensynet til naturbeskyttelsesinteresser.

Der er så vidt muligt valgt grænser mellem kategoriene, som falder sammen med tydelige grænser i terrænet. Terrænets inddeling i kategorier fremgår af bilag IIa.

Kategori I udgør ialt 1416 ha, d.v.s. knapt 1/4 af terrænet. Som kategori I er udpeget meget følsomme områder, der er så værdifulde i naturmæssig henseende, at enhver form for forringelse i tilstanden, også midlertidigt, som følge af forsvarets aktiviteter, er uønsket.

Områderne friholdes for øvelsesaktiviteter, idet de kun vil blive benyttet i det omfang, det med sikkerhed vides ikke at ville forringe tilstanden.

Kategori II udgør næsten halvdelen af terrænet, ialt 2927 ha. Som kategori II er udpeget arealer med sammenhængende vegetation, som ikke anvendes intensivt til øvelser, hvorfor de enkelte spor tydeligt kan erkendes i terrænet. Områderne har en vis naturmæssig, især landskabelig, værdi, idet de som helhed fremtræder forholdsvis intakte.

Den sammenhængende vegetation udenfor sporene vil blive bevaret, således at det forholdsvis positive landskabelige indtryk bibeholdes. Øvelsesaktiviteter kan stort set foregå i hidtidigt omfang, og midlertidigt slid af områderne udenfor sporene accepteres, også indenfor beskyttede naturtyper. Flytning af aktiviteterne indenfor områderne vil ikke finde sted.

Kategori III udgør ialt 1687 ha, altså godt 1/4 af terrænet. Som kategori III er udpeget terræn, som er særligt intensivt benyttet til kørsel med bæltekøretøjer og andre øvelsesaktiviteter, og hvor vegetationen derfor i større dele er nedslidt eller helt forsvundet. Områderne indeholder i forhold til kategori II relativt få naturværdier fortrinsvis p.g.a. det større slid.

Kategorien kan frit benyttes til øvelsesaktiviteter, herunder kørsel, men den nuværende vegetationsandel indenfor hver af kategoriens fem delområder opretholdes. Dette gælder også for beskyttede naturtyper. Placeringen af det vegetationsdækkede terræn indenfor de enkelte delområder er ligegyldig. Øvelsesaktiviteter kan altså foregå i hidtidigt omfang, og forsvaret har mulighed for frit at tilrettelægge øvelserne.

Fælles for de tre kategorier er, at det sikres, at der som minimum ikke sker en forringelse af den nuværende naturtilstand. Derimod vil der mange steder som følge af planens retningslinier for kategorierne ske en forbedring af forholdene.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Planændring.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Planændring. (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.)

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier planændring.

Ændringerne foretages ved, at forsvaret indsender begrundede forslag til planændringer til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt, at Skov- og Naturstyrelsen fremsætter ønsker om planændringer overfor forsvaret. Efter vedtagelse indsættes planændringen sidst i driftsplanen med gyldighed som en del af denne.

For kategorierne II og III gælder en bagatelgrænse for planændringer, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Kategori I.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Kategori I.

Arealer (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet. og Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Kategorien omfatter

Samtlige fredede arealer: Havsande, indsander på Kallesmærsk Hede, arealer omkring Grærup Langsø, Børsmose Hede, Børsmose og Mosevrå kirker med omgivelser, Kløvbakke samt fredede fortidsminder. Til fredede arealer medregnes endvidere mindstenen med omgivelser på Kallesmærsk Hede.

En række søer med tilgrænsende moseområder: Fåresø, Langvand-Grovsø bækkenet, Holm Sø, Selager Sø, Sortesø, Hellesø, Råsø samt vådområdet nord for Mosevrå kirke.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

*Strandengene ved Mosevrå.
Enge nord for Grærup Langsø: Klynekær og Nørrekær.*

Generelle retningslinier (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Kørsel: Passage med køretøjer på veje og i etablerede spor som vist på bilag 1h kan finde sted. Al anden færdsel med køretøjer undlades.

Færdsel til fods kan finde sted, men ikke ophold (hvil, bivuakering).

Øvelsesaktiviteter (f.eks. gravning) vil ikke finde sted.

Etablering af permanente anlæg eller fast opstilling af terrænpunkter undlades.

Etablering af midlertidige anlæg eller midlertidig opstilling af terrænpunkter undlades.

Tilplantning undlades.

Anden ændring af anvendelsen udover, hvad der er specificeret i planens afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, vil ikke finde sted.

Pleje: Hede, klit, overdrev, eng, mose og strandeng opretholdes som sådan ved pleje. Klitter klitdæmpes efter behov.

Afmærkning: Alle kategori-I-områder vil blive tydeligt afmærket i terrænet, hvilket af sikkerhedsmæssige årsager dog ikke vil være tilfældet for nedslagsområdet på Kallesmærsk Hede.

Rekreativ benyttelse kan kun finde sted i det omfang, det er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier (samt forsvarets aktiviteter).

Særlige retningslinier (afsnittene Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.-Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

For de enkelte områder indenfor kategorien gælder særlige retningslinier. Disse er nærmere beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, hvortil henvises. Specielt skal nævnes, at der omkring søerne med tilgrænsende moseområder er fastsat en beskyttelseszone, og at der i mange af kategori-I- områderne i perioden vil blive foretaget naturgenopretning i form af vandstandshævninger. På arealer, der har været drevet landbrugsmæssigt, ialt ca. 350 ha, ophører omlægning, såning, gødsning, kalkning og sprøjtning fremover - for bortforpagtede arealer dog først efter kontraktfornyelse. For enkelte områder gælder videre muligheder for forsvarets benyttelse end det fremgår af kategoriens generelle retningslinier.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Kategori II.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter.

Kategori II.

Arealer (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Hovedparten af kategorien udgøres af de dele af *terrænets randområder*, der ikke indgår i kategori I. I kategorien indgår bl.a. *Oksbøllejren* og *størstedelen af Kallesmærsk Hede*.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

Generelle retningslinier (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Kørsel med bæltekøretøjer vil fortrinsvis ske i sporene, som er vist på bilag Ih.

Spor: Bæltekøretøjsspor vil ikke blive flyttet, og der vil ikke blive etableret nye spor uden forudgående planændring. Allerede nu er der dog planlagt anlæg af et nyt nord-sydgående spor øst for Nørrekær (bilag IIb). Til gengæld vil det øst-vestgående spor syd for Nørrekær blive nedlagt. Herudover vil flere vegetationsblottede *områder* indenfor kategorien blive søgt begrænset til *spor*, jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Midlertidige anlæg og terrænpunkter kan etableres forudsat efterfølgende retablering af terrænet.

Permanente anlæg og terrænpunkter under en vis størrelse (se nedenfor) kan flyttes efter behov.

Flytning af permanente anlæg og terrænpunkter over denne størrelse samt etablering af nye kræver planændring.

Øvrige aktiviteter, herunder gravning, bivuakering, m.v. kan fortsætte i hidtidigt omfang, også udenfor sporene.

Slid vil så vidt muligt blive undgået, og retableres straks efter øvelserne. Plejeforanstaltninger iværksættes for at bevare den sammenhængende vegetation.

Rekreativ benyttelse kan stort set ske i det omfang, forsvarets aktiviteter tillader det.

Særlige retningslinier (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Nordvestlige del af Kallesmærsk Hede er omfattet af særlige retningslinier. Kun begrænset aktivitet svarende til den nuværende brug vil finde sted, vegetationen udenfor sporene bevares intakt, og hede og klit underkastes særlig pleje.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Kategori III.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Kategori III.

Arealer (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Kategorien omfatter *områderne langs terrænets hovedakse, området mellem Oksbøllejren og hovedaksen, et område øst for det kommende bytræningscenter, et område omkring Tyskerstillingen og et område ved Stibjerg-bunkeren.*

Kategorien er opdelt i fem delområder:

- A. Selager. Består af Revls og Hvide Bjerge, et område øst for det kommende bytræningscenter, området omkring Tyskerstillingen samt et område umiddelbart nord for Tyskerstillingen.
Vegetationsandel: 3/5.
- B. Stibjerg. Et lille område omkring Stibjerg-bunkeren.
Vegetationsandel: 1/2.
- C. Nr. Grandelag. Består af to områder, en vestlig og en østlig del.
Vegetationsandel: 3/4.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

D. Kirkebjerg. "Flaskehalsen" mellem terrænets centrale og sydvestlige del.

Vegetationsandel: 3/5.

E. Nordøstlige del af Kallesmærsk Hede.

Vegetationsandel: 4/5.

Generelle retningslinier (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Fastholdelse af vegetationsandelen: De ovenfor angivne vegetationsandele fastholdes for hvert delområde. Placeringen af vegetationsblottet terræn indenfor delområderne er ligegyldig.

Plejeforanstaltninger iværksættes for at opretholde den nuværende vegetationsandel.

Kørsel: Færdsel med bæltekøretøjer kan finde sted overalt indenfor kategorien.

Andre aktiviteter kan finde sted overalt indenfor kategorien.

Midlertidige anlæg og terrænpunkter kan etableres.

Permanente anlæg og terrænpunkter under en vis størrelse (se nedenfor) kan flyttes efter behov.

Flytning af permanente anlæg og terrænpunkter over denne størrelse samt etablering af nye kræver planændring.

Afmærkning: Hvor grænserne for kategori-III-områderne ikke følger tydelige grænser i terrænet, f.eks. veje, bilfaste spor og større bæltepor, vil de blive afmærket.

Rekreativ benyttelse kan ske i det omfang, forsvarets aktiviteter gør det muligt.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne II og III.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne II og III.**

For de to kategorier gælder nedenstående fælles retningslinier.

Aktiviteter udover kørsel (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Skydning, flyvning, gravning og sprængning kan foregå i hidtidigt omfang, med mindre andet udtrykkeligt fremgår af de generelle retningslinier for de to kategorier eller af retningslinierne i dette afsnit. Slid og terrænændringer som følge af aktiviteterne udbedres efter øvelserne, jvf. nedenstående retningslinier.

Anlæg og terrænpunkter (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

De eksisterende anlæg og terrænpunkter (beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) vil stort set blive bevaret.

Midlertidige anlæg og terrænpunkter, dvs. anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling, kan frit etableres forudsat, at etableringen ikke indebærer en benyttelse af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de overordnede retningslinier for den pågældende kategori. Efter fjernelse af anlægget eller terrænpunktet vil arealet som hovedregel blive retableret, jvf. retningslinierne herfor i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Permanente anlæg og faste terrænpunkter. Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kræver, udover nødvendige tilladelser fra relevante myndigheder, planændring. Dette gælder dog ikke kulisser, bivuakområder, helikopterlandeområder, målostillingspunkter, hårde mål samt lure- og ildstillinger, der frit kan flyttes *forudsat* at et tilsvarende antal anlæg fjernes andre steder indenfor samme kategori. Det er endvidere en forudsætning, at de overordnede retningslinier for de pågældende kategorier fortsat kan overholdes. Herudover kan afspærrings- og afmærkningsmidler frit opsættes efter behov.

I perioden fjernes en *standplads for kampvogn* syd for Hellesø, mens en *oplagsplads for byggeaffald* sløres eller fjernes.

I perioden vil *to skydebaner* nord for Grærup Langsø blive flyttet (baner nr. 3 og 4 på bilag Im).

I perioden vil der blive opført følgende *nye faste anlæg og terrænpunkter* (bilag IIb):

- Bytræningscenter ved Store Brik.
- Skivedækninger på Kallesmærsk Hede, ialt godt 100 stk, med tilhørende ildstillinger og hjulkøretøjsspor.
- Pansergrav ved Ringbjerg Rende.
- Broslagningssteder ved Ålestrømmen (1 stk.) og Markstrømmen (2 stk.).
- Observationshøje på Kallesmærsk Hede (4 stk.) og i Kirkebjerg (2 stk.).
- Skydestandpladser på Kallesmærsk Hede, ialt to.

Arealernes pleje og drift (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Driften af de tidligere landbrugsarealer.

Ophør af landbrugsmæssig drift. Omlægning, såning, gødsning, kalkning og sprøjtning undlades fremover på såvel arealer, der har været drevet af forsvaret som bortforpagtede arealer (fra kontraktfornyelse), ialt ca. 640 ha. Arealerne får lov at gro til og henligge som naturarealer, der plejes med lejlighedsvis slåning, græsning, afbrænding eller nedskæring af opvækst efter behov. Arealerne kan geninddrages i omdrift, hvilket dog forudsætter amtets forudgående godkendelse.

Landbrugsmæssig drift opretholdes på ialt godt 36 ha.

Vildtagre. Det nuværende niveau af vildtagre, ca. 80 ha, og deres fordeling på terrænet fastholdes, idet tre mindre arealer opgives, og en enkelt vildtager etableres (erstatning for nedlagt ager i kategori I). Såfremt der herudover bliver behov for flytning af vildtagre, vil disse efter planændring blive etableret udenfor kategori I.

Hvor beskyttede naturtyper midlertidigt er blottet for vegetation p.g.a. øvelsesaktiviteter bør der ikke etableres vildtagre. En undtagelse herfra er tilsåning af arealer, der er klargjort til tilplantning. Der kan endvidere sås og gødskes (dog kun moderat) på tidligere landbrugsarealer, der midlertidigt er blottet for vegetation.

Langs grøfter undlades gødsning.

Pleje af åbne arealer.

Rydning af selvsået opvækst. Især hede, men også klit, overdrev, eng og mose friholdes for opvækst i passende omfang, således at det sikres, at områderne på langt sigt ikke gror til. Små, spredte holme af opvækst kan dog bevares, ligesom opvækst bør bevares, hvor det i meget benyttede områder har en gavnlig effekt ved at sløre sporene. Der forudsættes en let forøget plejeindsats i terrænets randområder. Bl.a. er der behov for rydning på hedearealerne mellem Vrøgum og Ål Plantager, mellem Ål og Bordrup Plantager og vest for Vrøgum Plantage.

Anden pleje. Lyngen forynges med mellemrum dels ved hjælp af afbrænding eller slåning, dels som følge af forsvarets aktiviteter, der forårsager slid og til tider brand.

Overdrev, eng og mose plejes efter behov med slåning eller afgræsning.

Krat. Størstedelen af kratarealerne bevares. Hvor der er tale om bevoksninger af bjergfyr, plejes disse som sådan (jvf. afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**).

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

Kliddæmpning foretages i nødvendigt omfang, idet der dog accepteres en større andel vegetationsblottet klit end normalt. Nedbrydning af klitterne kan imødegås ved at "pæle" klitterne af og dæmpe dem med fyrre- eller granris. I nedslagsområdet vil dæmpning ske under iagttagelse af faren for ulykker med "forsagere". Som følge af klitternes særlige betydning i øvelsesmæssig sammenhæng accepteres det, at indlandsklitter, som befinder sig indenfor kategori III, ændres på længere sigt.

Arealretablering.

Skader på terrænet udenfor etablerede spor udbedres efter øvelser, færdsel med bæltekøretøjer, fjernelse af midlertidige anlæg, grøftegravning m.v. I *kategori II* vil dette ske straks. I *kategori III* skal udbedring kun ske, såfremt det er nødvendigt for at opretholde den fastsatte vegetationsandel. Der bør dog under alle omstændigheder ske en planering af arealerne. Såfremt aktiviteterne har medført terrænændringer (f.eks. gravning) planeres arealet. På tidligere landbrugsarealer, d.v.s. arealer, der enten har været bortforpagtet eller drevet af forsvaret, samt i bevoksede områder og i brandbælter kan der herudover sås og gødskes moderat for at sikre hurtig retablering. På øvrige arealtyper bør man efter planering vente, til vegetationen indfinder sig af sig selv.

Efter øvelser vil der herudover ske *oprydning og fjernelse af affald*.

Nedslagsområdet samt skydebaner *renses jævnlige for skrot og metalstumper*.

Afpøling af områder for at mindske sliddet og sikre retablering af vegetationsdækket kan fortsætte efter skøn og ønske.

Beplantning (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet).

Foryngelse og pleje af bevoksninger og hegn.

Bevoksninger. Eksisterende bevoksninger vil som hovedregel blive bibeholdt og de fleste bør kunne tjene øvelsesmæssige formål. For drift og foryngelse er opstillet en række generelle retningslinier. Ca. 60 af de ialt 480 ha bevokset areal er sat til foryngelse i perioden.

Eventuelt nødvendige yderligere foryngelser kan ske i overensstemmelse med retningslinierne vedrørende drift, foryngelse og træartsvalg.

Hegn. Eksisterende hegn ønskes som udgangspunkt bibeholdt. I perioden forynges ialt ca. 5100 m hegn, heraf ca. 2100 m med brede, 6-8 rækkede, og ca. 3000 m med smalle, 1-2 rækkede, hegn.

Rydning af beplantning vil ske følgende steder:

Bevoksninger.

- Rydning af ca. 3 ha skov før opførelse af bytræningscenteret.
- Krat fjernes og to bevoksninger untlades gentilplantet på stenalderhavskrænten.
- Vest for Holm Sø fjernes en bræmme af en bjergfyrbevoksning.

Hegn.

- Fjernelse af hegn af landskabelige årsager, bl.a. i nordlige del af Nørrekær, omkring Grærup Langsø, samt hegn på og ved stenalderhavskrænten.
- Tre steder etableres udsigt til åbne områder v.h.a. udsigtskiler eller opkapning.
- Hegn, der ikke længere er nødvendige som lægivere for nye hegn etableret i læ af dem, fjernes.

Der fjernes ialt ca. 8300 m hegn.

Tilplantning af ubevoksede arealer vil kun ske på steder, hvor det er absolut ønskeligt at forbedre terrænets øvelsesmæssige værdi. Følgende beplantninger vil blive etableret:

- Et antal beplantningsområder i den sydlige del af Kallesmærsk Hede.
- Et bælte langs sydgrænsen af Kallesmærsk Hede.
- Lave beplantninger i den nordlige del af Kallesmærsk Hede.
- Beplantning omkring kulissen Frisenlund i den østlige del af Kallesmærsk Hede.
- Beplantningsområder i den østlige del af Kallesmærsk Hede.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

- Beplantning i ca. 100 m's bredde langs plantagerne Bordrup, Oksby og Vejers Plantager.
- Skovholm i sydkanten af Vejers plantage omkring udmundingen af det østligste af de to bæltspor.

Der tilplantes ialt ca. 103 ha.

Der vil herudover blive etableret slørende beplantning omkring Stibjerg Skydebane.

Principper for træartsvalg.

Der vil overvejende blive anvendt enten ren nåletræ, evt. blandinger af forskellige nåletræarter, eller blandinger af løv- og nåletræ.

Ved foryngelse af bevoksninger anvendes fortrinsvis skovfyr, østrigsk fyr og sitkagran som hovedtræarter, og ved underplantning især eg.

1-2-rækkede hegn anlægges med hvidgran eller sitkagran.

6-8-rækkede hegn anlægges næsten udelukkende eller med en væsentlig andel nåletræ, idet der dog iblandes eg. Løvtræer og hjemmehørende buske anvendes især, hvor landskabelige hensyn taler for det. Som blivende arter anvendes, udover eg, skovfyr og østrigsk fyr, evt. suppleret med eg. Som hjælpetræarter benyttes contortafyr, fransk bjergfyr, el og asp.

Nye beplantninger anlægges næsten udelukkende med nåletræ, dog iblandet eg. Udover eg benyttes skovfyr og østrigsk fyr som hovedtræarter og fransk bjergfyr, contortafyr, hvidgran, hvidel og asp som hjælpetræarter. På tidligere landbrugsjorder kan der anvendes større indblanding af løvtræer (eg) og buske.

Særligt hensyn til vandløb (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Der vil ved øvelser blive *taget mest muligt hensyn* til de seks vandløb i terrænet, Markstrømmen, Ålestrømmen, Ringbjerg Rende, Langslade Rende, Langsø Kanal og Storbæk. Den *nuværende tilstand vil blive bibeholdt* udover de ændringer der måtte ske som følge af anlæggene omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** samt vandstandshævninger omtalt i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** Bl.a. oprenses vandløb efter passage.

Passage af vandløb ved nedlægning af faskiner og dozning (beskrevet i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**) vil fremover kun finde sted på de strækninger af Ringbjerg Rende, Ålestrømmen og Markstrømmen, som er vist på bilag IIId.

Forbedring af de hydrologiske forhold (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

I perioden vil forsvaret forsøge at gennemføre en række genopretninger af vådområder. Såfremt det viser sig, at vandstandshævning umuliggør passage kan afhjælpende foranstaltninger blive nødvendige. Enkelte steder kan det blive nødvendigt at føre arealerne tilbage til tilstanden før genopretningen. Før genopretningsprojekter eventuelt opgives, vil de blive gjort til genstand for drøftelse mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, og det vil blive forsøgt at finde kompenserende foranstaltninger.

Følgende projekter vil forsøgsvis blive gennemført.

Ringbjerg Rende. Opstemmes i vest, hvor vandløbet forlader øvelsesterrænet. Såfremt vandstandshævningen vanskeliggør færdselen i området for meget - der skal være mulighed for passage hele året - vil opstemningen i stedet ske i øst som oprindelig planlagt.

Langsande Rende. Vandløbet opstemmes eller grøftetilløbene lukkes i den sydlige del, syd for slæbemålsbanen. Kørsel på sporene skal fortsat være muligt.

Markstrømmen. Opstemmes syd for Grærup Langsø.

Der skal fortsat være mulighed for passage ad bæltesporet syd for Grærup Langsø.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

Vandstandshævning i den sydøstlige del af Kallesmærsk Hede. Grøftesystemet som afvander den ferske eng i afd. 404 g lukkes.

Vandstandshævning i den nordlige del af Kallesmærsk Hede. En grøft i afd. 410, øst for Buksande, opstemmes nord for Langsladevej.

Genopretning af Tane Sø. Grøften i vestenden af afd. 112 opstemmes. Passage til fods gennem terrænet skal fortsat være muligt.

Vandstandshævning vest for landevejen ved Molskær. Grøften mellem afd. 329 og afd. 330 opstemmes umiddelbart vest for Oksbøl-Blåvand-vejen.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Fælles retningslinier for kategorierne I, II og III.**

Eksproprierede bygninger (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Af de ialt ca. 70 eksproprierede bygninger vil 25 blive nedrevet. Af disse vil to blive erstattet med kulisser. Herudover nedrives fire lader og stalde. Bygningernes form, udseende og materialer vil inden nedrivningen blive dokumenteret med tegnings- og fotomateriale.

Den resterende del af bygningerne bevares *enten* fordi de er egnskarakteristiske eller af landskabelig værdi og derfor bør bevares *eller* fordi de har værdi i øvelses- eller uddannelsesmæssig sammenhæng. De bygninger, der bevares, søges, i det omfang det er foreneligt med anvendelsen, vedligeholdt så nær det oprindelige som muligt hvad angår form, materialer, farver og beplantning.

Diverse terrænvedligeholdelse (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Vedligeholdelse af grøfter og vandløb. Grøfter og vandløb vil blive vedligeholdt. Dette gælder dog ikke på steder, hvor de hydrologiske forhold ønskes genoprettet v.h.a. lukning af grøfter. Vedligeholdelse af underjordiske dræn undlades fortsat. Der vil ikke blive gravet nye grøfter eller etableret nye underjordiske dræn.

Vedligeholdelse af veje og stier er ikke behandlet i planen.

Brandbælter og -damme er ikke behandlet i planen.

Vildtpleje (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

De nuværende gode vilkår for vildtet fastholdes og for visse dyrearter forbedres. Forbedringen vil især ske ved en forbedring af de naturmæssige forhold, specielt ovennævnte genopretning af vådområder.

Pattedyr.

Sammendrag af planovervejelserne Fejl! Ukendt argument for parameter.

Kronvildt: Der vil ikke blive iværksat yderligere bestræbelser til fremme af kronvildtbestanden. Større arrangementer bør dog kun finde sted med to ugers mellemrum, således at dyrene kan nå at falde til ro. Dette bør tages i betragtning ved tilrettelæggelse af øvelser, der omfatter store dele af terrænet, specielt i forår/forsommer (især april og juni), hvor terrænet er meget benyttet samtidig med at kronvildtet er mest følsomt overfor forstyrrelser.

Den planlagte forøgelse af andelen af brede hegn vil forbedre vildtets muligheder for at søge dækning i det åbne terræn.

Andre dyrearter. Terrænets øvrige dyrearter tilgodeses ved de foranstaltninger, der gennemføres i terrænet. Især forbedres forholdene for hede- og hedemosefugle ved forøgelsen af arealet af fugtige områder. Også padder vil have gavn af vådområderne.

Herudover må forøgelsen af arealet af områder, der friholdes for forstyrrende aktiviteter ventes at gavne fuglene.

Information til terrænets brugere (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Bestemmelser for brug af og hensyntagen til terrænet og de forskellige anlæg formidles til de ansvarlige for de enkelte øvelser ved udlevering af en mappe med "Blivende Bestemmelser for Oksbøllejren", hvori planens retningslinier er indarbejdet. I tilknytning hertil vil der blive udarbejdet et kort visende terrænets inddeling i kategorier.

Til enkeltpersoner udleveres som nu en folder med kort over terrænet, hvor de vigtigste bestemmelser for brugen af området opsummeres. En forbedring/udbygning af informationsfolderen overvejes. Endvidere er en informationsvideo under forberedelse (ventes ikke færdig i nærmeste fremtid).

Den planlagte afmærkning af grænserne mellem kategorierne hvor disse ikke følger tydelige linier i terrænet vil medvirke til overholdelse af retningslinierne for brug af kategorierne.

Offentlighedens adgang til terrænet (afsnit Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.).

Publikums færdsel i selve terrænet vil blive fastholdt nogenlunde på det nuværende niveau. Antallet af dage, hvor der er adgang til mindst ét område, vil således ikke blive formindsket og der vil fortsat være dage, hvor samtlige områder er åbne. P.g.a. øvelsernes karakter vil det desværre ikke være muligt at undgå længere sammenhængende perioder, hvor samtlige områder er lukkede. Adgangsmulighederne vil på flere punkter blive forbedret, uden at forsvarrets øvelsesmuligheder indskrænkes tilsvarende.

Information. Den nuværende information om terrænet og om adgangsmuligheder vil blive udvidet med en folder om de samlede statsarealer i området.

Adgangsforhold.

Forsvarets brug ændres, hvorved der gives mulighed for en moderat forøgelse af antallet af åbningsdage samt bedre muligheder for adgang omkring højtider og i sommerperioden.

Områdeinddelingen ændres, således at mulighederne for adgang til Nørrekær/Børsmoseområdet og området omkring Råsø forbedres - se **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** side **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** I område A kan en indskrænkning af adgangsmulighederne til det lille område øst for det kommende bytræningscenter ikke udelukkes.

Det forsøges at *åbne dele af terrænet for adgang udenfor normal arbejdstid.*

Adgang i ferier og på fridage. Mulighederne for adgang i ferier og på fridage prioriteres højere end adgang i andre perioder. Der vil fortsat være gode muligheder for adgang i weekender, på helligdage og i juli måned. Det forsøges at forbedre mulighederne for adgang i weekender og på helligdage i månederne april-juni samt i den sidste del af sommerferieperioden (august).

I tilknytning til stier på Oxbøl statsskovdistrikt vil der blive etableret *stisløjfer på skyde- og øvelsesterrænet.* Herudover arbejder Oxbøl distrikt med fastlæggelse af forløbet af *Vestkyststien*, som formentlig vil få en afstikker gennem øvelsesterrænet.

Antallet af guidede ture vil forsøgsvis blive udvidet, og Oksbøllejren har iværksat bestræbelser på at give publikum hyppigere adgang til at overvære skydninger og anden militær aktivitet i terrænet.

Adgangen til Blåvandshuk vil ikke blive udvidet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Konklusion.**Fejl! Ukendt argument for parameter. **Konklusion.**

Af ovenstående gennemgang fremgår, at de mål, som blev sat for planarbejdet i vid udstrækning enten er nået eller vil blive det i den kommende planperiode. I det følgende gennemgås de enkelte mål fra 1-12, jvf. planens afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**

Forsvarets aktiviteter.

Ad. 1 . Forsvarets nuværende aktivitetsniveau skal kunne opretholdes og forsvaret skal have den fornødne bevægelsesfrihed til gennemførelse af øvelserne.

På de fleste punkter kan den nuværende benyttelse opretholdes stort set uændret:

- a. Terrænets sammensætning af sammenhængende bevoksning, ledelinier, hindrelinier og åbne arealer vil stort set være uændret og forbedres på visse punkter i øvelsesmæssig henseende: Den strategiske placering samt udformning af beplantninger forbedres, idet der sker en rydning af krat samtidig med at der etableres nye beplantninger, og værdien af flere hindrelinier forøges ved vandstandshævninger og etablering af broslagningssteder.
- b. Branddamme og -linier fastholdes. Enkelte vildtagre nedlægges, men omfanget af vildtagre opretholdes, og forsvaret har medvirket ved valg af placeringen af erstatningsarealer. De nuværende remiser fastholdes.
- c. Der sker ingen væsentlige ændringer i, hvilke arealer, der er udlejet.
- d,e. Forsvaret kan fortsat benytte de nuværende hovedspor. Enkelte steder nedlægges spor, som erstattes med nye. I det hele taget er mulighederne for at færdes i terrænet stort set uændret, idet den valgte inddeling i kategorier afspejler terrænets udseende.
I kategori II vil kun midlertidig bortslidning af vegetationen uden for sporene finde sted. Flere bæltesporsområder i kategorien vil desuden blive indskrænket til bæltespør. Til gengæld er der mulighed for fri kørsel i kategori III, hvor *placeringen* af vegetationsblottet terræn er ligegyldig, blot vegetationsandelen opretholdes. I de vandstandshævninger, der planlægges gennemført, er der taget forbehold for, at de nuværende passagemuligheder ikke må indskrænkes.
- k. Det accepteres, at der i området ved Tyskerstillingen fortsat kan graves en pansergrav fra øvelse til øvelse.
- n. Børsmose og Mosevrå Skoler samt Selagergård kan fortsat benyttes som kommandostationer.
- p. Der er ikke accepteret en udvidet anvendelse af området omkring Gedbjerg-anlægget til øvelser med kampvogne, idet området er udpeget som kategori II, hvor kørsel kun må finde sted på nuværende spor. Den nuværende anvendelse af området til opsætning af målskiver kan dog fortsætte, og der er taget forbehold for dette ved den planlagte vandstandshævning i området.
- q. Bytræningscenterets opførelse, placering m.v. var afdebatteret ved driftsplanlægningens begyndelse og der forelå en godkendt lokalplan, hvorfor dette er indgået som en forudsætning for planen.
- t. Pansermålsbanen i K1 vil blive færdiggjort.

På et par punkter sker mindre indskrænkninger i forhold til den af forsvaret ønskede benyttelse:

- f. Maskingravning og dozning kan gennemføres *stort set* som hidtil, idet passage af vandløb ved dozning dog ikke længere kan ske mellem Råsø og Develsø. Omfanget af passage ved dozning har dog hidtil været begrænset.
- g. Gravning med spade vil ikke længere finde sted indenfor de områder, der er udpeget som kategori I samt et enkelt område i kategori II. Aktiviteterne disse steder har dog hidtil været begrænsede.

- r. K1 og K2 anvendes fortsat som målområde. Anvendelsesmulighederne for den vestlige og nordlige del af K1, der er udpeget som henholdsvis kategori I og II, er dog indskrænket.
- u. Faste skydebaner og -anlæg fastholdes med undtagelse af to skydebaner nord for Grærup Langsø, som flyttes.

De fleste af forsvarets ønsker til udvidet eller ændret anvendelse har kunnet imødekommes:

- h. Der vil blive etableret vandhindringer ved opstemninger af Markstrømmen, Ålestrømmen og Ringbjerg Rende.
- i. Der vil blive etableret broslagningssteder med tilhørende sprængbrønde ved Åle- og Markstrømmen.
- j. Ringbjerg Rende vil blive udbygget til pansergrav i den østlige ende.
- l. Ønsker om beplantninger, der kan etableres uden væsentlig negativ landskabelig effekt vil blive opfyldt.
- m. Forsvaret havde som udgangspunkt ønsket at bevare så mange faste terrænpunkter, herunder bygninger, som muligt. I forbindelse med planarbejdet er man dog enedes om, at det vil være hensigtsmæssigt at nedrive ca. 1/3 af bygningerne. Af disse erstattes to med kulisser. Den resterende del bevares og vedligeholdes og benyttes om muligt ved øvelserne. Øvrige terrænpunkter bibeholdes med et par enkelte undtagelser.
- o. Den nuværende køregård udbygges til øvelser i udlægning og genlæsning af faskiner.
- s. De fleste af de ønskede faste og midlertidige anlæg etableres.
- v. Der er ikke fundet behov for etablering af en bane til skydning med 25 mm maskinkanon.

Forsvarets bevægelsesfrihed er kun på få områder indskrænket i forhold til de i målsætningen nævnte krav til terrænets fremtidige benyttelse. Til gengæld er det sikret, at store områder kan benyttes stort set frit indenfor de udstukne rammer, og der er åbnet mulighed for etablering af en række nye anlæg, der kan forbedre visse områders øvelsesmæssige værdi. Som helhed er det altså sikret, at forsvarets nuværende aktivitetsniveau kan opretholdes, og at forsvaret får den fornødne bevægelsesfrihed til gennemførelse af øvelserne.

Forholdet til omverdenen.

Ad. 2. Planen skal øge befolkningens forståelse for forsvarets aktiviteter og nødvendigheden af dem.

I planen er gennemgået forsvarets nuværende anvendelse af terrænet. Ved at redegøre for hvilke aktiviteter, der er forbundet med benyttelsen, hvordan og ikke mindst hvorfor de finder sted samt hvordan omgivelserne påvirkes af dem, er det søgt at bibringe læseren en forståelse for aktiviteterne og deres nødvendighed.

Ad. 3. Planarbejdet skal sikre, at befolkningens ønsker til benyttelse og beskyttelse af terrænet kommer til udtryk, og at ønskerne i det omfang det er muligt og rimeligt tilgodeses.

Bidragydernes ønsker til terrænets fremtidige benyttelse, beskyttelse og pleje er kommet til udtryk dels mundtligt ved de afholdte møder med bidragerne, dels skriftligt i de indkomne bidrag til driftsplanlægningen.

I forbindelse med planarbejdet har Skov- og Naturstyrelsen ikke alene varetager koordineringen mellem forsvarets benyttelsesinteresser og de fremsatte beskyttelsesinteresser og rekreative interesser, men også i vidt omfang medvirket ved identifikationen af de væsentligste naturmæssige og rekreative interesser samt fremsat forskellige ønsker vedrørende varetagelsen af disse interesser.

Det er under planlægningen forsøgt at imødekomme flest mulige af bidragerne ønsker, og bidragene har herved haft stor indflydelse på terrænets fremtidige udformning og benyttelse.

Ad. 4. Lokale beboere og turister skal have forbedrede muligheder for at opleve terrænet.

Af sikkerhedsmæssige årsager og a.h.t. forsvarets mulighed for brug af øvelsesterrænet vil publikums færdsel i selve terrænet blive fastholdt nogenlunde på det nuværende niveau.

Nogle af bidragerne ønsker har derfor kun kunnet imødekommes i begrænset omfang, mens gennemførelse af andre helt har måttet opgives. Der gennemføres dog følgende tiltag, som vurderes at kunne forbedre publikums muligheder for adgang, uden at forsvarets øvelsesmuligheder indskrænkes tilsvarende:

Den nuværende information om terrænet og om adgangsmuligheder udvides med en folder om de samlede statsarealer i området.

Adgangen til visse områder vil blive forbedret ved en omlægning af områdeinddelingen.

Det tilstræbes at sikre flere åbne dage i ferier og på fridage.

Det forsøges at åbne dele af terrænet udenfor normal arbejdstid.

Der etableres stisløjfer i tilknytning til stier udenfor terrænet, og Vestkyststien vil formentlig få en afstikker gennem øvelsesterrænet.

Antallet af guidede ture vil forsøgsvis blive udvidet, og der vil blive hyppigere adgang til overværelse af skydninger og anden militær aktivitet.

Ad. 5. Der skal også fremover findes et forum for en dialog mellem forsvarets interesser og eksterne interesser på terrænet.

Den aftalte procedure vedrørende planændringer sikrer, at spørgsmål, som der ikke er taget højde for i planen, kan rejses af begge parter i løbet af planperioden, hvorefter spørgsmålene kan gøres til genstand for drøftelse. Der kan i forlængelse heraf vedtages ændringer af driftsplanen, forudsat at parterne er enige.

Bevarelse af karakteristiske naturmæssige og kulturhistoriske værdier.

Ad. 6. De mest værdifulde områder i landskabelig samt flora- og faunamæssig henseende indenfor terrænets naturtyper ønskes identificeret. De pågældende områder ønskes sikret mod ødelæggelse og forringelse som følge af øvelsesaktiviteter. Områdernes kvaliteter ønskes ved pleje bevaret og om muligt forbedret.

I de områder, der ikke er blandt de mest værdifulde på terrænet, ønskes forsvarets benyttelse planlagt, så mest muligt af de karakteristiske naturtyper og geologiske formationer beskyttes. Også her skal det sikres, at de enkelte naturtyper plejes, så tilstanden bevares eller forbedres. Det skal endvidere sikres, at nedslidte områder reetableres "efter brug".

Målsætningen i punkt 6 tilgodeses ved inddelingen af terrænet i tre kategorier efter indholdet af naturmæssige interesser og omfanget af benyttelsesinteresser.

I kategori I findes de mest værdifulde og følsomme områder m.h.t. landskab, flora og fauna. Områderne friholdes helt for øvelsesaktiviteter og sikres dermed mod forringelse eller ødelæggelse. Områderne skal i særlig grad plejes, hvorved de nuværende kvaliteter bevares eller forbedres. Hvor det er muligt, er der indenfor disse områder planlagt genopretning af den oprindelige vandstand.

Kategoriene II og III udgør de områder, hvor mest muligt af naturværdierne ønskes beskyttet.

I kategori II, der udgør den største del af terrænet, sikres, at de områder, der er vegetationsdækkede nu, også vil være det fremover, samtidig med at forsvaret har visse muligheder for at benytte områderne til øvelsesaktiviteter. I kategori III sikres, at den nuværende andel af vegetationsdækket terræn fastholdes. Her er der meget få restriktioner for forsvarets benyttelse. I kategoriene II og III er der, ligesom i kategori I, udover bestemmelser for reetablering af eventuelt slid fastsat bestemmelser om pleje af de forskellige naturtyper. Der gennemføres i et vist omfang naturgenopretning i form af vandstandshævninger. Det landskabelige helhedsindtryk fastholdes og forbedres således i disse to kategorier.

Ad. 7. I perioden ønskes de oprindelige hydrologiske forhold genoprettet i det omfang det er praktisk muligt og foreneligt med forsvarets behov for at benytte arealerne.

Der er planlagt vandstandshævninger mange steder på terrænet. Kun vandstandshævninger, der med sikkerhed ville ødelægge forsvarets muligheder for benyttelse af de pågældende områder er på forhånd opgivet. Enkelte af de planlagte vandstandshævninger kan derfor vise sig at give problemer for forsvarets benyttelse; dette vil blive søgt afhjulpet ved omlægning af aktiviteterne eller modforanstaltninger, f.eks. hævning af spor. Kun hvis dette ikke er muligt vil vandstandshævningen, efter drøftelse mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, blive opgivet.

Ad. 8. De gode forhold for vildtet skal fastholdes. Dette gælder specielt for kronvildtet.

Der findes allerede med terrænets nuværende udseende og brug en passende stor vildtbestand. Da aktivitetsniveauet fastholdes og terrænets udformning på flere punkter forbedres i naturmæssig henseende, vil der fortsat være gode forhold for vildtet.

Det nuværende omfang af vildtagre vil blive fastholdt og der vil ikke ske væsentlige ændringer af antallet af bevoksede områder. Andelen af brede hegn vil dog blive forøget, hvilket vil forbedre vildtets muligheder for at søge dækning. Især de planlagte vandstandshævninger ventes at forbedre vilkårene for bl.a. hedemosefugle. Endvidere må den ro, der sikres i kategori I-områderne ventes at gavne dyrelivet, især i yngletiden.

Ad. 9. Indtrykket af et kulturlandskab skal i et vist omfang bevares.

Størstedelen af de nuværende hegn vil blive bevaret med den nuværende placering (forynges når tid er). De bortforpagtede områder indenfor kategori I bevares som græsnings-/høsletsarealer. Hovedparten af de tilbageværende gårde bevares og vedligeholdes med det oprindelige udseende. Hovedparten af de tidligere landbrugsarealer får lov at gro til med en mere naturlig vegetation. Arealerne vil dog v.h.a. pleje blive opretholdt som åbne områder.

Ad. 10. Fortidsminderne skal sikres pleje.

Der er fastsat plejebestemmelser for samtlige fredede fortidsminder, som alle er afsat på kort og afmærket i terrænet. Tilstanden ventes derfor forbedret i den kommende periode.

Den omtrentlige placering af arkæologiske anlæg er indtegnet på kort, så der kan tages hensyn til dem.

Arbejdsredskab.

Ad. 11. Planen skal tydeliggøre de naturmæssige og rekreative værdier i terrænet for forsvaret og anvisne retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje som tager hensyn til disse værdier. De opstillede retningslinier skal være enkle for forsvaret at administrere i praksis.

I planen er som nævnt de vigtigste naturmæssige interesseområder udpeget, og de rekreative interesser er behandlet. Den valgte inddeling i tre kategorier afspejler på én gang områdernes indhold af naturmæssige interesser og forsvarets muligheder for benyttelse. Ordningen er enkel at administrere, idet der indenfor hver kategori gælder fælles retningslinier for omfanget af benyttelse og nødvendig pleje m.v. De forholdsvis få områdetyper gør det muligt at afmærke dem tydeligt i terrænet, hvorved der tages hensyn til, at der i terrænet ofte færdes øvende enheder, som ikke er stedkendte.

Af dette afsnit samt af afsnittene **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.-Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** fremgår, at bidragsydernes ønsker samt de forslag der blev stillet i "Den Gule Betænkning", i høj grad er blevet imødekommet. Dette skyldes ikke mindst, at mange af de naturmæssige og rekreative interesser på terrænet kan varetages uden eller med få indskrænkninger i forsvarets muligheder for at benytte området. Der er således begrundet håb for, at terrænets indhold af naturværdier vil blive forøget og de rekreative muligheder forbedret i den kommende periode.

Fejl! Ukendt argument for parameter. **Plandispositionernes forhold til gældende brugs-begrænsninger.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Plandispositionernes forhold til gældende brugs-begrænsninger.**

En række af de i planen beskrevne tiltag kræver, jvf. planens afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.**, tilladelse fra forskellige myndigheder, specielt amtet, som har dispensationskompetence vedrørende størstedelen af naturbeskyttelseslovens bestemmelser. Det må i hvert enkelt tilfælde vurderes, hvorvidt en given foranstaltning kræver tilladelse eller ej, og i bekræftende fald indhentes myndighedernes godkendelse inden iværksættelse. I tvivlstilfælde bør spørgsmålet forelægges den pågældende myndighed.

Planen har, inden planarbejdets afslutning, været forelagt skovlovsmyndigheden (Oxbøl statsskovdistrikt) til egentlig myndighedsbehandling, idet rydning af bevoksninger, der ved fredskovsnoteringen er pålagt fredskovspligt, kræver godkendelse. Der er herved opnået tilladelse til, at de ønskede bevoksninger ryddes i planperioden, mod at planlagte beplantninger omkring Grærup (del af afd. 202, litra a) og Vejers Plantage (del af afd. 214 a, b og c) tilplantes inden år 2008, hvorefter de af distriktet vil blive pålagt fredskovspligt.^{1/2}

KONSEKVENSVURDERINGER.KONSEKV ENSVURDERINGER.

Denne del af planen omhandler de arealmæssige og økonomiske konsekvenser af planens gennemførelse.

Fejl! Ukendt argument for parameter.   **Arealforskydninger** **1993-2007.** Fejl! Ukendt argument for parameter. **Arealforskydninger 1993-2007.**

Som udgangspunkt sikrer planen en bevarelse af de nuværende værdier på terrænet:

I kategori I (de mest værdifulde områder i naturmæssig henseende som friholdes for øvelsesaktiviteter), ialt 1416 ha, accepteres hverken midlertidige eller permanente tilstandsforringelser,

i kategori II (områder, med en vis naturmæssig, især landskabelig værdi, som ikke anvendes intensivt til øvelser), ialt 2927 ha, fastholdes den sammenhængende vegetation med den nuværende placering, og

i kategori III (særligt intensivt benyttede områder med relativt få naturværdier), ialt 1687 ha, fastholdes den nuværende vegetationsandel.

Arealet af opkørte områder (BÆL) fastholdes således på det nuværende niveau.

I perioden gennemføres i medfør af planen en række tiltag af betydning for fordelingen til forskellige arealtyper på terrænet. I det følgende gennemgås de væsentligste af disse tiltag.

Vandstandshævninger. De arealmæssige konsekvenser heraf er vanskelige at fastsætte, da udbredelsen af vådområderne ikke kendes på forhånd. Som det fremgår af bilag IIc er der tale om ret store arealer. Skønsmæssigt påvirkes således omkring 4-500 ha (eksisterende søer ikke medregnet), næsten udelukkende mose- og slettearealer (ca. halvt af hver), af de planlagte vandstandshævninger. Mosearealerne vil blive fugtigere, og nogle steder vil der ske en egentlig forskydning fra mose til sø, f.eks. p.g.a. ændring fra temporære søer (registreret som mose) til permanente søer. En eventuel stigning i søarealet er dog ikke medregnet nedenfor. Vandstandshævningerne ventes herudover at medføre, at de berørte slettearealer bliver mere fugtige, og at dele af dem overgår til egentlige vådområder (mose). Antages det, at ca. 2/3 af de berørte slettearealer overgår til mose vil der som følge af vandstandshævningerne ske en stigning i arealet af vådområder (og et tilsvarende fald i slettearealet) på ca. 150 ha.

Opgivelse/ekstensivering af landbrugsdriften på ca. 990 ha, heraf 350 ha i kategori I og 640 ha i kategorierne II og III.

Arealforskydninger 1993-2007 Fejl! Ukendt argument for parameter.

Hvor bortforpagtning opretholdes vil arealerne fortsat fremstå som græsnings- og høsletsarealer, men ekstensiveringen vil sikre en mere naturlig vegetation end den nuværende.

Hvor driften opgives helt vil arealerne gro til med overdrevs- eller hedevegetation.

Af de 990 ha er ca. 700 ha registreret som slette, 175 ha som mose og 90 ha som strandeng. Ekstensiveringen ventes kun for en mindre del af arealerne at medføre egentlige arealforskydninger; nemlig slettearealer, der gror til med hedevegetation. Størrelsen heraf er skønsmæssigt sat til 100 ha.

Ændret registrering af landbrugsarealer. I 1993 er kun 18 ha registreret som egentlige landbrugsarealer (AGE). Da den landbrugsmæssige drift opretholdes på ca. 116 ha, kan der ved planperiodens afslutning være op til ca. 116 ha landbrugsarealer, d.v.s. 100 ha mere end nu, uden at det afspejler en tilsvarende ændring af driften.

Rydning af opvækst og krat. Der sker i perioden en moderat forøgelse af plejeindsatsen, især i terrænets randområder. Den mindre andel af opvækst på heder, sletter og i moser vil forbedre landskabet, men vil ikke medføre egentlige arealforskydninger, da opvæksten kun i få tilfælde er selvstændigt registreret som krat. I perioden fjernes enkelte egentlige kratarealer af landskabelige årsager (ialt 4 ha, heraf godt 2 ha på hede og 2 ha på mose).

Tilgroning af kratarealer. Hvor det gavner landskabet, får arealer lov at gro til; det gælder især ved Stibjerg skydebane, men også omkring meget slidte partier. Ialt vil 9-10 ha, især hede, overgå til krat.

Fjernelse af hegn. Ialt 8300 m hegn fjernes uden foryngelse fortrinsvis af landskabelige årsager. Da hegnene ikke er registreret selvstændigt, vil det dog ikke medføre arealforskydninger.

Foryngelse af hegn. Ialt forynges 5100 m hegn, heraf 2100 m med 6-8-rækkede hegn, og 3000 m med 1-2-rækkede hegn. Af disse vil kun de brede fremover blive registreret som bevoksede arealer. Hegnene, der fortrinsvis vil blive anlagt med SKF eller ØSF som hovedtræarter (selvom der mange steder vil være indblanding af løvtræer og buske) vil medføre en stigning i det bevoksede areal (driftsklassen AFY) på ca. 3 ha og et tilsvarende fald i arealet af slette.

Nedrivning af huse. Ca. 1/3 af de eksproprierede bygninger nedrives, resten sikres vedligeholdelse, hvilket vil have en positiv landskabelig effekt. Da husene ikke er selvstændigt registreret, vil det dog ikke medføre arealforskydninger.

Fjernelse af anlæg. Der nedlægges to skydebaner og flyttes et spor. Dette vil gavne landskabet, men kun medføre en mindre arealforskydning, nemlig en nedgang i arealet af AAN på knapt 3 ha (overgår til slette).

Nye anlæg. Der anlægges i perioden et bytræningscenter, godt 100 faste skivedækninger med tilhørende ildstillinger og hjulkøretøjsspor, seks observationshøje, to skydestandpladser, en pansergrav og tre broslagningssteder. Kun bytræningscenteret vil medføre en stigning i arealet af AAN og tilfører dette ialt godt 8 ha, der nu er registreret som SLE (4 ha), MOS (under 1 ha), BÆL (1 ha) og bevokset (1 ha COF, 2 ha SGR). Ændringen af MOS er ikke medregnet nedenfor.

Begrænsning af færdselen i visse bæltesporsområder til spor. I enkelte områder indenfor kategorierne I og II søges færdselen begrænset fra områder til spor, hvilket kan medføre et mindre fald i arealet af BÆL disse steder. Dette er dog ikke medregnet nedenfor.

Rydning af bevoksninger. Der ryddes af landskabelige årsager ialt 6 ha BJF-bevoksning og godt 2 ha SGR-bevoksning. Arealerne overgår til hede (4 ha), slette (3 ha) og mose (1 ha).

Foryngelse af bevoksninger. Ialt forynges 61 ha, især gamle bevoksninger af BJF, COF og FBF, og især med EG og SKF som hovedtræarter. Dette medfører en forskydning fra driftsklasserne BJF (-27 ha) og SGR (-1 ha) til driftsklasserne AFY (+3 ha), ANÅ (+1 ha) og LØV (+25 ha). Indenfor driftsklassen AFY sker der en forskydning fra FBF og COF mod SKF. Udover egentlig foryngelse tilplantes 1 ha SLE i tilknytning til en bevoksning med EG.

Tilplantninger. Ialt tilplantes ca. 107 ha, heraf 46 ha LYN, 23 ha SLE, 19 ha BÆL, 12 ha MOS og 7 ha KLI. Tilplantningen vil især ske med SKF og ØSF som hovedtræarter (med vekslende indblanding af andre nåletræarter og i mindre omfang løvtræ) og tilfører derfor driftsklassen AFY 107 ha.

På baggrund af ovenstående forventes nedenstående arealforskydninger på terrænet i den kommende periode. Da mange af arealerne er fastsat ved skøn, anvendes kun hovedgrupper af arealtyper. De angivne arealer må tages med et vist forbehold.

Vådområder (MOS, STG, STB, SØ, VLB).

Vandstandshævninger (SLE ® MOS)	+ 150 ha
Nytilplantning (MOS ® bevokset)	- 12 ha
Rydning af krat (KRT ® MOS)	+ 2 ha
Rydning af bevoksninger (bevokset ® MOS)	+ 1 ha

Græsarealer (SLE).

Vandstandshævninger (SLE ® MOS)	- 150 ha
Opgivelse af landbrugsdrift (SLE ® LYN)	- 100 ha
Evt. ændret registrering af landbrugsarealer (SLE ® AGE)	(-100 ha)
Nytilplantning (SLE ® bevokset)	- 24 ha
Rydning af bevoksninger (bevokset ® SLE)	+ 3 ha
Anlæg af brede hegn (SLE ® bevokset)	- 3 ha
Etablering af anlæg (SLE ® AAN)	- 4 ha
Fjernelse af anlæg	+ 3 ha

Hede og klit (LYN, KLI).

Opgivelse af landbrugsdrift (SLE ® LYN)	+ 100 ha
Nytilplantning (LYN ® bevokset)	- 46 ha
Nytilplantning (KLI ® bevokset)	- 7 ha
Rydning af bevoksninger (bevokset ® LYN)	+ 4 ha
Tilgroning med krat (LYN ® KRT)	- 10 ha
Rydning af krat (KRT ® LYN)	+ 2 ha

Landbrugsarealer (AGE).

Evt. ændret registrering af landbrugsarealer (SLE ® AGE)	(+ 100 ha)
--	------------

Øvrige arealtyper (KRT, VEJ, PAR, GRG, AAN).

Tilgroning med krat (LYN ® KRT)	+ 10 ha
Rydning af krat (KRT ® MOS/LYN)	- 4 ha
Nye anlæg (MOS/SLE/BÆL/bevokset ® AAN)	+ 8 ha
Fjernelse af anlæg (AAN ® SLE)	- 3 ha

Opkørte områder (BÆL).

Nytilplantning (BÆL ® bevokset)	- 19 ha
Etablering af anlæg (BÆL ® AAN)	- 1 ha

Skovbevokset.

Nytilplantning (LYN/SLE/BÆL/MOS/KLI ® AFY)	+ 107 ha
Rydning (BJF ® SLE/LYN/MOS)	- 6 ha

Rydning (SGR ® SLE/LYN)	- 2 ha
Foryngelse af gamle hegn med brede hegn (SLE ® AFY)	+ 3 ha
Etablering af anlæg (SGR ® AAN)	- 2 ha
Etablering af anlæg (COF ® AAN)	- 1 ha
Foryngelse af bevoksninger (BJF -27 ha, SGR -1 ha, AFY +3 ha, ANÅ +1 ha, LØV +25 ha)	0 ha

Arealforskydningerne er sammenfattet i nedenstående skema. Det fremgår, at der i perioden sker en forskydning fra ubevoksede til bevoksede arealer på ca. 100 ha, hovedsagelig p.g.a. de planlagte nyttilplantninger. Indenfor de bevoksede arealer sker der en stigning i arealet af driftsklassen "andet fyr" og et fald i driftsklassen bjergfyr. Indenfor de ubevoksede arealer sker der især en nedgang i græsarealer og en stigning i arealet af vådområder.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Forventede arealforskydninger 1993-2007.

Hovedgruppe /driftsklasse	Areal 1993	Forventet forskydning
Ubevoksede arealer		
vådområder	894	+ 141
græsklædte arealer	1096	- 275 (- 375*)
opkørte områder	713	- 20
hede og klit	2534	+ 43
landbrugsarealer	18	0 (+ 100*)
øvrige arealtyper	293	+ 11
Ubevoksede arealer ialt	5547	- 100
Bevoksede arealer		
BJF	175	- 33
AFY (SKF, FBF, COF, ØSF)	216	+ 112
SGR	35	- 5
ANÅ (OMO, LÆR, ÆGR)	2	+ 1
LØV (EG, BIR)	54	+ 25
Bevoksede arealer ialt	482	+ 100

* Afhænger af registreringen af arealer i landbrugsmæssig omdrift.

Fejl! Ukendt argument for parameter. Økonomiske overslag. Fejl! Ukendt argument for parameter. Økonomiske overslag.

Talstørrelserne, som indgår i dette afsnit, er behæftet med ret stor usikkerhed. Dels kan de ikke beregnes direkte, men er baseret på planens forskellige estimater og til en vis grad på skøn, dels bliver de meget hurtigt forældede. Det er derfor vigtigt ikke at overvurdere værdien af de økonomiske overslag, som dog på planlægningstidspunktet repræsenterer det bedst mulige skøn over de økonomiske konsekvenser af den planlagte drift.

Overslagene er baseret på prisniveau og -relationer ved periodens begyndelse (primo 1993). Det understreges, at overslagene bygger på gennemsnitstal for perioden.

Aktiviteter med direkte relation til den militære anvendelse af terrænet.

De økonomiske overslag omfatter *ikke* aktiviteter, anlæg m.v. med direkte relation til terrænets anvendelse som militært øvelsesområde, d.v.s. f.eks. vedligeholdelse/opførelse af kulisser og diverse anlæg (f.eks. observationshøje og skivedækningsanlæg), retablering og oprydning af terrænet efter øvelser og vedligeholdelse af veje, spor, brandlinier og -damme. Også sikkerhedstjeneste, herunder brandtjeneste og afspærring, samt information til terrænets brugere opfattes som en del af de militære aktiviteter. En undtagelse er dog anlæg og efterfølgende kulturpleje af de bevoksninger, der af forsvaret ønskes anlagt med øvelsesbrug for øje (samt fjernelse af bevoksningerne ved Store Brik). Udgifterne hertil er medtaget i de økonomiske overslag.

Øvrige aktiviteter.

Disse aktiviteter omfatter:

Naturpleje og -genopretning.

Pleje af beskyttede naturtyper.

Naturgenopretning.

Drift af landbrugsarealer, vildtpleje samt udlejning/bortforpagtning.

Forsvarets drift af de tidligere landbrugsarealer.

Vildtpleje, herunder vildtagre.

Udlejning/bortforpagtning af arealer til forskellige formål.

Nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger.

Vedligeholdelse af bygninger, der anvendes som boliger, depoter eller som kommandostationer i forbindelse med øvelserne opfattes som en del af de militære aktiviteter.

Flytning af anlæg og spor af landskabelige hensyn.

Publikumsinformation.

Udgifter til administration af adgangsbestemmelserne opfattes som en del af de militære aktiviteter.

Foryngelse og pleje af hegn og bevoksninger.

Lejrens regnskab er ikke indrettet på, at udgifterne til ovennævnte aktiviteter skal kunne udskilles, og kun udgifter til materialer og ekstern hjælp regnskabsføres særskilt. Forbrug af arbejdstid og maskiner, som udgør størstedelen af ressourceforbruget, er således ikke fordelt til de enkelte aktiviteter, men samlet i store grupper; f.eks. omfatter "terrænvedligeholdelse" udover terrænpleje såvel brandtjeneste som bygningsvedligeholdelse (inkl. kulisser, eksproprierede gårde, tjeneste- og lejeboliger m.v.).

Hertil kommer, at de aktiviteter, der ønskes et økonomisk overslag over, efter oplysning fra Oksbøllejren kun udgør en relativt lille andel af de samlede udgifter. Størstedelen af lejrens udgifter vedrører således aktiviteter med direkte relation til terrænets anvendelse som militært øvelsesområde.

Endelig vurderes det af Oksbøllejren, at de i planen omtalte aktiviteter ikke vil kræve ekstra tilførsel af personale- eller maskinmæssige ressourcer, men kan gennemføres indenfor de nuværende rammer, ikke mindst p.g.a. den i afsnit **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** omtalte frigørelse af ressourcer ved ophør af omlægning på størstedelen af de tidligere ekstensivt drevne landbrugsarealer.

Af ovenstående årsager er det besluttet kun at lade de økonomiske overslag omfatte de *ekstra* udgifter til materialer/ekstern hjælp, der i medfør af planen påføres lejren. I det følgende gennemgås derfor kun de aktiviteter indenfor ovennævnte hovedgrupper, hvor indsatsen forøges. Tiltag, som Oksbøllejren ikke har skønnet, medfører øgede udgifter, indgår således ikke i overslagene. En undtagelse er dog anlæg og pleje af hegn og bevoksninger, hvor overslagene omfatter samtlige udgifter. Som nævnt ovenfor vil udgifter til anlæg og pleje af de bevoksninger, der af forsvaret ønskes anlagt med øvelsesbrug for øje, endvidere blive medtaget i de økonomiske overslag.

Overslag over udgifter til tiltag, der påregnes gennemført af Oksbøllejren er baseret på oplysninger fra lejren.

De økonomiske overslag for Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn for planperioden 1993-2007 vil således bestå af skøn over følgende:

1. Merudgifter til naturpleje og -genopretning.
2. Merudgifter vedr. drift af landbrugsarealer, vildtpleje samt udlejning/bortforpagtning.
3. Merudgifter til nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger.
4. Merudgifter til flytning af anlæg og spor.
5. Merudgifter til publikumsinformation.
- 6a. Udgifter vedr. nyanlæg, foryngelse og pleje af hegn og bevoksninger.
- 6b. Indtægter ved skovdrift.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Naturpleje og -genopretning.Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. Naturpleje og -genopretning.

Pleje af beskyttede naturtyper.

Omfatter pleje, herunder rydning, af heder, overdrev, eng og mose samt sandflugtsdæmpning. Til plejen henregnes endvidere afmærkning af kategorierne I og III med pæle.

Der påregnes en moderat forøgelse af plejen i form af *rydning af opvækst især på heder*. Der vil skønmæssigt være behov for en forøgelse af den nuværende rydningsindsats med ca. 10%. Rydningen udføres i øjeblikket af Oxbøl distrikt med en omkostning på ca. 40.000 kr. årligt. Merudgiften vil således andrage ialt ca. 60.000 kr i perioden eller ca. 4000 kr. pr. år.

Den i planen beskrevne *opgivelse af driften på størstedelen af de ekstensive drevne tidligere landbrugsarealer* indebærer, at arealerne fremover skal plejes som naturarealer. Denne pleje ventes af Oksbøllejren at kunne udføres indenfor de nuværende personale- og maskinmæssige rammer.

Materialeudgifter til *afmærkning af kategorierne I og III med pæle* skønnes at ville udgøre ialt 65.000 kr.

Pleje af beskyttede naturtyper, herunder sandflugtsdæmpning, forudsættes herudover holdt på det nuværende niveau.

Alt i alt skønnes planens dispositioner at medføre merudgifter til pleje m.v. på ialt ca. 125.000 kr. i perioden eller ca. 8300 kr. årligt.

Naturgenopretning.

Selve *gennemførelsen af de i planen skitserede genopretningstiltag* består hovedsageligt i lukning og opstemning af grøfter. Dette vurderes af Oksbøllejren at kunne udføres indenfor rammerne af den nuværende bemanding. Vandstandshævningerne kan herudover give behov for forskellige *afværgeforanstaltninger*, typisk hævnings eller omlægning af spor for at sikre fortsat passagemulighed. Vandstandshævningen omkring Grærup Langsø vil således give behov for hævnings af en del af det øst-vest-gående spor nord for Klynekær. Materialeudgifterne hertil ventes at ville andrage ca. 400.000 kr.

Oksbøllejren skønner herudover ikke, at der bliver behov for flytning af spor, da spor omkring lavtliggende områder på terrænet mange steder er hævet indenfor de seneste år.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Drift af landbrugsarealer, vildtpleje, udlejning/bortforpagtning.** Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Drift af landbrugsarealer, vildtpleje, udlejning/bortforpagtning.**

Forsvarets drift af de tidligere landbrugsarealer.

I planen regnes med *opgivelse af forsvarets nuværende ekstensive drift af ca. 400 ha af de tidligere landbrugsarealer*. Dette ventes at medføre et mindreforbrug af materialer (frø, gødning) på ca. 25.000 kr. årligt. Hertil kommer en besparelse i anvendelsen af mandskab og maskiner som følge af, at der skal omlægges færre arealer. Det er dog ikke muligt for Oksbøllejren at anslå størrelsen heraf, dels fordi der ikke foreligger opgørelser over, hvor store ressourcer der medgår til denne opgave i øjeblikket, og dels fordi en del af den gennemførte omlægning tillige har gjort det ud for retablering af arealerne efter øvelser, hvilket fortsat skal ske. Der må dog påregnes en vis nedgang i arbejdsindsatsen.

Økonomiske overslag Fejl! Ukendt argument for parameter.

Denne frigørelse af ressourcer vil medvirke til, at det, som nævnt indledningsvis, er muligt for lejren at gennemføre en række af de planlagte aktivitetsudvidelser (f.eks. afmærkning af kategorierne I og III med pæle), uden ekstra tilførsel af personale- eller maskinmæssige ressourcer.

Som følge af den relativt store øvelsesintensitet på arealerne, har der ikke været indtægter fra høslet de seneste år.

Vildtpleje.

Indsatsen til vildtpleje, herunder omfanget af vildtagte, holdes på det nuværende niveau.

Udlejning/bortforpagtning af arealer.

Planen anbefaler, at *bortforpagtede landbrugsarealer, ialt ca. 500 ha, fremover drives uden omlægning, gødskning, sprøjtning og kalkning.* Af disse tiltag vil især undladelse af gødskning have betydning for arealernes landbrugsmæssige værdi, idet det vil nedsætte mængde og kvalitet af græsset.

Betingelserne svarer til de vilkår, der af Ribe amt er blevet stillet for tilskud til landbrugsdriften i miljøfølsomme områder. Efter oplysning fra Ribe amt har der generelt været interesse for at indgå aftaler om den miljøvenlige drift (f.eks. er der indgået aftaler for 3/4 af strandengsarealerne ved Ho Bugt), hvilket tyder på, dels at tilskuddet dækkede indtægtsnedgangen, dels at der ikke vil være problemer med at få arealerne afgræsset under sådanne vilkår. Det maksimale tilskud til miljøvenlig drift i MFO-områder var 850 kr./ha.

Der kan ikke længere indgås aftaler under MFO-ordningen, men ordningen vil blive afløst af de kommende ledsageforanstaltninger. De følgende overslag bygger på foreløbige oplysninger vedrørende ordningernes udformning, herunder bl.a. forudsætninger om, at ordningen omfatter ikke landbrugspligtige arealer, og at tilskud kan søges af private forpagtere af offentligt ejede landbrugsarealer. Der tages således forbehold m.h.t. ordningens endelige udformning.

For opretholdelse af vedvarende græsarealer uden tilførsel af gødning vil der sandsynligvis blive givet et årligt tilskud på 8-900 kr/ha til driften af områder af samme type som de aktuelle områder i kategori I. Der regnes derfor *ikke* med indtægtsnedgang for den del af de bortforpagtede arealer, der er beliggende i kategori I, mens der for arealerne i kategori II, ialt 160 ha, ikke kalkuleres med tilskud, men med en gennemsnitlig nedgang i indtægtsmulighed pr. ha. på ca. 850 kr. pr. år. Det er dog ikke udelukket, at der kan opnås støtte til driften af disse arealer. Hovedparten af de bortforpagtede arealer er udlejet for 5 år ad gangen, idet der dog er mulighed for opsigelse med 3 måneders varsel én gang årligt. Der regnes derfor med at de ændrede kontraktvilkår, og deraf følgende lavere forpagtningsindtægter, som gennemsnit træder i kraft 3 år efter periodens begyndelse, således at indtægtsnedgangen beregnes for 12 år, d.v.s. ialt 1.632.000 kr. i perioden. Såfremt der alligevel opnås tilskud til driften i kategori II, vil indtægtsnedgangen blive reduceret til 480.000 kr, idet der regnes med et lavere tilskud (formentlig ca. 250 kr. lavere/ha./år) end i kategori I.

Eventuelle andre muligheder for udnyttelse af landbrugsstøtteordninger er ikke taget i betragtning.

Størstedelen af de bortforpagtede områder er beliggende indenfor kategori I. Som det fremgår af afsnittet vedrørende den fremtidige drift og pleje af kategori I-områderne, er det ønskeligt, at bortforpagtningen opretholdes a.h.t. områdernes pleje. Skulle der - mod forventning - ikke være interesse for forpagtning af arealerne med de pålagte begrænsninger, vil det være nødvendigt for Oksbøllejren selv at gennemføre den fornødne pleje af arealerne, alternativt at overveje at slække på ovennævnte krav, f.eks. ved at tillade moderat gødskning. Dette bør dog forinden tages op til drøftelse mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen.

Planens dispositioner forventes ikke at medføre ændringer i de øvrige udlejningsindtægter.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger.**

Merudgifter til nedrivning og istandsættelse omfatter aftagning/udskiftning af tage, og, hvor der kun er tale om nedrivning af lade eller udhus, der har gavl til fælles med en bygning, der ønskes bevaret, istandsættelse af gavlens udvendige side. Hertil kommer udgifter til bortskaffelse af affald, der ikke kan genanvendes som fyldmaterialer m.v. på terrænet. Disse tiltag vil, jvf. overslag fra håndværker, andrage ialt ca. 130.000 kr.

Som erstatning for to af bygningerne opføres kulisser. Udgifterne hertil er ikke medtaget i de økonomiske overslag, idet kulisserne tjener øvelsesmæssige formål, og da det iøvrigt på længere sigt er en økonomisk fordel for forsvaret at have kulisser fremfor bygninger, som er dyre at vedligeholde.

Øvrige aktiviteter i forbindelse med nedrivning og istandsættelse gennemføres af Oksbøllejren med de nuværende personale- og maskinmæssige ressourcer.

Vedligeholdelse af de resterende bygninger med den ønskede standard skønnes af Oksbøllejren at medføre en forøgelse af de årlige vedligeholdelsesudgifter (materialer) på ca. 50.000 kr., svarende til ca. 15% af de nuværende udgifter til vedligeholdelse af kulisser og bygninger. Heri er dog indregnet en forventet besparelse, som følge af at 1/3 af de eksproprierede gårde nedrives, hvorfor den relative forøgelse er noget større.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Flytning af anlæg og spor.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Flytning af anlæg og spor.**

I det følgende omtales kun de flytninger, der er begrundet i landskabelige hensyn.

Flytning af skydebanerne nord for Grærup Langsø. Selve fjernelsen kræver kun indsats af Oksbøllejrens mandskab og maskiner. Etablering af de nødvendige nye anlæg på Kallesmærsk Hede kan gennemføres med en samlet udgift til materialer på ca. 80.000 kr.

Flytning af det øst-vest-gående spor syd for Nørrekær. Udgifterne til retablering af det gamle spor samt anlæg af et nyt spor øst for Nørrekær som erstatning for dette, er ikke medtaget i de økonomiske overslag, da flytningen af sporet aftales i forbindelse med forhandlingerne vedrørende opførelse af bytræningscenteret og derfor ikke vedrører planarbejdet.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for

parameter. **Publikumsinformation.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Publikumsinformation.**

Den planlagte *ændring af inddelingen i adgangsområder* kræver opsætning af nye skilte til en pris af ialt ca. 60.000 kr.

De øvrige forbedringer af offentlighedens adgang i form af en folder, flere guidede ture, ændrede åbningstider m.v. ventes ikke at medføre forøgede udgifter. Afmærkning og skiltning af de planlagte stisløjfer er ikke medtaget i overslagene, da materialeudgifterne hertil ventes at blive minimale.

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Hegn og bevoksninger.** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Hegn og bevoksninger.**

Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nyanlæg, foryngelse og pleje** Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter.. Fejl! Ukendt argument for parameter. **Nyanlæg, foryngelse og pleje**

Fejl! Bogmærke er ikke defineret. viser et overslag over de forventede udgifter til nyanlæg, foryngelse og pleje i perioden.

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Forventede udgifter til anlæg, foryngelse og pleje af hegn og bevoksninger i perioden 1993-2007.

	Eksist. IALT bevoksn.	Øvelses- nypl.	brede	Hegn smalle	
Fjernelse (1000 kr)				510	510
Periodens nykulturer					
Areal, ha (/længde, m)	61	107	3	3000m	
Anlæg (1000 kr)	1162	1819	55	42	3078
Pleje i 7,5 år (1000 kr)	263	626	14	23	926
Overtagne kulturer					
Pleje (1000 kr)	164				164
Bevoksningspleje					
Areal, ha	483				
Pleje i 15 år (1000 kr)	1449				1449
Ialt	3038	2445	69	575	6127
Gns. pr. år (1000 kr)	203	163	5	38	408

Beregningen af de forventede gennemsnitlige årlige udgifter er baseret på følgende forudsætninger:

Generelt.

Kulturpleje gennemføres indenfor perioden 2-10 år efter anlæg.

Nykulturer anlægges jævnt fordelt over perioden, d.v.s. som gennemsnit midt i perioden. Der regnes derfor med en tilsvarende kulturplejeperiode på 7½ år.

Foryngelse og pleje af eksisterende bevoksninger.

Foryngelser, der gennemføres ved selvfor yngelse (typisk BJJ, SKF, COF og FBF).

Areal. 5 ha.

Nykulturudgifter. Sættes til 0 kr.

Kulturplejeudgifter. 4000 kr. i kulturplejeperioden, d.v.s. i gennemsnit 440 kr./ha./år eller ialt 16.500 kr. i perioden.

Intensive nåletrækulturer på bedre jorder (f.eks. SGR).

Areal. 10 ha.

Nykulturudgifter. 14.000 kr./ha, ialt 140.000 kr.

Kulturplejeudgifter. 7.000 kr., d.v.s. 780 kr./ha./år eller ialt 58.500 kr. i perioden.

Ekstensive nåletrækulturer (f.eks. ØSF og SKF).

Areal. 21 ha.

Nykulturudgifter. 9.000 kr./ha, ialt 189.000 kr.

Kulturplejeudgifter. 0 kr.

Løvtrækulturer (EG).

Areal. 25 ha.

Nykulturudgifter. (inklusive egentligt kulturhegn): 33.300 kr./ha, ialt 832.500 kr.

Kulturplejeudgifter. 9.000 kr., d.v.s. 1000 kr./ha./år eller 187.500 kr. i perioden.

Udgifter til pleje af kulturer anlagt i forrige periode ("overtagne kulturer") beregnes for den del af kulturplejeperioden, som gennemsnitligt resterer for bevoksninger i den yngste aldersklasse (arealvejet gennemsnitsalder).

Driftsklassen BJF regnes som selvfornyelse. Der er ikke registreret BJF-bevoksninger i yngste aldersklasse. Flere af de ældre bevoksninger indeholder dog en del opvækst og forynges gradvist. Af den del af aldersklasserne over 50 år, der ikke er sat til fornyelse med andre træarter i perioden, regnes skønsmæssigt med, at ca. 1/4 er påbegyndt forynget ved periodens start, d.v.s. 31 ha, der plejes i 9 år: 122.760 kr.

Driftsklassen AFY regnes som ekstensive nåletrækulturer, hvor kulturplejeudgiften er 0 kr./ha./år.

Driftsklasserne SGR og ANÅ regnes som intensive nåletrækulturer.

SGR (1 ha, gennemsnitlig alder 9 år): 780 kr.

ANÅ (0.5 ha, gennemsnitlig alder 9 år): 390 kr.

Driftsklassen ALØ (10 ha, gennemsnitlig alder 6 år): 40.000 kr.

Bevoksningspleje (f.eks. fjernelse af overstandere og eventuelle indblandingstræarter).

Der regnes med det nuværende niveau, nemlig ca. 200 kr. årligt pr. ha. bevokset areal i 1993.

Nyplantninger til øvelsesbrug.

Nykulturudgiften er ansat til 17.000 kr./ha. (inkl. materialeudgifter til pæle, som påregnes opsat af Oksbøllejren).

Kulturplejeudgifter. 7.000 kr./ha, d.v.s. 780 kr./ha./år.

Fjernelse, fornyelse og pleje af hegn.

Fjernelse af hegn/etablering af udsigtskiler. I perioden fjernes 8300 m hegn, og enkelte steder etableres udsigtskiler i eksisterende hegn. Dette svarer skønsmæssigt til en ca. 50 %'s forøgelse af det nuværende niveau for "oprydning" i hegn (ca. 160 timer årligt), d.v.s. en udgift på ialt ca. 34.000 kr. årligt eller ca. 510.000 kr. i perioden.

Der er ikke regnet med udgifter til fjernelse af de hegn, der forynges, da det gamle hegn normalt så vidt muligt bevares, til det nye hegn er etableret i læ af det.

Nykulturer. Ialt 5100 m hegn forynges, heraf 2100 m (svarende til ca. 3 ha) med brede hegn og 3000 m med smalle.

Brede hegn. Anlægsudgiften er som gennemsnit ansat til 18.300 kr./ha., mens udgifterne til kulturpleje er sat til 640 kr./ha./år. Materialeudgifter til pæle er indregnet.

Smalle hegn. Anlægsudgift inklusive pæle er 1.400 kr. pr. 100 m. hegn, mens kulturplejeudgiften er 100 kr. pr. 100 m. hegn pr. år.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl!

Ukendt argument for parameter. **Indtægter ved skovdrift.**Fejl!

Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for

parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Indtægter ved skovdrift.**

Træprodukter.

Økonomiske overslag Fejl! Ukendt argument for parameter.

I overslaget indgår udgifter ved skovning af bevoksninger, der planlægges fjernet i perioden.

Fejl! Bogmærke er ikke defineret. viser periodens forventede nettoudgifter ved skovning og salg af træ og knipper, fordelt til driftsklasser og hugstyper (HS=hovedskovning, UH=tynding).

Tabel Fejl! Ukendt argument for parameter. Nettoudgifter ved skovning og salg af træ i perioden 1993-2007.

Driftsklasse	Netto i perioden (1000 kr)		IALT	kr/ha/år	kr/m ³
	HS	UH			
BJF	- 0.6	- 0.5	- 1.1	0	0
AFY	- 345.4	- 104.0	- 449.4	- 138	- 66
SGR	- 47.0	- 1.5	- 48.5	- 92	- 17
ANÅ	-	-	-	-	-
LØV	-	100.5	100.5	125	86
Ialt	- 393.0	- 5.5	- 398.5	- 55	- 28
Ialt pr. år	- 26.2	- 0.4	- 26.6		

Salgsindtægter er beregnet ud fra sortimentsforhold og priser som beskrevet i bilag It. Det skal fremhæves, at opgørelsen af hugsten er behæftet med endog meget stor usikkerhed.

Der er ikke regnet med afsætning af flis, idet der i øjeblikket ikke er mulighed herfor. Såfremt dette senere bliver muligt, vil det påvirke økonomien positivt.

Af sortimentsforholdene fremgår, at størstedelen af træet i driftsklasserne SGR, AFY og ANÅ aflægges med negativt dækningsbidrag, og kun hugst af løvtræ giver overskud. De i tabellen viste udgifter må betragtes som en investering i den pleje og foryngelse af fredskovspligtige arealer, der ifølge skovloven skal ske, og som iøvrigt er nødvendigt for at opretholde stabile bevoksninger på terrænet.

Pyntegrønt.

Der regnes med en årlig produktion af klippegrønt (FBF og BJF) på ca. 10 t/år, svarende til en årlig nettoindtægt på ca. 6.600 kr., ialt 99.000 kr. i perioden.

Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sammendrag af planens økonomiske konsekvenser.**Fejl! Ukendt argument for parameter..Fejl! Ukendt argument for parameter. **Sammendrag af planens økonomiske konsekvenser.**

Merudgifter vedrørende aktiviteter uden direkte relation til den militære anvendelse af terrænet.

	IALT	Gns. pr. år (hele 1000 kr.)
Naturpleje og -genopretning		
Pleje af beskyttede naturtyper	125.000 kr.	8.000 kr.
Naturgenopretning	400.000 kr.	27.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>525.000 kr.</i>	<i>35.000 kr.</i>
Drift af landbrugsarealer, vildtpleje samt udlejning/bortforpagtning		
Opgivelse af forsvarets ekstensive drift	- 375.000 kr.	- 25.000 kr.
Ekstensivering af driften af bortforpagtede arealer	1.632.000 kr.	109.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>1.257.000 kr.</i>	<i>84.000 kr.</i>
Nedrivning, istandsættelse og vedligeholdelse af eksproprierede bygninger		
Nedrivning og istandsættelse	130.000 kr.	9.000 kr.
Vedligeholdelse	750.000 kr.	50.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>880.000 kr.</i>	<i>59.000 kr.</i>
Flytning af anlæg og spor		
Skydebaner nord for Grærup Langsø	80.000 kr.	5.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>80.000 kr.</i>	<i>5.000 kr.</i>
Publikumsinformation	60.000 kr.	5.000 kr.
<i>Merudgifter ialt</i>	<i>2.802.000 kr.</i>	<i>186.000 kr.</i>

Udgifter til nyanlæg, foryngelse, pleje af hegn og bevoksninger samt udgifter ved skovdrift.

	IALT (hele 1000 kr.)	Gns. pr. år
Nyanlæg, foryngelse og pleje af hegn og bevoksninger		
Eksisterende bevoksninger	3.038.000 kr.	203.000 kr.
Øvelses-nyplantninger	2.445.000 kr.	163.000 kr.
Hegn	644.000 kr.	43.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>6.127.000 kr.</i>	<i>408.000 kr.</i>
Udgifter ved skovdrift		
Hovedskovning	393.000 kr.	26.000 kr.
Udhugning	6.000 kr.	0 kr.
Pyntegrønt	- 99.000 kr.	- 7.000 kr.
<i>Ialt</i>	<i>300.000 kr.</i>	<i>20.000 kr.</i>
<i>Udgifter ialt</i>	<i>6.427.000 kr.</i>	<i>428.000 kr.</i>

PLANÆNDRINGER.PLANÆNDRINGER.

I dette afsnit indsættes vedtagne tilføjelser til og ændringer af planen, jvf. afsnit **Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.**